

I. CURS INTRODUCATIV¹

1. Preliminarii; 2. Definiție, obiective, importanță; 3. Terminologie; 4. Scurt istoric și raportul cu celelalte discipline; 5. Structura cursului și orientare bibliografică generală.

I.1. Preliminarii

Între disciplinele cu tradiție ale învățământului teologic românesc s-a numărat dintru început și Omiletica, nominalizată în planurile de învățământ odată cu deschiderea cursurilor de nivel universitar (București, 1881), la un loc cu Liturgica, Pastorală și Catehetica, toate fiind socotite materii „practice”, denumire valabilă și astăzi. Esența preocupărilor Omileticii o constituie predica, act liturgic de slujire didactică a cuvântului, care se împletește armonios cu celelalte două slujiri sacerdotale din Biserică: sfințitoare (harismatică) și pastorală (conducătoare). Anticipăm cu prioritate caracterul de *act liturgic* al predicii, pentru că indică fără echivoc deosebirea fundamentală față de orice alt gen de cuvântare publică. Predica se rostește numai în cadrul cultului divin, în timp ce toate celelalte cuvântări își au locul în afara cultului. Iar caracterului de act liturgic al predicii i se asociază cel de *act sinergic* (*teandric*) și *soteriologic*, rostirea cuvântului în Biserică fiind, de fapt, o împreună-lucrare a slujitorului consacrat cu Dumnezeu. Sub acest aspect, cuvântul predicatorului se deosebește esențial de cel al vorbitorului obișnuit: în timp ce

¹ O prelegere (2 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon.

ultimul ține un discurs în nume personal, transmițând idei, sentimente și aspirații proprii, primul rostește predica „în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” (*Matei* 28, 19), transmițând învățătura Sfintei Treimi, revelată nouă prin Evanghelia Mântuitorului nostru Iisus Hristos. De aceea, deviza predicatorului trebuie să consune cu cea mărturisită inspirat de Sf. Apostol Pavel: „Nu ne propovăduim (predicăm, n.n.) pe noi înșine, ci pe Hristos” (2 *Corinteni* 4, 5). Asupra acestor aspecte majore vom reveni într-o prelegere specială, în care vom evidenția și alte considerații adiacente care privesc acest dar inestimabil pe care îl avem de la Dumnezeu, vorbirea, însă cu aceeași observare atentă a diferențelor esențiale dintre cuvântarea umană și cea divino-umană.

I.2. Definiție, obiective, importanță

Omiletica este un *obiect de studiu al Teologiei Pastorale, în cadrul căruia se expun principiile teoretice și modalitățile practice de redactare și rostire a predicii*. Ca *obiectiv general*, Omiletica vizează formarea deprinderilor de slujitor al cuvântului, în cadrul cultului divin, iar ca *obiective operaționale (practice)*, are în vedere următoarele deziderate, la finalul cursului:

- › dobândirea de cunoștințe teoretice solide, care să favorizeze abilități practice de redactare optimă a unei predici;
- › cunoașterea temeinică a izvoarelor (surselor) bibliografice de bază;
- › dobândirea capacității de a predica liber, pentru fiecare dintre cele patru genuri de predică (omilie, predică tematică, panegiric și pareneză).

Importanța Omileticii este confirmată de locul și impactul predicii în cadrul cultului divin, pe parcursul celor două milenii de creștinism. Prin predică Mântuitorul Iisus Hristos a revelat Evanghelia, după cum Însuși a mărturisit: „Trebuie să binevestesc împărăția lui Dumnezeu, fiindcă pentru aceasta am fost trimis!” (*Luca* 4, 43). Prin predică Sfinții Apostoli și urmașii lor au chemat neamurile la mântuire, având conștiința

înaltei răspunderi misionare, mărturisită emblematic de Sf. Apostol Pavel: „Dacă vestesc Evanghelia, nu-mi este laudă, pentru că stă asupra mea datoria. Căci, vai mie dacă nu voi binevesti!” (1 Corinteni 9, 16). Prin predică Sfinții Părinți ai Bisericii nedespărțite și-au expus cele mai înalte învățături dogmatice și moral-duhovnicești, cu aceeași conștiință a puterii și binefacerilor slujirii cuvântului. Sf. Ioan Gură de Aur, numit și „Pavel din secolul al IV-lea”, dă mărturie în acest sens, cu harisma lui inconfundabilă:

„În afară de pilda prin faptă, preoții n-au decât un singur mijloc, o singură cale de vindecare: învățătura cu cuvântul, predica. Aceasta e instrumentul, aceasta e hrana, aceasta e cel mai bun aer; Aceasta ține loc de medicament, aceasta ține loc de cauterizare, ține loc de bisturiu. Dacă preotul trebuie să ardă sau să taie, trebuie neapărat să se folosească de predică. Dacă predica nu-i în stare să facă asta, zadarnice sunt toate celelalte. Prin predică ridicăm sufletul deznădăjduit; prin predică smerim sufletul îngâmfat; prin predică tăiem ce-i de prisos; prin predică împlinim cele de lipsă; prin predică lucrăm pe toate celelalte câte ne ajută la însănătoșirea sufletului”².

Logica elementară ne sugerează că reușita slujirii cuvântului presupune o pregătire omiletică pe măsură: Sfinții Apostoli au deprins arta cuvântului de la Cuvântul Întrupat, Predicatorul Desăvârșit, Iisus Hristos. Numai despre El s-a spus: „Niciodată n-a vorbit om ca Omul Acesta!” (Ioan 7, 46); Sfinții Părinți ai veacului de aur, predicatori exemplari, au deprins arta retoricii în cele mai renumite școli ale timpului; în decursul istoriei, până în zilele noastre, predicatorii cu putere de persuasiune au în spate ani buni de studiu, cu atenție specială asupra normelor omiletice care se cer a fi respectate. Nimeni nu poate fi convingător la amvon doar „cu retorici ieftine și cu floricele”, vorba unui Înalt Ierarh român,

² SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, IV, 3, în vol. SF. IOAN GURĂ DE AUR, SF. GRIGORIE DIN NAZIANZ, SF. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, pp. 138-139.

predicator exemplar, de vrednică pomenire, IPS Antonie Plămădeală³. În același timp, va fi mereu valabil adagiul latin: *Poeta nascitur, orator fit*⁴. De aceea, îndemnul celuiiași distins mitropolit sunt cât se poate de elocvente și realiste, dar pot fi socotite și testamentare:

„Nu predici abstracte, despre lucruri asupra cărora credincioșii nu sunt informați și nu au mijloacele de a le înțelege, ci predici luminate, plasate în contextul interesului oamenilor și al culturii din vremea noastră și al capacității lor de înțelegere. Aș dori ca preoții noștri să predice în așa fel încât să mențină în popor continuitatea credinței ortodoxe, aceea care de-a lungul secolelor a apărut și continuitatea noastră ca popor pe vatra strămoșească. Să nu uităm că dincolo de slujbele pe care le facem în biserică, avem datoria de a învăța, potrivit poruncii: *Mergând, învățați!*”⁵.

În sfârșit, dacă luăm în considerare și opinia Părintelui Dumitru Belu, profesorul de Omiletică prin excelență, care afirmă tranșant că *reușita unei predici este direct proporțională cu osteneala ce se depune pentru elaborarea ei*⁶, înțelegem că studierea Omileticii se înscrie în efortul firesc al oricărui slujitor conștiincios al Amvonului, bine știind că pentru împlinirea misiunii învățătoarești este absolut necesară cunoașterea unor principii, metode și mijloace precise, pe care această disciplină le oferă cu generozitate tuturor celor interesați să devină buni predicatori ai Bisericii.

I.3. Terminologie

Etimologic, cuvântul *omiletică*, în sensul de disciplină teologică, și termenul *omilie*, ca gen al predicii, provin din verbul grecesc *ὁμιλεῖν*, care

³ † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Vocație și misiune creștină în vremea noastră*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1984, p. 164.

⁴ MARCUS TULLIUS CICERO, *Tusculanae Disputationes*, V, 22.

⁵ † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Preotul în biserică, în lume și acasă*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1996, p. 187.

⁶ Pr. Dumitru BELU, *Curs de Omiletică. Momente din istoria predicii. Teoria predicii*, Editurile Andreiana și InfoArt Media, Sibiu, 2014, p. 479.

înseamnă *a fi în relație cu, a se întâlni, a convorbi*, iar ὁμιλία, ca substantiv, se traduce prin *reuniune, adunare, întreținere familială, așadar dialog*; ὁμιλος, tot substantiv, înseamnă *mulțime, adunare* (ὁμοῦ – *împreună*; ἴλη – *mulțime*). Pentru a denumi disciplina de învățământ, limba greacă utilizează expresia ὁμιλητικὴ τέχνη (*arta omiletică*), o transpunere a expresiei retoricii clasice greco-romane τέχνη ῥητορική (latinii i-au spus *ars bene dicendi* și, mai târziu, *ars pulchre dicendi*).

În Noul Testament, termenul ὁμιλία apare de trei ori: Luca 24, 14, *Faptele Apostolilor* 20, 11 și *Faptele Apostolilor* 24, 26:

- Luca 24, 14: „Καὶ αὐτοὶ ὁμιλοῦν πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων” („Și aceia *vorbeau* între ei despre toate întâmplările acestea”). Este vorba despre convorbirea dintre Luca și Cleopa, în timpul călătoriei spre Emaus, înainte de întâlnirea lor cu Mântuitorul;
- *Faptele Apostolilor* 20, 11: „Ἀναβὰς δὲ καὶ κλάσας τὸν ἄρτον καὶ γευσάμενος ἐφ' ἱκανόν τε ὁμιλήσας ἄχρι αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν” („Și, suindu-se, a frânt pâinea și a gustat; și, după ce *a cuvântat* din destul până în zori, a plecat”⁷). Este vorba aici de activitatea Sf. Apostol Pavel în Troa;
- *Faptele Apostolilor* 24, 26: „Ἄμα καὶ ἐλπίζων ὅτι χρήματα δοθήσεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Παύλου· διὸ καὶ πυκνότερον αὐτὸν μεταπεμπόμενος ὁμιλεῖ αὐτῷ” („În același timp el – Felix, n.n. – nădăjduia că Pavel îi va da bani; de aceea, și mai des trimițând să-l cheme, *sta de vorbă* cu el”).

Observăm că sensul novotestamentar al verbului ὁμιλεῖν este de *convorbire*, înțeles pe care trebuie să-l reținem și să-l aplicăm și în practica omiletică actuală. Așa cum vom vedea în secțiunea specială (aplicativă) a Omileticii, predica nu înseamnă monolog, ci *convorbire, întreită convorbire* a predicatorului: *cu Dumnezeu, cu ascultătorii și cu sine însuși*. Dacă în ecuația discursurilor laice sunt enumerați doi parteneri comunicaționali, *emițătorul și receptorul*, realizându-se astfel

⁷ Trad. O. Gordon, cf. *SBL Greek New Testament* (SBLGNT).

dialogul respectiv, în predică vorbim de întreită convorbire, tocmai pentru faptul că ea este, deodată, *act teandric* și *act sinergic*: predicatorul comunică tainic și cu Dumnezeu, în timp ce le vorbește credincioșilor, dar comunică simultan și cu sine însuși, vorbind și spre sinele propriu, nu doar spre exterior. În acest raționament întreit se înscriu întrebările retorice enunțate cândva de Părintele Constantin Galeriu la orele de curs: „Având un text evanghelic în față și pregătindu-mă să predic, îmi stau în față trei întrebări: *Ce a vrut să spună Mântuitorul? Ce înțeleg eu din cele ce a spus? Ce trebuie să transmit credincioșilor?* (s.n.)”. Se poate vorbi deci și de o comunicare, o interacțiune cu textul biblic sau cu tema predicii.

I.4. Scurt istoric și raportul cu celelalte discipline

I.4.1. *Precizări istorice*

Primii pași în conturarea unui curs de Omiletică sunt legați de anii de naștere a celor patru centre universitare teologice de prestigiu ale României (Mari): București (1881), Iași (1860), Sibiu (1850) și Cernăuți (1875). La început, din motive lesne de înțeles, numărul studenților era modest. În consecință, era destul de redus și numărul disciplinelor și al profesorilor titulari, iar mai multe materii erau adesea predate de un singur profesor, în funcție de specificul lor. La București, de pildă, Omiletica și Catehetica au fost predate inițial împreună cu Liturgica, Pastorală și Dreptul Canonic, datorită înrudirii lor curriculare. Ulterior, pe parcursul dezvoltării individuale, fiecare disciplină și-a câștigat un statut propriu, în funcție și de profesorii specializați pentru una sau alta dintre ele. Omiletica și-a obținut independența propriu-zisă în anul 1928, dar asociată cu Catehetica, avându-l ca titular pe Părintele Grigore Cristescu (1928-1938). Ea va fi legată apoi, potrivit unei bune orientări, de Pastorală, ca, de pildă, în anii 1939, 1941-1943, 1948-1955. Din anul 1955, Omiletica și Catehetica, împreună cu un adaos de noțiuni de Pedagogie, ajungeau să formeze o singură „catedră”, care va funcționa în această formulă până în anul 1992, când, odată cu

reintrarea Facultăților de Teologie în Universități, vor rămâne asociate doar Catehetica și Omiletica, Pedagogia intrând în atribuțiile profesorilor laici, cu specializare propriu-zisă în domeniu.

Omiletica se aseamănă, într-un anume fel, cu Retorica de altădată, care a constituit în vechime o preocupare de mare cinste pentru multe minți luminate ale vremii. Se știe că idealul majorității tinerilor de atunci era să ajungă buni oratori, dar pentru creștinism retorica antică nu a reprezentat un model decât în privința anumitor tehnici ale vorbirii, așa cum vom vedea într-o prelegere separată, care se va ocupa de raportul dintre predica creștină și retorica greco-romană. Conținutul Omileticii se deosebește esențial de cel al Retoricii. În timp ce Retorica avea drept țel câștigarea proceselor în tribunale sau pur și simplu susținerea unor discursuri frumoase, rostite cel mai adesea în piețele publice, Omiletica vizează transmiterea către ascultători a învățăturilor creștine și înduplecarea voinței lor spre fapte bune, în vederea mântuirii.

Tot în cadru istoric, în legătură cu disciplina Omileticii, mai facem câteva precizări:

- › predica a fost parte integrantă a cultului divin încă din zorii creștinismului, ca mijloc concret de exercitare a funcției didactice sau învățătoresți;
- › *omilia*, ca termen, își are paternitatea la Origen (185-254), ca gen al predicii fiind utilizată însă chiar înainte de Hristos, creștinismul preluând-o de la Templul iudaic; termenul de *predică* a fost consacrat de Lactanțiu (240-320), preluat din retorica greco-romană. Apogeul omiliei și al predicii este atins însă de zelul inegalat al Sf. Ioan Gură de Aur;
- › ca știință însă, termenul *Omiletică* va fi propus de teologii luterani S. Goebel, în *Methodologia homiletica* (1672), J.G. Baier, în *Compendium theologiae homileticae* (1677) și J. Leyser, în *Cursus homileticus* (1701)⁸.

⁸ Informații suplimentare la: T. HOEKSTRA, *Gereformeerde Homiletiek*, Amsterdam, 1975, p. 3 ș.u.

La noi, ca prim tratat de *omiletică* este socotită *Ritorica sau învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări* (Buda, 1798), atribuită lui Ioan Piuariu-Molnar, fiul preotului ortodox Ioan Molnar, cunoscut și sub numele de „Popa Tunsu”, persecutat de autoritățile politice datorită zelului său pentru apărarea credinței ortodoxe în fața acțiunilor de catolicizare. O a doua *Omiletică* reprezentativă este o traducere din rusește, în original fiind cuprinsă într-o lucrare de Pastorală a ierarhilor Gheorghe Koniski și Partenie Sopkovski, apărând în românește în două ediții, la Buda (1817) și la Sibiu (1857), cu binecuvântarea mitropolitului Andrei Șaguna, cu titlul: *Teologia pastorală cea pentru preoți de legea ortodoxă răsăriteană*. Aceasta este, propriu-zis, *cea dintâi carte de Omiletică în românește*.

Însă tratatul care a impus termenul ca atare în Biserica noastră are titlul *Omiletica bisericii dreptcredincioase răsăritene*, aparținând eruditului Pr. Vasile Mitrofanovici (1831-1888). Este *cel dintâi tratat modern* al acestei discipline, în mare măsură valabil și astăzi.

Intitulat *Omiletica Bisericii dreptcredincioase răsăritene* (Cernăuți, 1875, XIII + 771 pp.), cursul reprezintă un exemplu de rigurozitate științifică a școlii cernăuțene, cu puternica influență a disciplinei austriece, care se poate observa la tot pasul în acest compendiu pastoral-omiletic. Structurat pe trei mari capitole, împărțite în secțiuni și articole, tratatul Părintelui Vasile Mitrofanovici debutează cu o *Introducere* programatică, în care întâlnim titluri pe deplin justificate în iconomia cuprinsului (redăm enunțurile în limbajul original): *Diregătoria profetică a lui Christos și a Bisericii; Organele Bisericii întru exercitarea diregătoriei omiletice; Definițiunea predicii și a Omileticeii...; Puterea și fructele predicii; Din ce cauze predica nu totdeauna ajunge la fructe?; Calitățile cuvântătorului bisericesc; Literatura (bibliografia, n.n.) predicii*. Dintre celelalte titluri de capitole și secțiuni, semnalăm următoarele: *Materia (conținutul, n.n.) cuvântărilor bisericești; Izvoarele generale ale predicii; Dispuseciunea cu privire la feliurile predicii; Conceptul stilului...; Despre gesticulaciune*. Interesant de remarcat și faptul că volumul se încheie cu un *Supliment*, în care sunt descrise *Observăciuni istorice și rituale în privința predicii și Observăciuni pastorale în privința predicii*.

Ca disciplină teologică, *omiletica* va fi predată apoi de următoarele personalități: la București: Badea Cireșeanu, Pr. Marin Ionescu, Pr. Grigore Cristescu, Pr. Mihail Bulacu, Arhid. Nicolae Balcă, Pr. Constantin Galeriu și Pr. Vasile Răducă; la Sibiu: Pr. Dumitru Belu, Pr. Dumitru Călugăr și Pr. Sebastian Șebu.

Dintre toți, Părintele Dumitru Belu s-a făcut remarcant printr-un *Curs de Omiletică* excelent, care, în pofida vechimii de peste 50 de ani, prezintă încă o bună actualitate.

Prelegerile sunt distribuite în 8 capitole: *I. Introducere; II. Predica și predicatorul; III. Materia și izvoarele prediciei; IV. Scopul prediciei; V. Elaborarea prediciei; VI. Felurile prediciei; VII. Stilizarea prediciei; VIII. Susținerea prediciei*. Urmează apoi o listă bibliografică, cu lucrări de după anul 1944, și o *Anexă*, în care sunt reproduse 15 predici, din toate genurile omiletice aflate în uz.

I.4.2. Raportul cu celelalte discipline

Raportul cu celelalte discipline trebuie văzut pe două planuri: (a) cu disciplinele teologice, în general; (b) cu disciplina Cateheticii, în mod special.

(a) Omiletica, la fel ca Pastorală, fiind o materie aplicativă, fructifică într-o foarte mare măsură cunoștințele celorlalte discipline teologice. De aceea, Părintele Grigore Cristescu (1895-1961), care a predat această disciplină la București, o numește „estuarul teologiei”. Spre Amvon se canalizează cunoștințele biblice, doctrina, morala, istoria, cultul, normele canonice etc. În capitolul al VIII-lea, intitulat *Genurile omiletice*, se va observa corelarea directă dintre Omiletică și celelalte discipline, mai ales în subcapitolul dedicat genurilor tematice ale prediciei (exegetice, dogmatice, morale, misionare, istorice, liturgice, canonice etc.). Odată cu aplicarea normelor metodologice privind redactarea și rostirea, predicatorul trebuie întotdeauna să facă un efort considerabil pentru selectarea informațiilor de specialitate, atât de abundente la fiecare disciplină, în ideea de a valorifica doar atât cât se încadrează firesc în timpul psihologic al rostirii, potrivit capacității de receptare din partea ascultătorilor.

(b) Raportul Omiletică – Catehetică este unul de complementaritate. Ambele discipline comunică anumite cunoștințe, împlinind porunca Mântuitorului: „Mergând, învățați...” (Matei 28, 19), având, în general, aceleași izvoare și surse documentaristice (Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție, literatura profană de bună calitate etc.). Pe de altă parte, trebuie să se respecte specificitatea fiecăreia, pentru a evita riscul confuziilor și al suprapunerilor: predica să se reducă la o lecție didacticistă ori, la fel de grav, cateheza să fie o „predicuță” de toată trebuința. De aceea, semnalăm aici câteva diferențieri notabile:

- › din punct de vedere cronologic, cateheza premerge predicii. În Biserica primară, mai ales, înainte de a fi botezați, aspiranții la intrarea în creștinism (catehumenii) treceau printr-o perioadă de pregătire sau catehizare. Practic, într-o comunitate se succedau aceste trei etape: *kerygma* (vestirea Evangheliei), cateheza propriu-zisă și, abia în fața celor botezați, *predica*, rostită în cadrul Sfintei Liturghii;
- › predicatorul vorbește continuu (metoda *monologică* sau *acroamatică*, de la gr. ἀκροᾶσθαι – *a povesti*), iar catehetul dialoghează (metoda *dialogică*, numită și *socratică* sau *erotematică*, de la gr. ἐρωτᾶν – *a întreba*);
- › predica se adresează cu precădere inimii, iar cateheza, minții sau rațiunii; evident, „inima” nu este exclusă din ecuația catehezei, nici „mintea” din obiectivele predicii. Dar specificul unei sau alteia vizează „cu precădere” o anumită funcțiune sufletească;
- › în predică, vorbitorul este mai liber în desfășurarea ideilor, pe când în cateheză el trebuie să se limiteze cu mare grijă la subiectul respectiv;
- › „planurile” pe care se dezvoltă (și se desfășoară) cateheza și predica au momente diferite, deși, parțial, au și câteva puncte comune. *Cateheza*: pregătire aperceptivă, anunțarea temei, tratarea, recapitularea (fixarea), asocierea, generalizarea, aplicarea (încheierea); *Predica*: text sau motto (poate lipsi), formulă de adresare, introducerea, tratarea (cu: istorisire/explicație, argumentare, digresiuni etc.), încheierea.

I.5. Structura cursului și orientare bibliografică generală

Structura păstrează viziunea devenită tradițională, aproape în toate cursurile și manualele de Omiletică, datorită caracterului ei practic: *Partea I – Omiletica Generală* și *Partea a II-a – Omiletica Specială*, structură asemănătoare cu cea a Liturgicii. Pentru o viziune de ansamblu, capitolele și subcapitolele fiecărei părți se pot repera la cuprinsul acestui volum. Aici notăm pe scurt motivațiile acestor structuri. În prima parte prezentăm noțiunile teoretice, pentru a facilita înțelesul și asimilarea noțiunilor practice (aplicative) din partea a II-a.

Omiletica Generală (teoretică) are în atenție: temeiurile propovăduirii, izvoarele, istoria (în plan național și universal, cu prioritate din punct de vedere ortodox), personalitatea predicatorului, ascultătorii predicii. Ca noutate față de cursurile și manualele mai vechi am introdus o prelegere specială și un subcapitol afiliat capitolului care tratează despre personalitatea predicatorului: *Raportul dintre predica creștină și retorica greco-romană. Sfinții Părinți și Școlile Retorice – Valorificarea creștină a retoricii antice*, pentru a evidenția două elemente: 1. Ce anume a moștenit omiletica creștină din retorica antică (inclusiv raportul dintre ele); 2. Valorificarea avantajelor cunoașterii artei retorice antice de către Sfinții Părinți (în special Sfinții Trei Ierarhi, Vasile, Grigorie și Ioan). Subcapitolul dedicat personalității predicatorului se intitulează: *Valoarea cuvântului în actul mântuirii. Raportul dintre Cuvântul lui Dumnezeu și Sfintele Taine. Dimensiunea liturgică și duhovnicească a predicii*, în care vom evidenția caracterul liturgic, harismatic și soteriologic al predicii, în strânsă legătură cu Sfintele Taine, Ierurgii și, în general, cu întreg cultul divin.

Omiletica Specială (practică) vizează, cu prioritate, strategiile de redactare și prezentare a predicii, raportate la cele patru genuri omiletice aflate în uz, cu recurs la cât mai multe exemplificări persuasive, preluate de la predicatori consacrați și reprezentativi. Față de cursurile anterioare, va fi extins capitolul dedicat stilisticii omiletice, cu aceeași intenție de a favoriza strategiile persuasive de redactare și rostire a predicii. Finalul cursului va include o *Anexă* cu predici ilustrative din toate genurile.

Subiecte pentru seminarizare

1. Obiectivele și structura Cursului de Omiletică;
2. Raportul Omileticii cu celelalte discipline teologice;
3. Repere bibliografice de bază (selectiv).

BIBLIOGRAFIE OMILETICĂ ESENȚIALĂ⁹

I. Manuale, cărți, studii. Autori români

Albu, Filip Pr., *Opera omiletică a episcopului Grigorie Comșa al Aradului*, Ed. Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2011;

Balcă, Nicolae Diac., *Curs de Omiletică* (dactil.), în Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București, sala 3, cota 19351- 56, s.a.;

Băjău, Ioan Pr., *Omiletică generală*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004;

Băjău, Ioan Pr., *Omiletică specială*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004;

Beldiman, Nicușor Pr., *Predica în Biserica Ortodoxă Română din Muntenia în sec. al XX-lea. Analiză și evaluare*, Ed. Episcopiei Giurgiului, Giurgiu, 2013;

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Chilea, Sebastian Pr., „Predica de succes”, în: *Mitropolia Olteniei*, VI (1954), 1-3;

Chilea, Sebastian Pr., „Predicatorul”, în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 3-4;

Chilea, Sebastian Pr., „Personalitatea preotului ca păstor sufletească”, în: *Mitropolia Olteniei*, XXVI (1974), 1-2;

Roger, Coresciuc Pr., *Importanța omiliilor Sf. Grigorie Palama pentru predica ortodoxă*, Ed. Doxologia, Iași, 2013;

Dura, Nicolae Pr., *Propovăduirea cuvântului și Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de mântuire*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998;

Duțu, Constantin Pr., „Întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană”, în: *Studii Teologice*, XLIII (1991), 2;

Erdei, Miron Pr., *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Ed. Cogito, Oradea, 2001;

Erdei, Miron Pr., *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Banat în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Ed. Universității din Oradea, Oradea, 2001 (2010);

Galeriu, Constantin Pr., „Catedra de omiletică-catehetică, cu noțiuni de pedagogie”, în: *Studii Teologice*, XXXIII (1981), 7-10;

⁹ Cu toate că anumite titluri vor fi incluse și în bibliografiile anexate prelegerilor, le semnalăm în mod expres și aici, pentru ca studenții să aibă în vedere, dintru început, o selecție utilă.

Galeriu, Constantin Pr., „Mântuitorul Iisus Hristos, învățătorul nostru suprem”, în: *Ortodoxia*, XXXV (1983), 1;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, anul al IV-lea), Ed. Universității din București, București, 2001;

Grigoraș, Constantin Pr., „...Mergând, învățați toate neamurile!...” – *Bazele hristologice, apostolice și patristice ale Cateheticii și Omileticii*, Ed. Trinitas, Iași, 2000;

Grigoraș, Constantin Pr., „...Propovăduiți Evanghelia la toată făptura!...” – *Omiletică și Catehetică specială*, Ed. Trinitas, Iași, 2000;

Ivan, Ilie Pr., *Omiletica ortodoxă. Repere teoretice, metodice și practice*, Ed. Episcopiei Argeșului și Muscelului, Râmnicu Vâlcea, 1999;

Mitrofanovici, Vasiliu Pr., *Omiletica bisericii dreptcredincioase răsăritene*, Cernăuți, 1875;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, București, 1978;

Piuaru, Ioan Molnar, *Retorica*, Oradea, 1999.

II. Manuale (cursuri). Autori străini

Bonhoeffer, Dietrich, *La parole de la prédication. Cours d'homilétique à Finkenwalde*, trad. Henry Mottu, Ed. Labor et Fides, Geneva, 1992;

Breck, John Pr., *The Power of the Word*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1986; cf. trad. F. Lhoest, C. Andronikof, R. Bélard, în vol. John Breck, *La puissance de la parole. Une introduction à l'herméneutique orthodoxe*, Cerf, Paris, 1996; cf. trad. M. Hergehelegiu, în vol. John Breck, *Puterea cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1999;

Buttrick, David, *Homiletic. Moves and structures*, Vanderbilt University, Nashville, 1985;

Craddock, Fred B., *Prêcher*, trad. J.F. Rebeaud, Geneva, 1991;

Fountoulis, Ioannis, *Ομιλητική*, Tesalonic, 1969 (²1998);

Guérin, Paul, Sutcliffe, Terence, *Guide du prédicateur à l'usage des laïques et des prêtres*, Éd. du Centurion, Paris, 1994;

Koukoura, Dimitra, *Μεθοδολογική Προσέγγιση Ομιλητικών Κειμένων*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 2006;

Koukoura, Dimitra, *Λόγοι Επισκόπων. Περιγραφική προσέγγιση*, Ed. Tertios, Katherine, 1997;

Möller, Christian, *Seelsorglich predigen (Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorge und Gemeinde)*, Gottingen, ²1990;

Mottu, Henry et al., *Le défi homilétique. L'exégèse au service de la prédication*, Ed. Labor et Fides, Geneva, 1993;

Poptodorov, Todor, *Омилетика. Теория и история на проповедта, фототипно издание*, 2 vol., Ed. Universității „Sf. Climent Ohridski”, Sofia, 1992;

Rambaud, R.P. *Traité moderne de prédication*, Lyon-Paris, 1941;

Stojanovici, Ljubovoje, *Служба Речу* (Cuvinte pentru slujire), Belgrad-Zrenjanin, 2003;

Teodosie, episcop de Poloțki și Glubokski, *Гомилетика. Теория церковной проповеди*, Serghiev Posad, 1999;

Theodorou, Evangelos D., *Μαθήματα Εκκλησιαστική ρητορικής η ομιλητικής*, Atena, 1976;

Trembelas, Panaghiotis N., *Ομιλητική ή ιστορία και θεωρία του κηρύγματος*, Atena, 1928.

III. *Cărți de predici. Autori români*

Anania, Bartolomeu Mitrop., *Apa cea vie a Ortodoxiei* (pastorale și alocuțiuni), Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2002;

Anania, Bartolomeu Mitrop., *Cuvinte de învățătură*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2009;

Anania, Bartolomeu Mitrop., *Pastorale*, în vol. *Cartea deschisă a Împărăției. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii*, Ed. Polirom, Iași, 2011;

Andreicuț, Andrei Mitrop., *Ospățul credinței. Cuvinte de învățătură*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 1999; ediția a II-a, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2012;

Andreicuț, Andrei Mitrop., *Drept învățând cuvântul adevărului Tău. Carte de predici*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2009;

Belu, Dumitru Pr., *Chemări la slujire*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2014;

Boghiu, Sofian Arhim., *Buchet de cuvântări. Predici și meditații*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006;

Bunea, Ioan Pr., *Predici la duminici și sărbători*, Cluj-Napoca, 1983;

Bunea, Ioan Pr., *Cuvinte de învățătură la botez, cununie și înmormântare*, Cluj-Napoca, 1986;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Făclii de Înviere*, Ed. Basilica, București, 2014;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Daruri de Crăciun*, Ed. Basilica, București, 2013;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Foame și sete după Dumnezeu. Înțelesul și folosul postului*, Ed. Basilica, București, 2008;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Misiune pentru mântuire. Lucrarea Bisericii în societate*, Ed. Basilica, București, 2008;

Cleopa, Ilie Arhim., *Predici la duminicile de peste an*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1990 (21996);

Cleopa, Ilie Arhim., *Predici la praznice împărătești și la sfinții de peste an*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1986;

Cleopa, Ilie Arhim., *Urcuș spre Înviere. Predici duhovnicești*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1998;

Cleopa, Ilie Arhim., *Predici la sărbătorile de peste an* (inedite), Ed. Christiana, București, 2001;

Coman, Constantin Pr., *Dreptatea lui Dumnezeu și dreptatea oamenilor*, Ed. Bizantină, București, 2010;

- Coman, Vasile Ep., *Hristos în familie* (cuvântări la cununii), Braşov, 1945;
- Coman, Vasile Ep., *Cuvântări liturgice*, Oradea, 1974 (²1987);
- Coman, Vasile Ep., *Slujind lui Dumnezeu, slujim oamenilor*, Oradea, 1985 (Bucureşti, ²2008);
- Comşa, Grigore Ep., *Predici la toate duminicile anului bisericesc*, Arad, 1926;
- Comşa, Grigore Ep., *De la leagăn până la moarte*, Arad, 1927;
- Comşa, Grigore Ep., *Brazde în ogorul ortodoxiei. Cuvântări ocazionale*, Arad, 1932;
- Felea, Ilarion Pr., *Duhul Adevărului*, Arad, 1943 (Alba Iulia, ²1999);
- Galeriu, Constantin Pr., *Tâlcuiri la mari praznice de peste an. 22 de modele omiletice*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 2001;
- Gordon, Vasile Pr., *Mergând, învăţaţi... Predici, cu un adaos de pilde din Pateric şi alte istorioare ilustrative*, Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001; ediţia a II-a, revizuită şi completată cu predici la toate duminicile şi sărbătorile de peste an, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2006;
- Ivireanul, Antim, Sf. Ier. Mc., *Predici*, G. Ştrempel (ed.), Bucureşti, 1962;
- Ivireanul, Antim, Sf. Ier. Mc., *Didahii*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1983;
- Mihoc, Vasile Pr., *Predici exegetice la duminicile de peste an*, Ed. Teofania, Sibiu, 2001;
- Mihoc, Vasile Pr., *Meditaţii la Evangheliile Duminicilor Triodului şi Penticostarului*, Ed. Teofania, Sibiu, 2003;
- Necula, Constantin Pr., *Iubi-Te-voi, Doamne..., Predici şi meditaţii duhovniceşti radiodifuzate (perioada Octoiului)*, Ed. Tehnopress, Iaşi, 2001;
- Necula, Constantin Pr., *Ascultă, Israel! – Activitatea învăţătorească a profeţilor în Vechiul Testament*, Iaşi, 2004;
- Părăian, Teofil Arhim., *Lumini de gând*, Ed. Antim, Cluj-Napoca, 1997;
- Părăian, Teofil Arhim., *Credinţa lucrătoare prin iubire – Predici la Duminicile de peste an*, Ed. Agaton, Făgăraş, 2004;
- Părăian, Teofil Arhim., *Sărbători Fericite! Predici la praznice şi sărbători*, Ed. Agaton, Făgăraş, 2005;
- Părăian, Teofil Arhim., *Din ospăţul credinţei*, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2005;
- Părăian, Teofil Arhim., *Gândiţi frumos. Cuvântări la ocazii speciale*, Ed. Teognost, Cluj-Napoca, 2006;
- Părăian, Teofil Arhim., *Bucurie şi mângâiere (predici pentru cununii şi înmormântare)*, Ed. Agaton, Făgăraş, 2012;
- Plămădeală, Antonie Mitrop. (coord.), *Lumină din lumină. Predici*, Ed. Mitropoliei Ardealului, Sibiu, 1985;
- Plămădeală, Antonie Mitrop., *Tâlcuri noi la texte vechi*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1989 (reed. la Ed. Axios, ²1996);
- Plămădeală, Antonie Mitrop., *Cuvinte la zile mari*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1989;

Plămădeală, Antonie Mitrop., *Cuvinte duhovnicești*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 2000;

Semen, Petre Pr., *Tâlcuiri evanghelice*, vol. 1, Ed. Trinitas, Iași, 2008;

Slevoacă, Ștefan Pr., *Popasuri duhovnicești. Predici la toate duminicile de peste an*, Râmnicu Vâlcea, 1945;

Slevoacă, Ștefan Pr., *Predici la duminici și sărbători*, București, 1978;

Slevoacă, Ștefan Pr., *Făclii pentru dreapta credință*, Buzău, 1985;

Slevoacă, Ștefan Pr., *Din tezaurul ortodoxiei*, Buzău, 1990 (conține, la sfârșit,ilde ilustrative);

Slevoacă, Ștefan Pr., *Raze din lumina lui Hristos* (predici la duminici, praznice și sfinți), Ed. Episcopiei Buzăului, Buzău, 1996;

Steinhardt, Nicolae, *Dăruind vei dobândi*, Ed. Polirom, Iași, 2008.

IV. Cărți de predici. Autori străini

Iliescu-Palanca, Dumitru Pr., *Viața și operele lui Ilie Miniatis*, vol. I, București, 1936;

Miniat, Ilie, Sf., *Predicile și panegiricile lui Ilie Miniatis, episcopul Cernicâi și Calavritei*, trad. Pr. D. Iliescu-Palanca, București, 1944;

Miniat, Ilie, Sf., *Didahii la Postul Mare*, trad. Pr. D. Iliescu-Palanca, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996 (reeditare a primei părți a vol. din 1944);

Miniat, Ilie, Sf., *Didahii și predici*, Ed. Buna-Vestire, Bacău, 1995;

Velimirovici, Nicolae Sf., *Predici la marile praznice și duminici de peste an*, 3 vol., trad. A. Sârbulescu, Ed. Ileana, București, 2002.

II. TEMEIURI ALE PROPOVĂDUIRII ÎN BISERICA ORTODOXĂ¹⁰

1. Preliminarii; 2. Cuvântul lui Dumnezeu, temeiul deplin al propovăduirii în Biserică; 3. Temeiuri biblice; 4. Temeiuri patristice; 5. Temeiuri canonice.

II.1. Preliminarii

Mântuitorul Iisus Hristos a încredințat Sfinților Apostoli misiunea de a predica Evanghelia pretutindeni (Marcu 16, 15). Pentru aceasta, El a împlinit făgăduința și, trimițându-le de la Tatăl pe Duhul Sfânt, i-a îmbrăcat cu putere de sus, iar ei au propovăduit în lume Evanghelia Fiului lui Dumnezeu întrupat, Logosul dumnezeiesc, viu și lucrător până la sfârșitul veacurilor: „Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Amin” (Matei 29, 20). Propovăduirea este o misiune de care Sfinții Apostoli s-au încredințat prin puterea lui Dumnezeu, nu printr-o rânduială sau lege omenească. Ei nu și-au însușit prin puterea lor cuvântul propovăduirii, ci prin chemare de sus.

Studiul omiletic presupune cunoașterea temeiurilor propovăduirii în Biserică, așa cum au fost descoperite de către Mântuitorul prin Sfinții Apostoli și, după aceștia, prin Sfinții Părinți, și cum se regăsesc în tradiția bimilenară a Bisericii noastre. A înțelege temeiurile propovăduirii în Biserică înseamnă a surprinde coordonatele sau reperele neschimbabile

¹⁰ Două prelegeri (4 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Adrian Ivan.

ale acestei vocații, în lumina căroră preotul predicator va cunoaște atât exigențele misiunii sale preoțești, cât și pericolele generate de cei care predică fără temei și pe care Sfânta Scriptură îi numește „proroci mincinoși” (*Matei* 24, 11).

Prin predica Sfinților Apostoli și a celor rânduiți de aceștia să propovăduiască în Biserică, Dumnezeu a schimbat lumea și omul, prin așezarea pe temelia Adevărului¹¹. Sfântul Apostol Pavel mărturisește că propovăduirea lui „nu a stat în cuvinte de înduplecare ale înțelepciunii omenești, ci în adevărarea Duhului și a puterii” (*1 Corinteni* 2, 4). Cu alte cuvinte, nimeni nu își ia această misiune, pentru că ea stă în puterea și adevărarea Duhului Sfânt, expresie a continuității apostolice neîntrerupte¹². El subliniază aici două dintre coordonatele de bază ale propovăduirii în Biserica Ortodoxă: *apostolicitatea* și *lucrarea Duhului Sfânt* în Biserică. Predica se remarcă, așadar, ca transmitere a adevărului revelat al credinței în Biserică¹³, pe temelia apostolică neschimbabilă. Cu alte cuvinte, predica păstrează neatinse reperele ființării noastre eclesiale, expresie a libertății omului și a alterității între Dumnezeu și om¹⁴.

Biserica s-a constituit în lumina Adevărului pe care l-au mărturisit Sfinții Apostoli prin predica lor: „Și noi am văzut și mărturisim că Tatăl a trimis pe Fiul, Mântuitor al lumii” (*1 Ioan* 4, 14). Predica are un rol deosebit în misiunea preoțească, ea asumă condiția primordială a omului în dialogul său cu Dumnezeu. Atunci când ne referim la misiunea de a predica în Biserică, trebuie să avem în vedere atât primele forme de propovăduire, cât și reperele sau temeurile imuabile ale propovăduirii, criterii care păstrează predica în hotarele propovăduirii creștine autentice.

¹¹ Sf. ANTIM IVIREANUL, *Predici*, Ed. Academiei, București, 1962, p. 74.

¹² Trimiterea nu se referă în exclusivitate la Apostoli, întrucât Mântuitorul subliniază continuitatea între trimiterea Sa de către Tatăl în lume și trimiterea Apostolilor la propovăduire: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi” (*Ioan* 20, 21). Cf. Christos BANTSOS, *Ιεραποστολική*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1999, pp. 38-39.

¹³ Dimitrios MORAITIS, *Ιστορία της χριστιανικής ρητορείας*, Ed. Panepistemion, Tesalonic, 1947, p. 4.

¹⁴ IOANNIS ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Comuniune și alteritate. Ființarea personal-ecclesială*, trad. din lb. engleză de Pr. L. Barbu, Ed. Sophia, București, 2013, p. 72.

Pe de altă parte, Omiletica se înscrie în rândul disciplinelor teologice din aria de cercetare a Teologiei Practice. Spre deosebire de alte discipline teologice, ea realizează la nivelul preocupărilor studenților o sinteză a tuturor cunoștințelor teologice și a metodelor de transmitere a învățăturilor revelate pe care un teolog le dobândește și le pune în practică pe parcursul formării sale¹⁵. Ar fi o greșală să limităm predica la un nivel referențial minim, adică numai la ceea ce înseamnă pregătirea cuvântării la amvon, pregătirea teoretică și practică. Credem că această pregătire începe și se desăvârșește pe măsură ce predicatorul este prezent și se adâncește în înțelegerea Adevărului propovăduirii prin experiență personală, prin împlinirea vocației de preot.

Studiul omiletic are în vedere atât cunoașterea tradiției omiletice a Bisericii, a principiilor propovăduirii în Biserică, cât și vocația teologului de a fi el însuși o persoană educată și instruită în cunoașterea învățăturii revelate a Bisericii. Prin aceasta, teologul își însușește principiile vieții bisericești în lumina adevărului credinței, și nicidecum în afara experienței lui personale, ci în propria viață, devenind astfel mărturie vie a celor propovăduite.

Așadar, predica în Biserică nu începe și nu se sfârșește la amvon, cu practica sau exercițiul cuvântării bisericești. Din punct de vedere istoric, ea este prezentă sub diverse forme, din cele mai vechi timpuri, în cele mai importante momente ale istoriei mântuirii neamului omenesc și a slujit întotdeauna descoperirii adevărului dumnezeiesc: „Dumnezeu, după ce odinioară, în multe rânduri și în multe chipuri, a vorbit părinților noștri prin proroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul” (*Evrei* 1, 1-2). Predica creștină reprezintă un moment deplin în istoria îndelungată a propovăduirii și a rolului pe care predica în general l-a avut în păstrarea dreptei credințe în Unicul Dumnezeu și în pregătirea întrupării Fiului Său. Predica patriarhilor și a profeților Vechiului Testament este *tip* (gr. τύπος) al predicii creștine, prefigurare a misiunii predicatorului creștin, dar totodată ea a îndeplinit rolul de a descoperi legea și dreptatea lui Dumnezeu. Mai înainte și mai presus de predica veterotestamentară a fost însă Cuvântul lui Dumnezeu, Care S-a descoperit omului de la facerea lumii.

¹⁵ Pr. I. BĂJĂU, *Omiletica generală*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004, p. 55.

Cuvântul lui Dumnezeu, ca Ipostas al Tatălui, are în Sine rațiunile sau cuvintele lui Dumnezeu rostite în actul creației. Așadar, există o continuitate a predicii care poate fi urmărită în timp până la Începutul tuturor, Cuvântul lui Dumnezeu: „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul” (*Ioan* 1, 1). Cu cât viziunea predicatorului asupra misiunii sale în Biserică urcă la Dumnezeu și se situează în planul economiei dumnezeiești, cu atât predica își păstrează rațiunea ei pe temeiurile neschimbabile ale revelației dumnezeiești.

II.2. Cuvântul lui Dumnezeu, temeiul deplin al propovăduirii în Biserică

Toate își au începutul prin Cuvântul lui Dumnezeu sau Logosul dumnezeiesc, adică „toate prin El s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut” (*Ioan* 1, 3). Psalmistul ne încredințează și el despre rolul cuvintelor lui Dumnezeu în creație: „Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu duhul gurii Lui toată puterea lor” (*Psalmul* 32, 6). Se deosebește aici atât Logosul lui Dumnezeu, ca Ipostas dumnezeiesc prin Care toate s-au făcut, cât și cuvintele lui Dumnezeu ca rostiri ale Lui, expresii ale voinței Lui dumnezeiești.

Lumea și toate câte au fost zidite de Dumnezeu sunt, pe de o parte, materializări ale rostirilor Lui, fiindcă „El a zis și s-au făcut, El a poruncit și s-au zidit” (*Psalmul* 148, 5), iar pe de altă parte, sunt cuvinte ale Lui către om. Dumnezeu, zidind lumea prin Cuvântul Său ipostatic, a unit-o veșnic cu El și o luminează veșnic, păstrând-o în hotarele rațiunii existenței ei prin Cuvântul Său, păzind-o într-un anume fel și de pericolul ca, prin păcat, omul să se întoarcă împotriva ei. „Făcătorul universului, aruncând glas în lume, a pus dintr-odată în lume frumusețea luminii”, spune Sf. Vasile cel Mare¹⁶. Cuvintele lui Dumnezeu împodobesc lumea, o pătrund cu rațiunile lor și o ajută să își împlinească sensul. De

¹⁶ SF. VASILE CEL MARE, *Hexaameron*, II, 7, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986, p. 93.

aceea, la început, Adam punea nume animalelor și tuturor viețuitoarelor, descoperind în prezența lui Dumnezeu sensul lor. Altfel spus, Dumnezeu grăiește veșnic în lume și pretutindeni; de aceea predica trebuie văzută în contextul acestor rostiri ale lui Dumnezeu încă de la facerea lumii.

Dumnezeu a zidit toate în chip înțelegător sau rațional, iar pe om l-a zidit și l-a așezat în Rai ca să înțeleagă sensul zidirii și să se ridice la Rațiunea cea dintâi a creației, la Cuvântul sau Logosul Însuși¹⁷. Omul este și el persoană sau logos, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, așadar, capabil să înțeleagă cuvintele lui Dumnezeu, să le poarte în el și să îl descopere pe Dumnezeu în ele. „Unde este logos, acolo este și persoană, iar acolo unde este persoană, acolo este și logos”¹⁸. Ascultând de glasul lui Dumnezeu, omul devine și el logos, persoană capabilă să înțeleagă toate cuvintele lui Dumnezeu în creație. „Nu numai cu pâine va trăi omul, ci și cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu (s.n.)” (Matei 4, 4; Luca 4, 4). Din cuvintele lui Dumnezeu, omul se descoperă totodată și pe sine ca persoană cu rațiune înzestrată să-L cunoască pe Dumnezeu, să cunoască scopul pentru care a fost zidit, precum și sensul tuturor celor create.

Din această perspectivă, predica este nu doar un simplu act de vestire a poruncilor lui Dumnezeu, ci un univers al descoperirii Logosului dumnezeiesc în lucrare. Într-adevăr, Logosul dumnezeiesc se descoperă nu numai în sensurile cuvintelor rostite de Dumnezeu, ci mai ales în lucrările sau energiile lor¹⁹. Astfel, prin predică se vestește tot adevărul descoperit omului de Dumnezeu și pe care omul este capabil să-l înțeleagă și, cunoscându-l, să dorească a fi asemenea cu Cel Care a făcut toate și Care ne vorbește prin toate câte sunt. De aceea Părintele Dumitru Stăniloae spune că rațiunile sau cuvintele lui Dumnezeu le sesizăm cu mintea, dar caracterul lor energetic îl percepem cu toată ființa noastră²⁰.

¹⁷ LARS THUMBERG, *Antropologia teologică a Sfântului Maxim Mărturisitorul. Microcosmos și mediator*, trad. din lb. engleză de A. Popescu, Ed. Sophia, București, 2005, p. 93.

¹⁸ Pr. Paraschevas ZOGRAFOS, *Ομιλητική*, Tesalonic, 1973, p. 8.

¹⁹ Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, 84, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 80, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1983, p. 226.

²⁰ Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, 84, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 80, p. 226, n. 295.

De la început, Dumnezeu a vorbit cu omul și S-a descoperit lui în chip inteligibil. Sfânta Scriptură ne spune că Dumnezeu adesea „umbla prin Rai, în răcoarea serii” și vorbea cu Adam, până ce, odată, acesta s-a ascuns la auzul cuvintelor lui Dumnezeu, din pricina păcatului (*Facerea* 3). Ascunzându-se, omul a pierdut posibilitatea de a-L cunoaște pe Dumnezeu din cuvintele Lui, nemijlocit, și de a înțelege și a asculta poruncile Lui: „Nu va rămâne Duhul Meu pururea în oamenii aceștia, pentru că sunt numai trup” (*Facerea* 6, 3). De atunci, cuvântul lui Dumnezeu s-a descoperit în chip mijlocit, în ghicitură (*1 Corinteni* 13, 12), prin patriarhi, profeți sau oameni aleși și trimiși de Dumnezeu pentru a păstra vie nădejdea mântuirii neamului omenesc, a întrupării Fiului lui Dumnezeu, Cuvântul.

Absența Cuvântului lui Dumnezeu din viața oamenilor a însemnat o alterare a vieții și a idealului lor de viață. Întoarcerea pătimasă a omului către firea înconjurătoare a însemnat deificarea firii, idolatrie și înlocuirea adevăratei cunoașteri a lui Dumnezeu cu știința sau filosofia: „Cât de departe sunt cerurile de la pământ, așa de departe sunt căile Mele de căile voastre și cugetele Mele de cugetele voastre” (*Isaia* 55, 9).

Însuși actul vorbirii și al unității graiului omenesc s-a pervertit, întrucât oamenii n-au știut să se ridice prin cuvânt, rațiune, logos, la unitatea Cuvântului și a poruncilor lui Dumnezeu prin cunoaștere. A fost o alterare a omului, o „revărsare a lui în afara granițelor firii”, cum spune Sf. Ioan Gură de Aur²¹, care tâlcuiește momentul amestecării limbilor la turnul Babel (*Facerea* 11). Faptul că oamenii au nesocotit cuvintele lui Dumnezeu, poruncile Lui, i-a condus la gândul că pot să se ridice prin puterea lor la înălțimea Cuvântului lui Dumnezeu. Ei sunt tip al celor pe care Sfânta Scriptură îi numește proroci mincinoși, adică cei care clădesc învățături fără temelia Adevărului. Temelia sau piatra din capul unghiului neăgată în seamă de ziditori (*Isaia* 28, 16; *Efesenii* 2, 20) este Cuvântul lui Dumnezeu, pentru că „nimeni nu s-a suit în cer, decât Cel ce S-a coborât din cer, Fiul Omului, Care este în cer” (*Ioan* 3, 12). Mai târziu, Patriarhul

²¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Facere*, XXX, 1, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 21, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 382.

Iacov avea să vadă o scară al cărei vârf era cerul (*Facerea* 28, 12), dar momentul acesta a arătat că din coapsele lui Se va naște Însuși Cuvântul, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a coborât din cer.

Amestecarea limbilor nu a fost o consecință a dorinței oamenilor de a se urca la cer, ci a cugetării și rostirii lor în afara Cuvântului lui Dumnezeu, o desconsiderare a Lui. Reversul episodului amestecării limbilor la turnul Babel este ziua Cincizecimii, în care Cuvântul lui Dumnezeu Se face cunoscut tuturor oamenilor prin predica Sfinților Apostoli în Duhul Sfânt, indiferent de limbă sau neam, pentru că cei care predicau o făceau după iconomia Cuvântului, pe temelia Adevărului. Spre deosebire de cei care au încercat să zidească turnul Babel și au fost opriți de Dumnezeu prin amestecarea limbilor, Iacov este ales de Dumnezeu să primească și să vestească venirea Mântuitorului, întruparea Cuvântului, continuând șirul patriarhilor și al prorocilor până la venirea Mântuitorului.

Din cele arătate până acum, înțelegem că propovăduirea în Biserică se întemeiază pe o continuitate a descoperirii Cuvântul lui Dumnezeu, de la începutul creației, culminând cu momentul Întrupării Lui, atunci când Biserica a luat ființă și a devenit „stâlp și temelie a adevărului” (*1 Timotei* 3, 15). Astfel, predica nu este un concept uman, un simplu discurs, pentru că, în acest caz, ar fi corespuns mai degrabă unor exigențe culturale, civilizatoare, s-ar fi confundat în cele din urmă cu discursul filosofic, produs exclusiv al rațiunii omului. Dimpotrivă, predica a rămas, indiferent de perioada la care ne referim, o paradigmă a dialogului între Dumnezeu și om, până ce „Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi” (*Ioan* 1, 14). Reperele ei neschimbabile sau temeiurile propovăduirii ne conduc în cele din urmă la Cuvântul lui Dumnezeu în ipostazele sau etapele diferite ale descoperirii Lui.

II.3. Temeiuri biblice

În ceea ce privește propovăduirea, Sfânta Scriptură este foarte generoasă în a descrie atât misiunea predicatorului, cât și modul alegerii și trimerii lui la propovăduire. Pe de altă parte, Sfânta Scriptură este în întregime descoperire a lui Dumnezeu prin cuvânt, în Vechiul Testament

prin cuvântul patriarhilor și al prorocilor, dar, la plinirea vremii, prin Logosul întrupat, plinătate a descoperirii sau revelației divine.

Propovăduirea a fost întotdeauna un act inițiat de Dumnezeu, o pogorâre a Lui către oameni și o plinire a economiei Lui pentru mântuirea noastră, astfel că predica se diferențiază de la o epocă la alta, de la un autor la altul, pentru că ea a slujit și s-a integrat acestei economii dumnezeiești. Temeiurile propovăduirii le distingem în raportul direct dintre predică și Dumnezeu, de unde înțelegem și descrierea misiunii celui care predică. Temeiurile propovăduirii sunt veșnice întrucât la Dumnezeu „nu este schimbare sau umbră de mutare” (*Iacov* 1, 17). Totuși, în raport cu omul, Dumnezeu a descoperit cuvintele Sale și El Însuși S-a descoperit în chip acoperit, precum spune Mântuitorul, „ca, văzând, să nu vadă și, auzind, să nu înțeleagă” (*Luca* 8, 10), ceea ce arată că omul nu a avut întotdeauna disponibilitatea de a recepta cuvântul lui Dumnezeu descoperit prin predică.

II.3.1. *Temeiuri veterotestamentare*

Fără să facem o descriere detaliată sau analiză sistematică a predicii veterotestamentare, urmând ca aceasta să fie realizată într-un capitol separat, vom încerca să surprindem coordonatele misiunii predicatoriale în Vechiul Testament, temeiurile vestirii cuvântului lui Dumnezeu, în contextul pe care îl presupune această perioadă din istoria mântuirii. În cea mai mare parte, cărțile Vechiului Testament, scrise sub inspirația divină, conțin bogate informații cu privire la persoana și rolul predicatorului, mediator al cuvântului lui Dumnezeu și vestitor al celor viitoare.

În Vechiul Testament, cuvântul lui Dumnezeu a fost mijlocit de profeți, care au primit de la El, prin descoperire, Legea și chipul celor viitoare. „A fost cuvântul Domnului către mine” (*Iezechiel* 1, 3) spun cei mai mulți dintre proroci. Poporul primea poruncile lui Dumnezeu în chip mijlocit, nu avea voie să urce către locul descoperirii lor (*Ieșirea* 19). În perimetrul gândirii semitice, substantivul *davar* (דָּבָר) - *cuvânt* înseamnă *inversul lucrurilor*, adică ceea ce nu se vede, dar se află întotdeauna în spatele

obiectului exprimat²². De aici se înțelege că, prin cuvintele profeților, Dumnezeu ajungea în chip acoperit la inima oamenilor. Altfel spus, omul cunoștea o ruptură în firea sa, o neputință de a-L înțelege pe Dumnezeu spre a-I împlini poruncile. Nu de puține ori, Dumnezeu spune prin gura profeților: „Poporul acesta se apropie de Mine cu gura și cu buzele Mă cinstește, dar cu inima este departe” (*Isaia* 29, 13, cf. *Matei* 15, 8; *Marcu* 7, 6). Predica veterotestamentară are în vedere această realitate și disjunctie ontologică a omului. Oricât de mult S-ar fi descoperit Dumnezeu prin cuvintele profeților, în om exista neajunsul acestei despărțiri pe care cel din urmă o resimțea ca înstrăinare de Creatorul și Modelul său.

În aceste condiții, predica a avut ca temei porunca sau legea lui Dumnezeu. „Porunca – învață Sf. Grigorie de Nyssa – era o lege de viață care cerea omului să nu moară”²³. Prescripțiile Legii în Vechiul Testament și profețiile mesianice fac obiectul predicii veterotestamentare, cuvântul având mai ales rolul să descopere înțelesul acestora către omul a cărui ființă cunoaște disjunctia între trup și suflet, peregrinarea între viață și moarte.

II.3.1.1. *Propovăduirea ca responsabilitate profetică în Vechiul Testament*

Predicatorul este o persoană responsabilă, el este trimis de Dumnezeu să vestească, responsabilitatea lui fiind definită, atât în raport cu Dumnezeu, cât și în raport cu cei cărora era trimis să propovăduiască: „Și a fost către mine cuvântul Domnului și mi-a zis: Fiul omului! Iată, te-am pus străjer casei lui Israel; vei asculta deci cuvântul ce-Mi va ieși din gură și-l vei vesti ca din partea Mea (s.n.). De voi zice celui rău: Vei

²² Arhim. Veniamin MICLE, *Trepte spre Amvon*, Tipografia Eparhiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1993, p. 24.

²³ SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Omilii la Cântarea Cântărilor*, XII, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 29, trad. Pr. D. Stăniloae, Pr. I. Buga, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 273; vezi și Pr. Vasile RĂDUȚĂ, *Antropologia Sfântului Grigorie de Nyssa*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 183.

muri! și tu nu-l vei înștiința, nici nu-i vei grăi, pentru a abate pe cel rău de la calea lui cea rea, ca să trăiască, cel rău va pieri în nelegiuirea sa și Eu voi cere sângele lui din mâna ta” (*Iezechiel* 3, 16-18). Această responsabilitate este cu atât mai mare pentru predicatorul creștin. Se observă foarte bine caracterul eminent moral, sapiențial, al propovăduirii veterotestamentare, în sensul respectării Legii Vechi, al săvârșirii faptelor Legii, însă responsabilitatea predicatorului stă și în raport cu descoperirea celor viitoare: „Până în veci s-au arătat cele ce vor să fie și cele ascunse mai înainte de a veni ele” (*Ecclesiastul* 48, 28).

II.3.1.2. *Rolul profetului de a fi mijlocitor între Dumnezeu și oameni*

Rolul profeților de a mijloci între Dumnezeu și oameni arată că perioada veterotestamentară este timpul așteptării Mântuitorului, El fiind singurul care va descoperi în Sine pe Tatăl prin cuvânt. Toți patriarhii mijlocesc legământul lui Dumnezeu, iar Moise, unul dintre cei mai mari profeți veterotestamentari, primește pe Muntele Sinai Tablele Legii (*Ieșirea* 20). Aceste prescripții aveau să fie transmise prin viu grai pentru a rămâne vie credința în venirea Mântuitorului, însă predicatorul în Vechiului Testament vestea atât poruncile lui Dumnezeu în numele Lui, cât și cuvintele poporului către Dumnezeu. Moise, de pildă, arată lămurit acest lucru: „Iar Domnul a auzit cuvintele voastre, cum grăiați cu mine, și mi-a zis Domnul: Am auzit cuvintele poporului acestuia, pe care le-au grăit către tine, și tot ce-au grăit este bine. O, de ar fi inima lor așa, ca să se teamă de Mine și să păzească toate poruncile Mele în toată vremea, ca să le fie bine și lor și fiilor lor în veci! Du-te și le spune: Întoarceți-vă în corturile voastre! Iar tu rămâi aici cu Mine; și-ți voi spune toate poruncile, hotărârile și legile ce trebuie să-i înveți ca să le păzească în pământul acela, pe care li-l dau Eu în stăpânire” (*Deuteronomul* 5, 28-31).

Prorocii și patriarhii au vorbit în numele lui Dumnezeu, însă legământul făcut de Dumnezeu cu ei a fost deseori călcat, iar *predica a devenit mijloc de mustrare și vindecare a poporului de rătăcirea idolilor și a necredinței*. Predica a fost necesară și din acest punct de vedere, subliniind

ambivalența atitudinii omului căzut în fața legământului și a legii, pentru că „unde nu este lege, nu este nici călcare de lege” (*Romani* 4, 15). Moise descoperă cuvântul lui Dumnezeu care arată atât libertatea alegerii, dar și reversul legământului, adică blestemul: „Iată, eu vă pun astăzi înaintea binecuvântare și blestem: Binecuvântare veți avea dacă veți asculta poruncile Domnului Dumnezeului vostru, *pe care vi le spun eu astăzi* (s.n.); iar blestem, dacă nu veți asculta poruncile Domnului Dumnezeului vostru” (*Deuteronomul* 11, 26-27). Predica este dedicată vestirii celor viitoare, însă, în condițiile călcării Legii lui Dumnezeu, ea devine vestitoare a judecății divine: „Ascultă cuvintele legământului acestuia și spune bărbatilor lui Iuda și celor ce locuiesc în Ierusalim și le zi: Așa zice Domnul Dumnezeu lui Israel: Blestemat să fie omul care nu ascultă cuvintele acestui legământ [...]. Iar Domnul mi-a zis iarăși: *Vestește toate cuvintele acestea în cetățile lui Iuda și pe ulițele Ierusalimului și zi: Ascultați cuvintele legământului acestuia și le împliniți!* (s.n.)” (*Jeremia* 11, 2-6).

Spre deosebire de Vechiul Testament, unde mijlocirea prin predică a poruncilor lui Dumnezeu era însoțită și de vestirea pedepsei pentru neascultare, Mântuitorul arată o altă perspectivă asupra Legii și a prescripțiilor ei. Implicit, predica dobândește noi valențe și circumstanțe în raport cu Legea veterotestamentară, dar mai ales în raport cu Evanghelia Mântuitorului Hristos. În dialogul cu învățătorul de Lege, Mântuitorul îl întreabă pe acesta: „Ce este scris în Lege? Cum citești?” Și, după ce a răspuns el din cuvintele Legii, Mântuitorul i-a spus: „Fă aceasta și vei trăi!” (*Luca* 10, 26-28). În același timp, Mântuitorul descoperă un nou sens al vestirii cuvântului, ridicând propovăduirea la înălțimea misiunii Sale: „Cuvintele pe care Mi le-ai dat le-am dat lor, iar ei le-au primit și au cunoscut cu adevărat că de la Tine am ieșit, și au crezut că Tu M-ai trimis” (*Ioan* 17, 8). Astfel, predica în Biserică are sensul apropierii de Persoana și lucrarea Lui mântuitoare, dincolo de orice prescripție și îndemn moral. De aici unitatea indestructibilă dintre predică și Sfintele Taine în Biserică.

Dacă în Vechiul Testament predica, în conținutul, ei se oprește la poruncă și împlinirea ei, precum spune Psalmistul: „De la toată calea cea rea mi-am oprit picioarele mele, ca să păzesc cuvintele Tale” (*Psalmul* 118, 101), în Noul Testament, ea dobândește, în Duhul Sfânt,

perspectiva dialogului deplin dintre Dumnezeu și om ca între Tată și fiu: „De acum nu vă mai zic slugi, că sluga nu știe ce face stăpânul său, ci v-am numit pe voi prieteni, pentru că toate câte am auzit de la Tatăl Meu vi le-am făcut cunoscute”, spune Mântuitorul (*Ioan* 15, 15). Psalmistul spunea: „Cât sunt de dulci limbii mele, cuvintele Tale, mai mult decât mierea, în gura mea!” (*Psalmul* 118, 103), iar despre cele viitoare: „Gustați și vedeți că bun este Domnul” (*Psalmul* 33, 8). Este vorba despre o trecere de la poruncă, legi și prescripții, la Persoana Cuvântului, la înțelesul duhovnicesc al Cuvântului, în Care și prin Care Îl numim pe Dumnezeu Tată.

Așadar, Vechiul Testament ne oferă acele repere ale propovăduirii care nu pot fi înțelese în afara circumstanțelor istorice și în același timp în planul economiei mântuirii omului. Pregătirea propovăduitorilor în Biserică presupune cunoașterea în mod special a scrierilor veterotestamentare precum și a circumstanțelor și principiilor propovăduirii veterotestamentare prin care Dumnezeu a pregătit calea întrupării Cuvântului și ridicarea noastră la demnitatea de a-L primi pe El „nu pe table de piatră, ci pe tablele de carne ale inimii” (*1 Corinteni* 3, 3).

II.3.2. *Temeiuri novotestamentare*

II.3.2.1. *Întruparea Fiului lui Dumnezeu, Cuvântul*

În prologul Evangheliei după Ioan, găsim această mărturie: „Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr” (*Ioan* 1, 14). Două teme ale propovăduirii sunt arătate aici: mai întâi, *descoperirea lui Dumnezeu prin Fiul Său, Cuvântul întrupat*, iar pe de altă parte, *Sfinții Apostoli au propovăduit ceea ce au văzut și au crezut*. Primul și cel mai important temei al propovăduirii în Noul Testament este că Dumnezeu S-a descoperit deplin și S-a arătat lumii. Pentru aceasta, predica Sfinților Apostoli nu mai este în umbră sau în literă: „Ceea ce vă grăiesc la întuneric, spuneți la lumină și ceea ce auziți la ureche, propovăduiți de pe case”, spune Mântuitorul (*Matei* 10, 27). Mai mult decât atât, ceea ce constituie

miezul propovăduirii evanghelice este adevărul că Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat și S-a răstignit pentru noi, a înviat a treia zi din morți, S-a înălțat la ceruri și a șezut de-a dreapta lui Dumnezeu Tatăl.

Întruparea Logosului dumnezeiesc este temeiul prin excelență al propovăduirii creștine²⁴, „căci nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Hristos Iisus, Domnul” (2 Corinteni 4, 5). Acesta este totodată și temeiul cinstirii icoanelor, pentru că adevăratul Chip al Tatălui S-a arătat nouă. Între icoană și cuvânt există o similitudine și complementaritate pentru că amândouă se întemeiază pe Arhetipul întrupat. Astfel, unii Sfinți Părinți descriu finalitatea cuvântării sau a predicii creștine ca fiind iconică. Cu alte cuvinte, Sfinții Apostoli și urmașii lor au zugrăvit prin cuvânt, ca în icoană, Chipul desăvârșit al Tatălui. Cuvintele lor în Biserică s-au îmbrăcat în harul sfinților și transfigurator pe care îl întâlnim și în icoană. De aici, rolul deosebit de important al predicii și al icoanei în Biserică de-a lungul timpului, unitatea între cult și predică în Biserica Ortodoxă, echilibru desăvârșit între auzire și lucrare, între contemplație și faptă.

În Vechiul Testament, prorocii au vestit cuvântul lui Dumnezeu în chip acoperit, în umbră și în scripturi, dar, la plinirea vremii, Însuși Cuvântul ipostatic al Tatălui, făcându-Se om, S-a sălășluit între noi (Ioan 1, 14), a vestit și a împlinit desăvârșit voia Tatălui: „Mâncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis pe Mine și să săvârșesc lucrul Lui” (Ioan 4, 34). Acesta nu numai a vorbit în numele Tatălui, dar S-a smerit pe Sine, la înfățișare aflându-Se ca un om și S-a făcut ascultător Tatălui până la moarte (Filipeni 2, 7-8). Cuvintele Lui sunt cuvintele Celui Care împlinește desăvârșit voia Tatălui, încât cei care Îl ascultau spuneau: „Niciodată n-a vorbit un om așa cum vorbește Acest Om” (Ioan 7, 46), pentru că grația cu putere multă (Luca 4, 32).

Începutul activității Mântuitorului în lume a fost prin cuvânt și întreaga Sa activitate a fost o lucrare a Cuvântului, Ipostas al Sfintei Treimi. Mântuitorul a readus cuvintele lui Dumnezeu în mediul sau universul descoperirii Persoanei. Această venire în lume a Fiului lui Dumnezeu a însemnat o eliberare a omului din robia „înțelesurilor slabe ale lumii”

²⁴ Pr. Paraschevas ZOGRAFOS, *Ομιλητική*, p. 65.

(*Galateni* 4, 3), pentru că El nu mai vestea cele care stăteau în puterea de înțelegere firească a omului, ci în descoperirea Tatălui. Nu e de mirare că Mântuitorul, de la început, a propovăduit Evanghelia Împărăției lui Dumnezeu (*Marcu* 1, 14), pentru că este o Împărăție a Cuvântului, iar cei care Îl primesc pe El sunt fii ai Tatălui după har, așadar capabili să înțeleagă cuvintele Tatălui către Fiul, Care S-a sălășluit între noi. Tabloul acesta trebuie întregit cu prezența Duhului Sfânt, care ne angajează și pe noi în înțelesul acestor cuvinte, cum spune Sf. Apostol Pavel: „Și pentru că sunteți fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, Care strigă: Avva, Părinte!” (*Galateni* 4, 6). În acest sens, Mântuitorul avertizează: „Cuvintele pe care vi le-am spus sunt duh și sunt viață” (*Ioan* 6, 63), așadar cuvintele Lui nu mai sunt despărțite de Persoana Lui, de Dumnezeu Însuși.

De altfel, întreaga activitate predicatorială a Mântuitorului se bazează pe unimea desăvârșită între Tatăl și Fiul: „Dacă nu fac lucrările Tatălui Meu, să nu credeți în Mine. Iar dacă le fac, chiar dacă nu credeți în Mine (și în cuvintele Mele, n.n.), credeți în aceste lucrări, ca să știți și să cunoașteți că Tatăl este în Mine și Eu în Tatăl” (*Ioan* 10, 37-38). Fiul este deofință cu Tatăl, așadar cuvintele Fiului sunt și ale Tatălui, în Duhul Sfânt. Cel care va propovădui Evanghelia Mântuitorului, primește prin lucrarea Duhului Sfânt harul de a face cunoscută venirea în lume a Fiului, luând această menire prin Fiul, de la Tatăl, în Duhul Sfânt. Nimeni nu ia de la sine această chemare.

II.3.2.2. *Predica novotestamentară ca jertfă a Cuvântului*

Predica a constituit în activitatea Mântuitorului nu numai un mijloc de a împărtăși adevărul, de a comunica oamenilor vestea „că s-a apropiat împărăția cerurilor”, ci a fost și un mijloc de a Se jertfi pe Sine celor credincioși prin înțelesul duhovnicesc al cuvintelor Lui, de a statornici lucrarea Lui în noi: „Dacă rămâneți întru Mine și cuvintele Mele rămân în voi, cereți ceea ce voiți și se va da vouă” (*Ioan* 15, 7). Cererea către Dumnezeu a fost întotdeauna un act de jertfă, de rugăciune, aici însă Mântuitorul Se identifică pe Sine cu rugăciunea sau jertfa noastră.

Acest fapt este posibil întrucât Mântuitorul este nedespărțit de cuvintele Sale și este totodată lucrător prin ele: „Eu le-am dat cuvântul Tău, și lumea i-a urât, pentru că nu sunt din lume, precum Eu nu sunt din lume” (*Ioan* 17, 14). Disponibilitatea de a se jertfi prin cuvânt o arată Mântuitorul pretutindeni, dar o descoperă în mod evident ucenicilor Săi, pentru că ei aveau să continue activitatea de vestire a Evangheliei în Duhul Sfânt: „Aduceți-vă aminte de cuvântul pe care vi l-am spus: Nu este sluga mai mare decât stăpânul său. Dacă M-au prigonit pe Mine, și pe voi vă vor prigoni; dacă au păzit cuvântul Meu, și pe al vostru îl vor păzi” (*Ioan* 15, 20). Jertfa face ca, prin cuvânt, să se descopere persoana care grăiește, dar aceeași disponibilitate spre jertfă oferă cuvintelor autoritate: „La dregători și la regi veți fi duși pentru Mine, spre mărturie lor și păgânilor. Iar când vă vor da pe voi în mâna lor, nu vă îngrijiți cum sau ce veți vorbi, căci se va da vouă în ceasul acela ce să vorbiți; fiindcă nu voi sunteți care vorbiți, ci Duhul Tatălui vostru este Care grăiește întru voi” (*Matei* 10, 18-20). Mântuitorul a refăcut, prin Jertfa Lui, unitatea dintre persoană și cuvânt, persoana redevenind temelul descoperirii Adevărului.

Sfânta Scriptură ne descoperă temelul prim al propovăduirii creștine, Logosul sau Cuvântul lui Dumnezeu, Care a grăit în multe feluri și în multe rânduri prin proroci în Vechiul Testament, dar Care S-a întrupat și S-a dăruit pe Sine nouă prin cuvintele Lui și prin predica Sfinților Apostoli până astăzi. Cărțile Sfintei Scripturi sunt izvoare ale revelației divine și implicit ale predicii creștine și sunt nedespărțite de Persoana Logosului dumnezeiesc întrupat, ceea ce denotă că predicatorul în Biserică este mai întâi un trimis al Mântuitorului, un sacerdot sau slujitor al Sfințelor Taine ale Bisericii²⁵. Predicatorul are datoria să cunoască Sfânta Scriptură nu numai pentru a tâlculi cuvintele ei, ci și pentru a pune în lumină temeiurile propovăduirii creștine. Astfel, predica este mijlocitoare a credinței și reper sacru al misiunii Bisericii în lume ca vestire a Cuvântului lui Dumnezeu, rod al lucrării Duhului Sfânt în Biserică și în lume. De aici, înțelegem nu numai importanța predicii, dar și locul ei, precum și temelul pe care se fundamentează, de la începutul Bisericii și până la sfârșitul veacurilor.

²⁵ Christos BANTSOS, *Ιεραποστολική*, p. 41.

II.4. Temeiuri patristice

Perioada patristică este, fără îndoială, perioada de cristalizare a principiilor propovăduirii creștine, perioada în care Biserica se manifestă ca univers al descoperirii Cuvântului sau Logosului divin în lume, Trupul Său. Urmând poruncii Mântuitorului: „Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura” (*Marcu* 16, 15), Sfinții Apostoli și cei cărora li s-a încredințat această misiune au propovăduit și apărât prin cuvânt Adevărul descoperit lor de Mântuitorul, în Duhul Sfânt. Într-adevăr, predica se evidențiază de la început în Biserică mai întâi ca lucrare și manifestare a puterii Duhului Sfânt, Acela Care îi va călăuzi pe Sfinții Apostoli și pe urmașii lor la tot adevărul, după făgăduința Mântuitorului (*Ioan* 16, 13).

Între viața Bisericii și predică s-a instituit de la început o legătură organică²⁶, aceea a lucrării Duhului Sfânt. Darul vorbirii, la început o harismă deosebită a Duhului Sfânt, rămâne o preocupare primordială încă din vremea Sfinților Apostoli, care mărturisesc unanim: „Nu este drept ca noi, lăsând deoparte Cuvântul lui Dumnezeu, să slujim la mese” (*Faptele Apostolilor* 6, 2). Sfânta Scriptură evidențiază și unele aspecte foarte importante ale predicii apostolice, în sensul că predica se face mediu de comunicare și invocare a Duhului Sfânt, așa cum vedem în episodul din casa sutașului Corneliu: „Încă pe când Petru vorbea (s.n.), Duhul Sfânt a căzut peste toți cei care ascultau cuvântul” (*Faptele Apostolilor* 10, 44). În acest context, negreșit, predica a devenit cel dintâi mijloc nu numai de vestire a Evangheliei Mântuitorului, ci și de expunere a credinței creștine, areal al formulării primelor învățături sau dogme ale Bisericii²⁷.

Sfinții Părinți sunt cei care mărturisesc cu autoritate despre rolul predicii în Biserică de-a lungul timpului, despre temeiurile propovăduirii creștine, prin faptul că ei au asumat această responsabilitate în împrejurări deosebite, în care au probat atât adevărul învățăturilor propovăduite, cât și normele sau principiile omiletice. Potrivit scrierilor patristice, realitatea

²⁶ Pr. Paraschevas ZOGRAFOS, *Ομιλητική*, p. 11.

²⁷ Pr. Constantin PREDĂ, *Propovăduirea apostolică. Structuri retorice în Faptele Apostolilor*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005, pp. 312-314.

Bisericii este descrisă ca împărtășire a Cuvântului euharistic, dar și ca împărtășire a înțeleșului tainic al învățăturii creștine prin cuvintele predicatorului, iar aceasta din urmă fiind nedespărțită de cea dintâi²⁸. În mod evident, Sfinții Părinți au atras atenția asupra legăturii dintre predică și viața predicatorului, ca epifanie a întregului, prin faptul că predicatorul vorbește în numele tuturor, ca unul care cunoaște prin experiență realitatea Bisericii. Astfel, temeiurile patristice ale propovăduirii conduc mai degrabă către o viziune unitară asupra Bisericii, iar nu către o paradigmă a cugetării umane asupra discursului oratoric creștin. De altfel, acest lucru explică de ce în literatura omiletică răsăriteană nu a existat o preocupare în a teoretiza și generaliza regulile oratorice ale predicii, ci s-a urmărit mai degrabă trăirea adevărului prin predică și prin mărturisire. Cu alte cuvinte, elocvența sacră își are rădăcinile în altă parte decât în imanența cugetării umane²⁹.

Sf. Ioan Gură de Aur confirmă această perspectivă când spune:

„Nu te osteni să-l faci pe fiul tău orator, ci învață-l să filosofeze (să fie cucernic, n.n.); căci dacă aceea (arta oratoriei, n.n.) nu este, nu-i nicio pagubă; dar dacă aceasta (arta filosofiei practice, n.n.) lipsește, nu va putea avea niciun câștig din mii de cuvântări. De purtări bune este nevoie, nu de cuvinte; de obiceiuri bune, nu de iscusință în cuvânt; de fapte, nu de vorbe. Acestea (faptele, n.n.) pricinuesc câștigarea Împărăției, acestea dăruiesc și lucrurile cu adevărat bune. Nu ascuți limba, ci sufletul curățește-l”³⁰.

Sfinții Părinți, fără a eluda regulile oratorice, au descris predica mai ales ca preocupare a descoperirii sensurilor mai adânci ale revelației dumnezeiești, punând pe predicator în relație directă cu conținutul celor

²⁸ CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, I, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 5, trad. Pr. Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 13.

²⁹ Pr. Vasile GORDON, *Introducere în Omiletica Ortodoxă*, Ed. Universității din București, București, 2001, p. 17.

³⁰ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Efeseni*, XXI, 2, în PG 62, col. 152, *apud* Stylianos PAPADOPOULOS, *Gândirea teologică a Sf. Ioan Hrisostom*, trad. S. Preda, Ed. Bizantină, București, 2014, p. 13.

propovăduite și mai ales cu Persoana Mântuitorului, de unde și reperatele neschimbabile ale predicii în comparație cu retorica. Această atitudine este profund justificată, pentru că „nu ne propovăduim pe noi”, spune Sf. Apostol Pavel (1 Corinteni 4, 5), ci pe „Mântuitorul Iisus Hristos, ieri și azi și în veci, același” (Evrei 13, 8).

II.4.1. Predica – dimensiune esențială a slujirii preoțești

După învățătura Sfinților Părinți, predica este *dimensiune esențială a slujirii preoțești*. Sfânta Scriptură și operele Sfinților Părinți abundă în argumente privind îndatorirea preotului de predica: „Dacă vestesc Evanghelia, nu-mi este laudă, pentru că stă asupra mea datoria. Căci, vai mie dacă nu voi binevesti!” (1 Corinteni 9, 16). Faptul că Dumnezeu a încredințat această misiune în Biserică mai întâi Sfinților Apostoli și prin aceștia episcopilor și preoților dovedește importanța acestei slujiri în cadrul misiunii preoțești. Misiunea predicatorială s-a deosebit de orice altă îndeletnicire: „Oare toți sunt apostoli? Oare toți învățători?” (1 Corinteni 12, 29). Datoria de a predica nu este de la oameni și nu se suprapune altor interese umane: „Judecați dacă este drept înaintea lui Dumnezeu să ascultăm de voi mai mult decât de Dumnezeu” (Faptele Apostolilor 4, 19).

Cel care predica nu predica pentru cinstea pe care o dobândește de la oameni, nici nu caută un interes personal, ci spre slava lui Dumnezeu și spre mântuirea sufletelor credincioșilor³¹. Acest deziderat este propriu episcopului și preotului în calitatea lor de iconomi ai tainelor dumnezeiești. Ei își asumă o mare responsabilitate, aceea a mântuirii credincioșilor prin cuvânt. În acest sens, Mântuitorul spune ucenicilor: „Voi sunteți sarea pământului; dacă sarea se va strica, cu ce se va săra? De nimic nu mai e bună decât să fie aruncată afară și călcată în picioare de oameni” (Matei 5, 13). Mântuitorul avertizează asupra faptului că ucenicii Lui trebuie să

³¹ Sf. GRIGORIE TEOLOGUL, *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre Preoție*, în vol. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, Sf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, Sf. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 173.

stăruie în învățătură și să învețe și pe alții. Astfel, aflăm că la început, în Biserică, toți „stăruiau în învățătura apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni” (*Faptele Apostolilor* 2, 42).

Sfinții Părinți ne învață că predica îndeamnă nu numai la ascultarea învățăturilor, ci la stăruință în lucrarea lor, iar preotul predicator este lucrător al unor taine atât de înalte, „cași cum ar fi în cer, printre puterile cele îngerești”³². Cuvintele preotului nu sunt simple rostiri pentru auzul celor credincioși, ne învață Sf. Ioan Gură de Aur; așadar nu își au temeiul în plăcerea de a auzi a credincioșilor, ci în dorința lor de a cunoaște și împlini voia lui Dumnezeu: „Facă-se voia Ta, precum în cer și pe pământ” (*Luca* 11, 2).

Predica și jertfa sunt două elemente constitutive ale preoției și amândouă îl arată pe preot la înălțimea vocației sale³³. În fapt, predica este o jertfă a preotului prin cuvânt și fapte, este o auto-dăruire a preotului din dragoste față de Cuvântul lui Dumnezeu³⁴.

„Dacă ai putea să te gândești ce lucru mare este, ca om fiind și îmbrăcat încă în trup și sânge, să te poți apropia de fericita și nemuritoare fire a Dumnezeirii, atunci ai putea înțelege bine cu câtă cinste a învrednicit pe preoți harul Sfântului Duh”³⁵.

Apropierea de Dumnezeu îi agonisește preotului o cunoaștere mai presus de orice cunoaștere, dar, în același timp, și o neliniște până ce nu va cunoaște din fapte cele propovăduite. „Pedagogul nostru – scrie Clement Alexandrinul – este Pedagogul îndemnător la fapte, nu Pedagogul metodei (μεθοδικός), deoarece și scopul Lui este să înnobileze sufletul; nu numai să-l învețe, ci să-l și călăuzească spre o viețuire înțeleaptă, iar nu spre știință stearpă”³⁶.

³² Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, III, 5, în vol. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, Sf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, Sf. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, p. 84.

³³ Pr. Constantin GALERIU, „Preoția, taină și slujire în viața Bisericii”, în: *Ortodoxia*, XXXIV (1982), 4, pp. 540-541.

³⁴ Arhim. Veniamin MICLE, *Trepte spre Amvon*, p. 17.

³⁵ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, III, 5, în vol. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, Sf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, Sf. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, pp. 83-84.

³⁶ CLEMENT ALEXANDRINUL, *Pedagogul*, trad. N.I. Ștefănescu, București, 1939, p. 26.

II.4.2. Responsabilitatea preotului manifestată prin predică

Sfinții Părinți au vorbit despre *responsabilitatea preotului manifestată prin predică*, atât în raport cu Dumnezeu, cât și cu semenii. Față de Dumnezeu, el are datoria să cunoască și să păstreze neatinsă învățătura Bisericii, să o cuprindă și să o propovăduiască permanent, iar față de semenii, are datoria să-i scoată din întunericul necunoașterii și să-i călăuzească la lumina Adevărului. Misiunea lui este împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac (*Efesenii* 6, 12), al nebuliei științei fără Dumnezeu, despre care Sf. Ioan Gură de Aur spune că se arată prin „cuvinte golite de conținut, pustii”³⁷. Nu pe acelea le învață preotul, ci știința cea adevărată, nedespărțită de Cel Care dă toată cunoștința. De aceea, pregătirea preotului pentru a predica nu constă în obișnuința de a alege cuvintele, de a ascunde gândurile prin cuvinte frumoase, ci în simplitate și în deprinderea de a stăruia permanent în lumina Adevărului:

„Nu cer preotului nici podoaba căutată a cuvântărilor oratorilor păgâni și nici nu mă interesează cum îi este fraza și stilul. Să fie preotul sărac în cuvinte! Să-și aranjeze simplu și fără meșteșugire cuvintele în frază! Numai să nu fie neiscusit în știință, să nu fie neiscusit în precizia dogmelor; nici să răpească fericitului Pavel cea mai mare din bunătățile lui, capul laudelor lui, știința, ca să-și acopere propria-i trândăvie!”³⁸.

Cunoașterea la care face referire Sf. Ioan Gură de Aur este o cunoaștere prin încercare, prin încredințare și dăruire a preotului, a celui trimis să propovăduiască: „Căci noi nu putem să nu vorbim cele ce am văzut și am auzit” (*Faptele Apostolilor* 4, 20). Predicatorul trăiește bucuria de a-i

³⁷ „Ὡς τὰ γε ἅλλα πάντα ῥήματα μόνον ἐστὶ πραγμάτων ἔρημα” (*Omiliile la Matei*, I, 2), în PG 57, col. 16. Termenul pe care îl folosește aici Sfântul Ioan pentru a arăta cele slabe ale lumii este ἔρημα - *pustii, fără rod, sterpe*, de altfel, un termen biblic, a cărui întrebuințare o redau cu precădere Evangheliile sinoptice. De pildă, la Sf. Evanghelist Matei: 3, 1; 4, 1; 11, 7; 12, 25; 14, 13; 15, 33; 23, 38. Termenul scoate în evidență o deosebire radicală între cuvintele lui Dumnezeu din dumnezeieștile Scripturi și cuvintele oamenilor, deosebire redată mai ales de calitatea lor de a descoperi persoana care le rostește.

³⁸ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, IV, 6, în vol. SF. IOAN GURĂ DE AUR, SF. GRIGORIE DIN NAZIANZ, SF. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, p. 151.

conduce pe ascultători la Dumnezeu: „Eu m-aș ruga lui Dumnezeu ca toți care mă ascultă astăzi să fie așa cum sunt și eu, afară de aceste lanțuri”, spune Sf. Apostol Pavel (*Faptele Apostolilor* 26, 29).

II.4.3. Predica – mijloc de îndreptare a vieții credincioșilor

După Sfinții Părinți, predica este *mijloc de îndreptare a vieții credincioșilor*. Așa cum am subliniat, predica nu este delectare a auzului ascultătorilor, o vorbire după placul inimii, așa cum obișnuiau sofistii, nici nu este o îngrămadire de cuvinte sau idei fără rost, ci este punctul de plecare al învățaturii cu fapta, al înțelegerii adevărului credinței prin săvârșirea tuturor virtuților. De aici și importanța ei pentru viața credincioșilor:

„Știind, dar, iubiților, că nu ne e de vreun folos ascultarea predicii, dacă nu-i urmează împlinirea ei prin fapte, să nu fim numai auzitorii predicii, ci și făcătorii ei, pentru ca faptele ce urmează cuvintelor să ne fie temei de multă îndrăznire către Dumnezeu”³⁹.

Pe preot, Sfântul Ioan Gură de Aur îl povățuiește să aibă conștiința medicului, să pătrundă la rădăcina bolii sau a păcatului și să dobândească înțelepciunea de a folosi cuvântul ca pe un medicament, știind când și ce să grăiască:

„În afară de pilda prin faptă, preoții n-au decât un singur mijloc, o singură cale de vindecare: învățătura cu cuvântul, predica. Aceasta e instrumentul, aceasta e hrana, aceasta e cel mai bun aer; aceasta ține loc de medicament, aceasta ține loc de cauterizare, ține loc de bisturiu. Dacă preotul trebuie să ardă sau să taie, trebuie neapărat să se folosească de predică. Dacă predica nu-i în stare să facă asta, zadarnice sunt toate celelalte. Prin predică ridicăm sufletul deznădăjduit; prin predică smerim sufletul îngâmfat; prin predică tăiem ce-i de

³⁹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omiliile la Facere*, I, 1, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 21, p. 32.

prisos; prin predică împlinim cele de lipsă; prin predică lucrăm pe toate celelalte câte ne ajută la însănătoșirea sufletului⁴⁰”.

II.4.4. *Legătura dintre predică și viață*

Unul dintre cele mai importante temeuri patristice este *legătura dintre predică și viață*. Din experiența Sfinților Părinți, observăm că predica a mișcat inimile credincioșilor spre toată fapta cea bună, spre jertfă. În primele veacuri creștine, predica îi însuflețea pe creștini în fața prigonitorilor, îi îmbărbăta pe martiri și îi uimea pe păgâni prin adevărul și puterea cuvintelor rostite. Sf. Ignatie Teoforul, martir al primelor veacuri, spune:

„Mie cereți-mi numai atât: putere pentru cele dinăuntrul meu și din afara mea, ca nu numai să grăiesc, ci să și voiesc, nu numai să fiu numit creștin, ci să și fiu găsit creștin”⁴¹.

Predica arată dimensiunea acestei legături între cuvintele vieții veșnice și viața credincioșilor, între auzire și inimă, o responsabilitate a întregului, preoți și credincioși, față de păstrarea predaniei Bisericii. Dacă preotul are datoria să predice, să mărturisească, să învețe, credincioșii au responsabilitatea de a păstra cu sfințenie cele încredințate lor prin cuvânt și de a se hrăni cu vrednicie din adevărul descoperit lor:

„Eu nu voi înceta de a-mi face lucrul meu – spune Sf. Ioan Gură de Aur –, de a scrie pe inimile voastre cuvintele cele drepte și adevărate. Dacă voi îmi veți zădărnici strădania mea, apoi să știți că plata mea e neștirbită, dar primejdia voastră nu-i mică”⁴².

⁴⁰ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, IV, 3, în vol. SF. IOAN GURĂ DE AUR, SF. GRIGORIE DIN NAZIANZ, SF. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, pp. 138-139.

⁴¹ SF. IGNATIE TEOFORUL, *Epistola către romani*, III, 2, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 1, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, p. 175.

⁴² SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Matei*, XI, 7, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 23, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 142.

II.4.5. Predica – mijloc de păstrare a unității Bisericii

Sfinții Părinți au arătat că prin predică preotul are nu numai grija pentru mântuirea sufletelor credincioșilor, dar și misiunea apărării dreptei credințe, a păstrării unității Bisericii. Sfinții Părinți, deși au trăit în epoci și locuri diferite și au cunoscut schimbări majore în viața omenirii, totuși au grăit la fel, în același Duh Sfânt, pentru că „Acela din al Meu va lua și vă va vesti”, spune Mântuitorul (Ioan 16, 14). Prin predică, Dumnezeu a păzit Biserica și „unitatea Duhului, întru legătura păcii” (Efeseni 4, 3), a așezat învățătura Bisericii pe temelia neschimbabilă a Adevărului și a făcut-o cunoscută până la marginile pământului. „Biserica este datoare întotdeauna «să dea» mărturie și despre adevărul ei, și despre modul ei de viață”⁴³. Unitatea credinței se păstrează, așadar, prin unitatea propovăduirii, astfel încât Sfinții Părinți, marii predicatori ai Bisericii, reprezintă modelul desăvârșit de apărare a credinței și de continuitate a învățăturii Bisericii, a tradiției interpretării textului biblic și a dogmelor. Recursul predicii actuale la cuvintele Sfinților Părinți este fundamental din acest punct de vedere⁴⁴.

Predicii i se datorează atât propovăduirea Sfintei Evanghelii la popoarele păgâne, cât și apărarea ei în fața ereticilor și a celor care s-au opus sau se opun misiunii Bisericii. Uneori, acest demers a fost deosebit de dificil, întrucât și ereticii apelau la predică și la alte mijloace de comunicare pentru a răspândi veninul ereziei lor. Despre Arie, de pildă, se cunoaște că era un preot predicator iscusit din Alexandria. Nestorie, de asemenea, ajunge episcop de Constantinopol pentru elocvența sa remarcabilă. Instrumentarul conceptual și terminologic pe care îl foloseau ereticii în predica lor era deosebit de subtil în încercarea de a răspândi învățăturile eretice în rândul ascultătorilor lor. De aceea, predica avea și are rolul să dea consistență relației dintre predicator și credincioși, să-i unească în aceeași mărturisire de credință și să-i conducă spre același țel. Predica este mijlocul prin care cunoașterea învățăturii este dublată de

⁴³ Stylianos PAPADOPOULOS, *Gândirea teologică a Sf. Ioan Hrisostom*, p. 223.

⁴⁴ Pr. Dumitru BELU, „Sfinții Părinți ca izvor omiletic”, în: *Mitropolia Ardealului*, IV (1959), 7-8, p. 561.

convingerea și trăirea adevărului în Biserică. În acest sens, predica începe prin invocarea numelui Sfintei Treimi și se încheie rostind *Amin*, însă acest *Amin* îl rostesc credincioșii pentru că primesc adevărul și mărturia din cuvintele predicatorului. Predica este adresare către întreaga Biserică, ea se imprimă de unitatea și trăirea acestei unități ca experiență eclesială, ca pregustare a frumuseților dumnezeiești.

Din acest punct de vedere, viziunea Sfântului Fotie, patriarh al Constantinopolului, este deosebit de relevantă, numind propovăduirea însăși împărăția lui Dumnezeu:

„Împărăție este numită chiar și propovăduirea, pentru că este cea care aduce Împărăția, precum spune: Împărăția cerurilor este asemenea grăunțului de muștar și asemenea aluatului este Împărăția cerurilor. Prin ambele parabole se face aluzie la propovăduire. Căci, după cum grăunțele de muștar care, deși este foarte mic când este semănat, se face copac mare și se întinde, tot astfel și cuvântul propovăduirii, deși este foarte puțin și a fost la început semănat și s-a arătat doar în pământ iudaic, mai apoi de aici s-a întins și s-a răspândit în toată lumea locuită. Și precum aluatul, deși este puțin, dospește toată frământătura, tot astfel și harul propovăduirii, pus în frământătura omenească, l-a preschimbat în întregime, [aducându-l] la ascultarea de Hristos, pâine făcând din firea noastră semănată întru rătăcire, risipită și ruinată, strângând-o laolaltă și unificând-o. În acest fel este numită propovăduirea însăși «Împărăția cerurilor»”⁴⁵.

Predica ne oferă icoana Bisericii din primele veacuri, a celei de astăzi și până la sfârșitul veacurilor. Glasul Sfinților Părinți este unul dintre reperele nepieritoare ale propovăduirii în Biserică. Predica din Biserica noastră este în duhul lor și aceasta se referă nu numai la o tradiție a interpretării Sfintei Scripturi sau a celorlalte învățături de credință, ci se referă la opera și lucrarea lor permanentă. Recursul la temeiurile patristice ale propovăduirii se face din acest punct de vedere, dobândind duhul

⁴⁵ Sf. FOTIE AL CONSTANTINOPOLULUI, *Mistagogia Duhului Sfânt. Exegeze la Evangheliile*, trad. O. Coman, Ed. Polirom, Iași, 2013, p. 269.

lor, harul celui chemat la propovăduire. Totodată, Sfinții Părinți au arătat dimensiunea slujirii predicatoriale în contexte diferite, de la o epocă la alta sau de la un spațiu la altul, întărind principiul continuității apostolice, al transmiterii harului propovăduirii. Ei au arătat în ce constă pregătirea preotului pentru această slujire, care sunt principiile călăuzitoare ale predicatorului și finalitatea acestei vocații. Cei mai mulți dintre Sfinții Părinți nu s-au referit în mod explicit la predică, însă viața, pregătirea, scrierile și lucrarea lor pastorală sunt temeiuri depline ale acestei chemări. Prin urmare, preotul predicator moștenește astăzi în Biserică acest tezaur patristic, prin care slujirea lui la amvon devine un demers de autoritate bisericească, patristică, dar în același timp, o deosebită responsabilitate.

II.5. Temeiuri canonice

Din mărturiile Sfinților Părinți am văzut importanța predicii și complexitatea slujirii predicatoriale. Atât viața, cât și pregătirea viitorilor predicatori sunt esențiale pentru misiunea Bisericii. Față de această deosebită responsabilitate, Biserica a manifestat întotdeauna un interes major și acest fapt este vizibil în relațiile istoricilor bisericești, dar mai ales în hotărârile și canoanele bisericești.

Credem că este necesar să subliniem faptul că îndatorirea preotului de a predica este prezentă de la începutul Bisericii, fără ca aceasta să fie reglementată în mod strict prin hotărâri sinodale. Încă din vremea Sfinților Apostoli, episcopul și presbiterii aveau datoria să învețe poporul, cu timp și fără timp: „Propovăduiește cuvântul, stăruiește cu timp și fără de timp, muștră, ceartă, îndeamnă, cu toată îndelunga-răbdare și învățătura” (2 *Timotei* 4, 2). Sf. Apostol Petru, de asemenea, îi îndeamnă pe presbiteri – înțelegându-se aici atât episcopul, cât și preoții – să păstorească cu grijă turma cuvântătoare încredințată lor (1 *Petru* 5, 1-2). Cei care primeau prin punerea mâinilor Sfinților Apostoli harul preoției aveau să primească și misiunea de a vesti Evanghelia și de a învăța poporul. Totuși, observăm că vestirea Evangheliei, ca formă primară a predicii creștine, este asimilată uneori unei harisme a Duhului Sfânt, unui dar special, despre care amintește și Sf. Apostol Pavel (1 *Corinteni* 12, 28). Cei care

tâlcuiau Evanghelia Mântuitorului erau numiți uneori și proroci, ca unii care vesteau și descopereau, prin lucrarea Duhului Sfânt, înțelesurile mai adânci ale cuvintelor Mântuitorului (vezi *1 Corinteni* 14).

Din punct de vedere canonic, predica și cateheza sunt enumerate ca îndatoriri fără de care episcopul și preoții, dar și diaconii nu își pot duce la îndeplinire misiunea. Refuzul sau nepăsarea episcopului sau preotului față de această slujire este sancționată fără ezitare de canoanele apostolice și cele ulterioare.

Canonul 58 apostolic precizează într-o formă scurtă și precisă: „Episcopul sau presbiterul arătând nepăsare (neglijând) clerului sau poporului și neînvățându-i pe aceștia dreapta credință, să se afurisească, iar stăruind în nepăsare și în lenevie, să se caterisească”⁴⁶. Această prevedere canonică reglementează pe de o parte îndatorirea episcopului și a presbiterului de a predica negreșit, dar același canon subliniază că între ascultătorii predicii se numără și clericii, alături de credincioșii simpli, întrucât episcopul sau presbiterul dator este a se îngriji prin predică și de cler, și de popor. De altfel, îndatorirea de a învăța poporul o aveau nu numai episcopii sau presbiterii, ci și anumiți membri din clerul inferior, cum sunt citeții sau anaghoștii, bineînțeles din încredințarea episcopului. În timpul Sf. Ioan Gură de Aur, spre exemplu, citețul avea datoria nu numai să citească din Sfânta Scriptură, dar și să interpreteze anagogic textul biblic, adică să învețe, să predice⁴⁷, ceea ce arată o permanentă pregătire și supraveghere a activității lor din partea episcopului și a preotului.

De asemenea, din clerul inferior, erau propuși spre hirotonie preoți și episcopi. În acest sens, viața și pregătirea lor cădea în sarcina episcopilor și a preoților, care trebuiau să-i cerceteze prin cuvânt și să garanteze credința și pregătirea lor (*Canonul* 2 al Sinodului I Ecumenic).

Cât privește natura sancțiunilor aplicate în cazul celor care ar fi neglijat această slujire, este binevenită precizarea că „afurisirea” nu are sensul de excomunicare, ci de „suspendare din slujbă”⁴⁸. Explicația vine

⁴⁶ Arhid. Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 2005, p. 40.

⁴⁷ Stylianos PAPADOPOULOS, *Viața, activitatea și opera Sfântului Ioan Hrisostom*, trad. O. Gordon, Ed. Bizantină, București, 2014, p. 30.

⁴⁸ Arhid. Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, p. 40.

în contextul în care comunitatea creștinilor trăia prin cuvântul predicatorului ca expresie a unității tuturor, iar absența lui ar fi slăbit până la apostazie această unitate, mai ales în timpul persecuțiilor. Îndreptarea imediată a celui neglijent ducea la însănătoșirea principiilor de viață creștină, la păstrarea conștiinței creștine.

Cele mai multe canoane se referă la modul de a predica, la conținutul predicii, la locul sau timpul predicării. Aceste canoane au caracter normativ, sunt obligatorii. Chiar dacă unele prevederi corespund unei epoci sau sunt reglementări de organizare, totuși ele sunt în strictă legătură cu dogma sau învățătura Bisericii. Facem această precizare pentru a nu exista o percepție relativă în privința acestor canoane, așa cum se întâmplă în cazul unor deosebiri terminologice în materie de Drept bisericesc⁴⁹. *Canonul 19* al Sinodului VI Ecumenic, prevede următoarele:

„Întăistătorii Bisericii să învețe în fiecare zi, și cu deosebire în duminici, întregul cler și popor, cuvintele dreptei credințe, culegând din Scriptura dumnezeiască înțelesurile și judecățile adevărurilor și să nu treacă hotarele cele ce și sunt puse sau predania de Dumnezeu purtătorilor părinți. Dar și dacă s-ar dezbate vreun cuvânt din Scriptură, pe acesta să nu-l tâlcuiască altfel decât au arătat luminătorii și dascălii Bisericii prin scrierile lor proprii și mai vârtos întru aceasta să se mulțumească, decât alcătuind cuvântări proprii, ca nu cumva să ajungă (în situația) ca fiind neiscușiți pentru aceasta, să se abată de la ceea ce se cuvine”⁵⁰.

Prima parte a acestui canon se referă la zilele dedicate predicii, în special duminica, însă a predica zilnic trebuie înțeles și prin prisma faptului că preotul învață pe credincioși zilnic, fie prin cuvânt, fie prin exemplul său⁵¹. Totuși, nu este exclus a predica zilnic, dacă luăm ca exemplu pe

⁴⁹ Vezi Iorgu IVAN, „Ὁποῦ καὶ καὶ ὡς ἐν τῷ δικαίῳ τῆς ὀρθόδοξης”, în: *Orthodoxia*, XXII (1970), 3, p. 365.

⁵⁰ Arhid. Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, p. 128.

⁵¹ Ioan D. POPA, „Norme canonice privitoare la dreptul și datoria preotului de a predica”, în: *Glasul Bisericii*, XXXI (1972), 3-4, p. 331.

Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur sau alți Sfinți Părinți care predica uneori și de două ori pe zi.

A doua parte a canonului arată că predicatorul se formează și predică în duhul Sfințelor Scripturi, el trebuie să caute permanent înțelesul înalt al acestora prin trăirea lor, prin zidirea duhovnicească a celui care predică. Apoi, atrage atenția celor care subestimează adâncimea Sfințelor Scripturi și propovăduiesc după mintea lor, că este necesar să caute a trăi în lumina învățăturilor, și nu în afara lor, „căci nu sunt ale noastre cele grăite, ci (grăim) cele pe care ni le insuflă harul Duhului”, zice Sf. Ioan Gură de Aur⁵². Așadar, în Biserică, preotul are nu numai datoria să predice, ci și să aducă lumina Sfințelor Scripturi în viața credincioșilor și să stăruiască în aceasta.

Canonul 19 al Sinodului de la Laodiceea (343) stabilește, cel puțin pentru acea perioadă (secolele III-IV), ca predica duminicală să fie rostită „chiar la începutul slujbei, adică al Sfintei Liturghii, după citirea Apostolului și a Evangheliei”⁵³. Iată textul canonului:

„Se cuvine ca, după predica episcopilor, mai întâi să se săvârșească și rugăciunea catehumenilor [...] după aceea, presbiterii vor da episcopului pacea; atunci mirenii să dea pacea, și așa să se săvârșească Sfânta Jertfă”⁵⁴.

Prescripțiile acestui canon, deși se referă la perioada în care a fost emis, întrucât, ulterior, rânduiala veche a Sfintei Liturghii a fost înlocuită de Liturghiile Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Gură de Aur⁵⁵, din punct de vedere omiletic, el respectă un principiu didactic evident, acela al explicării pericopelor biblice imediat ce acestea au fost citite în Biserică. Pe de altă parte, acest canon scoate în evidență că predica este nedespărțită

⁵² Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Omiliile la statui*, I, 1, în PG 49, col. 17; cf. trad. Pr. D. Fecioru, în vol. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Omiliile la statui*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, și trad. A. Podaru, în IOAN GURĂ DE AUR, *Omiliile la statui*, vol. I, ediție bilingvă, Ed. Polirom, Iași, 2011.

⁵³ Arhid. Ioan N. FLOCA, *Drept canonic ortodox*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, p. 22.

⁵⁴ Arhid. Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, p. 243.

⁵⁵ Arhid. Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, p. 243.

de Sfânta Liturghie, de Sfintele Taine, este constitutivă acestora⁵⁶. Există și o hotărâre a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române⁵⁷ care prevede rostirea predicii duminicale imediat după citirea Sfintei Evanghelii.

În general, canoanele bisericești fie enunță îndatoriri ale clericilor sau credincioșilor în Biserică, fie interzic unele practici greșite sau excese. În cazul reglementărilor privind îndatorirea preotului de a predica, unele canoane au caracter restrictiv sau de interdicție. Astfel, *Canoanele* 33, 35 apostolice, *Canoanele* 2, 11 Sardica și *Canonul* 20 al Sinodului VI Ecumenic opresc pe episcop sau preot să predice în afara eparhiei sau parohiei lor, fără învoirea întâistătătorului eparhiei sau parohiei respective. Predica reprezintă un act de exercitare a slujirii preoțești, astfel că venirea în eparhie a unui episcop sau preot din altă parte presupunea o cercetare a lui:

„Niciunul dintre episcopii și presbiterii sau diaconii străini să nu se primească fără scrisori de încredințare și, aducându-le pe acestea, să fie ispitiți (încercați) și, dacă vor fi propovăduitori ai dreptei credințe, să fie primiți, iar de nu, dându-li-se lor cele de trebuință, să nu-i primiți pe ei în biserică (comunitate), fiindcă multe se fac prin vicleană amăgire” (*Canonul* 33 apostolic).

Canonul acesta se referă și la un anumit tip de viață creștină itinerantă, specifică primelor veacuri, după modelul apostolic. Întrucât predica era nota dominantă în misiunea acestora, canonul prevede o cercetare atentă a învățaturii sau propovăduirii lor, fără de care nu puteau fi primiți în comunitate (*ecclesia*). Canonul subliniază indirect legătura dintre unitatea Bisericii și păstrarea adevărului de credință.

Canoanele pe care le-am amintit până acum reglementează activitatea clerului la amvon. Sunt însă canoane care se referă la mireni în ceea ce privește predica. Statutul mirenilor în Biserică nu exclude calitatea lor de a se face pildă celorlalți, de a-i învăța prin fapte și cuvinte. Totuși,

⁵⁶ Arhim. Veniamin MICLE, *Trepte spre Amvon*, p. 18.

⁵⁷ „Hotărârile Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române privitoare la problema catehizării”, în: *Glasul Bisericii*, IX (1950), 9-10, p. 79.

canoanele opresc pe mireni „să-și ia slujbă de propovăduire”. Cel mai cuprinzător canon în acest sens este *Canonul 64 Trulan*:

„(Orânduim) că nu se cuvine ca laicul să țină cuvântare sau să învețe în chip obștesc (public), însușindu-și de aici slujba învățătoarească, ci să se supună rânduielii predanisite de către Domnul și să deschidă urechea spre cei ce au luat darul cuvântului de dascălie (învățătoresc) și să învețe cele dumnezeiești de la aceștia. Căci în Biserica cea una, osebite mădulare a făcut Dumnezeu, după cuvântul Apostolului (*1 Corinteni 12, 27*) [...]. Iar de s-ar prinde cineva atingând (călcând) canonul de față, să se afurisească 40 de zile”.

Acest canon nu are nevoie de prea multe lămuriri, însă problema participării mirenilor la activitatea sau slujirea învățătoarească a Bisericii rămâne una deschisă. Nu putem spune că în istoria Bisericii nu au existat mireni care să propovăduiască, uneori chiar la amvon, dar a existat întotdeauna tradiția ca aceștia să predice numai cu binecuvântarea episcopului. Origen, de pildă, a predicat în timpul anilor 215-216 în biserica din Cezareea Palestinei, apoi în Ierusalim și, predicând în aceste locuri, evident la amvon, fără încuviințarea episcopului Dimitrie, deși era cunoscut ca mare predicator al Școlii catehetice din Alexandria, a atras dezaprobarea și mustrarea episcopului. În primele veacuri, în Biserică, existau laici foarte bine pregătiți care erau îngăduiți sau, în mod surprinzător, chiar invitați de episcopi să predice poporului în biserică, cum este cazul laicului Evelpis în Laranda (Isauria), chemat de Episcopul Neonos, Paulinus în Iconia (Pisidia), chemat de Episcopul Cels, sau Teodor în Sinada (Frigia), invitat de Episcopul Atticus, și alții la care se face referire în scrisorile episcopilor avertizați de Episcopul Dimitrie în legătură cu abaterea lui Origen⁵⁸.

Uneori, pregătirea foarte bună a mirenilor în cunoașterea dogmelor Bisericii, dar și pentru elocvența sau calitatea discursului de care foarte mulți dădeau dovadă, a făcut ca episcopii să apeleze la autoritatea lor în disputele cu ereticii, ceea ce a fost benefic în contextul respectiv,

⁵⁸ Pr. Liviu STAN, *Mirenii în Biserică. Studiu canonic-istoric*, Ed. Arhiepiscopiei, Sibiu, 1939, pp. 80-81.

dar a încurajat dorința laicilor în a-și aroga dreptul de a fi predicatori ai Bisericii sau reprezentați oficiali în probleme doctrinare. De altfel, *Canonul 64* Trulan interzice ca laicul să își ia singur această slujire, fără încuviințarea episcopului, argumentul principal fiind acela că tradiția Sfinților Părinți oprește pe mirean să discute public chestiuni bisericești, dogmatice, deoarece prin aceasta se consideră că tulbură liniștea și buna rânduială (εὐταξία) a Bisericii⁵⁹.

În prezent, în Biserica Ortodoxă Română, este generalizată tradiția ca mireanul să nu predice decât cu acordul episcopului locului sau cel puțin al preotului. O hotărâre a Sfântului Sinod, încă din anul 1950, arată că se dorește „îndepărtarea oricărei alunecări spre metode introduse de protestantismul laicizant” și îi îndeamnă pe preoți să învețe poporul, pentru că slujirea de a predica „păstrează întreg duhul nepieritor al Ortodoxiei”⁶⁰. Singura formă oficială a prezenței laicilor, în fapt a teologilor, în slujirea didactică sau catehetică a Bisericii, este în școală, la ora de religie, dar și prezența lor în acel spațiu este condiționată de binecuvântarea episcopului și de conformitatea cu învățătura și normele Bisericii. În protocolul încheiat între Patriarhia Română și Ministerul Educației în anul 2014, se prevede ca retragerea binecuvântării episcopului, motivată de unele abateri grave – precum părăsirea învățăturilor Bisericii sau încălcarea normelor morale bisericești –, să atragă după sine încetarea activității profesorului de religie sau a profesorului de teologie. Acest protocol este în deplină concordanță cu normativele canonice la care am făcut trimitere.

Tot în categoria canoanelor cu privire la statutului mirenilor față de slujirea predicatorială sunt și canoanele care opresc femeile să vorbească în biserică. Cel dintâi care reglementează această dispoziție este Sf. Apostol Pavel, în *Epistola către Corinteni*: „Ca în toate Bisericile sfinților, femeile voastre să tacă în biserică, căci lor nu le este îngăduit să vorbească, ci să se supună, precum zice și Legea. Iar dacă voiesc să învețe ceva, să întrebe acasă pe bărbații lor, căci este rușinos ca femeile să vorbească în biserică” (1 *Corinteni* 14, 34-35). Sf. Apostol Pavel este atât de categoric, încât nu mai lasă loc de interpretare, iar Părinții de la Sinodul V-VI nu fac decât să

⁵⁹ Pr. Liviu STAN, *Mirenii în Biserică...*, p. 87.

⁶⁰ „Hotărârile Sfântului Sinod...”, în: *Glasul Bisericii*, IX (1950), 9-10, p. 78.

preia textul paulin în *Canonul 70*: „Să nu se îngăduie femeilor să vorbească în timpul dumnezeieștilor liturghii”. Această interdicție trebuie văzută în contextul mai larg al misiunii și slujirii preotului – după cum precizează și acest canon –, predica fiind constitutivă acestei vocații și responsabilități.

Evident, oprirea femeii să vorbească în biserică nu se referă la interzicerea de a mărturisi credința și a învăța principiile creștine de viață în mediul educativ familial sau școlar, întrucât această dimensiune a slujirii aparține cu precădere femeilor. Ne referim aici la vocațiile de mamă și profesoară de religie, în egală măsură responsabilități deosebit de mari în Biserică și în societate astăzi.

În concluzie, temeiurile canonice ale propovăduirii ne redau spațiul normativ al slujirii preoțești, exigențele și standardele canonice ale predicării la amvon, precum și unele aspecte care vizează statutul predicatorului în Biserică. Caracterul normativ al canoanelor amintite se deduce din rațiunea pentru care ele au fost emise fie la Sinoadele Ecumenice, fie la cele locale, iar autoritatea lor astăzi este indiscutabilă. La acestea se adaugă hotărârile Bisericii Ortodoxe Române, pe care preotul predicator este dator să le cunoască și să le respecte cu strictețe.

Așa cum am văzut, temeiul prim al propovăduirii în Biserică este Persoana Mântuitorului Hristos, iar temeiurile invocate ca argumente ale continuității și autenticității misiunii predicatoriale în Biserică și în lume sunt repere neschimbabile și permanent vii pentru preotul predicator astăzi.

Subiecte pentru seminarizare

1. Temeiuri biblice ale propovăduirii în interpretarea Sfinților Părinți (câteva exemple);
2. Temeiuri canonice, în interpretarea specialiștilor în Drept Canonic.

BIBLIOGRAFIE

- Bantsos, Christos, *Ιεραποστολική*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1999;
Băjău, Ioan Pr., *Predica în slujirea dreptei credințe în primele veacuri*, Ed. Sitech, Craiova, 1997;
Belu, Dumitru Pr., „Sfinții Părinți ca izvor omiletic”, în: *Mitropolia Ardealului*, X (1958), 7-8, pp. 548-561;

Clement Alexandrinul, *Stromate*, I, 1, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 5, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982;

Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 4, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982; cf. trad. N.I. Ștefănescu, București, 1939;

Floca, Ioan N. Arhid., *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 2005;

Floca, Ioan N. Arhid., *Drept canonic ortodox*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990;

Fotie al Constantinopolului, Sf., *Mistagogia Duhului Sfânt. Exegeze la Evangheliile*, trad. O. Coman, Ed. Polirom, Iași, 2013;

Galeriu, Constantin Pr., „Preoția, taină și slujire în viața Bisericii”, în: *Orthodoxia*, XXXIV (1982), 4, pp. 538-549;

Ghioultsis, Vasilios T., *Πνευματικότητα και κοινωνική ζωή*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1999;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletica Ortodoxă*, Ed. Universității din București, București, 2001;

Grigorie de Nyssa, Sf., *Omiliile la Cântarea Cântărilor*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 29, trad. Pr. D. Stăniloae, Pr. I. Buga, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982;

Ignatie Teoforul, Sf., *Epistola către Romani*, în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 1, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979;

Ioan Gură de Aur, Sf., *Despre Preoție*, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987 (reed. 2007);

Ioan Gură de Aur, Sf., *Omiliile la Facere*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 21, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987;

Grigorie Teologul, Sf., *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre Preoție*, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987;

„Hotărârile Sfântului Sinod privitoare la problema catehizării”, în: *Glasul Bisericii*, IX (1950), 9-10, pp. 78-80;

Ivan, Iorgu D., „Opoc și kavón în dreptul bisericesc ortodox”, în: *Orthodoxia*, XX (1970), 3, pp. 365-372;

Ivireanul, Antim, Sf., *Predici*, Ed. Academiei, București, 1962;

Maxim Mărturisitorul, Sf., *Capete gnostice*, în *Filocalia*, vol. 2, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2008;

Maxim Mărturisitorul Sf., *Ambigua*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 80, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1983;

Micle, Veniamin Arhim., *Trepte spre Amvon. Studii omiletice*, Tipografia Eparhiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1993;

Moraitis, Dimitris, *Ιστορία της Χριστιανικής ρητορείας*, Tesalonic, 1947;

Papadopoulos, Stylianos, *Viața, activitatea și opera Sfântului Ioan Hrisostom*, trad. O. Gordon, Ed. Bizantină, București, 2014;

Papadopoulos, Stylianos, *Gândirea teologică a Sfântului Ioan Hrisostom*, trad. S. Preda, Ed. Bizantină, București, 2014;

Popa, Ioan D., „Norme canonice privitoare la dreptul și datoria preotului de a predica”, în: *Glasul Bisericii*, XXIV (1972), 3-4, pp. 326-334;

Popovici, Dănuț Pr., *Propovăduirea dreptei credințe în lumina sfintelor canoane*, Ed. Didactică și Pedagogică R.A., București, 2008;

Preda, Constantin Pr., *Propovăduirea apostolică. Structuri retorice în Faptele Apostolilor*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005;

Simeon Evlaviosul, *Cuvântări morale*, 2, în *Filocalia*, vol. 6, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977;

Siotis, M., „Ο λόγος του Θεού”, în: *Πνευματικόν Συμπόσιον περί Αγίας Γραφής*, Atena, 1970;

Stan, Liviu Pr., *Mirenii în Biserică. Studiu canonic-istoric*, Sibiu, 1939;

Thumborg, Lars, *Antropologia teologică a Sfântului Maxim Mărturisitorul*, trad. A. Popescu, Ed. Sofia, București, 2005;

Vasile cel Mare Sf., *Omilii la Hexaemeron*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986;

Zizioulas, Ioannis, *Comuniune și alteritate. Ființarea personal-ecclesială*, Ed. Sophia, București, 2013;

Zografos, Paraschevas Pr., *Ομιλητική*, Atena, 1973.

III. IZVOARELE PREDICII⁶¹

1. Preliminarii; 2. Revelația naturală; 3. Sfânta Scriptură; 4. Sfânta Tradiție; 5. Scrierile Sfinților Părinți; 6. Elemente de inspirație din cultura profană; 7. Concluzii.

III.1. Preliminarii

Uneori, predica este descrisă, în anumite cercuri culturale, ca fiind o activitate exclusiv umană, culturală, socială, misionară, și i se atribuie totodată o finalitate strict morală în viața oamenilor, a cetățenilor. Despre predică însă nu se poate spune nimic autentic în afara lucrării divine, iar aceasta se justifică prin faptul că ea este cale de descoperire și cunoaștere a lui Dumnezeu. Predica este prin excelență o lucrare harică, de inspirație divină, așadar izvoarele ei sunt căi ale revelației dumnezeiești, fiindcă „nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Hristos Iisus, Domnul”, spune Sf. Apostol Pavel (*2 Corinteni* 4, 5). Acest fapt o deosebește în mod categoric de orice altă formă a discursului retoric.

În același timp, trebuie observat că Dumnezeu a ales acest mod desăvârșit de descoperire a Lui prin predică, pentru că dorește să vină cât mai aproape de noi din iubire, precum un părinte iubitor care caută prin orice mijloace să fie cât mai aproape de fiii săi prin cuvânt și învățătură. Este o pogorâre permanentă a lui Dumnezeu către noi, către inimile

⁶¹ O prelegere (2 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Adrian Ivan.

noastre: „Cuvântul Mântuitorului coboară la inimile ascultătorilor⁶² și, aflându-le pe unele mai sensibile, le preschimbă îndată și le strămută spre o simțire bună”, ne spune Sf. Chiril al Alexandriei⁶³. Astfel, Mântuitorul subliniază că misiunea Sa în lume este să grăiască pe față tuturor adevărul: „Eu am vorbit pe față lumii; Eu am învățat întotdeauna în sinagogă și în templu, unde se adună toți iudeii și nimic nu am vorbit în ascuns” (*Ioan* 18, 20). Biserica păstrează până astăzi cuvintele Lui prin predică și El Însuși este Cel Care grăiește prin preotul predicator.

Propovăduirea este misiunea prin care preotul se dedică vestirii Evangheliei Mântuitorului Hristos; prin urmare, ea este inepuizabilă din punct de vedere tematic, infinită în raport cu Dumnezeu, cu descoperirea sensurilor cuvintelor lui Dumnezeu și a semnificațiilor faptelor Lui. Totodată, ea este inepuizabilă și în raport cu omul, pentru că oamenii trăiesc în epoci diferite, aparțin unor culturi diferite și Îl cunosc în mod personal pe Dumnezeu, așadar învățătura creștină capătă noi și noi valențe și semnificații în viața oamenilor, ceea ce arată că Dumnezeu este viu și lucrător prin Cuvântul Său. Sfânta Scriptură ne spune că Dumnezeu, în multe feluri și în multe chipuri, a vorbit părinților noștri prin proroci, iar la plinirea vremii, „ne-a grăit nouă prin Fiul, pe Care L-a pus moștenitor a toate și prin Care a făcut și veacurile” (*Evrei* 1, 1-2). Așadar, și grăirea lui Dumnezeu de-a lungul istoriei omului este diferită, iar izvoarele ei au fost felurite. Acum însă, El ne-a grăit nouă prin Fiul, Cuvântul Său întrupat, Cel Care este și la începutul veacurilor, este și acum, și va fi până la sfârșitul veacurilor același (*Evrei* 13, 8). Altfel spus, învățătura despre Dumnezeu își are acum temeiul propovăduirii ei descoperit în mod deplin.

Dacă afirmăm că predica are mai multe izvoare nu înseamnă că negăm faptul că Dumnezeu este singurul izvor al predicii, ci afirmăm că El S-a descoperit și Se descoperă în multe feluri, însă căile revelației dumnezeiești conduc întotdeauna și se desăvârșesc în Persoana Fiului lui

⁶² Sensul aici este mai mult *se așază / se întrupează*: „κάτεισι τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος εἰς τὰς τῶν ἀκροωμένων καρδίας”, adică vine spre cel care ascultă și așază cuvântul ca pe o sămânță în „pământul” inimii.

⁶³ Sf. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, VII, X, 19, în PG 74, col. 13 B, trad. Pr. D. Stăniloae, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 41, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 502.

Dumnezeu întrupat, temeiul propovăduirii. Căile revelației dumnezeiești sunt tot atâtea izvoare ale predicii. Pe de altă parte, izvoarele revelației divine ne arată că predica nu este un act unilateral, nu poate subscrie vreunei ideologii sau culturi, ci se inspiră din diversitatea formelor culturale și descoperă un univers tematic inepuizabil⁶⁴, semnificativ și semnificativ, și aceasta o integrează misiunii Bisericii, având ca finalitate mântuirea credincioșilor.

III.2. Revelația naturală

Lumea și întreaga zidire sunt o frumoasă întocmire a cuvintelor lui Dumnezeu către oameni și, evident, această ordine și armonie sunt deosebit de grăitoare. Lumea, ca descoperire a lui Dumnezeu, împrumută omului o paradigmă a vorbirii dincolo de cuvinte. În vorbirea obișnuită, omul se oprește la cele văzute, le analizează, emite judecăți de valoare asupra lor, dar zidirea și lumea în care trăim ne vorbesc despre Creatorul lor. „Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria” (*Psalmul* 18, 1). Creația este primul predicator pentru cel credincios, ea vestește Înțelepciunea Ziditorului și măreția sau puterea Lui.

Faptul că Dumnezeu Se descoperă în lume prin fapte este un dar făcut omului de la începutul zidirii. Din fapte, omul a înțeles gândul lui Dumnezeu, pentru că El a poruncit și s-au zidit. Astfel, creația se descoperă ca o carte a cugetărilor lui Dumnezeu, a poruncilor Lui, ca o predică vie și neîncetată despre iubirea Lui. Mântuitorul spune: „Priviți la corbi, că nici nu seamănă, nici nu seceră; ei n-au cămară, nici jitiță, și Dumnezeu îi hrănește. Cu cât mai de preț sunteți voi decât păsările! Priviți la crini cum cresc: Nu torc, nici nu țes. Și zic vouă că nici Solomon, în toată mărirea lui, nu s-a îmbrăcat ca unul dintre aceștia” (*Luca* 12, 24, 27).

⁶⁴ Cf. Ioannis FOUNTOULIS, *Ομιλητική*, Tesalonic, 1998, p. 99, unde acest capitol este intitulat *Teme și izvoare ale predicii*, accentuând rolul tematic al izvoarelor. În viziunea altor autori, predica este văzută prin prisma acestor izvoare, fiind accentuat caracterul ei biblic, patristic, aghiografic etc.; cf. Evangelos D. THEODOROU, *Μαθήματα Εκκλησιαστικής ρητορικής ή ομιλητικής*, Atena, 1976.

Creația nu își descoperă adevărata frumusețe decât în măsura în care omul Îl descoperă pe Dumnezeu în ea, dar totodată trebuie să părăsească înțelesurile mai slabe ale lumii cunoscându-L pe Dumnezeu: „Dacă v-am spus cele pământești și nu credeți, cum veți crede cele cerești?”, întreabă Mântuitorul (*Ioan* 3, 12). Mântuitorul a predicat de nenumărate ori în mijlocul naturii: pe țărmul mării Galileei, în corabie, pe Muntele Măslinilor, la fântâna lui Iacov etc., a arătat că El este domn al cerului și al pământului, că Lui I se supun valurile și vânturile mării atunci când a potolit furtuna (*Matei* 8), adâncurile ei, atunci când Apostolii au pescuit în chip minunat (*Luca* 5), și firea întreagă I s-a supus ca unui Dumnezeu, atunci când a prefăcut apa în vin (*Ioan* 2), a înmulțit pâinile (*Ioan* 6) și mai ales când El Însuși a înviat din morți (*Ioan* 20). Așadar, rolul predicii și al predicatorului este de a ridica pe credincioși de la înțelesurile slabe despre lume, de la știința simplă, la înțelesurile cele mai înalte despre Dumnezeu și la Dumnezeu Însuși.

Revelația naturală se referă la calitatea tuturor celor create de Dumnezeu de a oferi omului posibilitatea să-L cunoască pe El și să se manifeste deplin ca ființă rațională, să înțeleagă și să se ridice cu mintea la Dumnezeu; de aceea, predica se hrănește deplin din frumusețile raționale ale lumii. Sunt multe exemple pe care predicatorul le preia din rânduiala tainică a firii ca să aducă în fața minții și a inimii ascultătorilor tainele lui Dumnezeu. Spre exemplu, Sf. Vasile cel Mare amintește despre lucrarea minții și o aseamănă cu zborul albinei culegând nectarul din florile înțelepciunii și ale științei umane, apoi aseamănă întreg sufletul omenesc cu un pom, zicând:

„După cum însușirea proprie a unui pom este de a face un fruct bun și frumos, dar și frunzele, care se mișcă pe ramuri, dau pomului oarecare podoabă, tot așa și cu sufletul: fructul lui este mai cu seamă adevărul; dar nu-i lipsit de frumusețe dacă-i împodobit cu înțelepciunea profană, așa precum frunzele oferă fructului înveliș și înfățișare frumoasă”⁶⁵.

⁶⁵ SF. VASILE CEL MARE, *Omilia a XXII-a (Către tineri)*, 2, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986, p. 568.

În tradiția omiletică ortodoxă se observă acest atașament al predicatorului față de revelația lui Dumnezeu prin fapte. El redă sensul armoniei primordiale între om și natură, echilibru pe care predicatorul creștin trebuie să-l aibă permanent în atenție ca pe un parcurs pedagogic, întrucât și revelația supranaturală s-a făcut treptat, după măsura pregătirii celor care aveau să primească această descoperire:

„Era de trebuință ca cei care aveau în ei mintea încă ușoară și ușor de mutat de la una la alta, să nu fie duși îndată la desăvârșire și la o educație mai presus de minte și de înțelegere, adică la cea evanghelică, ci să fie călăuziți mai întâi prin cele mai de jos și să se supună unui exercițiu anticipat în lege pentru viața cea în Hristos”⁶⁶.

Și în predică este respectat acest principiu al pedagogiei divine, al trecerii de la înțelesul simplu, intuitiv, al învățăturii, la trăirea misterului credinței, al adevărului dumnezeiesc. În predică, revelația naturală îl ajută pe predicator să rămână simplu și înțeles de toți cei care îl ascultă, mai aproape de sufletele oamenilor simpli și care găsesc în creație argumentele unei vieți creștine autentice. Așa poate fi explicat faptul că cei mai mari predicatori ai Bisericii au căutat nu numai podoaba cuvintelor pline de învățătură, pe care ar fi deprins-o cu ușurință de la oratori, ci au ales și au propovăduit viața ascetică, experiența refacerii unității între om și lume. În concluzie, prin predică, lumea participă în înțelesurile ei cele mai adânci ca revelație a lui Dumnezeu. Astfel, revelația naturală este unul dintre izvoarele autentice ale predicii creștine, o carte permanent deschisă a cuvintelor lui Dumnezeu, de la zidirea lumii.

III.3. Sfânta Scriptură

Tălcuirea Sfintei Scripturi sau explicarea învățăturilor ei constituie universul specific al predicii în Biserică⁶⁷, dar Sfânta Scriptură oferă

⁶⁶ Sf. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Glafire la Facere*, IV, 7, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 39, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 137.

⁶⁷ Ioannis FOUNTOULIS, *Ομιλητική*, p. 99.

predicatorului nu numai un bogat conținut tematic, ci mai ales paradigma propovăduirii în Biserică. La aceasta trebuie să mediteze mai ales preotul predicator. Sfânta Scriptură este izvorul nesecat al învățaturii Bisericii pentru că este scrisă sub inspirația Duhului Sfânt. Mulțimea faptelor, a evenimentelor și îndeosebi a cuvintelor rostite de Dumnezeu prin glasul patriarhilor și al profeților în Vechiul Testament, dar mai ales prin Fiul Său întrupat, oferă predicatorului un izvor inepuizabil în alcătuirea predicii, în formularea unor răspunsuri la numeroasele întrebări ale timpului. Încă de la început, creștinii „stăruiau în învățătura apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni” (*Faptele Apostolilor* 2, 42).

Mântuitorul face început al propovăduirii Sale în sinagoga din Nazaret tâlcuind Scripturile – ne spune Sfântul Evanghelist Luca. După obicei, într-o zi de sâmbătă, intrând în sinagogă, „I s-a dat cartea Prorocului Isaia. Și, deschizând El cartea, a găsit locul unde era scris: «Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns să binevestesc săracilor; M-a trimis să vindec pe cei zdrobiți cu inima; să propovăduiesc robilor dezrobirea și celor orbi vederea; să slobozesc pe cei apăsați și să vestesc anul plăcut Domnului». Și închizând cartea și dând-o slujitorului, a șezut, iar ochii tuturor erau ațintiți asupra Lui. Și El a început a zice către ei: Astăzi s-a împlinit Scriptura aceasta în urechile voastre” (*Luca* 4, 17-21). Relatarea pe larg a acestui moment nu este întâmplătoare, ea descoperă principiul unic al tâlcuirii profețiilor veterotestamentare, a Legii și a Prorocilor, împlinirea lor în Persoana Lui, începutul unei noi etape în abordarea textului sacru. Acest principiu se va perpetua în predica creștină și reprezintă regula de aur în ceea ce privește exegeza istorico-literală și simbolică a textului biblic.

Omilia exegetică va pune în lumină acest principiu ca descoperire a sensurilor și interpretare a Sfintei Scripturi. Prin întruparea Sa, Fiul lui Dumnezeu descoperă un sens mai înalt al Sfintei Scripturi, sens al cărui temei este El Însuși. El predică făcând referire la Lege și la Profeți: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: «Să nu ucizi»; iar cine va ucide, vrednic va fi de osândă. Eu însă vă spun vouă: Că oricine se mânie pe fratele său vrednic va fi de osândă” (*Matei* 5, 21-22). Dacă profeții grăiau în numele lui Dumnezeu, aici Dumnezeu Însuși grăiește: „Eu însă vă spun”, accentul cade pe subiectul Persoanei divino-umane a Mântuitorului. De foarte multe ori, El amintește de profețiile vetero-testamentare, în lumina cărora

sunt înțelese faptele Sale, cele scrise de proroci acționând ca o cheie în aflarea sensului Jertfei Lui și al cuvintelor Lui: „Și le-a zis: Acestea sunt cuvintele pe care le-am grăit către voi fiind încă împreună cu voi, că trebuia să se împlinească toate cele scrise despre Mine în Legea lui Moise, în proroci și în psalmi. Atunci le-a deschis mintea ca să priceapă Scripturile. Și le-a spus că așa este scris și așa trebuia să pătimească Hristos și așa să învieze din morți a treia zi” (*Luca 24, 44-46*).

Predica Mântuitorului pune în legătură cele profetite despre El cu cele săvârșite de El, astfel nicio prescripție a Vechiului Testament nu poate fi înțeleasă deplin decât în El, iar aceasta face ca întreaga Scriptură să devină un izvor unitar și o dovadă certă a împlinirii economiei dumnezeiești, reflectată în predica creștină. După Învierea Sa din morți, aflându-Se în chip minunat împreună cu Luca și Cleopa în drumul spre Emaus, „de la Moise și de la toți prorocii, Mântuitorul le-a tâlcuit lor din toate Scripturile cele despre El”, încât cei doi ucenici s-au întrebat la aflarea tainei: „Oare nu ardea în noi inima noastră, când ne vorbea pe cale și când ne tâlcuia Scripturile?” (*Luca 24, 27-32*).

Până la venirea Mântuitorului, cercetarea Scripturilor avea să conducă la adevărul că El este Mesia, Fiul lui Dumnezeu întrupat: „Cercetați Scripturile, că socotiți că în ele aveți viață veșnică! Și acelea sunt care mărturisesc despre Mine” (*Ioan 5, 39*), spune Mântuitorul Hristos în predica Sa către evreii cunoscători ai Legii. Sfinții Evangheliști, în relatarea istorică a evenimentelor din viața Mântuitorului, începând cu Buna Vestire și Nașterea Sa din Fecioara Maria, invocă profetii ale Vechiului Testament pentru a dovedi că El este Cel prezis de proroci. Sfântul Evanghelist Matei amintește cu privire la Nașterea Domnului de profetia lui Isaia (7, 14): „Iată Fecioara va avea în pântece și va naște Fiu și vor chema numele Lui Emanuel, care se tâlcuiește: Cu noi este Dumnezeu” (*Matei 1, 23*); pentru fuga în Egipt, de asemenea, amintește de profetia lui Osea (11, 1): „Din Egipt am chemat pe Fiul Meu” (*Matei 2, 15*), iar despre vindecările minunate scrie că „pe toți cei bolnavi i-a vindecat, ca să se împlinească ceea ce s-a spus prin Isaia prorocul, care zice: «Acesta neputințele noastre a luat și bolile noastre le-a purtat»” (*Matei 8, 16-17*).

Profetiile mesianice și în general cărțile Vechiului Testament constituiau punctul de plecare în predica Sfinților Apostoli, în misiunea lor

kerygmatică, mai ales atunci când aceștia predicau în general evreilor, cunoscători ai textelor profetice. Astfel, Sf. Apostol Petru începe predica la Pogorârea Duhului Sfânt plecând de la profeția lui Ioil (3, 1) zicând: „Aceasta este ce s-a spus prin Prorocul Ioil: «Iar în zilele din urmă, zice Domnul, voi turna din Duhul Meu peste tot trupul și fiii voștri și ficele voastre vor proroci și cei mai tineri ai voștri vor vedea vedenii și bătrânii voștri vise vor visa»” (*Faptele Apostolilor* 2, 16-17). Așadar, cele cuprinse în Sfânta Scriptură se înfățișează ca o adevărată „simfonie biblică”⁶⁸, atât a evenimentelor profetice în Vechiul Testament și împlinite prin venirea Mântuitorului, cât și a celor prezente și viitoare.

Vechiul Testament este prin excelență un izvor tematic pentru predică, un izvor prea puțin întrebuințat de preoții predicatori astăzi⁶⁹. Cunoașterea Vechiului Testament se impune atât prin bogăția temelor îndeosebi morale care se pot desprinde, dar mai ales în perspectiva înțelegerii unitare a Sfintei Scripturi⁷⁰. Temele veterotestamentare care pot fi abordate în predică sunt diverse: despre îngeri, despre judecata, dreptatea sau sfințenia lui Dumnezeu, despre virtutea credinței și a așteptării venirii Mântuitorului, despre pocăință, despre pericolul închinării la idoli, despre poruncile divine etc.

Pe de altă parte, Sfânta Scriptură este mai mult decât o colecție de cărți istorice și profetice, ea este un izvor al formării cultului bisericesc și al organizării vieții bisericești. În jurul citirii din cărțile profetice și din învățăturile Apostolilor se organizează atât cultul public, cât și viața bisericească din primele veacuri. Predica, inclusiv forma cu totul originală a kerygmei apostolice, se naște în unitatea dintre cultul Bisericii, citirile biblice, frângerea pâinii și prezența Întâistătătorului Bisericii. Sf. Iustin Martirul și Filosoful arată limpede, în prima sa *Apologie*, legătura dintre Sfânta Scriptură și predică în prima jumătate a secolului al II-lea creștin, integrându-le în cultul Bisericii: „Se citesc memoriile apostolilor sau scrierile profeților, câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul

⁶⁸ Pr. I. BĂJĂU, *Omiletica generală*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004, p. 43.

⁶⁹ Pr. Vasile GORDON, *Introducere în Omiletica Ortodoxă*, Ed. Universității din București, București, 2001, p. 28.

⁷⁰ Pr. Dumitru BELU, „Vechiul Testament ca izvor omiletic”, în: *Mitropolia Ardealului*, II (1957), 11-12, p. 885.

încetează, întâistătătorul ține un cuvânt prin care sfătuiește și îndeamnă la imitarea acestor frumoase învățături”⁷¹. Foarte interesant este și faptul că împlinirea profețiilor mesianice era un argument foarte puternic în predică nu numai pentru evrei, ci și pentru creștinii convertiți dintre neamuri. Sf. Iustin Martirul și Filosoful este unul dintre aceia care s-au convertit la creștinism cunoscând îndeaproape aceste profeții și faptul că s-au împlinit prin venirea Mântuitorului.

Integrarea textului biblic în cult și îndeosebi a pericopelor evanghelice, încă din primul veac creștin, condiționează rostirea predicii în cadrul cultului, dar și conținutul sau mesajul acesteia. Predica avea să fie mijlocul principal de explicare și transmitere a învățăturilor morale, dogmatice, canonice, prin mijlocirea textului biblic către credincioși. Până astăzi, pericopa evanghelică din timpul Sfintei Liturghii, dar și celelalte pericope biblice din cadrul cultului determină în cea mai mare măsură tematica predicii, fiind izvorul principal al ei. De-a lungul timpului, îndeosebi după edictul de libertate a creștinilor din 313, cultul a evoluat dezvoltând armonios elemente iconografice constitutive, cele mai multe plecând de la textul biblic, dar tendința generală a fost de a se citi întreaga Scriptură la adunările creștinilor. Există studii care arată că aceste pericope biblice menite a fi citite în cult erau grupate cu diferite numiri. Spre exemplu, în Siria erau numite: *Legea, Profeții, Faptele, Epistolele și Evanghelia*; în Egipt: *Legea, Profeții, Apostolul, Evanghelia*; în spațiul occidental, bizantin și armean erau grupate în trei categorii: *Vechiul Testament, Apostolul și Evanghelia*⁷².

Cultul Bisericii Creștine a avut de la început ca elemente principale, după Sfânta Euharistie, lecturile biblice și predica⁷³. Extinderea acestor lecturi până la a cuprinde întreaga Sfântă Scriptură a condus la tradiția și practica tâlcuirii în predică a tuturor cărților Sfintei Scripturi. Este vorba despre perioada de aur a predicii și a scrierilor patristice (sec. IV-V).

⁷¹ Sf. IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, *Apologia întâi în favoarea creștinilor*, 67, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 2, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. O. Căciulă, Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 71.

⁷² Ioannis FOUNTOULIS, *Ομιλητική*, p. 100.

⁷³ Pr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 735.

Unele cărți erau dedicate anumitor perioade liturgice din anul bisericesc, precum cartea *Faptele Apostolilor*, care se citea în întregime în Biserica din Antiohia, de la Sfintele Paști până la Cincizecime, sau cartea *Facerea*, în Postul Mare, după cum relatează Sf. Ioan Gură de Aur⁷⁴. Deseori, Sf. Ioan Gură de Aur obișnuia să-i anunțe pe credincioși cu câteva zile înaintea citirii textului biblic la sărbători, pentru ca ei să aibă posibilitatea de a-l fi citit mai înainte și de a pregăti înțelegerea lui mai adâncă în timpul predicii⁷⁵. Din această dorință, treptat s-a renunțat la citirea continuă a cărților Sfintei Scripturi și s-au ales pericope special dedicate sărbătorilor creștine⁷⁶, care au constituit miezul predicii în Biserică. Faptul că pericopele evanghelice dedicate duminicilor și praznicelor sau sărbătorilor de peste an aveau în conținutul lor învățături care exprimau semnificația duminicii sau sărbătorii respective a condus, pe de o parte, la restrângerea ariei tematice a predicii la numărul celor 52 de pericope duminicale, la care s-au adăugat cele praznicale, iar pe de altă parte, la trecerea în umbră a cărților Vechiului Testament sau la scăderea semnificativă a pericopelor din aceste cărți ca arie tematică a predicii.

Sfânta Scriptură este astăzi la îndemâna tuturor spre a fi citită de către toți, preoți și credincioși; dar pentru a o înțelege este nevoie de propovăduitor, de cel care cunoaște semnificația duhovnicească a acestor scrieri în duhul celor tâlcuite sau descoperite de Sfinții Părinți ai Bisericii. Preotul predicator descoperă în Sfânta Scriptură pe Cel Ce Însuși a grăit și dator este să-i conducă pe credincioși la El, prin cuvintele

⁷⁴ Vezi Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Facere*, I, 1, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 21, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 31, unde Sfântul Ioan precizează că această primă cuvântare (*Omilia I*) deschide frumoasa perioadă a Postului Mare; cf. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la statui*, VII, 1, în PG 49, col. 92, și în vol. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Omiliile la statui*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, p. 139, unde Sfântul Ioan accentuează că misiunea lui este aceea de a-i mângâia pe credincioși prin cuvintele cărții ce s-a citit, deși este a cincea zi de când tâlcuiește această carte (*Facerea*, n.n.).

⁷⁵ Vezi Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Matei*, I, 6, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 23, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 23; cf. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Șapte cuvântări despre Lazăr*, III, 3, în PG 48, col. 995.

⁷⁶ Pr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală*, p. 736.

Lui. Exercițiul predicatorial se continuă astfel în viața credincioșilor, el devenind mediu al descoperirii învățăturilor mântuitoare și al sfințirii sufletelor. Fără a minimaliza rolul Sfintei Scripturi și implicit al predicii, Sf. Ioan Gură de Aur spune că nu am fi avut nevoie de Sfintele Scripturi, dacă l-am fi păstrat de la început pe Duhul Sfânt în inimile noastre, ceea ce arată legătura dintre pregătirea vieții duhovnicești și înțelegerea Sfintei Scripturi:

„Ar fi trebuit să n-avem nevoie de ajutorul Sfințelor Scripturi, ci să avem o viață atât de curată încât harul Duhului să fi ținut locul Scripturilor în sufletele noastre. Și după cum Sfintele Scripturi sunt scrise cu cerneală, tot așa ar fi trebuit ca și inimile noastre să fi fost scrise cu Duhul cel Sfânt”⁷⁷.

Prin urmare, Sfânta Scriptură este mai mult decât un izvor tematic al predicii creștine, este o paradigmă a întrupării sau coborârii Cuvântului lui Dumnezeu, permanent viu și lucrător prin cuvintele preotului predicator, în inimile credincioșilor. Cunoașterea Sfintei Scripturi de către preotul predicator este o condiție primordială și nu se rezumă la o cercetare teoretică, științifică, ci implică o apropiere de textul sacru, de semnificațiile lui, în duhul Sfinților Părinți. Aceștia îi oferă predicatorului de astăzi nu numai cheia înțelesului Sfintei Scripturi, ci mai ales modul de viață pe care predicatorul trebuie să-l deprindă pentru a înțelege și propovădui învățăturile desprinse din Sfânta Scriptură.

III.4. Sfânta Tradiție

Sfânta Tradiție reprezintă pentru studiul omiletic totalitatea izvoarelor de inspirație dumnezeiască, așa cum s-au transmis de la începutul Bisericii până astăzi, care oferă preotului predicator atât elemente de conținut, cât și paradigme sau modele ale predicii. Sfânta Tradiție este

⁷⁷ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Omiliile la Matei*, I, 1, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 23, p. 15.

denumită uneori cu un termen biblic, foarte general, *predanie*, termen prin care înțelegem și predica propriu-zisă: „Deci, dar, fraților, stați neclintți și țineți predaniile pe care le-ați învățat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră” (2 *Tesaloniceni* 2, 15). La început, toate învățăturile erau transmise prin viu grai, iar Sfinții Apostoli se îngrijeau de vestirea prin cuvânt a Evangheliei Mântuitorului: „Multe având a vă scrie, n-am voit să le scriu pe hârtie și cu cerneală, ci nădăduiesc să vin la voi și să vorbesc gură către gură, ca bucuria noastră să fie deplină” (2 *Ioan* 1, 12). Ei au scris numai ocazional și sub inspirația Duhului Sfânt. Astfel, monumentele care constituie Sfânta Tradiție și întregul tezaur al învățaturii Bisericii au calitatea de a fi transmise prin viu grai până la sfârșitul veacurilor.

În raport cu Sfânta Tradiție, predica nu numai că își trage din ea toată seva și conținutul revelat al celor propovăduite, ci reprezintă garanția și întregul suport al propovăduirii. Ea ne oferă paradigma desăvârșită a predicii Mântuitorului Hristos, a împlinirii cuvintelor Lui, modelul kerygmei apostolice, al predicii părinților apologeți și al marilor predicatori din veacul de aur. Scrierile novotestamentare sunt rezultatul fixării în scris a unei părți din Sfânta Tradiție, principiu care s-a perpetuat de-a lungul timpului: „Sunt și alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus și care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile ce s-ar fi scris” (*Ioan* 21, 25). În acest sens, Sfânta Tradiție cuprinde întreaga experiență a Bisericii ca manifestare a Duhului Sfânt în lume, până la sfârșitul veacurilor.

Este foarte important de subliniat că predica nu se limitează la tâlcuirea textului Sfintei Scripturi, ci ea este expresia întregii experiențe a Bisericii, lucrare a Duhului Sfânt în lume, dacă înțelegem prin această lucrare și descoperirea sensurilor învățaturii creștine și actualizarea ei, a principiilor de viață creștină, pentru că El „ne va călăuzi la tot adevărul și toate câte va auzi va vorbi și cele viitoare ne va vesti” (*Ioan* 16, 13).

În Sfânta Tradiție sunt cuprinse, așadar, *învățăturile și hotărârile sinoadelor ecumenice* și ale celorlalte sinoade care au stabilit dreapta credință și au ferit-o de învățătura greșită a ereticilor, au stabilit norme de înțelegere și propovăduire a învățăturilor cuprinse în Sfânta Scriptură. Alături de aceste hotărâri ale sinoadelor stau *scrierile Sfinților Părinți* care au expus în cuvinte lămuritoare învățătura Bisericii, prin purtarea

de grijă și lucrarea Duhului Sfânt, scrieri care de cele mai multe ori au forma scrisă a omiliilor sau catehezelor. Acestea sunt la îndemâna predicatorului astăzi nu numai în ceea ce privește conținutul, ci și forma predicilor. Cât privește cunoașterea învățăturilor și a hotărârilor sinodale, predicatorul are datoria să cunoască în amănunt învățătura Bisericii, să alcătuiască predica în duhul irenic al Sfinților Părinți, având conștiința că, mai înainte de a se îngriji de frumusețea cuvântării, trebuie să caute a nu fi sărac în cunoștință, după cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Chiar dacă sunt neiscusit în cuvânt, nu însă în cunoștință, ci v-am dovedit-o în totul față de voi toți” (2 Corinteni 11, 6).

Cărțile de slujbă, sinaxarele, viețile sfinților, inscripțiile funerare, elementele de arhitectură bisericească, icoanele, toate acestea constituie surse autentice în alcătuirea și susținerea predicii. Rolul predicii este să pună în valoare nepuizabilul tezaur al Sfintei Tradiții, să „adape” la izvoarele cele mai limpezi ale Ortodoxiei înțelesurile tainice ale credinței.

Cărțile de slujbă și cultul, în general, se împletesc în mod fericit cu predica, istoria predicii fiind în strânsă legătură cu istoria cultului Bisericii. În cult, sunt prezente scrieri și tâlcuiri ale Sfinților Părinți, rugăciuni și alcătuiri imnografice, cuvinte de învățătură. Amintim, de pildă, *Cuvântul despre post* al Sf. Vasile cel Mare citit la Utrenia de luni, miercuri și vineri din Săptămâna brânzei, *Cuvântul* Sf. Ioan Gură de Aur citit în Duminica Învierii Domnului etc⁷⁸. De altfel, predica a avut întotdeauna rolul de a preciza și a explica învățătura de credință, cultul Bisericii, astfel că și cultul a preluat texte omiletice patristice în concordanță cu evenimentul liturgic. Între predică și cult este o legătură organică evidentă, indisolubilă, cu atât mai mult cu cât predica stă în strânsă legătură cu lecturile biblice specifice cultului. Locul predicii în cult este redat de locul citirilor biblice, ceea ce arată și Mântuitorul când tâlcuiește profeția lui Isaia (Luca 4, 16-21). La fel de important pentru predicator este și faptul că predica împrumută stilul encomiastic și expresivitatea limbii cultice, „limba vechilor Cazanii” de care amintește poetul basarabean Alexei Mateevici. Frumusețea cuvintelor și expresiilor bisericești cultice stă în caracterul lor arhaic, dincolo de timp și de factorul civilizator, ceea ce ar trebui să

⁷⁸ Pr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica generală*, pp. 744-746.

se întâmplă și în predică. *A renunța la expresiile liturgice, eminentamente biblice, nu este cheia actualizării predicii, ci o cale sigură de a rupe predica din contextul liturgic și biblic.*

Sinaxarele și viețile sfinților sunt izvorul aghiografic incontestabil al predicii encomiastice, al panegiricului la praznicele împărătești sau la sărbătorile sfinților de peste an. Cinstirea sfinților este prezentă în cultul Bisericii încă din primele veacuri, mai exact începând cu a doua jumătate a secolului al II-lea, îndeosebi după Martiriul Sf. Policarp al Smirnei, în anul 155. Din această perioadă, creștinii obișnuiau să cinstească zilele pătimirii sfinților mucenici venind la locul unde se aflau sfintele lor moaște și îi pomeneau lăudând ziua nașterii lor în ceruri, „γενέθλιος ἡμέρα”⁷⁹.

Sinaxarele își au originea în *Actele martirice*⁸⁰, despre care avem cunoștință încă din veacul al II-lea creștin și asupra cărora ne oferă informații prețioase istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea (265-369). În primele veacuri, dominate de persecuții sângeroase împotriva creștinilor, cultul sfinților a devenit un element central al vieții Bisericii. Actele martirice cuprindeau procesele verbale de judecare și condamnare a creștinilor la moarte⁸¹, dar și cuvinte de laudă pentru virtuțile și curajul creștinilor mărturisitori. Astăzi, *sinaxarul* din rânduiala Utreniei cuprinde fragmente din actele martirice și din viețile sfinților, și descrie înfricoșătoarele pătimi suferite de martiri, precum și nevoințele duhovnicești ale sfinților din perioadele de pace ale Bisericii. Aceste documente de istorie bisericească sunt veritabile surse de inspirație în alcătuirea cuvintelor de laudă la sfinții martiri și la ceilalți sfinți ai Bisericii. Biserica le propovăduiește viața și faptele întrucât sunt vrednice cu adevărat de o amintire nepieritoare⁸². Generalizarea cultului sfinților

⁷⁹ Antonios PAPADOPOULOS, *Αγιολογία*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1985, pp. 43-44.

⁸⁰ Pr. Ene BRANIȘTE, *Liturgia generală*, p. 746.

⁸¹ Pr. Ioan RĂMUREANU, „Introducere generală”, în vol. *Actele Martirice*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 11, trad. Pr. I. Rămureanu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 8.

⁸² EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, XV, 3, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 13, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 158.

a însemnat și dezvoltarea *panegiricului* ca gen al predicii, dar nu numai în ceea ce privește viețile martirilor, ci și ale cuvioșilor sau cuvioaselor femei, pentru că atât sângele martirilor, cât și lacrimile cuvioșilor sunt „mărturia credinței în Iisus Hristos, a învierii, a slavei lui Dumnezeu și a tăriei Bisericii”⁸³.

Monumentele de arhitectură bisericească, inscripțiile funerare, monogramele creștine, însemnele religioase și simbolismul lor sunt elemente de inspirație omiletică, întrucât ele sunt argumente ale istoriei credinței noastre, ale faptelor minunate din viața martirilor și ale tuturor sfinților, a celor care au slujit Biserica și s-au dăruit misiunii ei prin cuvânt. În predică, faptele semnificative, în relatarea lor istorică, pot fi argumentate cu vestigii, inscripții, însemne doveditoare, toate acestea fiind marcate de un simbolism edificator. În acest sens putem folosi ca exemple: însemnul pe care Sf. Împărat Constantin cel Mare îl așază pe steagul de luptă, inscripțiile numismatice din timpul lui sau al altor împărați creștini etc. Cât privește arhitectura bisericească și icoanele ortodoxe, ele reprezintă mediul descoperirii și lucrării Cuvântului lui Dumnezeu în Biserică. Icoana este, în Biserica Ortodoxă, o paradigmă a Întrupării Cuvântului. Asemenea ei, predica este o icoană a sensurilor dumnezeiești pe care predicatorul o zugrăvește prin lucrarea Cuvântului. Sf. Vasile cel Mare vorbește despre similitudinea dintre predică și icoană spunând că „ceea ce cuvântul transmite prin ascultare, aceea zugravul arată prin reprezentare în liniște desăvârșită”⁸⁴. Ca izvor al predicii, icoana slujește misiunii preotului predicator și devine realitate transfiguratoare⁸⁵, unitate între cele văzute sau înțelese cu mintea și cele nevăzute sau deprinse prin lucrarea credinței. Dator este și preotul predicator să descopere limbajul evanghelic al icoanei⁸⁶.

⁸³ DIONYSIOS PSARIANOS (Mitropolit de Servia și Kozani), *Μικρός Συναξαριστής*, Atena, 1985, p. 4.

⁸⁴ „Α γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικῇ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δεικνυσσιν” (Sf. VASILE CEL MARE, *Omilia XIX (La Sfinții patruzeci de Mucenici)*, în PG 31, col. 509 A).

⁸⁵ Pr. Dumitru BELU, „Iconografia ca izvor omiletic”, în: *Mitropolia Ardealului*, III (1958), 11-12, p. 884.

⁸⁶ Dimitrios I. TSELENGHIDIS, *Εικονολογικές μελέτες*, Tesalonic, 2003, p. 171.

Sfânta Tradiție reprezintă universul tuturor izvoarelor revelației divine și al întregii învățături a Bisericii, așa cum s-a păstrat și transmis de-a lungul timpului, asimilând întreaga experiență a Bisericii. Predica este liantul tuturor acestor neprețuite comori ale Ortodoxiei, iar rolul ei este să aducă în prim-planul vieții credincioșilor bucuria de a le descoperi și trăi permanent.

III.5. Scrierile Sfinților Părinți

Despre importanța operelor Sfinților Părinți pentru studiul omiletic se cuvine să vorbim cu mult mai mult decât ne rezervăm dreptul în acest subcapitol și cu siguranță o vom face în capitolul dedicat predicii patristice. Aici vom sublinia numai rolul lor ca izvor de inspirație pentru predicatorul de astăzi.

Scrierile patristice sunt punctul de plecare în alcătuirea predicii, întrucât lor le datorăm autoritatea decisivă în materie de doctrină⁸⁷, de stabilire a reperelor neschimbabile ale vieții creștine, plecând de la realitățile vieții creștinilor. Atât Sfânta Scriptură, cât și dogmele Bisericii nu pot fi înțelese și propovăduite decât în lumina scrierilor Sfinților Părinți. Desigur, autoritatea lor și implicit a scrierilor lor este pusă în legătură cu viața și experiența lor duhovnicească. Aceasta a făcut posibilă transmiterea prin cuvânt a înțelesurilor înalte ale Sfintei Scripturi și a tuturor învățăturilor Bisericii într-un limbaj simplu, accesibil, ferit de orice îndoială și rătăcire. Cele mai importante elemente care au stat la baza succesului predicii lor au fost: *cunoașterea aprofundată a Sfintei Scripturi, dobândirea unor cunoștințe vaste despre realitățile vieții credincioșilor și sfințenia vieții lor*⁸⁸.

Sfinții Părinți ne învață cum să citim și să înțelegem Sfânta Scriptură. Pentru predicator, apropierea de textul Sfintei Scripturi nu este un lucru

⁸⁷ Pr. Dumitru BELU, „Sfinții Părinți ca izvor omiletic”, în: *Mitropolia Ardealului*, IV (1959), 7-8, p. 548.

⁸⁸ Arhim. Veniamin MICLE, *Trepte spre Amvon*, Tipografia Eparhiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1993, p. 58.

oarecare, ci reprezintă o experiență vitală, dincolo de pregătirea oratorică și teologică. Sf. Ioan Gură de Aur, deși cunoștea în mare măsură maniera de interpretare a Sfintei Scripturi specifică școlii antiohiene, totuși se retrage în munții Antiohiei timp de peste șase ani, pentru a deprinde descoperirea sensului mai înalt al Sfintei Scripturi prin meditație și exercițiu duhovnicesc. Ucenicia aceasta nu doar îi descoperă noi și noi sensuri ale Sfintei Scripturi, ci îi și conferă o autoritate morală ireproșabilă, despre care vorbesc la superlativ toți istoricii lui⁸⁹. Astfel, din literatura omiletică patristică deprindem în mod evident relația dintre viața predicatorului și autoritatea morală a predicatorului. Credem că operele Sfinților Părinți întregesc o icoană a tradiției omiletice ortodoxe pe care predicatorul de astăzi trebuie să o privească cu atenție și permanent.

Tot din literatura omiletică patristică deducem norme generale de adresare în predică, de transmitere a conținutului propovăduirii⁹⁰. Din predicile Sfinților Părinți deprindem cum să ne adresăm tuturor: celui sânguincios, dar și celui îndărătnic, celui smerit, dar și celui mândru, celui răbdător, dar și celui nerăbdător etc.⁹¹ Pe de altă parte, scrierile patristice au fost redactate în contexte diferite și importante pentru istoria Bisericii, ca răspuns la realitățile și imperativele vieții bisericești din punct de vedere doctrinar și pastoral-misionar. Astfel, din perspectiva Omileticii, literatura patristică nu este o literatură secundară, ci un izvor autentic pentru conținutul și forma predicii actuale, pe care preotul predicator este dator să-l cunoască și să-l folosească deplin.

În aceste circumstanțe, caracterul patristic al predicii astăzi este iminent, obligatoriu⁹². Recursul la Sfinții Părinți în predică este similar îndemnului Mântuitorului: „Rămâneți întru Mine și Eu în voi [...]”. Dacă

⁸⁹ Vezi PALADIE, *Despre viața și felul de a fi ale Fericitului Ioan Hrisostom, episcopul Constantinopolului*, în vol. *Viața Sfântului Ioan Gură de Aur în relatările istoricilor bisericești: Paladie, Teodor al Trinității, Socrates, Sozomen și Fer. Teodoret al Cirului*, trad. Pr. C. Cornițescu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 52.

⁹⁰ Pr. Ilie I. IVAN, *Omiletica Ortodoxă. Repere teoretice, metodice și practice*, Ed. Episcopiei Argeșului și Muscelului, Râmnicu Vâlcea, 1999, p. 165.

⁹¹ Sf. GRIGORIE CEL MARE, *Cartea regulei pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, Ed. Centrului Mitropolitan, Sibiu, 1987.

⁹² Ioannis FOUNTOLIS, *Ομολογική*, p. 71.

rămâneți întru Mine și cuvintele Mele rămân în voi, cereți ceea ce voiți și se va da vouă” (*Ioan* 15, 4-7). Propovăduirea presupune, așadar, o continuitate a misiunii învățătoarești a Bisericii, de la începuturile ei și până la sfârșitul veacurilor, o deprindere a predicatorului de a trăi în duhul Sfinților Părinți.

III.6. Elemente de inspirație din cultura profană

Predica se înscrie astăzi la nivelul percepției ca un act civilizator, cultural; ea tinde să integreze idealurile sau aspirațiile cele mai înalte ale omului. Cu toate acestea, ea nu este un simplu produs cultural, fiindcă scopul ei nu este să rămână un act cultural, ci să înobileze sufletele credincioșilor: „Credința voastră să nu fie în înțelepciunea oamenilor, ci în puterea lui Dumnezeu” (*1 Corinteni* 2, 5). Dacă nu am preciza acest lucru, pledoaria pentru pregătirea intelectuală a predicatorului ar fi similară pledoariei pentru a deveni el însuși o personalitate culturală și atât.

Evident că, din acest punct de vedere, un predicator bun este un predicator iubitor de cultură, sub toate formele în care aceasta subzistă, iar de aici rezultă și semnul imperativului sub care stă pregătirea intelectuală a preotului predicator⁹³. Marii predicatori ai Bisericii au fost exponenți ai culturii veacului lor. Sf. Grigorie Teologul îl numește pe Sf. Vasile cel Mare „geniul veacului meu”, iar pe profesorii de la Atena îi numește „dascălii noștri cei din afară”⁹⁴. Totuși, diversitatea formelor culturii îl obligă pe predicator la un maximum de discernământ, precum și la selectarea mijloacelor și a metodelor celor mai potrivite pentru a transmite învățătura⁹⁵.

Pentru Amvon, predicatorul împrumută forme concrete de exprimare persuasivă specifice unei culturi, unui mediu civilizator bine definit și în privința căruia trebuie să fie el însuși bine edificat. Recursul la un

⁹³ Pr. Dumitru BELU, „Sfinții Părinți ca izvor omiletic”, p. 892.

⁹⁴ Vezi Arhim. Veniamin MICLE, *Trepte spre Amvon*, p. 57.

⁹⁵ O analiză utilă privind valorificarea culturii laice în predică ne oferă Pr. Bogdan-Aurel TELEANU, *Metaforă și misiune. Valorificarea literaturii laice în predica românească* (teză de doctorat), Ed. Trinitas, Iași, 2008.

anumit gen literar sau la elemente de stil literar, la opere de artă, la principii de artă și estetică, vine pe fondul apercceptiv al credincioșilor și nu se dezvoltă în strictă dependență de afinitățile predicatorului. În prezent, există o întreagă literatură creștină capabilă să redea sugestiv intențiile predicatorului, dincolo de conținutul propriu-zis al învățăturii de credință: *apoftegme* sau *sentințe* ale Părinților Bisericii, *Patericul*, *colecții de pilde* și *istorioare cu tâlc*, *cugetări* sau *maxime populare* etc. Să ne amintim că Sf. Apostol Pavel, în Areopagul Atenei, în fața unui auditoriu deloc favorabil, avea să predice pentru prima dată Evanghelia și, pentru a induce mediul potrivit, începe prin recursul la cultura lor, citând din legendarul rege al Cretei, Minos: „În Dumnezeu trăim și ne mișcăm și suntem” (*Faptele Apostolilor* 17, 28)⁹⁶.

Pe de altă parte, în Biserică se găsesc numeroase elemente culturale, de tradiție populară, motive florale încărcate de un simbolism aparte, gravuri, miniaturi etc. De asemenea, predica marchează momente importante din viața oamenilor: începutul anului școlar, evenimente culturale, de comemorare, evenimente sociale sau activități cotidiene, așadar predica este prin natura împrejurărilor un demers care se naște din dorința credincioșilor de a-și sfinți permanent viața. În fapt, Biserica este locul în care cultura se naște și devine mediu prielnic împodobirii sufletești a omului, iar predica este reflectarea tuturor acestora prin cuvânt.

III.7. Concluzii

Din cele de mai sus, reținem că predica este un act liturgic ale cărui izvoare conduc la Unul Dumnezeu. Izvoarele predicii sunt căi ale revelației dumnezeiești, fie că vorbim despre Sfânta Scriptură sau Sfânta Tradiție, fie despre revelația naturală sau elemente ale valorilor culturale. Acestea îi oferă preotului predicator nu numai aria tematică pentru alcătuirea

⁹⁶ Vezi + IUSTIN MOISESCU, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena*, Ed. Episcopiei Argeșului și Muscelului și Ed. Anastasia, București, 2002, p. 257.

predicii, ci și norme privind viața predicatorului, interpretarea Sfintei Scripturi, rolul predicii în misiunea Bisericii și în viața credincioșilor. A cunoaște izvoarele predicii presupune o pregătire minuțioasă a predicatorului, îndeosebi în ceea ce privește cunoașterea conținutului cărților Sfintei Scripturi și aprofundarea sensurilor și posibilităților de interpretare a textului biblic, a învățaturii de credință, a literaturii patristice, a culturii poporului nostru și a altor culturi. Toate acestea sunt priorități în pregătirea studenților teologi, care au mai întâi de toate datoria să armonizeze propria lor viață cu aceste izvoare ale predicii.

Subiecte pentru seminarizare

1. Sfânta Scriptură ca izvor al predicii la Sfinții Părinți. Câteva exemplificări;
2. Elemente ale culturii profane compatibile din punct de vedere omiletic.

BIBLIOGRAFIE

- Băjău, Ion L. Pr., *Omiletică generală*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004;
- Belu, Dumitru Pr., „Vechiul Testament ca izvor omiletic”, în: *Mitropolia Ardealului*, II (1957), 11-12;
- Belu, Dumitru Pr., „Iconografia ca izvor omiletic”, în: *Mitropolia Ardealului*, III (1958), 11-12;
- Belu, Dumitru Pr., „Sfinții Părinți ca izvor omiletic”, în: *Mitropolia Ardealului*, IV (1959), 7-8;
- Belu, Dumitru Pr., „Lectura predicatorului”, în: *Mitropolia Ardealului*, IV (1959), 11-12;
- Brașiște, Ene Pr., *Liturgica generală*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993;
- Chiril al Alexandriei, Sf., *Glafire la cărțile lui Moise*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 39, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992;
- Chiril al Alexandriei, Sf., *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 41, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000;
- Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 13, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987;

- Fountoulis, Ioannis, *Ομιλητική*, Tesalonic, 1998;
- Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică*, Ed. Universității din București, București, 2001;
- Grigorie cel Mare, Sf., *Cartea regulei pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, Sibiu, 1987;
- Ioan Gură de Aur, Sf., *Omiliile la Matei*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 23, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;
- Ioan Gură de Aur, Sf., *Omiliile la statui*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007;
- Ioan Gură de Aur, Sf., *Omiliile la Facere*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 21, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987;
- Ivan, Ilie I. Pr., *Omiletica Ortodoxă*, Ed. Episcopiei Argeșului și Muscelului, Râmnicu Vâlcea, 1999;
- Iustin Martirul și Filosoful, Sf., *Apologia întâi în favoarea creștinilor*, trad. Pr. O. Căciulă, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 2, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980;
- Micle, Veniamin Arhim., *Trepte spre Amvon*, Editura Eparhiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1993;
- Moisescu, Iustin Patriarh, *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena*, Ed. Anastasia, București, 2002;
- Paladie, *Despre viața și felul de a fi ale Fericitului Ioan Hrisostom, episcopul Constantinopolului*, în vol. *Viața Sfântului Ioan Gură de Aur în relatările istoricilor bisericești: Paladie, Teodor al Trimitundei, Socrates, Sozomen și Fer. Teodoret al Cirului*, trad. Pr. C. Cornițescu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, pp. 23-160;
- Papadopoulos, Antonios, *Αγιολογία*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1985;
- Psarianos, Dionysios Mitrop., *Μικρός Συναξαριστής*, Atena, 1985;
- Rămureanu, Ioan Pr., „Introducere generală”, în vol. *Actele Martirice*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 11, trad. Pr. I. Rămureanu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982;
- Vasile cel Mare, Sf., *Omiliile și cuvântări*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986;
- Teleanu, Bogdan Pr., *Metaforă și misiune. Valorificarea literaturii laice în predica românească*, Ed. Trinitas, Iași, 2008;
- Theodorou, Evangelos D., *Μαθήματα Εκκλησιαστική ρητορικής η ομιλητικής*, Atena, 1976;
- Tselenghidis, Dimitrios I., *Εικονολογικές μελέτες*, Tesalonic, 2003.

IV. ELEMENTE SEMNIFICATIVE DIN ISTORIA PREDICII⁹⁷

IV.1. Predica în Vechiul Testament și valorificarea ei actuală

1. Constatări preliminare; 2. Atitudinea Mântuitorului față de Legea Veche; 3. Propovăduitorii Vechiului Testament. Privire generală; 4. Profeții – predicatori cu vocație specială; 5. Tematica prioritară a propovăduirii profeților; 6. Scurte ilustrări; 7. Concluzii.

IV.1.1. Constatări preliminare

Una dintre carențele predicii din zilele noastre este cauzată de faptul că valorifică extrem de puțin Vechiul Testament⁹⁸, ignorând astfel pe cei care pot fi numiți pe drept cuvânt *propovăduitori ai voii Domnului*, datorită râvnei lor exemplare. În condițiile în care astăzi oficiul Amvonului are o responsabilitate crescândă, deodată cu a celorlalte slujiri, desigur, propovăduitorii trebuie să reconsidere cu atenție maximă toate izvoarele de bază ale actului omiletic. În acest scop, nu trebuie ignorată nicio sursă care poate servi slujirii învățătoarești, Vechiul Testament ocupând, fără îndoială, un loc prioritar. Nu trebuie să uităm, de asemenea, că

⁹⁷ Trei prelegeri (6 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon.

⁹⁸ Afirmatia noastră se bazează pe un test făcut unui număr de peste 100 de studenți de la Secția de Teologie Pastorală a Facultății din București, dintre care foarte puțini au relatat că la bisericile pe care le frecventează preoții valorifică și Vechiul Testament în predici.

Biserica Ortodoxă se confruntă astăzi, într-o măsură din ce în ce mai îngrijorătoare, cu „propovăduitori” eterodocși tot mai numeroși, între care foarte mulți exploatează scrierile veterotestamentare cu un zel cantitativ apreciabil. „Cantitativ” doar, pentru că, așa cum se cunoaște, sub aspectul calității și al corectitudinii ermineutice, propovăduirea lor este, de fapt, un act anti-omiletic. Trebuie să recunoaștem însă cinstit că zelul lor este real, că citesc și comentează pasaje întregi din Legea Veche, chiar dacă o fac „fără pricepere”, cum se exprimă pentru astfel de cazuri Sf. Apostol Pavel: „Le mărturisesc că au râvnă pentru Dumnezeu, dar sunt fără pricepere!” (*Romani* 10, 2). Ei bine, chiar fără această pricepere, ei „propovăduiesc”, iar actul în sine se răsfârge dureros asupra sutelor și miilor de ascultători, nefericite victime ale ignoranței și separării de Biserica cea una. Concluzia devine astfel avertisment: dacă predicatorii consacrați nu vor include în actul omiletic și Vechiul Testament și nu vor explica ei înșiși cele cuprinse în el, mulți dintre potențialii beneficiari, ascultători dornici ai cuvântului Domnului, își vor pleca urechea, conștienți sau nu, către „misionarii” neconsacrați, care predică tot mai intens și mai agresiv. Din aceste motive considerăm oportun să readucem în atenție acest subiect, despre care s-a mai scris de altfel, cu multă competență, în literatura omiletică românească, dar care se cere actualizat *iară și iară*. Tot în cadru preliminar, facem precizarea că după ce au fost expuse, în capitolul al II-lea, *temeiurile veterotestamentare* din punctul de vedere al teologiei biblice, evidențiem acum aspectele pastoral-misionare practice.

IV.1.2. *Atitudinea Mântuitorului față de Legea Veche*

Pornim la drum remarcând faptul că Însuși Mântuitorul Iisus Hristos făcea deseori referiri la învățăturile din Legea Veche, aprobativ față de unele, critic față de altele, începând de obicei cu expresia: „Ați auzit că s-a zis celor de demult...”. Era aprobativ față de cele cu valabilitate veșnică, critic cu cele care nu mai corespundeau mesajului evanghelic. Spunem „critic” nu în sensul strict al dezaprobării, ci al precizării unei *împliniri* a ceea ce s-a spus și s-a scris a fi valabil până la El. Să ne amintim că celor care-L

suspectau de nerespectarea sau „stricarea” Legii, Mântuitorul a spus limpede și neînvăluit, tocmai pentru a nu îngădui cuiva ispita interpretării echivoce: „Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau prorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc” (*Matei* 5, 17). „Să împlinesc” se referă la acele prescripții cu valabilitate limitată, care s-au împlinit în El și care urmau să nu mai constituie o povară în Legea Harului (multitudinea jertfelor, ziua sâmbetei etc.). Altele au primit însă confirmare prin înseși poruncile și pildele Sale (cele zece porunci, iubirea de Dumnezeu și aproapele etc.), cărora le-a imprimat un nou sens, acela al desăvârșirii. Reținem așadar că Mântuitorul nu a înlăturat tezaurul veterotestamentar, ci *a clădit pe el*, așa cum un constructor înțelept procedează la ridicarea unei case, făcându-i mai întâi temelia. Predica creștină s-a clădit pe strădaniile omiletice ale predicatorilor Vechiului Așezământ, iar ca o confirmare imediată amintim faptul că însăși *omilia*, ca termen și ca gen al predicii, a fost preluată de la Templul iudaic. De altfel, Evangheliile sunt pline de mărturii în care ni se vorbește că Mântuitorul intra adesea în sinagogi, citea din „Scripturi” și tâlcuia înțelesul lor (făcea, adică, o *omilie*), în fața ascultătorilor fascinați de înțelepciunea și de puterea cuvântului Său, așa cum consemnează, bunăoară, Sf. Evanghelist Matei: „Îi învăța pe ei ca unul care are putere, iar nu cum îi învățau cărturarii lor” (7, 29). Iar Sf. Evanghelist Ioan redă exclamația de admirație a fericitorilor Săi ascultători: „Niciodată n-a vorbit un om așa cum vorbește Acest Om” (7, 46).

IV.1.3. *Propovăduitorii Vechiului Testament. Privire generală*

Pășind pe urmele Mântuitorului, în cele ce urmează, redeschidem „Vechile Scripturi”, după îndemnul Său: „Cercetați Scripturile, că socotiți că în ele aveți viață veșnică. Și acelea sunt care mărturisesc despre Mine” (*Ioan* 5, 39), pomenind astfel câțiva slujitori remarcabili ai cuvântului dumnezeiesc și evidențiind, totodată, câteva repere omiletice, pentru împlinirea scopului mărturisit deja, acela de a valorifica mai eficient tezaurul Vechiului Testament în predica actuală.

Să recunoaștem, mai întâi, faptul că încă de la începutul istoriei neamului omenesc, în ciuda căderii lui de la desăvârșirea sfințeniei,

legătura între Ziditorul și făptura Sa nu s-a întrerupt. Dumnezeu a vorbit oamenilor neconținut și i-a ajutat să se ridice la „frumusețea cea dintâi”, adevărul Lui fiind totdeauna mărturisit. A existat deci, în chip neîntrerupt, o revelație a voii Lui, făcută conștiinței neamului omenesc, care a fost comunicată, interpretată și întărită printr-o lucrare omenească conștientă și independentă, deși condusă în chip supranatural. Interpreții voinței și cuvântului lui Dumnezeu, care au explicat uneori mai limpede, alteori mai obscur, se pot numi pe bună dreptate *predicatori*, deoarece ei au vestit cuvântul lui Dumnezeu, pregătind omenirea pentru întruparea Mântuitorului Iisus Hristos. Evident, ne ducem cu gândul la proroci, după mărturisirea Sf. Apostol Pavel: „După ce Dumnezeu odinioară, în multe feluri și chipuri a vorbit părinților noștri prin proroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul” (*Evrei* 1, 1-2). Să nu-i uităm însă pe *predecesorii prorocilor*, între care mai însemnați sunt *Noe*, *Moise* și *Aaron*, dar, alături de ei, și alți slujitori ai învățăturii. *Noe* nu a fost doar un patriarh „drept și neprihănit între oamenii timpului său, care mergea pe calea Domnului” (*Facerea* 6, 9), ci și un *mărturisitor* prin cuvânt al dreptății, cum inspirat l-a numit Sf. Apostol Petru: „Căci Dumnezeu n-a cruțat pe îngerii care au păcătuit, ci, legându-i cu legăturile întunericului în iad, i-a dat să fie păziți până la judecată. Și n-a cruțat lumea veche, ci a păstrat numai pe *Noe*, ca al optulea propovăduitor al dreptății (s.n.), când a adus potopul peste cei fără de credință” (*2 Petru* 2, 4-5). *Moise*, care a condus un „exod” și a eliberat pe frații săi din robia politică a Egiptului, om de stat și eminent organizator sub ascultarea nemijlocită a Domnului, nu s-a simțit, totuși, în stare să vestească adevărul dumnezeiesc în adunări obștești, căci „era zăbavnic în grai și încurcat în limbă” (*Ieșirea* 4, 10), lăsând această slujbă lui *Aaron*. Totuși, chiar și cu neiscusință în grai, misiunea de eliberator și organizator presupune o permanentă *comunicare* și este exclus ca *tot timpul* *Aaron* să fi vorbit în locul său. El este, de altfel, unanim recunoscut ca autor al *Pentateuhului*, așadar un *propovăduitor cel puțin prin scris*, după cum ne încredințează cartea *Deuteronomul*: „Apoi a scris *Moise* legea aceasta și a dat-o preoților, fiilor leviților, care purtau chivotul legii Domnului și tuturor bătrânilor fiilor lui Israel” (*Deuteronomul* 31, 9).

Din șirul altor exemple ale slujirii didactice, afară de cea a profeților, despre care vom vorbi în chip special, mai amintim un moment relevant.

În vremea lui Iosafat (870-846), care a domnit în Iuda după Roboam și Asa, au fost trimise „cinci dintre căpeteniile sale, Benhail, Obadia, Zaharia, Natanael și Miheia, *ca să învețe poporul prin cetățile lui Iuda* (s.n.). Împreună cu ei au trimis și leviți [...]. Iar dintre preoți, pe Elișama și Ioram. Aceștia *au învățat în Iuda, având cu ei cartea Legii Domnului; și au cutreierat toate cetățile lui Iuda și au învățat poporul* (s.n.)” (2 Paralipomena 17, 7-9). Iată, așadar, câteva repere notabile ale slujirii învățătoarești în Testamentul cel Vechi, ilustrative, la care se pot adăuga, desigur, altele. Trebuie să precizăm că nu numai cuvântul învățătorilor (i.e. predicatorilor) era prețuit ca atare de către ascultătorii receptivi, ci și vorbirea în sine, comunicarea obișnuită. Iată ce spune în această privință Isus, fiul lui Sirah: „Să nu lauzi pe nimeni înainte de a vorbi cu el, căci cuvântul este piatra de încercare a omului [...]. Vorba celui cuvios este totdeauna cu înțelepciune, iar cel nebun se schimbă ca luna [...]. Vorbirea proștilor este groaznică și râsul lor izbucnește în desfătărilor păcatului” (Înțelepciunea lui Isus Sirah 27, 7, 9, 13).

IV.1.4. *Profeții – predicatori cu vocație specială*

Pentru slujirea profetică (prorocească), vocabularul biblic utilizează doi termeni: *profet* (gr. προφήτης – *cel care spune înainte/dinainte* < προ – *înainte*; φάμαι – *a zice*) și *proroc* (v.-sl. пророк, cu același înțeles)⁹⁹. De aceea, vom invoca acești doi termeni în alternanță, așa cum îi întâlnim, de fapt, și în traduceri românești ale Scripturii (cf. *Ieremia* 2, 8: „Păstorii au lepădat credința și *prorocii* au prorocit în numele lui Baal”, și *Ieremia* 23, 11: „Că *profetul* și preotul sunt necredincioși; și până și în casa Mea am găsit răutatea lor, zice Domnul”).

Cu toate că darul profeției nu era ereditar, ca cel al preoției, prorocii s-au apropiat mai mult decât preoții Legii Vechi de propovăduitorii

⁹⁹ În traduceri românești ale Sfintei Scripturi, termenul *proroc* (bisilabic) apărea până nu demult sub forma *prooroc* (trisilabic). Grafia cu prima vocală dublă se baza pe o etimologie falsă, potrivit căreia rom. *prooroc* ar fi provenit din gr. προορᾶν – *a vedea înainte, a prevedea*. În realitate, rom. *proroc* provine din v.-sl. npopok (vezi în DEX și, mai nou, în DOOM).

predicii creștine, fiind învățătorii propriu-zisi ai poporului. Vechiul Testament consemnează chiar școli unde erau instruiți tineri, într-un regim de răbdare, sărăcie și lepădare de sine. Ei sunt denumiți *fii prorocilor* (4 Regi 2, 15; 4, 38 etc.). Propriu-zis, școli ale profeților se găseau în Ghibeea, Rama, Ghilgal, Betel, Ierihon și Muntele Efraim. Despre instruirea în arta muzicală și în duhul profetic găsim mai multe mențiuni la: 1 Regi 10, 5, 6; 2 Regi 6, 5; 1 Paralipomena 25, 1.

Cel mai vechi sens al echivalentului ebraic *profet* (*navi* - נָבִי, pl. *neviim* - נְבִיִּים) nu redă atât înțelesul de *prezicător*, cât pe cel de *cuvântător*, *orator*, *interpret*. Iar *προφήτης* din greaca clasică desemnează *persoana care vorbește pentru altul*, așadar cineva care se găsește sub o influență superioară, respectiv a lui Dumnezeu, interpretând voia Lui. Practic, prin profet vorbește Însuși Dumnezeu. Deși profeții erau oameni din popor, chemarea lor la misiune o făcea direct Dumnezeu, fapt care le dădea o autoritate supremă în slujirea cuvântului. Profeții spun poporului ce păcate îi pasc, fără să se teamă de cineva. Nu puține erau cazurile când predica lor producea căință, inclusiv izbăvire, în sânul ascultătorilor. Să ne amintim că cetatea Ninive a fost cruțată în urma căinței datorate predicii lui Iona, fapt evocat chiar de Mântuitorul (Matei 12, 41). Oameni prin excelență ai lui Dumnezeu, ei se socoteau răspunzători numai față de El. În esență, *profetul este conștiința lucidă și responsabilă a poporului său în momentele de criză religioasă și morală*¹⁰⁰. De aceea, muștrările lor nu-i cruțau nici pe regi (cazurile cele mai cunoscute sunt muștrarea lui David de către Natan și a lui Ahab de către Ilie). Profetul mărturisea adevărul și credința mai mult moral-spiritual decât dogmatic și cu o elocință atât de impetuoasă și patetică, încât provocau adesea profunde zguduiri de conștiințe.

Ca metode „predicatoriale”, odată cu prezicerile în sine, profeții utilizau adesea muștrările, amenințările, pedepsele, sfaturile imperative.

Ca denumiri vechi ale predicii în Vechiul Testament, sunt cunoscuți termenii: *limmed* - a învăța, *hebin* - a înțelepți, *higgid* - a vesti, *daraș* - a explica. La început, predica era precedată de lectura unei *parașe* (pericopă din Lege), iar mai târziu, și de citirea unei *haftare* (pericopă din Profeți).

¹⁰⁰ † BARTOLOMEU (Valeriu) ANANIA, *Introducere la Cartea Isaia*.

Dreptul de a face lectură îi revenea oricărui dintre membrii comunității, iar predicator, în principiu, era oricare dintre participanții la cult. În mod obișnuit însă, predicau cei care cunoșteau mai bine Legea. Practic, după lectură, urmau scurte tâlcuiri a celor citite (cum se face astăzi în cadrul omiliei exegetice). Preocuparea principală a predicii era aceea de a-i convinge pe credincioși să rămână statornici în respectarea Legii.

IV.1.5. *Tematica prioritară a propovăduirii profeților*

Tematica propovăduirii profeților s-a axat pe două coordonate: monoteismul și mesianismul; adiacent, combaterea idolatriei.

(a) *Monoteismul*, însoțit de o *luptă fermă împotriva idolatriei*, a pregătit, de fapt, omenirea pentru întruparea lui Mesia, Fiul Dumnezeului celui Unic. Politeismul popoarelor din jurul israeliților reprezenta o amenințare față de credința revelată a poporului ales și alimenta riscul compromiterii strădaniilor de menținere a unității etnice. Monoteismul, dimpotrivă, a fost și rămâne izvorul unității și garantul ei. Mai mult, premisa că Iahve este Dumnezeuul tuturor neamurilor, nu doar al poporului evreu, cuprinde acea forță spirituală capabilă să înlăture piedicile dintre etnii și rase, lăsând larg deschisă calea apropiării și solidarizării lor. De aceea, profeții erau foarte atenți la derapajele evreilor survenite în urma contactelor (uneori, în urma conviețuirii) cu popoarele idolatre. În scopul menținerii monoteismului și respingerii idolatriei, profeții au întreprins, pe de o parte, amenințări, preziceri ale pedepselor (și chiar pedepse), pe de alta, rugăciuni și îndemnuri deosebit de persuasive. Pentru prima categorie, cărțile profeților abundă în exemple, cum este acesta din Ieremia: „Pentru că au părăsit Legea Mea, pe care le-am pus-o Eu, și n-au ascultat glasul Meu, nici nu s-au purtat cum le porunca acel glas, ci au umblat după îndărătnicia inimii lor și în urma lui Baal, cum i-au învățat părinții lor, de aceea, așa zice Domnul Savaot, Dumnezeuul lui Israel: «Iată, îi voi hrăni cu pelin și le voi da să bea apă cu fiere, și-i voi risipi printre popoarele pe care nu le-au cunoscut nici ei, nici părinții lor, și voi trimite pe urma lor sabie până îi voi pierde»” (*Ieremia* 9, 13-16). Rugăciuni și îndemnuri

la rugăciuni și pocăință întâlnim la tot pasul, chiar la unii profeți care par, la prima vedere, excesiv de aspri, ca Ilie, de pildă. Mai întâi, un îndemn la pocăință, rostit de Profetul Osea: „Găsiți rugi de pocăință, întoarceți-vă către Domnul și-I ziceți Lui: Iartă-ne orice fărădelege, ca să ne bucurăm de milostivirea Ta” (*Osea* 14, 3). Iar „asprul” Ilie se roagă fierbinte, la vremea jertfei de seară: „Doamne Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Israel! Auzi-mă, Doamne, ca să cunoască astăzi poporul acesta că Tu ești singur Dumnezeu [...]. Că Tu le întorci inima la Tine” (*3 Regi* 18, 36)

(b) *Mesianismul* este, practic, firul roșu al Vechiului Testament, de la un cap la altul. De aceea, *profețiile mesianice* constituie miezul conținutului omiletic veterotestamentar. Semnalăm în acest context excelenta carte a Pr. Nicolae Neaga, *Hristos în Vechiul Testament. Însemnări pe marginea textelor mesianice*¹⁰¹. Volumul este structurat în cinci capitole: I. *Profeții mesianice în cărțile istorice*; II. *Profeții mesianice în cartea Iov*; III. *Profeții mesianice în psalmi*; IV. *Profeții mesianice în cărțile profeților*; V. *Profeții mesianice în cărțile necanonice*. Cel mai mare spațiu este rezervat Profetului Isaia, cunoscut și cu numele de *Evangelistul Vechiului Testament*, deoarece în cartea profeției lui se găsesc cele mai numeroase texte mesianice.

(c) *Teme complementare*. Alături de propovăduirea credinței în Dumnezeu Unic și demascarea deșertăciunii idolilor, profeții vorbeau neconținut de pedepsirea păcatului și a tuturor rătăcirilor. Ei nu aduc ceva nou sau contrar față de Legea lui Moise, ci, pe această temelie, zidesc mai departe, adâncind, desăvârșind și spiritualizând o moștenire transmisă posterității. Pe lângă conținutul ei religios, predica profeților a avut și mișcătoare accente sociale. Ei prevăd o ordine socială superioară, care se va instaura după venirea lui Mesia, Păstorul cel Drept, „Părintele păcii” (*Isaia* 9, 6), Care face dreptate celor apăsați, iar pe împilatori îi va bate cu toiagul gurii Sale. Sub stăpânirea Lui „săbiile se vor prefăce în fiare de plug și lăncile în cosoare” (*Isaia* 2, 4). Predica Vechiului Testament constituie o dovadă a luptei lor neîncetate pentru rânduirea unei lumi superioare,

¹⁰¹ Pr. Nicolae NEAGA, *Hristos în Vechiul Testament. Însemnări pe marginea textelor mesianice*, în coll. *Seria Teologică*, vol. 27, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1944, Ed. Renașterea, Cluj, 2004).

având valabilitate pentru toate timpurile. Idolatria, ca fenomen, nu a încetat, din păcate, până în zilele noastre, schimbându-se doar „idolii”. De aceea prorocii, ca modele pentru râvna credinței monoteiste, pot fi numiți, în acest sens, *contemporanii noștri*.

IV.1.6. Scurte ilustrări

Predica actuală poate beneficia de un număr variat de teme, idei și conținuturi din Vechiul Testament, pentru toate cele patru genuri omiletice. Redăm aici câteva sugestii, ca puncte de plecare pentru multe altele posibile:

- › *panegiricul pentru Sf. Proroc Ilie* (20 iulie) poate fi extras aproape exclusiv din cărțile 3 și 4 *Regi*. Desigur, în datele esențiale, câte pot fi concentrate în aprox. 15 minute, cu *recomandarea pentru credincioși de a citi integral acasă toate capitolele care descriu viața și faptele lui*. Fără o astfel de recomandare și lectură, credincioșii riscă să înțeleagă prea puțin, dar cu mare pagubă, din slujirea paradigmatică a profetului;
- › *Predicile consacrate Nașterii Domnului* vor valorifica, prioritar, textele mesianice, cu deosebire din Cartea Profetului Isaia;
- › *La panegiricele pentru sărbătorile Maicii Domnului* (în special, Nașterea Maicii Domnului, 8 septembrie), pot fi evocate, cu un foarte bun impact, *prefigurări ale Fecioarei Maria în Vechiul Testament*, ca de pildă: *Protoevanghelia* (Facerea 3, 15); *Scara lui Iacov* (Facerea 28, 11-19); *Rugul care ardea și nu se mistuia* (Ieșirea 3, 2); *Vasul cu mană* (Ieșirea 16, 33); *Toiagul lui Aaron* (Numerii 17, 8) etc.;
- › *La sărbătorile închinare Sfintei Cruci* (14 septembrie, dar și duminicile de dinainte și de după), un bun impact îl are prezentarea prefigurărilor Sfintei Cruci în Vechiul Testament: *Pomul Vieții* (cf. Facerea 2, 9 – text în legătură cu cel din Apocalipsa: *Pomul vieții, ale cărui frunze sunt spre tămăduirea neamurilor* (cf. Apocalipsa 22, 2); *Șarpele de aramă* (cf. Numerii 21); *Binecuvântarea dată de Iacov fiilor lui Iosif, Manase și Efraim, cu mâinile încrucișate* (cf. Facerea 48, 14); *Toiagul lui Moise la despărțirea și, apoi, unirea apelor Mării Roșii* (cf.

- Ieșirea 14*). La despărțire, ține toiagul vertical, la unire orizontal – fapt evocat în *Catavasii*, Cântarea I: „Cruce însemnând Moise de-a dreptul cu toiagul, Marea Roșie a despărțit...”; *Lemnul aruncat de Moise, pentru îndulcirea apei de la Mara* (cf. *Ieșirea 15*) ș.a.;
- › *Pentru ilustrarea unor virtuți*, anumite personaje din Vechiul Testament pot fi date ca exemple pozitive. De pildă: *credința* – *Avraam*, *Noe* și, în general, toți patriarhii și prorocii; *smerenia și nădejdea* – *Dreptul Iov*; *pocăința* – *David*; *înțelepciunea* – *Solomon*; *curajul* – *Frații Macabei* etc.;
 - › *Parabole*. Când vorbim despre pildele (parabolele) lui Iisus, este bine să ne amintim că acest gen oratoric este întâlnit și în Vechiul Testament. Iată două exemple: *Parabola copacilor care își aleg împărat (sub forma fabulei)* (*Judecătorii 9, 8-16*); *Pilda viei neroditoare* (*Isaia 5, 1-7*);
 - › *Sentințe (proverbe)* recomandabil a fi inserate în predici, atunci când tema o solicită. Exemplele abundă, mai ales în *Psalmi*, *Pildele lui Solomon*, *Ecclesiastul*, *Cartea Înțelepciunii lui Solomon* și *Cartea Înțelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah*. Redăm mai jos o scurtă listă ilustrativă, aranjată tematic și alfabetic:

- *Ascultare*: „Fii grabnic la ascultat și zăbavnic la dat răspunsul” (*Înțelepciunea lui Isus Sirah 5, 13*);
- *Bătrâni (cinstirea lor)*: „Înaintea celui bătrân să te ridici; să cinstești fața bătrânului” (*Leviticul 19, 32*);
- *Cerșit*: „Fiule, viață cerșetoare să nu trăiești; mai bine să mori decât să ceri” (*Înțelepciunea lui Isus Sirah 40, 31*);
- *Deșertăciune*: „Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sunt deșertăciune” (*Ecclesiastul 1, 2*);
- *Educație*: „Cine cruță toiagul său își urăște copilul, iar cel care îl iubește îl ceartă la vreme” (*Pildele lui Solomon 13, 24*);
- *Făgăduieli*: „Faceți făgăduințe și le împliniți Domnului Dumnezeuului vostru” (*Psalmul 75, 11*);
- *Femeie (virtuoasă)*: „Femeia virtuoasă este o cunună pentru bărbatul ei, iar femeia fără cinste un cariu în oasele lui” (*Pildele lui Solomon 12, 4*);

- *Ghicit*: „Ghicitul, tâlcuirea semnelor și visele deșarte sunt ca la aceea care este gata să nască: inima ei aiurează” (*Înțelepciunea lui Isus Sirah* 34, 5);
- *Hrană*: „Aruncă spre Domnul grija ta și El te va hrăni” (*Psalmul* 54, 25);
- *Iubire*: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (*Leviticul* 19, 18); „Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău” (*Deuteronomul* 6, 5);
- *Înțelepciune*: „Înțelepciunea nu pătrunde în sufletul viclean și nu sălășluiește în trupul supus păcatului” (*Înțelepciunea lui Solomon* 1, 4);
- *Luceafăr*: „Mai înainte de luceafăr Te-am născut” (*Psalmul* 109, 3);
- *Mustrare*: „Mustrează pe cel înțelept și te va iubi” (*Pildele lui Solomon* 9, 8);
- *Nume bun*: „Un nume este mai de preț decât bogăția; cinstea este mai de preț decât aurul și argintul” (*Pildele lui Solomon* 22, 1);
- *Ochi*: „Ochii Tăi (Doamne, n.n.) sunt prea curați ca să vadă răul” (cf. *Avacum* 1, 13);
- *Părinți*: „Cel care cinstește pe tată se va veseli de fii și în ziua rugăciunii sale va fi auzit” (*Înțelepciunea lui Isus Sirah* 3, 5);
- *Răzbunare*: „A Mea este răzbunarea...” (*Deuteronomul* 32, 35);
- *Simbrie*: „Cel ce oprește simbria slugii este ca cel ce varsă sânge” (*Înțelepciunea lui Isus Sirah* 34, 24);
- *Vise*: „Ca cel care se prinde de umbră și aleargă după vânt, așa este cel care crede viselor” (*Înțelepciunea lui Isus Sirah* 34, 2).

IV.1.7. Concluzii

Vechiul Testament reprezintă, pe de o parte, *un izvor* prioritar al propovăduirii, prin conținutul său sacru, pe de alta, *un model* sub aspectul tehnicii oratorice, utilizate îndeosebi de profeți. R.P. Rambaud, premiat de Academia Franceză pentru excepționalul său *Tratat de predică*, surprinde, concis, următoarele calități oratorice ale profeților: „Imagini

mărețe, suflu liric, modele ale elocinței viguroase și persuasive”¹⁰². După captivitatea babilonică, preoții și leviții citeau *Legea* în sinagogi, dar nu o interpretau. Comentariile sau expunerile libere care urmau erau facultative și avea voie să ia cuvântul oricine se simțea pregătit să o facă. Așa se explică faptul că Mântuitorul a intrat în Sinagoga din Nazaret, sâmbăta, „după obiceiul Său”, explicând textul de la *Isaia* 61, 1-2. La fel va proceda Sf. Apostol Pavel în călătoriile sale (*Faptele Apostolilor* 16, 26; 17, 2; 18, 19). În mod curent, oficiul predicării în sinagogi îl aveau cărturarii, numiți și „învățători de lege” (*Luca* 5, 17).

Concluziile vizează, propriu-zis, câteva remarci și principii:

(a) *Remarci concrete privind predica profeților:*

- › Predica profeților și-a avut sursa în descoperirea primită de Sus, în mod direct, nu într-un tezaur scripturistic preexistent;
- › Temele predicii vizau nu doar viața religioasă, ci și pe cea morală, socială și națională;
- › Genul omiletic predilect era cel parenetic (îndemnător, muștrător, critic), denunțând alunecările idolatre, luxul, desfrâul, nedreptatea și, în general, toate viciile;
- › Paradoxal, atitudinea critică și muștrătoare nu cultiva în niciun fel pesimismul. Dimpotrivă, alimenta nădejdea într-un viitor mai bun, nădejdea mântuirii neamurilor, prin venirea lui Mesia, pe Care L-au prezis cu râvnă prin cuvântul și ținuta vieții lor.

(b) *Principii omiletice inspirate din Vechiul Testament, aplicabile astăzi:*

- › Hirotonia îl obligă pe cel investit cu misiunea propovăduirii să consacre întreaga energie în oficiul învățătoresc, trecând peste toate obstacolele;
- › Propovăduirea să fie sprijinită neapărat pe exemplul personal;
- › Propovăduirea să țină seama și de viața externă, socială și materială a ascultătorilor;
- › Predica să intervină și în apărarea celor oprimați, pentru a fi sprijiniți moral și material, precum odinioară procedau profeții, al căror exemplu este de-a pururi actual.

¹⁰² R.P. RAMBAUD, *Traité moderne de prédication*, Lyon-Paris, 1941, p. 96.

Subiecte pentru seminarizare

1. Predica profeților. Teme și modalități de propovăduire;
2. Teme și conținuturi pentru predica actuală, extrase din Vechiul Testament.

BIBLIOGRAFIE

Balcă, Nicolae Arhid., *Omiletica*, curs dactil., Ex. V, fasc. I, Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București, cota 19351, s.a.;

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Belu, Dumitru Pr., „Vechiul Testament ca izvor omiletic”, în: *Mitropolia Ardealului*, II (1957), 7-8, pp. 504-521; 11-12, pp. 849-865;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, anul al IV-lea), Ed. Universității din București, București, 2001;

Neaga, Nicolae Pr., *Hristos în Vechiul Testament*, Sibiu, 1944; Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2004;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978;

Prelipcean, Vladimir Pr. (coord.), *Studiul Vechiului Testament. Manual pentru Institutele Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1985;

Ramabaud, R.P., *Traité moderne de prédication*, Lyon-Paris, 1941.

IV.2. Predica Mântuitorului Iisus Hristos

1. *Precizări introductive*; 2. *Mântuitorul Iisus Hristos – Predicatorul Desăvârșit*; 3. *Forma, tematica, obiectul, scopul, genurile și mijloacele predicii Mântuitorului*; 4. *Parabolele – mijloace preferate în predica Mântuitorului*; 5. *Concluzii*.

IV.2.1. *Precizări introductive*

Concentrăm în aceeași prelegere câteva dintre cele mai relevante aspecte ale predicii Mântuitorului și ale kerygmei apostolice, atât din rațiuni care privesc economia programei analitice a Cursului, cât și datorită unei continuități evidente ale râvnei și conștiinciozității Sfinților Apostoli, deprinse de la Învățătorul lor Desăvârșit. Pe de o parte, ne propunem observarea trăsăturilor propovăduirii Mântuitorului, în contextul vremii secolului I al erei creștine, dar și în contextul ecoului lor în contemporaneitate. Pe de altă parte, încercăm să prezentăm „cheia” succesului kerygmei Sfinților Apostoli, sub raportul conținutului și al tehnicii omiletice, propriu-zis câteva dintre explicațiile reușitei lor, aparent paradoxale. Practic, ne propunem să observăm mijloacele cuceririi unei lumi păgâne, cufundate în beznă atâtor credințe, curente și superstiții, de către niște predicatori simpli, până mai ieri atât de stângaci în a pricepe mesajul evanghelic – cu atât mai puțin capabili a-l transmite și altora –, ulterior însă, atât de persuasivi prin cuvânt și faptă, ca unii care se vor arăta învățători uriași ai omenirii.

Trebuie din capul locului să facem precizarea că ambele propuneri constituie subiecte foarte vaste, iar limitele firești ale cursului ne constrâng să creionăm selectiv doar anumite elemente, rămânând obligația cursanților de a le completa prin consultarea bibliografiei de la finalul capitolului. Pe de altă parte, cu misiunea învățătoarească a Mântuitorului și a Sfinților Apostoli, studenții au făcut cunoștință, în bună măsură, și la cursurile de studii novotestamentare, din anii I și II. În același timp, o lectură atentă a Noului Testament va da fiecărui cursant posibilitatea conturării unei imagini personale asupra slujirii învățătoarești a lui Iisus

și a ucenicilor Săi, mai presus de informațiile didactice ale reperelor bibliografice, care trebuie văzute mai mult prin prisma rolului lor de a deschide căile pentru propriile înțelesuri și concluzii, aplicabile în misiunea pastoral-omiletică actuală.

IV.2.2. *Mântuitorul Iisus Hristos – Predicatorul Desăvârșit*

Despre niciun alt învățător nu s-a mai spus „niciodată n-a vorbit un om așa cum vorbește Acest Om” (*Ioan* 7, 46). Această remarcă lapidară, surprinsă de Sf. Evanghelist Ioan pe buzele unor slujbași simpli, trimiși de farisei să-L prindă pe Iisus și să-L aducă legat, reprezintă punctul de plecare al demersului nostru, pe cât de plăcut, pe atât de dificil, de a pătrunde în tainele oratoriei divino-umane a Mântuitorului. Slujbașii s-au întors cu mâinile goale tocmai pentru faptul că au rămas fascinați de cuvintele unui învățător, pe care-L catalogaseră inițial drept un „agitator oarecare”. Mirarea conaționalilor, care Îl știau ca „fiu al lui Iosif” ori „fiu al Teslarului”, se vede și din întrebările spontane: „De unde știe El toate acestea?” (*Marcu* 6, 2); sau: „De unde la El înțelepciunea aceasta și puterile?” (*Matei* 13, 54); sau: „Cum știe carte fără să fi învățat?” (*Ioan* 7, 15).

Considerată din punct de vedere istoric, predica Mântuitorului este modelul prin excelență al predicii creștine. El este Învățătorul Unic, după propriile-I cuvinte: „Unul este Învățătorul vostru” (*Matei* 23, 8). „Unul”, nu în sens de singular și exclusiv, ci de revelator suprem al adevărului, cu puterea dumnezeiască de a trezi sufletele, pentru a le curăța și a le face părtașe adevărului în chipul cel mai înalt.

Iisus nu a fost elevul vreunei școli dintre cele care erau în vogă în vremea Sa, întrucât predica lui nu are nicio legătură cu elenismul, alexandrinismul ori păgânismul, în general. N-a studiat nici măcar în vreo școală iudaică, pentru că, așa cum vedem din Evanghelii, El a fost în opoziție față de cârturarii vremii Sale. A stăruit însă în tâlcuirea Legii și a Prorocilor, Lege pe care „n-a venit să o strice, ci să o plinească” (cf. *Matei* 5, 17), adică să o desăvârșească, completând ceea ce-i lipsea, de fapt, Testamentului Vechi: iubirea universală, extinsă, pe de o parte, de la conaționali la toate neamurile, pe de alta, de la cei apropiați la vrăjmași; totodată, iubirea totală, până

la jertfa de sine. Așa se explică și *noutatea* poruncii Domnului: „Poruncă nouă vă dau vouă, să vă iubiți unul pe altul, precum Eu v-am iubit pe voi” (Ioan 13, 34). Așadar, noutatea constă în El, ca model al iubirii jertfelnice. Iisus este *Profetul* prin Sine, nu printr-un dar venit din altă parte. În acest fel, Mântuitorul a altoit adevărul nou și absolut pe slova veche, circumscrisă în limitele spațiului poporului ales, îmbrățișând cu milă și dragoste lipsurile și tristețile unei lumi înstrăinate de Dumnezeu și a evidențiat descoperirea dumnezeiască în natura înconjurătoare, în valea Nazaretului, în seninătatea lacului Ghenizaret, de-a lungul pitoreștii văi a Iordanului sau în tăcerea munților pământului făgăduinței.

IV.2.3. *Forma, tematica, obiectul, scopul, genurile și mijloacele predicii Mântuitorului*

Deși predica Mântuitorului nu se încadrează în canoanele obișnuite ale Omileticii, vom încerca, din rațiuni didactice, să adaptăm relatările Sfinților Evangheliști privind slujirea Sa învățătoarească la ceea ce socotim a fi util predicatorului de astăzi. În acest scop, un mare sprijin avem în studiul consistent al Părintelui Constantin Galeriu, „Mântuitorul Iisus Hristos, Învățătorul nostru Suprem”¹⁰³, pe care-l recomandăm în mod expres studenților, atât pentru informațiile în sine, cât și pentru modul duhovnicesc-pastoral în care sunt prezentate. Bazați pe acest studiu, pe celelalte surse menționate la finalul prelegerii, dar și pe constatări și concluzii personale, desprinse din relatările novotestamentare, semnalăm următoarele:

(a) *Forma* predicii Mântuitorului a fost variată și a avut în vedere caracterul și limitele ascultătorilor, adaptându-se tot timpul puterii lor de receptare. Într-un fel a vorbit în fața cărturarilor, fariseilor și bogaților, altfel în fața oamenilor simpli și umili, ca un desăvârșit cunoscător al sufletului omenesc, după cum ne dă mărturie Sf. Evanghelist Ioan: „Îi cunoștea pe toți și n-avea trebuință de cineva să-i dea mărturie despre om, căci El Însuși cunoștea ce era în om” (Ioan 2, 24-25). Păcătoșilor,

¹⁰³ Pr. Constantin GALERIU, „Mântuitorul Iisus Hristos, Învățătorul nostru Suprem”, în: *Ortodoxia*, XXXV (1983), 1.

bărbați și femei, cuvântul Lui le-a trezit simțul remușcării; celor ce aveau să sufere pentru Evanghelie, le-a vorbit despre slava Împărăției Cerurilor. Pe cei obidiți i-a mângâiat, pe cei bolnavi i-a vindecat, pe cei morți i-a înviat, pe copii i-a binecuvântat, iar adevărurile spirituale pe care le rostea erau înfățișate într-o formă concretă și sugestivă, menită să determine punerea în mișcare a simțirii și a conștiinței ascultătorilor. Mântuitorul S-a adresat, deopotrivă, și minții, și inimii celor ce-L ascultau. Așadar, adevăruri esențiale, formulate simplu, limpede, firesc și însuflețit – iată fondul, forma și forța predicii Sale.

(b) *Tema* centrală a predicii Mântuitorului este Evanghelia Împărăției lui Dumnezeu. „Pocăiți-vă, că s-a apropiat Împărăția lui Dumnezeu” (Matei 4, 17; Marcu 1, 15) sunt cuvinte programatice în predica Domnului. Strâns legate de tema centrală, Mântuitorul a reliefat în predici trei subiecte principale: *Dumnezeu, lumea, omul*.

Domnul Hristos a învățat că Dumnezeu este *Treime a iubirii*: întâi ne-a încredințat că iubirea *Tatălui* este nemărginită: „Atât de mult a iubit Dumnezeu lumea încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan 3, 16) – o reliefare a iubirii fără limite a Tatălui o găsim îndeosebi în Parabola Fiului risipitor, a cărei frumusețe și adâncime o socotim inegalabilă sub soare –; apoi, iubirea Sa, a *Fiului* lui Dumnezeu întrupat, a dovedit-o prin însuși actul suprem al Jertfei, însoțit de cuvintele rostite când Se afla răstignit pe Cruce: „Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac” (Luca 23, 34); iar despre *Duhul Sfânt*, purcător din Tatăl, ne-a învățat că este izvorul nesecat al harului iubirii și adevărului (Ioan 14, 26; 15, 26).

Lumea este înfățișată ca operă a iubirii lui Dumnezeu și mediul de viață al omului. Este, în același timp, un *dar* și un *sacrament*, după expresia bine cunoscută a Părintelui Dumitru Stăniloae.

Omul, ca subiect al propovăduirii Domnului, este un al doilea nume al Lui Însuși (El Se numește pe Sine „Fiu al Omului” – Matei 17, 9; 18, 11 etc.). Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat în lume tocmai pentru a releva chipul adevărat al omului în mijlocul creației.

(c) *Scopul* propovăduirii Mântuitorului este *desăvârșirea*: „Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este” (Matei 5, 48). *Desăvârșirea*, cuvânt sinonim cu *mântuirea*, este posibilă doar prin

iubirea semenilor, după modelul Său: „Precum v-am iubit Eu pe voi, așa să vă iubiți și voi unul pe altul” (*Ioan* 13, 34), iar iubirea semenilor se vedește prin slujire jertfelnică, așa cum tot El a slujit, mărturisind: „Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci ca El să slujească și să-Și dea sufletul răscumpărare pentru mulți” (*Matei* 20, 28).

(d) *Genurile (formele)* propovăduirii sunt două: *omilia* și *predica tematică*. Omilia era în uz la iudei în vremea Sa, atât la Templul din Ierusalim, cât și în sinagogile provinciale. Să ne amintim relatarea Sf. Evanghelist Luca privitoare la începuturile predicii Mântuitorului în Nazaret, într-o zi de sâmbătă, când a citit un fragment din Cartea Prorocului Isaia: „Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns să binevestesc săracilor; M-a trimis să vindec pe cei zdrobiți cu inima; să propovăduiesc robilor dezrobirea și celor orbi vederea; să slobozesc pe cei apăsăți și să vestesc anul plăcut Domnului” (*Isaia* 61, 1-2; *Luca* 4, 18-19). Apoi, „închizând cartea și dând-o slujitorului, a șezut, iar ochii tuturor erau ațintiți asupra Lui. Și El a început a zice către ei: Astăzi s-a împlinit Scriptura aceasta în urechile voastre. Și toți Îl încuviințau și se mirau de cuvintele harului care ieșeau din gura Lui” (*Luca* 4, 20-22). Este deosebit de relevantă precizarea Sfântului Luca că Iisus a intrat în sinagogă sâmbăta, „după obiceiul Său” (*Luca* 4, 16), ceea ce înseamnă că în multe alte rânduri a intrat, a citit și a tâlcuit. În termenii noștri de astăzi, a făcut *exegeză biblică*, adică *omilie*.

Al doilea gen, foarte evident în Sfintele Evanghelii, este *predica tematică*, axată în special pe subiecte morale, dar și de eshatologie, ca, de exemplu, în *Predica de pe Munte* și în cuvântările de dinaintea Pătimirilor și a Răstignirii.

(e) *Mijloacele* propovăduirii Mântuitorului cuprind o gamă foarte variată de procedee stilistice și retorice. În capitolul al X-lea al acestui volum, dedicat stilului predicii, vom observa că la fiecare dintre principalele figuri stilistice și retorice cunoscute în literatură pot fi date numeroase ilustrări din cuvintele lui Iisus (a se vedea exemplificările). Mântuitorul a folosit, pe de o parte, figuri stilistice de cuvinte (*epitetul*, *comparația*, *metafora*, *metonimia*, *sinecdoca*, *alegoria* etc.), pe de alta, figuri stilistice retorice (*interogația retorică*, *invocația retorică*, *antiteza*, *gradația*, *eufemismul*, *corecția*, *apostrofa*, *ironia fină* etc.).

IV.2.4. Parabolele – mijloace preferate în predica Mântuitorului

Cu toate că în multe împrejurări folosea vorbirea obișnuită, numită *directă* (*Predica de pe Munte* ș.a.), Mântuitorul a întrebuițat cu precădere *parabola*, modalitate întâlnită, de altfel, frecvent la popoarele orientale. O întâlnim, de asemenea, în Vechiul Testament (de exemplu, *Parabola viei neroditoare* – *Isaia* 5, 1-7).

Ca termen, *parabolă* (gr. παραβολή < παρά – *alături*; βάλλω – *arunc, las să cadă, așez*) înseamnă „a așeza lucrurile alături, a spune lucrurile în alt mod”. Enumerăm, concis, câteva dintre avantajele întrebuițării parabolei:

- › pentru ascultătorii simpli, istorioarele simple, intuitive, sunt mai ușor de ținut minte;
- › prin parabole se pot biciui mai ușor păcatele, fără ca cei de față să se simtă vizați direct;
- › parabola solicită gândirea mai mult decât vorbirea directă, contribuind astfel și la ascuțirea minții ascultătorilor;
- › parabola dă posibilitatea de a feri unele adevăruri sfinte sau taine dumnezeiești. Să ne amintim de cuvintele Mântuitorului: „Vouă vă este dat să știți tainele împărăției cerurilor, iar acelora (fariseilor, n.n.), nu. Pentru aceasta le și grăiesc în pilde, ca văzând să nu vadă și auzind să nu audă și să nu înțeleagă” (*Matei* 13, 13). La o analiză izolată a acestor cuvinte, s-ar părea că Mântuitorul înadins voiește ca numai unii să înțeleagă. Evident, este exclusă orice formă sau intenție de discriminare. Explicația o avem, practic, în versetul al 15-lea: „Inima acestui popor s-a învățat și cu urechile aude greu și ochii lui s-au închis, ca nu cumva să vadă cu ochii și să audă cu urechile și cu inima să înțeleagă și să se întoarcă, și Eu să-i mântuiesc”. Așadar, este vorba de un act deliberat, de *învârtoșare*, din partea unor ascultători (nu din partea Domnului!), El respectând, efectiv, voința lor liberă.

Parabolele Mântuitorului reprezintă un material prioritar pentru predicatorii creștini din toate timpurile (dovadă fiind cărțile cu omilii

și predici), iar despre ele avem la îndemână și o vastă literatură laică, în general, de bună calitate. Relativ recent, filosoful Andrei Pleșu, pornind de la acest verset 13 din capitolul 13 al *Evangheliei după Matei*, aparent contradictoriu, a publicat, la rândul său, o lucrare interesantă despre acest subiect¹⁰⁴.

Exegeții nominalizează, în general, 33 de parabole, care se întrec în frumusețe unele pe altele și prin care se fac cunoscute, în mod discret, adevăruri dogmatice care depășesc puterea obișnuită de înțelegere. Ne amintim în acest sens și de principiul pedagogic enunțat de filosoful britanic Herbert Spencer (1820-1903): „Pe cele abstracte le facem sensibile prin cele cunoscute”. Așa se explică faptul că parabolele conțin tablouri luate din toate genurile de ocupații cunoscute atunci în Țara Sfântă: agricultură, pescuit, gospodărie, relații sociale comune, tabieturile casei regale etc. La frumusețea lor stilistică și adâncimea mesajului omiletic se adaugă, desigur, valoarea actualității: oricare dintre ele pare a fi rostită acum, pentru noi, cei de astăzi.

IV.2.5. Concluzii

Mântuitorul Iisus Hristos este Modelul Desăvârșit al predicatorului consacrat. Recunosc acest fapt până și oameni de cultură laică foarte solidă. Bunăoară, criticul literar Vasile Florescu (1915-1982) notează într-o carte publicată de Editura Academiei Române, chiar în plină perioadă comunistă: „Hristos a fost un vorbitor cu totul peste nivel, iar parabolele Sale, chiar în traducere, impresionează și pe cel mai adânc adversar al creștinismului”¹⁰⁵. Simion Mehedinți (1868-1962), cel mai

¹⁰⁴ Andrei PLEȘU, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Ed. Humanitas, București, 2012. Cartea a fost premiată – justificat, în opinia noastră – chiar în anul apariției, de Uniunea Scriitorilor din România. Pentru că lucrarea vizează în special *receptivitatea ascultătorilor*, vom face câteva referiri asupra ei în capitolul al VII-lea (*Predica, predicatorul și ascultătorii*), semnalând, pe scurt, plusurile și minusurile care ni se par relevante. Autorul însuși, în câteva conferințe publice vizând tema și cartea, își intitulează demersul: *O analitică a receptivității*; de aceea socotim potrivită plasarea referințelor în capitolul al VII-lea, și nu aici.

¹⁰⁵ Vasile FLORESCU, *Retorica și neoretorica*, Ed. Academiei, București, 1973, p. 91.

mare geograf și etnograf român, dar și un profund pedagog creștin-ortodox, mărturisește, la rândul său: „Iisus a fost cel dintâi mare educator al omenirii”¹⁰⁶.

Iisus vorbea, după mărturia Sf. Evanghelist Matei, „ca Unul care are putere, iar nu cum îi învățau cărturarii lor” (*Matei* 7, 29), putere ce izvoră, de fapt, din Ființa Sa dumnezeiască și totodată din lipsa de păcat, cum Însuși a spus: „Cine dintre voi Mă va vădi de păcat?” (*Ioan* 8, 16). Așadar, mai presus de toate procedeele stilistice și mijloacele de propovăduire, stă *exemplul Său personal*. De aici deducem fără greutate „cheia” principală a reușitei actului omiletic dintotdeauna: sfințenia vieții predicatorului, în acest sens potrivindu-se și propovăduitorilor cuvintele Domnului: „Fiți desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este” (*Matei* 5, 48).

Iisus Hristos, Dumnezeu și Om Desăvârșit, era numit nu întâmplător *Rabi* (*Învățător*), El Însuși mărturisind că pentru a învăța a venit în lume: „Să mergem în orașele și satele care sunt mai aproape, ca să vestim și acolo, căci pentru aceasta am venit” (*Marcu* 1, 38), sau: „Se cade Mie să vestesc împărăția lui Dumnezeu și altor cetăți, căci spre aceasta sunt trimis” (*Luca* 4, 43). Evident, aceste cuvinte nu trebuie înțelese în sens exclusivist. Odată cu misiunea învățătoarească sau profetică, Mântuitorul le-a slujit la modul absolut și pe celelalte două: pastorală (împărătească) și sfințitoare sau arhierească, însă El vrea să sublinieze aici importanța mântuitoare a predicii, iar exemplul Său va fi urmat îndată de Sfinții Apostoli, așa cum similar se exprimă și Sf. Apostol Pavel, când spune: „Căci Hristos nu m-a trimis să botez, ci să binevestesc” (*1 Corinteni* 1, 17).

¹⁰⁶ Simion MEHEDIȚI, „Trilogia școlii”, în vol. *Scieri despre educație și învățământ. Antologie*, Ed. Academiei, București, 1992, p. 216.

IV.3. Kerygma apostolică

1. *Precizări terminologice*; 2. *Etaple și prioritatea propovăduirii Sfinților Apostoli*; 3. *Cuvântări cunoscute ale Sfinților Apostoli și câteva trăsături specifice*; 4. *Concluzii*.

IV.3.1. Precizări terminologice

Pentru predica sau propovăduirea Sfinților Apostoli, specialiștii în studii omiletice și biblice întrebuințează, în general, termenul consacrat *kerygmă*, de origine greacă¹⁰⁷. Ca substantiv, κήρυγμα înseamnă *vestire*, *anunț public*, *predică*, corespondentul verbului κηρύσσειν, care se traduce prin *a proclama*, *a vesti*, *a predica*.

Bazat pe o bibliografie novotestamentară riguros selectată, Pr. Constantin Preda face un pas mai departe, scoțând în evidență câteva nuanțări terminologice deosebit de utile. Astfel, expresia care acoperă integral propovăduirea apostolică este cea de *cuvântări kerygmatico-misionare*, întrucât Sfinții Apostoli, propovăduind, împlinesc, de fapt, misiunea încredințată lor de Mântuitorul Iisus Hristos, atunci când le-a poruncit: „Mergând, învățați...” (*Matei* 28, 19). Aceste cuvântări se împart, practic, în patru categorii: *kerygmatic* (de vestire inițială, atât la iudei, cât și la păgâni), *apologetice* (de apărare a creștinilor, acuzați pe nedrept), *bisericești* (predicile/omiliile adresate creștinilor), *procesuale* (de apărare în tribunale ori în fața puternicilor zilei). Trebuie să precizăm însă că în procesul de naștere și consolidare a unei comunități creștine printre păgâni, istoria Bisericii primare consemnează, propriu-zis, trei pași ai propovăduirii: *kerygma*, *cateheza* și *predica (omilia)*.

¹⁰⁷ Vezi, de pildă, Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977; Alexandre OLIVAR, „Predicazione: nella chiesa antica”, în *Dizionario di Omiletica*, Torino, 1998, pp. 1216-1222; Pr. Costachi GRIGORAȘ, *Kerygma apostolică în predica Sfântului Apostol Pavel*, Ed. Trinitas, Iași, 2001; Pr. Constantin PREDA, *Propovăduirea apostolică. Structuri retorice în Faptele Apostolilor*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005.

Să ne imaginăm, concret, cum se petreceau lucrurile într-o comunitate în care venea pentru prima oară un Apostol: spunea cine este, în numele cui vorbește și, apoi, prezenta pe scurt învățătura evanghelică. Cu alte cuvinte, *anunța, vestea* ceva. Desfășura, adică, o *acțiune kerygmatică*. Dacă acea comunitate îl accepta, urma o perioadă, mai mare sau mai mică (de la caz la caz), de *catehizare*. După catehizare, cei instruiți erau botezați, participau la Sfânta Liturghie și, în cadrul ei, ascultau *omilia* și, alternativ, *predica tematică*.

IV.3.2. Etapele și prioritatea propovăduirii Sfinților Apostoli

Predica Sfinților Apostoli, așa cum ne este înfățișată în Noul Testament, s-a desfășurat în patru etape:

1. Predica din Ierusalim (*Faptele Apostolilor* 2-8);
2. Predica din Samaria, Damasc și Antiohia (*Faptele Apostolilor* 8-12);
3. Predica Sfinților Pavel și Barnaba în Galatia Meridională (*Faptele Apostolilor* 13-14);
4. Extinderea Evangheliei în Europa, prin predica Sf. Apostol Pavel (*Faptele Apostolilor* 15-18).

Din izvoarele Tradiției se poate completa și reconstitui în bună măsură aria kerygmei apostolice. Bunăoară, istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea (aprox. 260-340), bazat pe câteva informații preluate de la Origen, are un capitol special în a sa *Istorie Bisericească*, intitulat: *În ce părți ale lumii au propovăduit Apostolii*, din care spicuim: „Sfinții Apostoli ai Mântuitorului precum și ucenicii lor s-au împrăștiat în toată lumea locuită pe atunci. După Tradiție, lui Toma i-a căzut soarta să meargă în Parția, lui Andrei Scitia, lui Ioan Asia, unde a și petrecut vreme mai îndelungată, murind în orașul Efes. Petru pare a fi predicat la început între iudeii împrăștiați prin Pont, Galatia, Bitinia, Capadocia și Asia, iar pe urmă a venit și la Roma, unde, la dorința lui, a fost răstignit cu capul în jos. Ce să mai zicem de Pavel, care începând din Ierusalim și până în părțile Iliricului a plinit Evanghelia lui Hristos și a murit apoi ca martir

pe vremea lui Nero la Roma? Așa ne spune textual Origen în cea de-a treia carte la Comentariul său la Cartea Facerii”¹⁰⁸.

Prioritatea propovăduirii apostolice față de săvârșirea cultului și de chestiunile bisericești organizatorice trebuie înțeleasă cronologic, nu valoric. Bunăoară, pentru ca ascultătorii să creadă și să accepte administrarea Sfintelor Taine și participarea la cultul divin, în general, trebuia să fie convinși să creadă, mai întâi, prin predică. În acest sens trebuie înțelese cuvintele Sf. Apostol Pavel, când spune: „Căci Hristos nu m-a trimis să botez, ci să binevestesc” (1 Corinteni 1, 17). Sau, și mai explicit: „Cum vor chema numele Aceluia în Care n-au crezut? Și cum vor crede în Acela de Care n-au auzit? Și cum vor auzi fără propovăduitor? [...]. Prin urmare, credința este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Hristos” (Romani 10, 14-15; 17). Această prioritate cronologică a predicii poate fi constatată biblic chiar din primele zile ale istoriei Bisericii. Văzând că slujirea agapelor le răpește prea mult timp, Apostolii au încredințat această slujire diaconilor, zicând: „Nu este potrivit ca noi, părăsind cuvântul lui Dumnezeu, să slujim la mese. Drept aceea, fraților, căutați șapte bărbați dintre voi, bine văzuți, plini de Duhul Sfânt, pe care noi să-i rânduiim la această slujbă” (Faptele Apostolilor 6, 2-3).

IV.3.3. Cuvântări cunoscute ale Sfinților Apostoli și câteva trăsături specifice

Pentru a ne edifica, pe cât este posibil, asupra structurii, conținutului și modului de prezentare a predicii apostolice, trebuie să analizăm cu atenție cuvântările cuprinse în *Faptele Apostolilor*, prin lectură proprie, iar pentru interpretare, să apelăm la sprijinul comentariilor Sfinților Părinți, dar și ale specialiștilor bibliști de astăzi¹⁰⁹:

¹⁰⁸ EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, III, 1, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 13, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 99.

¹⁰⁹ Pentru examen, studenții vor cunoaște conținutul acestor cuvântări, odată cu re-marcarea anumitor strategii omiletice și procedee stilistice, făcând apel și la cunoștințele acumulate la Studiile Biblice, în anii I și II.

(a) *Cuvântări ale Sf. Apostol Petru*: la alegerea lui Matia (1, 16-22); în ziua Pogorării Sfântului Duh (2, 14-40); în pridvorul lui Solomon (3, 12-26); două în fața Sinedriului (4, 8-20 și 5, 19-32); în fața lui Corneliu (10, 28-43); în fața ierusalimitenilor (11, 5-17); la Sinodul Apostolic (15, 7-11);

(b) *Cuvântări ale Sf. Apostol Pavel*: în Antiohia Pisidiei (13, 16-17); în Listra (14, 14-16); în fața Areopagului (17, 22-31); la Efes (20, 18-35); la Ierusalim (22, 1-24); în fața Sinedriului (23, 1 ș.u.); în fața lui Felix (24, 10-31); în fața lui Festus (24, 2-29);

(c) *Cuvântarea Sfântului Iacov la Sinodul I Apostolic* (15, 13-31);

(d) *Cuvântarea Sfântului Ștefan* (7, 2-53).

Analizând din punct de vedere omiletic aceste cuvântări, se desprind câteva trăsături specifice:

- › *Structura (schema)* cuvântărilor, după cum remarcă J. Dupont în studiile sale, constă, în general, din șase elemente constitutive: 1. Un exordiu de circumstanță, care motivează cuvântarea; 2. O trimitere la slujirea publică a Mântuitorului; 3. Împrejurările în care El a murit; 4. Proclamarea solemnă a Învierii Sale; 5. Explicarea însemnătății Învierii, pe baza Scripturii; 6. Concluzie, ce include anunțarea iertării păcatelor celor care acceptă mesajul¹¹⁰. Simplificând schema acestor elemente, observăm, practic, următoarele trei trepte ale cuvântărilor: un mic *rezumat al istoriei veterotestamentare* – cu evidențierea unor profeții mesianice –, *vestirea întrupării, a activității, a morții și a Învierii Domnului*, iar, la final, *sfaturi și îndemnuri morale*;
- › Pentru Sfinții Apostoli, predica este întâi de toate o *ascultare a poruncii Domnului* („Mergând, învățați toate neamurile...”, *Matei* 28, 19), precum mărturisește Sf. Apostol Pavel: „Căci Hristos [...] m-a trimis [...] ca să binevestesc” (*1 Corinteni* 1, 17), sau: „Poruncă mare stă asupra mea. Vai mie dacă nu voi binevesti” (*1 Corinteni* 9, 16); totodată, un act de ascultare din partea ucenicilor Sfinților Apostoli: „Propovăduiește cuvântul, stăruiește cu timp și fără timp” – îndeamnă Sfântul Pavel pe Timotei (*2 Timotei* 4, 2);

¹¹⁰ Apud Pr. Constantin PREDĂ, *Propovăduirea apostolică...*, p. 59.

- › *Caracterul preponderent* al kerygmei este *misionar*, atât de necesar în Biserica primară;
- › *Locul desfășurării* kerygmei era diferit, după împrejurări: în Templul din Ierusalim (*Faptele Apostolilor* 5, 21), în sinagogile provinciale (*Faptele Apostolilor* 9, 20), în casele creștinilor sau ale viitorilor creștini (*Faptele Apostolilor* 13, 7), în piețe (*Faptele Apostolilor* 17, 17), în aer liber (*Faptele Apostolilor* 16, 13-14) etc.;
- › Din punct de vedere al *adaptării*, Sfinții Apostoli s-au dovedit buni cunoscători ai psihologiei ascultătorilor, ai mentalității și culturii lor, factori de care înțelegeau să țină seama în activitatea predicatorială. Temele, argumentele și stilul folosit erau perfect adaptate la fondul apercetiv și la posibilitățile efective de receptare. Astfel, în fața păgânilor lipsiți de cultură din Listra, Sfântul Pavel vorbește simplu, despre Dumnezeu Creatorul și Purtătorul de grijă al lumii (*Faptele Apostolilor* 14, 15-17); în Areopag, ține un cuvânt elevat, pentru că avea ascultători instruiți (*Faptele Apostolilor* 17, 22-31); în Ierusalim ține un cuvânt de apărare în fața conaționalilor (*Faptele Apostolilor* 22, 1-21); în fața lui Agripa, un cuvânt adaptat la un iudeu instruit (*Faptele Apostolilor* 26, 2-23); către procuratorul Felix se adresează potrivit normelor juridice romane (*Faptele Apostolilor* 24, 10-21) etc.;
- › Predica apostolică este strâns legată de *viața harismatică* în Iisus Hristos. Cuvântului propovăduit îi era asociată administrarea Sfintelor Taine. Mântuirea nu se poate dobândi prin simpla ascultare a predicii, ci prin *ascultarea predicii și prin primirea Sfintelor Taine*. Dovada cea mai elocventă o avem la Cincizecime, când, în urma ascultării cuvântării Sf. Apostol Petru, cei de față, „pătrunși la inimă”, au întrebat, plini de emoție sfântă: „Bărbați, frați, ce să facem?”, botezându-se „ca la trei mii de suflete” (*Faptele Apostolilor* 2, 37, 41).

IV.3.4. Concluzii

Așa cum foarte bine se cunoaște din Sfintele Evanghelii, Sfinții Apostoli nu au fost cărturari, ci oameni simpli, cărora Sfântul Duh le-a descoperit știința tainelor dumnezeiești și darul limbilor. Cunoscând bine

adevărurile divine pe care aveau să le predice, fiind martori ai Domnului (*Faptele Apostolilor* 1, 8) și profund convinși de aceste adevăruri, Apostolii au dobândit puterea să expună în limbajul propriu aceste adevăruri. Există o regulă în retorică, după care cel care stăpânește bine ideile, adică cel care are noțiunile clare în minte, le poate prezenta cu ușurință și în cuvinte. Romanii spuneau: *Res verba rapiunt* („Ideile răpesc/smulg cuvintele”), cugetare din care desprindem că toți predicatorii creștini trebuie să-și contureze bine imaginea adevărului pe care îl au de înfățișat, pentru a-l transmite apoi fără dificultăți ascultătorilor.

Sfinții Apostoli nu au învățat retorica în vreo școală specială, nici nu și-au cultivat o vorbire rafinată, în stilul celui cu care se mândreau retorii greci păgâni, ci și-au însușit cu smerenie darurile primite de sus, pentru a spulbera părerea unora că lumea a fost cucerită prin măiestria cuvintelor omenești, iar nu prin caracterul dumnezeiesc al adevărilor creștine. Este exact ceea ce a exprimat Sf. Apostol Pavel: „Iar cuvântul meu și propovăduirea nu stau în dovezile meșteșugite ale înțelepciunii omenești, ci în dovedirea Duhului lui Dumnezeu” (2 *Corinteni* 2, 4).

Subiecte pentru seminarizare

1. Temele prioritare ale predicii Mântuitorului;
2. Parabolele lui Iisus și analitica receptivității;
3. Predica Mântuitorului și kerygma Sfinților Apostoli. Scurtă analiză comparativă.

BIBLIOGRAFIE

- Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;
- Belu, Dumitru Pr., „Predica apostolică”, în: *Mitropolia Ardealului*, XI (1966), 1-3, pp. 100-108;
- Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 13, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987;
- Florescu, Vasile, *Retorica și neoretorica*, Ed. Academiei, București, 1973;
- Galeriu, Constantin Pr., „Mântuitorul Iisus Hristos, Învățătorul nostru Suprem”, în: *Ortodoxia*, XXXV (1983), 1, pp. 34-60;
- Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, anul al IV-lea), Ed. Universității din București, București, 2001;

Grigoraș, Costachi, *Kerygma apostolică în predica Sfântului Apostol Pavel*, Ed. Trinitas, Iași, 2001;

Jeremias, Ioachim, *Parabolele lui Iisus*, trad. PS Calinic Dumitru, Pr. Prof. V. Mihoc și Dr. Șt. Matei, Ed. Anastasia, București, 2000;

Mehedinți, Simeon, *Scrieri despre educație și învățământ. Antologie*, Ed. Academiei, București, 1992;

Mehedinți, Simeon, *Creștinismul românesc*, Ed. Anastasia, București, 1995;

Mehedinți, Simeon, *Parabole și învățături din Evanghelie*, Ed. Sophia, București, 2002;

Nicolaescu, Nicolae Diac., Marcu, Grigorie Pr., Vlad, Sofron Pr., *Studiul Noului Testament. Pentru Institutele Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, ³1983;

Olivar, Alexandre, „Predicazione: nella chiesa antica”, în *Dizionario di Omiletica*, Torino, 1998, pp. 1216-1222;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978;

Pleșu, Andrei, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Ed. Humanitas, București, 2012;

Preda, Constantin Pr., *Propovăduirea Apostolică. Structuri retorice în Faptele Apostolilor*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005.

IV.4. Predica în Tradiția patristică a Bisericii.

Prezentare selectivă

1. *Precizări de ordin cronologic*; 2. *Predica Părinților Apostolici*; 3. *Predica din perioada I a literaturii patristice (sec. II-III)*; 4. *Predica din perioada a II-a a literaturii patristice (perioada „de aur”)*; 5. *Predica din perioada numită „post-patristică”*; 6. *Concluzii utile prediciei de azi*

IV.4.1. *Precizări de ordin cronologic*

În tratatele clasice de Patrologie, „perioada patristică” este încadrată temporal de la Părinții Apostolici până la Sf. Ioan Damaschin (†749), inclusiv¹¹¹. După această limită, se vorbește, în mod curent, de o perioadă „post-patristică”. Discuțiile mai noi privind această perioadă atrag atenția asupra faptului că nu este corect a limita perioada patristică la secolul al VIII-lea, iar Sfinți Părinți renumiți, precum Sf. Grigorie Palama, Simeon Noul Teolog sau Grigorie Sinaitul, de pildă, să fie înregistrați în afara ei. Interesant de observat, în același sens, este și faptul că Părintele George Florovsky (1893-1979), bunăoară, propune termenul de „sinteză neo-patristică”, prin care înțelege o valorificare în perioada modernă a scrierilor Sfinților Părinți, o întoarcere la izvoarele vii ale operei lor. Desigur, discuțiile (și controversele, chiar) asupra terminologiei și delimitărilor sunt mult mai ample, dar nu este locul aici să le evocăm. De aceea, pentru a le depăși, preferăm expresia mai largă *tradiția patristică a Bisericii*, așa cum am menționat în titlu, în care includem Părinții și Scriitorii bisericești de la sfârșitul veacului I până în contemporaneitate, în așa fel încât în „listă” să poată fi cuprinși toți cei care s-au remarcat în câmpul omiletic, începând cu Părinții Apostolici,

¹¹¹ Părintele Profesor Ioan G. Coman identifică însăși *Patrologia*, ca materie de studiu, cu „perioada patristică”, împărțind-o în trei secțiuni: prima, a *începuturilor* (din secolul I până la începutul secolului al IV-lea); a doua, a *înfloririi* sau *de aur* (de la 313 până la jumătatea secolului al V-lea); a treia, *decadentă* (461-749); vezi Pr. Ioan G. COMAN, *Patrologie*, vol. 1, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, pp. 25-33.

continuând cu Părinții veacului „de aur” și ajungând până aproape de zilele noastre, la Sf. Filaret al Moscovei, la Sf. Nicolae Velimirovici etc. Înainte de a trece la evocări și descrieri, socotim necesare încă două precizări: prima, că prezentarea va fi selectivă, pentru a ne încadra firesc în limitele programei analitice; a doua, că vom folosi, totuși, periodizarea „clasică”, dar numai din motive de sistematizare didactică.

IV.4.2. *Predica Părinților Apostolici*

Denumirea de *Părinți apostolici* a fost pusă în circulație în secolul al XVII-lea, de primul editor al acestor scriitori, Jean Baptiste Cotelier, teolog catolic francez, în lucrarea sa *Patres aevi apostolici* (2 volume, Paris, 1672).

Propriu-zis, sunt numiți *apostolici* scriitorii creștini din a doua jumătate a secolului I și prima jumătate a secolului al II-lea, care au fost ucenici ai Sfinților Apostoli sau cel puțin i-au cunoscut: Barnaba, Clement Romanul, Ignatie Teoforul, Policarp, Herma, Papias, la care se adaugă autorii anonimi ai *Epistolei către Diognet* și ai *Didahiei celor doisprezece Apostoli*. Evident, titlul de *părinte* și de *apostolic* nu se poate acorda tuturor acestor scriitori, pentru că nu sunt nici toți *părinți*, nici toți *apostolici*, dar uzul, printr-un pogorământ, i-a înglobat pe toți. Literatura patristică din această perioadă este strâns legată de scrierile Vechiului și Noului Testament, având o înfățișare modestă și un caracter dublu: *misionar* (adresându-se necreștinilor) și *catehetic* (pentru creștini). Se poate împărți în trei categorii principale: *epistolară*, *apologetică* și *antieretică* (sau *polemică*). Pentru istoria predicii, se observă două fapte esențiale în perioada de care ne ocupăm: (a) încetează inspirația divină specială, întrucât se încheie elaborarea scrierilor Sfintei Scripturi și urmează de acum practica comentariului autentic al cuvântului lui Dumnezeu; (b) intră în funcție natura umană, elocința și arta literară, mai mult ca în perioada apostolică, desigur tot cu ajutorul harului divin. Predica se va sprijini, așadar, în continuare pe ajutorul lui Dumnezeu, dar ea va trebui să dobândească acum o formă cultivată și elocventă, în vederea unei reușite corespunzătoare. Oficiul predicatorial

aparține prin excelență episcopului, dar preoții, diaconii și chiar laicii (în anumite condiții) nu sunt excluși de la această slujire. Sf. Apostol Pavel scria ucenicului său Timotei: „Preoții cei ce își țin bine dregătoria să se învrednicească de îndoită cinstire, mai ales cei care se ostenesc în cuvânt și în învățătură” (1 Timotei 5, 17). Clement Alexandrinul (†215) știe că episcopul este cel responsabil de propovăduirea cuvântului, dar notează că și presbiterul are oficiul de propovăduitor. Mai mult, spune expres: „Adevăratul presbiter al Bisericii nu-i decât acela care face și învață cele ce sunt ale lui Dumnezeu”¹¹². De altfel, și *Canonul 58* apostolic prevede că preotul este împreună-răspunzător cu episcopul de instruirea credincioșilor: „Episcopul sau preotul care nu poartă grijă de cler sau de popor și nu-l învață buna cinstire de Dumnezeu să se afurisească”. Diaconii predicau, de asemenea, când episcopul sau preotul erau bolnavi ori lipseau cu treburi importante din localitate. În mod obișnuit, diaconii erau implicați în activitatea de instruire a catehumenilor. Laicii aveau permisiunea să predice în biserică numai cu încuviințarea episcopului. Origen, se știe, a predicat în Cezareea Palestinei cu încuviințarea lui Teoctist al Cezareei și a lui Alexandru al Ierusalimului.

Pentru denumirea cuvântărilor religioase se foloseau termenii: κήρυγμα (*predica misionară*), διάλεξις (*predica didactică populară*), ὁμιλία (*exegeza*) și λόγος (*predica tematică*). Predica se rostea în toate zilele în care se oficiau servicii religioase. Se propovăduia în biserici anume construite pentru cult. Numai în cazuri excepționale se predica în catacombe și în bisericile cimitirelor. Episcopul predica stând jos în scaunul său, iar preotul, în picioare, din fața Altarului. Uneori se rosteau mai multe cuvântări în cadrul aceleiași slujbe.

Drept ilustrare, evocăm scrierea socotită a fi cea mai veche cuvântare, anume *Epistola a II-a a Sfântului Clement*, episcop al Romei (92-101), adresată corintenilor. Cu toate că paternitatea acestei lucrări omiletice este oarecum controversată – fapt care creează anumite dificultăți

¹¹² CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, VI, 13, în PG 9, col. 328; cf. trad. Pr. D. Fecioru, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 5, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 445.

de localizare –, din punctul nostru de vedere interesează, desigur, conținutul omiletic și felul în care este prezentat. Ca gen, cuvântarea se încadrează în categoria parenelor, fiind, de fapt, o grupare de pareneze, întrucât este plină de îndemnuri la virtute și la pocăință, în vederea îndreptării. Cuvântarea are ca scop principal atenționarea acelor membri ai Bisericii din Corint, mai ales din rândul tinerilor, care produsese răsunătoare tulburări și îi alungaseră pe preoții slujitori. Are 20 de paragrafe. Caracterul parenetic se evidențiază chiar de la început:

„Fraților, așa trebuie să gândim de Iisus Hristos, ca de Dumnezeu, ca de Judecătorul viilor și al morților, că nu trebuie să gândim lucruri mici despre mântuirea noastră. Dacă gândim lucruri mici de Iisus Hristos, lucruri mici nădăjduim să primim. Cei care ascultă vorbindu-li-se de Hristos, ca și cum li s-ar vorbi de niște lucruri mici, păcătuiesc; de facem așa, păcătuim și noi, că nu știm de unde am fost chemați, de Cine și spre ce loc, că nu știm câte a suferit Iisus Hristos pătimind pentru noi”¹¹³.

După înșirarea feluritelor sfaturi, autorul face un apel fierbinte pentru pocăință, mai ales în capitolele al XVI-lea și al XVII-lea:

„Să luăm, deci, fraților, nu mic prilej de a ne pocăi. Cât avem timp, să ne întoarcem la Dumnezeu Cel Ce ne-a chemat, până Îl mai avem încă pe Cel Ce ne primește. Dacă ne lepădăm de plăcerile acestea și dacă ne stăpânim sufletul nostru și nu-i mai împlinim poftele lui cele rele, vom avea parte de Iisus [...]. Să ne ajutăm, dar, unii pe alții și să-i povățuim pe cei slabi spre bine, ca să ne mântuim toți; să ne sfătuim unii pe alții și să ne întoarcem la credință. Să nu părem credincioși și cu luare aminte numai atunci când ne predică preoții, ci și când ne ducem acasă, să ne amintim de poruncile Domnului”¹¹⁴.

¹¹³ Sf. CLEMENT ROMANUL, *Epistola a II-a a către Corinteni*, I, 1-2, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 1, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, p. 94.

¹¹⁴ Sf. CLEMENT ROMANUL, *Epistola a II-a a către Corinteni*, XVI-XVII, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 1, pp. 102-103.

Că este vorba de o predică și nu de o epistolă se poate dovedi ușor. De exemplu, în capitolul I se vorbește despre *ascultarea* cuvântului, termenul exprimând atitudinea credincioșilor prezenți la slujbă, în timpul când se citea sau se rostea predica. De asemenea, în capitolul al XVII-lea sunt cuprinse cuvintele: „Să ne arătăm credincioși și ascultători nu numai acum când suntem povățuiți de către preoți, ci și când mergem acasă”. Astfel, acest îndemn nu poate avea alt înțeles decât ca făcând parte dintr-o cuvântare adresată unor ascultători prezenți la slujbă. Și dovezile pot continua.

IV.4.3. *Predica din perioada I a literaturii patristice (sec. II-III)*

Pentru perioada I a literaturii patristice (sec. II-III), trebuie pomeniți îndeosebi următorii autori: Clement Alexandrinul, Tertulian, Origen, Sf. Grigorie Taumaturgul, Sf. Ciprian al Cartaginei, Lactanțiu, Ilariu și Sf. Ipolit Romanul. Fiecare dintre ei merită atenție, însă spațiul programat nu ne îngăduie a vorbi despre operele omiletice ale tuturor. De aceea, îi tratăm selectiv.

- Clement Alexandrinul (aprox. 150-216) ne-a lăsat o valoroasă omilie, *Care bogat se va mântui?*¹¹⁵, cuvântare axată pe textul de la Marcu 10, 17-31, îndeosebi pe fragmentul: „Mai lesne este cămilei să treacă prin urechile acului, decât bogatului să intre întru împărăția lui Dumnezeu” (Marcu 10, 25). Particularitatea acestei omilii constă, pe de o parte, în faptul că în ea se tratează pentru prima dată în mod amănunțit tema bunurilor materiale din punctul de vedere al moralei creștine, pe de alta, în faptul că valorifică în expunerea sa nu numai argumente teologice, dar și puncte de vedere sociale, privind bunurile ca mijloace menite să lege pe oameni între ei, să-i sprijine în demersul lor legitim de a se organiza în cadrul comunității. Autorul condamnă vehement, de la începutul cuvântării, atât bogăția agonisită necinstit, cât și pe cei care-i lingușesc pe bogătașii egoiști și îmbuibăți: „După părerea mea, cei ce aduc bogățiilor

¹¹⁵ CLEMENT ALEXANDRINUL, *Care bogat de va mântui?*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 4, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, pp. 35-66.

ca daruri cuvinte de laudă ar trebui socotiți, pe bună dreptate, nu numai lingușitori și meschini, pentru că cinstesc cu fățarnicie, peste măsură, pe cele care nu merită a fi cinstite, ci și necredincioși și vicleni”¹¹⁶.

• Origen (185-254) este cel dintâi teolog răsăritean de la care am moștenit un însemnat număr de predici. El este începătorul omiliei propriu-zise, inclusiv ca termen. Este adevărat că și înainte de el s-au rostit omilii în cadrul cultului, pe baza textelor scripturistice, dar ele nu aveau o legătură exclusivă cu textul de la care porneau. Începând cu Origen însă, omilia se individualizează ca predică exegetică (analitică), legată strâns de textele scripturistice, de la un capăt la altul. Pentru predica tematică, cu puncte de plecare în textele scripturistice, dar cu o arie mai largă de inspirație, se utilizează termenul de λόγος.

Opera sa exegetică cuprinde aproape întreaga Sfântă Scriptură, dar, din păcate, nu toate omiliile s-au păstrat. Dintre acestea, le amintim doar pe cele traduse deja în românește: *Omilii la Facere, Ieșire, Numeri, Iosua, Cântarea Cântărilor, Cartea Prorocului Ieremia* (în colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 6). Erudiția lui Origen este arhicunoscută. Începuturile educației le datorează tatălui său, Leonida, care, fericit că fiul este atât de receptiv, „îi săruta pieptul, pe când Origen dormea”, după cum notează cu emoție Părintele Ioan G. Coman¹¹⁷. Însă înalta sa pregătire nu-l îngâmfă. Într-una dintre omiliile la Exod, transpare sfinșenia lui în fața textelor biblice, tâlcuirea având, în parte, nuanță autobiografică:

„Cât timp Moise se afla în Egipt și se iniția în toată înțelepciunea egiptenilor, nu era slab la cuvânt și neîndemânatic la vorbire. Nici nu a spus că ar fi lipsit de iscusința vorbirii. În Egipt avea și voce puternică și elocvență incomparabilă. Dar când a auzit glasul lui Dumnezeu și felul Lui de a vorbi, și-a dat seama de puținătatea și slăbiciunea cuvântului său și de limba sa târzielnică și împiedicată”¹¹⁸.

¹¹⁶ CLEMENT ALEXANDRINUL, *Care bogat de va mântui?*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 4, p. 35.

¹¹⁷ Pr. Ioan G. COMAN, *Patrologie. Manual pentru uzul studenților Institutelor Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1956, p. 97.

¹¹⁸ ORIGEN, *Omilii la Ieșire*, III, 1, în PG 12, col. 423; cf. trad. Pr. T. Bodogae, Pr. N. Neaga, Z. Lațcu, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 6, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 70.

Așa se explică, bunăoară, una dintre invocațiile făcute în timpul altei omilii:

„Trebuie să chem în ajutor pe Domnul Meu, Iisus Hristos, să facă așa, ca eu, cel ce caut, să găsesc, și mie, celui ce bat, să-mi deschidă, ca să aflu în Scripturi cuptorul în care să ard sacrificiul meu, ca să-l primească pe Dumnezeu”¹¹⁹.

Omiliile lui Origen sunt, în general, scurte, prezentând concentrat învățăturile dogmatice, morale și duhovnicești, pe care autorul le considera necesare ascultătorilor. Ceea ce-l individualizează însă pe Origen sunt două principii călăuzitoare: *primul principiu* izvora din convingerea profundă că Scriptura reprezintă cuvântul lui Dumnezeu și că în toate expresiile și propozițiile biblice sunt ascunse înțelesuri mai adânci; *al doilea principiu* era de natură practică. Prin fiecare omilie urmărea educarea credincioșilor în sensul de a-și potrivi viața conform învățăturilor dumnezeiești. De aceea, se străduia să adapteze aceste înțelesuri prin explicații simple, evitând artificiile retorice.

- Sfântul Mucenic Ipolit (aprox. 170-235), episcop al Romei, s-a remarcat prin cultură, elocvență, zel și moralitate. În timpul persecuțiilor împotriva creștinilor, ordonate de împăratul Maximin Tracul, Sfântul Ipolit a fost exilat în insula Sardinia, unde a murit ca martir, în jurul anului 235. Era atât de vestit, încât însuși Origen l-a vizitat spre a-l asculta predicând. Așa se explică păstrarea omiliei *Despre lauda Domnului Mântuitor* (*De laude Domini Salvatoris*), rostită în prezența lui Origen. Între cele mai însemnate lucrări ale lui se înscriu operele exegetice (*Comentarii la Daniel, Cântarea Cântărilor, Proverbe, Ecclesiast* etc.), dar și lucrarea *Combaterea tuturor ereziilor* (*Philosophoumena*). În sfera omiletică, pe lângă *Despre lauda Domnului Mântuitor*, i se atribuie și *Cuvânt la Sfânta Teofanie* (predică la Botezul Domnului).

De la Tertulian (160-240) și Sfântul Ciprian (†258) nu ne-au rămas predici, dar din celelalte scrieri se poate contura o imagine a „puterii și iscusinței lor în cuvânt”, cum se exprimă Fericitul Ieronim.

¹¹⁹ ORIGEN, *Omiliile la Levitic*, IV, în PG 12, col. 435; cf. trad. A. Muraru, în vol. ORIGEN, *Omiliile și adnotări la Levitic*, în coll. *Tradiția Creștină*, vol. 3, Ed. Polirom, Iași, 2006.

O scurtă privire de ansamblu asupra predicii post-apostolice ne duce acum la câteva concluzii:

- › Predica post-apostolică este legată ființial de predica apostolică, neotestamentară;
- › Nu mai este revelată ca în perioada apostolică, dar nu este nici o simplă parafrază a textelor sacre. Se formează acum conștiința că predica este și efort personal, pe bază de pregătire temeinică în cadrul Bisericii;
- › Metoda de interpretare folosită cu precădere este cea alegorică, cu scopul de a atrage atenția asupra adâncimii Scripturilor și de a respinge păreri greșite asupra textelor scripturistice;
- › Propovăduitorii remarcabili au fost episcopii, dar, alături de ei, preoți, diaconi și chiar laici (Origen);
- › Predica post-apostolică a avut un rol determinant în pregătirea terenului pentru predicatorii din veacul numit „de aur”, despre care vom vorbi în continuare.

IV.4.4. *Predica din perioada a II-a a literaturii patristice (perioada „de aur”)*

Este vorba despre secolele IV-V, perioadă numită „de aur”, când strălucesc unii dintre cei mai însemnați predicatori ai Bisericii nedespărțite, dintre care, în Răsărit: Sf. Macarie Egipteanul, Sf. Efrem Sirul, Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Grigorie de Nyssa, Sf. Grigorie Teologul, Sf. Ioan Gură de Aur; în Apus: Sfântul Ambrozie, Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin, Sf. Grigorie Dialogul.

IV.4.4.1. *Predicatori însemnați în Răsărit*

- Sf. Macarie Egipteanul (†390) ne-a lăsat, între altele, *50 de omilii duhovnicești*, la care se adaugă încă 7, după cum sunt rânduite în traducerea

datorată Pr. Constantin Cornițescu¹²⁰. Nu ascundem faptul că paternitatea lor este controversată, dar majoritatea cercetătorilor le atribuie, totuși, Sfântului Macarie. Adresate inițial monahilor, ele sunt de folos deopotrivă tuturor oamenilor, pentru că toți ținesc spre desăvârșire. Fără a urma o expunere sistematică, omiliile cuprind întreaga gamă a trăirilor omenești, de la căderea în păcat, până la îndumnezeire. Iată câteva titluri: *Explicarea alegorică a vedeniei descrise de Profetul Iezechiel* (Omilia I); *Se cuvine creștinilor să străbată cu luare aminte și cu grijă stadionul acestei lumi* (Omilia a IV-a); *Numai Hristos, doctorul cel adevărat al omului celui dinlăuntru, poate să vindece sufletul și să-l împodobească cu veșmântul harului* (Omilia a XX-a); *Despre paradis și despre legea duhovnicească* (Omilia a XXXVII-a); *Dumnezeu este Cel Care face minuni prin sfinții Săi* (Omilia a L-a).

- Sfântului Efrem Sirul (†373) – numit și „liră a Sfântului Duh”, pentru cuvântul său vibrant – îi datorăm și frumoasa rugăciune pe care o rostim în Postul Mare, *Doamne și Stăpânul vieții mele*. Cele mai importante predici sunt: *Cuvântările asupra judecății viitoare, Îndemnuri la căință, Cuvântul despre cei repauzați în Hristos și despre ceasul morții, Îndemnuri către călugări, Învățătura despre virtute, Cuvântări despre iubirea săracilor, Despre post, Despre deșertăciunea lumii, Despre disprețul bunurilor și pof-telor lumești, Lauda Sfintei Cruci, Cuvântare despre preoție*.

Editura Buna Vestire a tipărit un volum de *Cuvinte și învățături* ale Sf. Efrem Sirul, care cuprinde peste 50 de predici, la care se adaugă cuvinte folositoare ce pot fi, de asemenea, valorificate la amvon¹²¹.

- Sf. Atanasie cel Mare (†373), numit de Sf. Grigorie Teologul „trâmbița adevărului, viersul cel înalt, stâlpul credinței, luminătorul lui Hristos”, a lăsat opere apologetice, dogmatice, polemice, istorico-polemice, care prezintă un mare interes pentru Omiletică, îndeosebi cuvântările împotriva arienilor. Are, de asemenea, opere exegetice, cele mai multe la Vechiul Testament. Multe dintre acestea ne-au parvenit prin intermediul Sfântului Fotie și al Fericitului Ieronim.

¹²⁰ SF. MACARIE EGIPTEANUL, *Omilii duhovnicești*, trad. Pr. C. Cornițescu, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 34, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992.

¹²¹ SF. EFREM SIRUL, *Cuvinte și învățături*, Ed. Buna Vestire, Bacău, 1996.

• Sf. Chiril al Ierusalimului (†387) a devenit celebru în literatura omiletico-catehetică prin *Catehezele* rostite atât pentru catehumeni (18), cât și pentru neofiți (5). Sunt studiate cu deosebire în cadrul Cateheticii (în anul al III-lea de Teologie Pastorală).

• Sf. Vasile cel Mare (†379) ne-a lăsat 22 de omilii și alte 24 de cuvântări diferite (unele intitulate tot *omilii*): dogmatice, morale, panegirice, pedagogice. Din primele 22 de omilii, 9 omilii sunt la *Hexaemeron* și 14 la *Psalmi*. Interpretarea este literală, autorul valorificând admirabil știința antichității și a timpului său, din domeniul literaturii, filosofiei, medicinei etc. În misiunea sa pastorală, Sfântul Vasile a beneficiat de un întreit avantaj: *cultură teologică solidă, cultură filosofică și literară*, deprinsă în special în timpul studiilor la Atena, și *o bună cunoaștere a păstoriților*. Din punct de vedere omiletic, discursul său a ținut *combaterea ereziilor, implicarea creștinilor în rezolvarea problemelor sociale*, dar și *promovarea principiilor creștine*, atât în viața de familie, cât și în societate, în general. Predicile sale, îndeosebi cele morale, au în vedere, de asemenea, viața monahală, pentru care a lăsat, de altfel cunoscutele *Reguli monahale mari și mici*. Pentru tineri, Sfântul Părinte alcătuiește o omilie specială (a XXII-a din șirul *Omilii și cuvântări*), cunoscută chiar cu titlul *Omilia către tineri*. În cuprinsul ei se poate constata erudiția impresionantă a Sfântului Vasile, mai ales în domeniul literaturii și al filosofiei, pomenind o sumedenie de nume reprezentative ale culturii profane. Îndemnul Sfântului Părinte este ca tinerii să nu ignore aceste frumuseți, din care să aleagă, precum albina, numai ceea ce este necesar pentru zidirea caracterului moral-creștin. Remarcăm, în acest sens, titlul inspirat și sugestiv al acestei omilii: *Cum pot [tinerii] întrebuința cu folos literatura scriitorilor eleni*¹²².

• Sf. Grigorie de Nyssa (†394) a scris, în domeniul nostru, mai multe cuvântări funebre, omilii la praznice împărătești și panegirice: *Cuvânt funebru la marele Vasile, fratele său*; *Lauda Sfântului Părintelui nostru Efrem*; *Viața Sfântului Grigorie, făcătorul de minuni*; două *Cuvântări la Sfântul Ștefan, întâiul mucenic*; *Cuvântare la Marele Mucenic Teodor*;

¹²² SF. VASILE CEL MARE, *Omilia a XXII-a (Către tineri)*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986, pp. 566-582.

Cuvântare la Sfinții patruzeci de Mucenici etc. Beneficiem de o recentă traducere a câtorva omilii la praznice împărătești¹²³.

• Sf. Grigorie Teologul (†390) are aprox. 45 de cuvântări, majoritatea cu caracter dogmatic, liturgic și ocazional. Practic, se grupează în: *cuvântări dogmatice, cuvântări la sărbători mari, necrologuri, panegirice și cuvântări ocazionale*. Cele mai cunoscute și valorificate, mai ales din punct de vedere dogmatic, sunt cele cinci cuvântări teologice. Atragem atenția însă asupra necrologurilor. Părerile unanime ale patrologilor converg asupra faptului că, practic, Sf. Grigorie Teologul este *creatorul acestui gen literar în literatura patristică*. De la el ne-au rămas cele mai multe necrologuri, dintre care unele pot fi ușor confundate cu panegiricul, datorită preponderenței aspectului encomiastic. Astfel, a rostit discursuri funebre întru lauda fratelui său Cezar, a surorii sale Gorgonia, a tatălui său Grigorie (numit și *cel bătrân*) și în cinstea Sf. Vasile cel Mare. Precum se vede, trei dintre ele sunt rostite pentru membrii familiei, obicei mult răspândit în vechime. De altfel, Părintele Ioan G. Coman semnalează că Sf. Grigorie Teologul s-a inspirat în discursurile funebre din literatura păgână, la fel ca și ceilalți pionieri ai genului. Necrologurile Sfântului Grigorie au dubla calitate a conținutului și a formei: conținut este unul teologic, care țintește permanent spre câmpiile veșniciei, iar forma literară este de o frumusețe unică. Ele rămân, fără îndoială, perle de compoziție în literatura creștină. Eliberate însă de tușul poetic, uneori destul de puternic, găsim evocate fapte istorice și chipuri reale. Sfântul Grigorie s-a condus după un șablon prestabilit: cuvântul prin care cinstește amintirea mamei se aseamănă cu acela adresat memoriei Sfintei Gorgonia, iar necrologul pentru bătrânul episcop și mai ales cel adresat fratelui său, Cezar, se aseamănă în terminologie cu acela adresat Sfântului Vasile. Cu toate acestea, Sfântul Grigorie nu inventează fapte, ci numai scoate în evidență părțile pozitive ale personajelor, evitând pe cele negative, după cunoscutul principiu: *De mortibus nihil nisi bene*. Însă, pentru a dobândi o imagine cât mai obiectivă a slujirii învățătoarești a Sf. Grigorie Teologul, se recomandă studierea și celorlalte genuri pe care le-a uzitat: predicile

¹²³ SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Omiliile la praznice împărătești*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), Ed. Sfântul Nectarie, Arad, 2010.

dogmatice (îndeosebi *Cele cinci cuvântări teologice*), predicile sociale (ca cele despre pace și cele despre iubirea de săraci), predici apologetice (cu deosebire *Cuvântul de apărare pentru fuga în Pont sau Despre preoție*) etc. Succesul deosebit pe care l-a câștigat Sf. Grigorie Teologul în activitatea sa predicatorială, decurge din următoarele însușiri personale: cunoașterea aprofundată a Sfintei Scripturi, cunoștințe vaste asupra realităților vieții credincioșilor și sfințenia vieții sale.

• Sf. Ioan Gură de Aur (†407), numit și „Pavel al secolului al IV-lea”, este recunoscut unanim ca *cel mai mare predicator din perioada patristică*, dar trebuie considerat, totodată, și teoretician omiletic, prin învățăturile referitoare la predică și predicator din *Tratatul despre preoție*¹²⁴ și *Omilia despre predică*¹²⁵. Dintre toți Sfinții Părinți răsăriteni, el ne-a lăsat cel mai mare număr de omilii (aprox. 700), la aproape toate cărțile Sfintei Scripturi, la care se adaugă un mare număr de predici ocazionale, apologetico-polemice, morale, dogmatice, panegirice. A fost și a rămas în admirația tuturor creștinilor, dincolo de hotarele confesionale, datorită harismei lui oratorice de excepție. Deloc întâmplător i s-a spus „ὁ Χρυσόστομος” (*Gură de Aur*). Și nu doar Biserica Ortodoxă îl consideră cel mai însemnat predicator din toate timpurile, ci și Biserica Romano-Catolică și cele Protestante. Dovadă stau traduceri și numeroasele studii elaborate în Apus privitoare la opera acestui mare Sfânt Părinte al Ortodoxiei. Să nu uităm nici exclamația spontană rostită de credincioși la moartea sa: „Mai bine să apună soarele, decât să tacă gura lui Ioan!”, care arată faima pe care Sf. Ioan Gură de Aur o câștigase prin predicile sale.

„Secretul” succesului predicii hrisostomice constă în utilizarea optimă a Sfintei Scripturi, pe care o cunoștea în chip admirabil (biografii spun că șase ani, retras în asceză, a studiat-o cu ardoare, sfârșind prin a o cunoaște în amănunt). În toate predicile, fără excepție, apelează la Sfânta Scriptură pentru a susține dogmele creștine. Lectura oricăreia dintre omilii ne arată

¹²⁴ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție* (Περὶ ἱερωσύνης), în PG 48, col. 623-692, și în vol. SF. IOAN GURĂ DE AUR, SF. GRIGORIE DIN NAZIANZ, SF. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007.

¹²⁵ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia despre predică* (Ὁμιλία περὶ τῆς κηρύξεως), în PG 50, col. 653-662.

recursul frecvent la texte scripturistice, în așa fel încât cuvântările ne apar drept o împletire armonioasă între afirmațiile făcute și argumentarea biblică, pas cu pas. El însuși atrage atenția că „necunoașterea Sfintei Scripturi este pricina tuturor relelor”¹²⁶. Iar cu alt prilej afirmă:

„Cunoașterea Scripturilor întărește duhul, curăță conștiința, smulge patimile înrobitoare, seamănă virtutea, ne ridică deasupra săgeților diavolului, ne face să locuim aproape de cer, eliberează sufletul de legăturile trupului, dându-i aripi ușoare și face să intre în sufletul cititorilor tot ceea ce s-a putut spune vreodată mai bine”¹²⁷. Odată cu limbajul ales, în predicile sale întâlnim o permanentă vioiciune a ideilor, atenția ascultătorilor fiind întreținută, de asemenea, prin expresii și actualizări surprinzătoare, în sensul cel mai bun al cuvântului.

Dacă omiliile Sfântului Ioan sunt, în general, cunoscute, nu același lucru se poate spune despre sfaturile pentru predicatori, conținute în cele două repere menționate mai sus. Le semnalăm, de aceea, în mod special.

Astfel, în *Tratatul despre preoție* vorbește despre importanța covârșitoare a predicii, în termeni testamentari:

„În afară de pilda prin faptă, preoții n-au decât un singur mijloc, o singură cale de vindecare: învățătura prin cuvânt, predica. Aceasta e instrumentul, aceasta e hrana, aceasta e cel mai bun aer; aceasta ține loc de medicament, aceasta ține loc de cauterizare, ține loc de bisturiu. Dacă preotul trebuie să ardă sau să taie, trebuie neapărat să se folosească de predică. Dacă predica nu-i în stare să facă asta, zadarnice sunt toate celelalte. Prin predică ridicăm sufletul deznădăjduit; prin predică smerim sufletul îngâmfat; prin predică tăiem ce-i de prisos; prin predică împlinim cele de lipsă; prin predică lucrăm pe toate celelalte câte ne ajută la însănătoșirea sufletului”¹²⁸.

¹²⁶ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia IX-a la Coloseni*, în PG 62, col 361.

¹²⁷ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia X-a*, în PG 63, col. 485.

¹²⁸ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, IV, 3, în vol. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, Sf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, Sf. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, pp. 138-139.

Iar pentru predicatori, Sfântul Ioan expune sfaturi cât se poate de concrete: *să fie bine pregătiți a lupta cu ereticii; să disprețuiască laudele*, căutând să placă nu oamenilor, ci lui Dumnezeu; *să fie receptivi la nemulțumirile sau criticile ascultătorilor; dar să nu le pună pe toate la inimă; să fie puternici în cuvânt*, deoarece predicatorii slabi aduc multă pagubă păstoriților.

Cu aceeași conștiință a responsabilității față de impactul major al predicii, Sf. Ioan Gură de Aur a rostit, pe când era preot în Antiohia, *Omilia despre predică*¹²⁹, în care atrage atenția, între altele, că predicatorul nu trebuie să se asemene doar cu un chirurg care taie partea bolnavă, ci are îndatorirea să și vindece, să îngrijească rănille respective:

„Cel mai bun mijloc de vindecare nu-i numai tăierea părții bolnave, ci și oblojirea rănilor; iar cea mai minunată lege de predicare nu-i numai mustrea, ci și sfatul și mângâierea. Așa a poruncit și Pavel: «Mustră, ceartă, mângâie» (2 *Timotei* 4, 2). Dacă-i mângâi mereu pe ascultători, îi faci trândavi; dacă îi cerți numai, îi faci îndărătnici, că, neputând îndura povara unor continue mustrări, te părăsesc îndată. De aceea, felul predicării trebuie să fie variat”¹³⁰.

Această omilie, cvasinecunoscută, merită o atenție sporită, întrucât prin ea Sfântul Părinte zugrăvește portretul predicatorului conștiincios, pe care îl asemuiește cu o „santinelă”, mereu la post în apărarea creștinilor. De mare forță persuasivă este comparația dintre predicator și chirurg. Pe de o parte, chirurgul, când taie partea bolnavă, nu simte durerea, dar predicatorul simte durerile păstoriților, despre care vorbește și pe care le tratează; pe de altă parte, se aseamănă între ei: și unul, și altul, uneori, sunt nevoiți să administreze „medicamente amare”, ca să-l vindece pe cel bolnav. În sfârșit, Sfântul Părinte atrage atenția că predicatorul slab, neconștiincios, este mai rău decât ucigașii: cel care omoară oameni, ucide doar trupul; predicatorul slab poate ucide sufletul!

¹²⁹ Părintele Mihail Bulacu a realizat un studiu excepțional asupra acestei omilii, publicând o broșură specială: *Omilia despre predică a Sf. Ioan Hrisostom*, București, 1946, 47pp.

¹³⁰ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia despre predică*, trad. Pr. D. Fecioru, în: *Mitropolia Ardealului*, XXIII (1978), 1-3, p. 58.

• Sf. Proclu al Constantinopolului, patriarh între anii 434 și 446. A fost ucenic apropiat al Sf. Ioan Gură de Aur și este cunoscut mai ales pentru al său *Tomos* („Tomosul lui Proclu”), care a păstrat pacea în mijlocul disputelor hristologice dintre episcopii răsăriteni ai vremii sale. Prăznuirea sa în Biserica Ortodoxă se face la 24 octombrie și la 20 noiembrie. În plan omiletic, sunt cunoscute și traduse la noi câteva omilii la Nașterea Domnului¹³¹. Omiliile Sfântului Proclu au în atenție prioritară problema hristologică, fixând, totodată, cultul marial în temeuri teologice și hristologice, consacrand termenul Θεοτόκος ca atribut esențial al Maicii Domnului, împotriva contestărilor iudaizante ale ereticului Nestorie.

Pentru Răsărit trebuie să mai amintim, fie și în treacăt, pe Sf. Sofronie al Ierusalimului (†638), supranumit „Scolasticul”, de la care au rămas 9 predici; Sf. Gherman I al Constantinopolului (†740), panegirist vestit, îndeosebi al Maicii Domnului (din cele 9 cuvântări rămase de la el, 7 sunt consacrate Maicii Domnului) și Sf. Ioan Damaschin (†749), cu 13 omilii (se pare, nu toate autentice).

IV.4.4.2. *Predicatori însemnați în Apus*

• Sf. Ambrozie al Mediolanumului (†397). De la el s-au păstrat câteva necrologuri: *La moartea fratelui Satyrus* (două), *La înmormântarea împăraților Valentinian II și Teodosie*. Acestea se adaugă și omiliile exegetice consacrate *Evangheliei după Luca* (10 cărți), *Hexaameronul*, în șase cărți (imitându-l fidel pe Sf. Vasile cel Mare). Amintim, de asemenea, omiliile dedicate Patriarhilor și *Comentarii* la 12 Psalmi.

• Fericitul Ieronim (†420). Opera omiletică a înregistrat 59 omilii la Psalmi, 10 omilii la *Evanghelia după Marcu*, 10 omilii la alte texte biblice. A fost unul dintre cei mai mari comentatori ai Sfintei Scripturi, îmbogățind tezaurul patristic al Bisericii cu importante opere exegetice, dintre care amintim: *Mici comentarii la Psalmi*, *Comentarii la Ecclesiast*,

¹³¹ Vezi, de exemplu, SF. PROCLU AL CONSTANTINOPOLULUI, *Omilii la Nașterea Domnului*, trad. P. Grigoriu, postfață și anexa de Pr. J. Nicolae, Ed. Sophia, București, 2008.

Comentarii la Profeți, Comentarii la Matei, Comentarii Galateni, Efeseni, Tit și Filimon, Comentarii la Apocalipsă etc.

• Fericitul Augustin (†420) este cel mai prolific predicator din Apus, cu aprox. 800 de omilii (inclusiv cele exegetice). Deosebit de importantă pentru teoria predicii este lucrarea *Despre învățătura creștină (De doctrina Christiana)*¹³², operă augustiniană de căpetenie, un tratat în patru cărți, dintre care primele două se ocupă cu pregătirea necesară în vederea înțelegerii Sfintei Scripturi, a treia are caracter ermineutic, iar a patra are caracter omiletic¹³³. Predicile sale sunt scurte și simple (numite de specialiști *vulgare*, adică *populare*). Se spune că timp de 40 de ani a predicat în fiecare zi, fiind deosebit de sugestivă una dintre mărturisirile sale făcute ascultătorilor: „Dacă vă predic și mă ascultați, eu mă mântuiesc; dacă vă predic și nu mă ascultați eu tot mă mântuiesc; dar eu nu vreau să mă mântuiesc fără voi”¹³⁴.

• Sf. Grigorie cel Mare – Dialogul (†604) este ultimul orator apusean remarcabil al perioadei patristice „clasice”. Este numit „Dialogul” după lucrarea sa aghiografică: *Dialoguri despre viața și minunile Părinților italieni*, în 4 cărți, în care „dialoghează” cu Diaconul Petru. Ne-au rămas de la el 62 de omilii. Pentru viața sa exemplară, este trecut în rândul sfinților și pomenit în ziua de 12 martie. În afară de omilii, pentru slujirea învățătoarească este de mare importanță și *Cartea regulei pastorale*¹³⁵, structurată în patru părți, dintre care ultimele două conțin elemente cu preponderență omiletică. Dispunem de traducerea românească a cărții, prin osteneala Pr. prof. Al. Moisiu¹³⁶. Descrierile Sfântului Părinte sunt cât se poate de actuale, fapt ce se poate observa chiar din subtitluri.

¹³² FERICITUL AUGUSTIN, *Despre învățătura creștină (De doctrina Christiana)*, în PL 34, col. 15-122.

¹³³ Un auxiliar util al textului latin îl reprezintă ediția franceză: *Oeuvres complètes de Saint Augustin*, Vincent PERONNE et al. (eds), Librairie de Louis Vivès, Paris, 1870, ce cuprinde studiu introductiv, traducere, note și comentarii prețioase.

¹³⁴ Bibliografia omiletică românească dispune de traduceri recente ale câtorva predici reprezentative: *Predici la Înviere* (Ierom. A. Obreja, Bacău, 2010); *Predici* (Ierom. A. Obreja, Sibiu, 2010); *Predici la Crăciun, Anul Nou și Bobotează* (Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2012).

¹³⁵ SF. GRIGORIE CEL MARE, *Cartea regulei pastorale (Liber regulae pastoralis)*, în PL 77, col. 13-128.

¹³⁶ SF. GRIGORIE CEL MARE, *Cartea regulei pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996.

Spre exemplu, în partea III-a, capitolul 1 se intitulează: *Câtă varietate trebuie să fie în arta predicării*, iar capitolul 40: *Despre faptele și cuvintele propovăduitorului*. Partea IV-a, *Calitățile și smerenia predicatorului*, atrage atenția asupra celei mai înalte virtuți morale, smerenia:

„Predicatorul, după ce și-a împlinit îndatoririle slujbei lui, trebuie să se întoarcă în el însuși, pentru ca viața și propovăduirea să nu-l ducă la trufie. Adeseori, o cuvântare reușită și bogată în conținut înalță sufletul cuvântătorului; iar succesul obținut îi poate cauza o bucurie tainică. Chiar pentru aceasta este nevoie ca predicatorul să trezească în el frângerea de sine și să trăiască în smerenie sfântă”¹³⁷.

Tot în perioada patristică „clasică” se înscriu și următorii predicatori apuseni: Sf. Leon cel Mare, papă al Romei (†461), de la care avem 96 de cuvântări la posturi și praznice împărătești, dar și panegirice, accentul lor fiind, în general, liturgic; Petru Hrisologul (†450), arhiepiscopul Ravennei, cu 176 de cuvântări, mai ales cu teme luate din Sfânta Scriptură; Beda Venerabilul (†735), călugăr și istoric englez, a lăsat două volume cu câte 25 omilii fiecare, fiind adresate monahilor.

IV.4.5. *Predica din perioada numită „post-patristică”*

IV.4.5.1. *În Răsărit*

În Răsărit, după impresionanta preocupare omiletică din perioada patristică, în secolele următoare se constată un anumit declin. Treptat, omilia patristică a fost înlocuită pe alocuri cu predica tematică, uneori fără text scripturistic, cuvântările având mai mult un caracter retoric, bombastic. De fapt, predica devine o raritate, cultul fiind, în unele locuri, singura „predică”. Bineînțeles, preocupările omiletice nu s-au stins total. Istoria bisericească a înregistrat nume importante de predicatori, dintre care amintim (selectiv):

¹³⁷ Sf. GRIGORIE CEL MARE, *Cartea regulei pastorale*, p. 209.

• Sfântul Fotie, patriarh al Constantinopolului (†898; pomenit la 6 februarie). Este socotit cel mai influent patriarh din Răsărit, după Sf. Ioan Gură de Aur, atât prin erudiția sa (remarcabile sunt, în special, *Lexiconul*, o enciclopedie cu aprox. 8000 de articole, și *Biblioteca* - *Μυριόβιβλος*, o lucrare cu extrase/citate din aproape 300 de cărți), cât și pentru atitudinile lui pline de curaj creștin. Dintre predicile sale, două sunt mai cunoscute: *La Praznicul Nașterii Sfintei Fecioare* și *La târnosirea paraclisului împărătesc*. Ele dovedesc marele talent de predicator al Sfântului Fotie, cu fraze bogate, limpezi și solemne.

• Sf. Simeon Noul Teolog (†1022) este unul dintre cei trei sfinți ai Ortodoxiei care poartă titlul de „Teolog” (Θεολόγος – *Cuvântător de Dumnezeu*), dimpreună cu Sf. Ioan Evanghelistul și Sf. Grigorie Teologul. Biserica Ortodoxă îl pomeneste la 12 martie. În bibliografia teologică românească este cunoscut prin traduceri ale Părintelui Dumitru Stăniloae¹³⁸ și, mai nou, prin traduceri realizate de Arhid. I. Ică jr: *Discursuri teologice și etice. Scrieri I*¹³⁹; *Cateheze. Scrieri II*¹⁴⁰ și *Imne, Epistole și Capitoale. Scrieri III*¹⁴¹. Toate, desigur, pot constitui izvoare prețioase pentru predica de astăzi. Recomandăm însă, în mod special, *Catehezele*, întrucât ele sunt – asemănător întrucâtva cu ale Sf. Chiril al Ierusalimului – *meditații duhovnicești*, rostite în fața ucenicilor, în vremea cât era stareț la Mănăstirea „Sfântul Mamas” din Xerokeros. În unele dintre ele, face chiar mărturisiri ale experiențelor sale mistice, fapt care atrage suspiciuni din partea unor ucenici, dar motivarea acestor mărturisiri, întru totul sincere și smerite, este, pe cât de plastică, pe atât de instructivă și pentru noi, cei de azi:

„Așa cum un sărac iubitor de frați (πτωχὸς φιλάδελφος) cerând de la un oarecare om iubitor de Hristos și milostiv, și primind niște bani, aleargă cu bucurie la semenii săi în sărăcie și le vestește, zicându-le în taină:

¹³⁸ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, *Cele 225 de capete teologice și practice*, în *Filocalia*, vol. 6, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2011.

¹³⁹ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, *Discursuri teologice și etice. Scrieri I*, Ed. Deisis, Sibiu, 1998, 560pp.

¹⁴⁰ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze. Scrieri II*, Ed. Deisis, Sibiu, 1999, 382pp.

¹⁴¹ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, *Imne, Epistole și Capitoale. Scrieri III*, Ed. Deisis, Sibiu, 2001, 431pp.

«Alergați cu râvnă și voi, ca să luați!», arătând cu degetul și indicându-le pe cel ce i-a dat lui banul, iar dacă aceștia sunt neîncredători, deschizându-și palma, le arată însuși banul, ca să creadă și să se grăbească să-l ajungă din urmă degrabă pe bărbatul acela milostiv, tot așa și eu, smeritul și săracul și dezbrăcatul de orice bine și rob al sfinției voastre, al tuturor, făcând experiența iubirii de oameni și a compătimirii lui Dumnezeu, și apropiindu-mă de El prin pocăință și prin mijlocirea Sfântului Simeon, părintele meu și al vostru (Evlavis, n.n.), primind eu, cel nevrednic de orice har, harul, nu suport să-l ascund în sânul sufletului, ci vouă tuturor, fraților și părinților mei, vă spun, pe cât îmi este cu putință, darurile lui Dumnezeu, vă arăt cum este talantul cel dat mie, și prin cuvânt îl descopăr desfăcându-mi palma, și zic nu în ascuns și în taină, ci strigând cu glas mare: «Alergați, fraților, alergați!»; și nu strig numai, ci-L și arăt pe Stăpânul Care l-a dat, punând înainte în loc de deget cuvântul¹⁴².

• Sf. Teofilact al Bulgariei (†1108), arhiepiscop de Ohrida, este unul dintre cei mai importanți tâlcuitori ai Sfintei Scripturi din Răsărit. Cu toate acestea, pe nedrept, este prea puțin cunoscut în rândurile credincioșilor noștri și chiar în mediile academice. Originar din insula Eubee (Marea Egee), Sfântul Teofilact a studiat la Universitatea din Bizanț, ajungând retor și profesor de Retorică în cadrul școlii patriarhale și, în același timp, arhidiacon la Biserica Sfânta Sofia. Fiind unul dintre cei mai învățați dascăli ai vremii, împăratul Mihail VII Ducas i-a încredințat educația fiului său, Constantin Porfirogenetul. A fost numit, împotriva voinței sale, episcop de Ohrida, pe care a păstorit-o, totuși, cu toată râvna și priceperea, vreme de 25 de ani. Spre sfârșitul vieții se retrage la Tesalonic, trecând la Domnul aprox. în anul 1108. Este pomenit la 31 decembrie. Opera sa de căpetenie o reprezintă *Tâlcuirea celor patru Evanghelii*¹⁴³, continuată cu *Tâlcuirea Faptelor Sfinților Apostoli*¹⁴⁴, *a Epistolelor Sf. Apostol Pavel*¹⁴⁵ și *a Epistolelor Sobornicești*¹⁴⁶. La acestea

¹⁴² SF. SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheza a 34-a*.

¹⁴³ SF. TEOFILACT AL BULGARIEI, *Tâlcuirea celor patru Evanghelii*, în PG 123-124.

¹⁴⁴ SF. TEOFILACT AL BULGARIEI, *Faptele Sfinților Apostoli*, în PG 125.

¹⁴⁵ SF. TEOFILACT AL BULGARIEI, *Epistolele Sf. Apostol Pavel*, în PG 124-125.

¹⁴⁶ SF. TEOFILACT AL BULGARIEI, *Epistolele Sobornicești*, în PG 125.

se adaugă și *Comentariile la Osea, Avacum, Iona, Naum și Miheia*¹⁴⁷, dar i se atribuie și o *Tâlcuire a Psalmilor*. Este numit, pe bună dreptate, cel mai mare exeget al Scripturii din secolul al XI-lea, dar este recunoscut și ca autor de predici, cele mai cunoscute fiind omiliile: *Asupra celei de-a 11-a Evanghelie a Utreniei; La sărbătoarea Intrării în Biserică a Maicii Domnului și La Cinstirea Sfintei Cruci*¹⁴⁸. În limba română au fost traduse mai întâi fragmente ale comentariilor biblice, mai ales la Evanghelii, păstrate azi în diferite manuscrise, începând din secolul al XVII-lea. Integral, *Tâlcuirea celor patru Evanghelii* s-a făcut în vremea Mitropolitului Veniamin Costachi, de către călugării Gherontie și Grigorie, fiind tipărită la Iași în anul 1805. Făcând un arc peste timp, în actualitate semnalăm prezența în librării a tâlcuirilor la Evanghelii și la epistolele pauline. Volumul dedicat *Evangheliei după Matei* beneficiază și de o prefață consistentă privind viața și opera Sfântului Teofilact, semnată de traducătorii R.P. Sineanu și L.S. Desartovici (2002). Caracteristic comentariilor biblice ale Sfântului Teofilact este concizia, claritatea și precizia ermineutică. Calcă pe urmele Sf. Ioan Gură de Aur, ale cărui comentarii le cunoaște și le valorifică, dar este mai concis în explicații, voind să dea atenție fiecărui verset în parte.

- Sf. Grigorie Palama (†1359), arhiepiscop al Tesalonicului, este pomenit în calendar la 14 noiembrie și în Duminica a II-a din Postul Mare. Cele mai răspândite scrieri ale Sf. Grigorie Palama au în atenție disputele isihaste din prima jumătate a secolului al XIV-lea, iar în literatura de spiritualitate românească el este cunoscut mai ales prin intermediul *Filocaliei*, dar și prin osteneala de excepție a Părintelui Dumitru Stăniloae, concretizată în lucrarea *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*¹⁴⁹. Mai puțin cunoscută este opera sa omiletică, cu toate că, în privința mesajului și a profunzimii cugetării, omiliile palamite nu sunt mai prejos decât tomurile aghioritice isihaste. Notăm însă contribuția importantă în valorificarea acestor omilii a Pr. Roger Coresciuc, care a elaborat de curând teza de doctorat: *Omiliile Sfântului Grigorie Palama*.

¹⁴⁷ Sf. TEOFILACT AL BULGARIEI *Comentarii la Osea, Avacum, Iona, Naum, Miheia*, în PG 126.

¹⁴⁸ Toate, în PG 126.

¹⁴⁹ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006.

*Analiză omiletică*¹⁵⁰ (sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon). Plecând de la traducerea în limba română a celor 63 de omilii¹⁵¹, dar și de la alte traduceri existente (Pr. Dumitru Belu, Diac. Ioan Ică Jr, E. Moraru etc.), Pr. Roger Coresciuc face anumite revizuii de traducere și chiar propune câteva noi variante, bazate pe manuscrise grecești, unele procurate direct din arhiva Mănăstirii Vatoped (Athos). În principal, în teză se face o analiză atentă a omiliilor, ținând seama de duminicile și sărbătorile în care s-au rostit, de genurile în care se încadrează, de temele dezvoltate etc. Majoritatea omiliilor au ca obiect duminicile și sărbătorile de peste an, dar notăm și câteva pareneze speciale (*Omilia 1, Despre pace*, rostită la trei zile după înscăunare; *Omilia a 26-a și a 27-a la vremea secerișului*; *Omilia a 33-a, la litie*; *Omilia a 39-a, la o epidemie*; *Omilia a 63-a, pentru cei din felurite necazuri*).

- Gheorghe Scolarul (†1460), cel dintâi patriarh sub turci, călugărit mai apoi sub numele de Ghenadie, lasă posterității mai multe predici, între care se remarcă: *Despre Cina cea de Taină* și *Despre Trupul tainic al Domnului*¹⁵². Tot el rostește o cuvântare (pareneză) în fața sultanului cuceritor Mahomed al II-lea, despre adevărul religiei creștine, tradusă în turcește.

- Sf. Ilie Miniati (†1714) este, după opinia noastră, cel mai însemnat cuvântător grec din perioada numită „post-patristică”. A fost învățător și predicator al Bisericii celei Mari din Constantinopol, apoi episcop de Cernica și Kalavrita, în Peloponez. *Didahiile* sale au fost traduse în mai multe rânduri în limba română, ultima oară de Părintele Dumitru Fecioru¹⁵³. Cele mai recente ediții ne-au fost oferite de Editura Buna Vestire din Bacău, sub titlul *Didahii și Predici* (1995), și de Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (1996) sub titlul *Didahii la Postul Mare*. De fapt, conținutul ultimului volum

¹⁵⁰ Lucrare publicată la Editura Doxologia, Iași, 2013.

¹⁵¹ SF. GRIGORIE PALAMA, *Omilii*, 3 vol., trad. C. Daniel, P. Grigoriu, Ed. Anastasia, București, 2004-2007.

¹⁵² În vol. GENNADIUS PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANUS, *Homiliae de sacramento Eucharistiae*, E. RENAUDOT (ed.), Paris, 1709.

¹⁵³ ILIE MINIAT, *Didahii și predici*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei, București, 1945; reed. la Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996.

este inclus în primul, care cuprinde, pe lângă didahiile la Postul Mare, și didahii la diferite duminici: *La Duminicile a II-a, a III-a, a IV-a, a XI-a, a XXI-a, a XXVI-a, a XXVIII-a și a XXX-a după Rusalii*, și sărbători: *Cuvânt despre dragoste, Cuvânt la Sf. Ierarh Nicolae, Cuvânt la Duminica dinaintea Nașterii Domnului, Panegiric la Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, Două panegirice la Bunavestire, Panegiric la Adormirea Maicii Domnului, Panegiric la Înălțarea Domnului*. Aceștia se adaugă două cuvântări rostite în italienește: *Despre credință și Despre dragostea de vrăjmași*.

Didahiile la Postul Mare, repartizate în patru serii, conform prezentării Editurii Institutului Biblic, sunt tematice (dogmatice, morale și liturgice) vorbind despre: *credință, păcat, suflet, mărturisire, moarte, conștiință, Rai, predestinație, invidie, Judecata viitoare, Sfânta Cuminecătură* etc.

• Nichifor Theotokis (†1800), originar din Insula Corfu, face studii în Italia, ajungând apoi la Constantinopol. De aici este invitat la Iași de către domnitorul Grigorie Ghica, care îl va numi Rector al Gimnaziului (1775). Mai târziu va ajunge episcop de Cherson (Rusia), apoi de Astrahan, în nordul Mării Caspice. Spre sfârșitul vieții se va retrage la o mănăstire în Moscova¹⁵⁴. Cea mai cunoscută lucrare a sa în domeniul omiletic este *Chiriadromionul*, care cuprinde tâlcuirea tuturor evangheliilor duminicale de peste an. Are următorul titlu: *Chiriadromion ce cuprinde întru sine tâlcuirea tuturor evangheliilor a Duminicilor celor de preste an, și după fieștecare tâlcuire a evangheliei și deosebit cuvânt pentru învățătura năravurilor*. Tradus întâia oară de Sf. Grigorie Dascălul (Miculescu), mitropolitul Țării Românești, în anul 1801, va mai apărea ulterior în cinci ediții, ultima în anul 1912. Acest *Chiriadromion* stă la baza *Cazaniei* folosite în Biserica noastră (edițiile 1960, 1973, 2005, 2014)¹⁵⁵.

De reținut că în *Cazaniile* românești se păstrează, practic, orânduirea din *Chiriadromion*: pentru fiecare duminică avem două predici, una

¹⁵⁴ Biografia lui spun că a fost nevoit să se retragă din scaunul episcopal pentru că a refuzat să binecuvânteze o masă de dulce într-o zi de post!

¹⁵⁵ Pentru dezambiguizare, facem următoarele precizări: *Chiriadromion* (gr. Κυριακοδρόμιον), înseamnă *parcurs / itinerariu duminical*, iar *Cazanie* (sl. Казанье) înseamnă *învățătură, îndemn, muștrare, dojană* (în sens pastoral-pedagogic).

exegetică (omilia), alta tematică. Importanța *Chiriadromionului* și a *Cazaniei* ce a izvorât din el trebuie văzută și prin rolul de excepție avut în planul unității și armonizării graiului românesc, în toate cele trei provincii istorice, precum l-a avut mai înainte *Cazania* Sf. Mitropolit Varlaam al Moldovei (1643). Mitropolitul Ungrovlahiei, Dositei Filitti (1793-1812), care a binecuvântat prima traducere a *Chiriadromionului*, a ținut să mărturisească în *Predoslovie* că această carte se adresează „tuturor cititorilor ce sunt adevărați fii ai Bisericii”, iar cei doi traducători, călugării Gherontie și Grigorie (viitorul mitropolit Grigorie Dascălul), spun în *Predoslovie* semnată de ei că osteneala lor îi are în vedere pe toți pravoslavnicii creștini, „cei de pretutindeni, câți slujesc cu limba aceasta românească, nu numai în vremurile acestea de acum, ci și în cele viitoare, în neam și neam”¹⁵⁶ – cuvinte profetice, pentru că, nu peste multă vreme, cartea este întâlnită și în Moldova, unde Sf. Mitropolit Veniamin Costachi face un pas mai departe, binecuvântând tipărirea *Chiriadromionului* la pericopele apostolice (Neamț, 1811), iar în Ardeal *Chiriadromionul* apare cu binecuvântarea Sf. Mitropolit Andrei Șaguna (Sibiu, 1855). Izvorâtă din *Chiriadromion*, *Cazania* se va bucura de numeroase reeditări de-a lungul vremii, cea mai recentă fiind publicată în anul 2014, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

• Sf. Filaret al Moscovei (1782-1867) este unul dintre cei mai reprezentativi teologi și predicatori ai Bisericii Ortodoxe Ruse. Înainte să fie ales episcop (1819), apoi mitropolit al Moscovei (1826), Filaret (pe numele de mirean, Vasile Drozdov) a fost profesor și rector la Academia Teologică din Petersburg. Între ostenele lui de excepție se numără traducerea Sfintei Scripturi în limba rusă modernă, în timpul țarului Alexandru al II-lea. A fost canonizat în anul 1995 și este pomenit la 19 noiembrie. În spațiul românesc este cunoscut mai ales prin *Catehismul ortodox*¹⁵⁷. În plan omiletic, semnalăm mai multe volume de

¹⁵⁶ Text transliterat de Ioan BIANU, Nerva HODOȘ, *Bibliografie românească veche*, vol. II, București, 1910, pp. 423-424.

¹⁵⁷ SFÂNTUL FILARET, MITROPOLITUL MOSCOVEI, *Catehismul Mare*, trad. Gh. Ciocioi, Ed. Sophia, București, 2007.

predici, tipărite la Moscova începând cu anul 1844 (3 volume), la care se adaugă altele, în decursul timpului. Totalul cuvântărilor pe care le-a elaborat se ridică la aproape 400. Cea mai recentă reeditare rusească a lor datează din anul 2000, cu titlul: *Opere. Cuvinte și Discursuri*. În limba română, din păcate, sunt traduse foarte puține, predicile Sfântului Filaret fiind cunoscute mai degrabă pe filieră franceză, în traducerea lui Al. Sturza¹⁵⁸. Relativ recent, Editura Sophia a publicat *Cuvinte despre Taina Crucii* (trad. Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas). În anul 2010, Pr. Tasici Borislav (Reșița) a elaborat teza de doctorat *Opera omiletică a Sf. Filaret al Moscovei*, susținută în anul 2010, sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon, prezentând o analiză a predicilor mai reprezentative (conținut, idei, strategii stilistice etc.)¹⁵⁹.

- Sf. Nicolae Velimirovici (1880-1956), episcopul Ohridei și Jicei, mare părinte și învățător al Bisericii Ortodoxe Sârbe, a fost și unul dintre cei mai mari propovăduitori ai Cuvântului lui Dumnezeu în secolul al XX-lea¹⁶⁰. După studiile de teologie la Belgrad, își continuă instruirea la Berna, Oxford, Geneva și Sankt Petersburg, obținând două doctorate, în Teologie și Filosofie, și o licență în Istorie. Instaurându-se regimul comunist în țară, a fost considerat dușmanul aprig al noii ideologii și este nevoit să ia drumul pribegiei, mai întâi în Anglia, apoi în Statele Unite, unde-și trăiește ultimii ani din viață activând ca profesor de Teologie. La 18 martie 1956 trece la cele veșnice și este înmormântat la Mănăstirea „Sfântul Sava” din Libertyville. La 12 mai 1991, sfintele sale moaște au fost mutate în țară și așezate în racla ctitoriei sale din satul natal Lelić. Sfântul Sinod al Bisericii Sârbe l-a canonizat în 19 mai 2003, cu zi de pomenire în 18 martie. Sfântul Nicolae este considerat și cel mai prolific scriitor sârb, opera sa fiind reeditată parțial în mai multe colecții, cea mai însemnată fiind *Opere complete (Сабрана дела)*, un proiect care prevede 20 de volume mari. Până în prezent au fost publicate 12 volume, opera sa

¹⁵⁸ În vol. MONSEIGNEUR PHILARÈTE, MÉTROPOLITAIN DE MOSCOU, *Oraisons funèbres. Homélies et discours*, trad. Al. Sturza, Ed. Cherbuliez, Paris, 1849.

¹⁵⁹ În prezent, Pr. Tasici Borislav lucrează la traducerea lor în limba română.

¹⁶⁰ Cf. Pr. Stancovici BRANISLAV, *Episcopul Nicolae Velimirovici, viața și opera*, 1999 (teză de doctorat elaborată la disciplinele Omiletică și Catehetică, sub îndrumarea Părintelui Profesor Constantin Galeriu).

teologică și literară fiind comparată cu cea al lui Origen, a Sf. Ioan Gură de Aur și a Fericitului Augustin. Amintim și faptul că de numele său se leagă și cunoscuta lucrare *Proloagele de la Ohrida*. În câmpul omiletic notăm: *Predici la poalele muntelui, Deasupra păcatului și a morții, Omilii* și alte multe predici tematice. A publicat toate genurile de predică într-o limbă poetică și literară strălucitoare, plină de aforisme, metafore, contraste, parabole și alte multe figuri de stil. În limbajul său retoric de excepție este evidentă gândirea logică, metoda critică, apologia, persuasivitatea, polemica, plasticitatea, urmate de efecte psihologice excepționale¹⁶¹.

Notă specială: Părinți predicatori apropiați de zilele noastre

Considerăm legitim ca în șirul autorilor omiletici consacrați ai Tradiției Patristice să fie considerați și anumiți Părinți mai apropiați de zilele noastre sau chiar contemporani, a căror viețuire și predică este în duhul marilor Părinți despre care am vorbit mai înainte. Editurile și librăriile noastre creștine ortodoxe abundă acum de cărți cu predici (omilii) ce la aparțin, traduse mai ales în ultimele două decenii. O bună parte dintre ele se găsesc în rafturile din bibliotecile Facultăților de Teologie¹⁶². Le recomandăm călduros studenților noștri, mai ales pentru caracterul lor duhovnicesc. Semnalarea noastră este, inevitabil, selectivă, dar „lista” poate fi extinsă nelimitat, zăbovind în biblioteci și librării. Notăm, așadar, câteva exemple:

- Sf. Serafim al Dimitrovului (1651-1709), *Pâinea cerească. Predici despre Sfânta Liturghie*, Ed. Sophia, București, 2014;
- Sf. Ignatie Briancianinov (1807-1867), *Predici*, Ed. Sophia, București, 2009;
- Sf. Ioan de Kronstadt (1829-1908), *Cuvinte la Postul Mare*, Ed. Sophia, București, 2013;

¹⁶¹ În spațiul românesc au fost publicate: *Predici la marile praznice și duminici de peste an*, 3 vol., trad. A. Sârbulescu, Ed. Ileana, București, 2002-2003, și *Predici*, Ed. Sophia, București, 2010.

¹⁶² De pildă, în Sala „Prof. Teodor M. Popescu” a Bibliotecii Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București.

- Sf. Ioan Maximovici (1896-1966), *Predici și îndrumări duhovnicești*, Ed. Sophia, București, 2008;
- Sf. Iustin Popovici de la Celie (1894-1979), *Cuvinte despre veșnicie. Predici alese*, Ed. Egumenița, 2013;
- Sf. Luca, arhiepiscop al Crimeei (1877-1961), *Predici*, Ed. Sophia, București, 2010;
- Sf. Nectarie din Eghina (1846-1920), *Zece cuvântări la Postul Mare*, Ed. Sophia, București, 2010;
- Sf. Nectarie din Eghina, *Despre descoperirea lui Dumnezeu în Lume. Tâlcuiri la Sfânta Scriptură*, Ed. Egumenița, Galați, 2011;
- Cuv. Varsanufie, starețul de la Optina (1845-1913), *Omilii duhovnicești*, Ed. Sfintei Mănăstiri Frăsinei, Râmnicu Vâlcea, 1994;
- Sf. Teofan Zăvorâtul (1815-1891), *Predici*, Ed. Sophia, București, 2009;
- Emilianos Simonopetritul (n. 1934), *Viața în duh. Cateheze și cuvântări*, Ed. Deisis, Sibiu, 2011.

IV.4.5.2. În Apus

În Apus, începând din secolul al XI-lea, se impun în manifestarea culturală cele trei curente mai cunoscute: scolastica, mistica și umanismul. Predica medievală a fost și ea influențată de aceste curente, iar în perioada care a precedat Reforma se constată o degradare a oficiului omiletic, atât sub aspectul conținutului, cât și sub aspectul formei de exprimare. Unii predicatori speculau miraculosul și făceau apel la exemplificări nepotrivite, iar anumiți călugări inculți și fanatici răspândeau, cu detalii, legende absurde din chiliile lor. Pe amvon se făceau chiar anumite mascarade insuportabile și farse vulgare, cu totul neavenite, ca să-i amuze pe ascultători și să le stârnească râsul în hohote. La începutul secolului al XVI-lea, Martin Luther a înțeles nevoia urgentă de a reforma Amvonul, iar prin el, Biserica¹⁶³.

¹⁶³ Arhid. N. BALCĂ, *Curs de Omiletică* (dactilografiat), fasc. I, p. 39 (volum disponibil Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din

Dincolo de aceste aspecte negative, reținem câteva nume de predicatori reprezentativi, fiecare pentru secolul în care au propovăduit: Petru Damiani (†1072), considerat „doctor al Bisericii”, predicator al reformelor clerului în Italia nordică și la Milano; Anselm de Caterbury (†1109), arhiepiscop britanic, cunoscut mai ales ca susținător al argumentului ontologic privitor la existența lui Dumnezeu; Bernard de Clairvaux (†1153), numit și *doctor melifluus* („învățătorul dulce ca mierea”), pentru „dulceața” predicilor sale. Rămân de la el peste 300 de predici, rostite în trei state: Franța – în favoarea cruciaților, Italia – împotriva Marii Schisme, Germania – împotriva antisemitismului.

Trebuie amintiți, de asemenea, predicatorii numiți „populari”: Anton de Padova (†1231), Ieronim Savonarola (†1498) și Ioan Capistran (†1456).

Nu pot fi trecuți cu vederea nici următorii predicatori: Toma d'Aquino (†1204), dogmatistul oficializat al Catolicismului, alături de reformatorii John Wycliff (†1384), Jan Hus (†1415), Martin Luther (†1546), Ulrich Zwingli (†1531), Jean Calvin (†1564), care și-au propagat ideile reformatoare mai ales prin predici.

Cel mai mare răsunet pe tărâm omiletic în predica apuseană îl au însă predicatorii francezi din secolele XVII-XVIII: Jacques Bénigne Bossuet (†1707), Louis Bourdaloue (†1704), Jean Baptiste Massillon (†1742), Esprit Fénélon (†1715)¹⁶⁴.

Cel mai renumit însă dintre toți este Bossuet, numit și „Vulturul de la Meux”¹⁶⁵. Predicile lui sunt pline de măreție și forță, Sfânta Scriptură fiindu-i izvor principal de inspirație. S-a dovedit un ostenitor de excepție, deosebit de harnic și muncitor. Se numea pe sine *Bos suetus aratro* („Bou deprins cu plugul”). A servit cu devotament papalitatea, deși a fost, în același timp, un apărător al galicanismului. N-a cruțat însă, când situația o cerea, viciile Curții lui Ludovic al XIV-lea. Predicile care s-au impus

București, sala 3, cota 19351-56); pentru detalii, vezi și Vasile VASILACHE, *Predica în Evul Mediu* (teză de doctorat), Institutul de Arte Grafice „Albina românească”, Iași, 1938.

¹⁶⁴ Din opera omiletică a doi dintre cei mai sus citați s-a tradus și în limba română: Jean Baptiste MASSILLON, *Mic post ori Cuvinte alese*, trad. E. Poteca, București, 1846, și Louis BOURDALOUE, *Predicile de Advent*, trad. Al. Nicolescu, Blaj, 1920.

¹⁶⁵ Meux – localitatea unde a slujit ca episcop.

cel mai mult în conștiința posterității sunt necrologurile, dovadă fiind și edițiile consacrate acestui gen omiletic¹⁶⁶. Aceste necrologuri sunt foarte lungi însă pentru vremea de acum. De exemplu, *Oraison funèbre de Marie-Thérèse d'Autriche* (decedată la vârsta de 45 de ani), necrolog rostit la Saint-Denis, la 1 septembrie 1683¹⁶⁷, are o extensie de 38 de pagini tipărite. Bossuet utilizează din abundență Sfânta Scriptură, citatele biblice fiind întâlnite, de altfel, pe tot parcursul necrologului. Până la urmă, ca și în cazul Sf. Ioan Gură de Aur sau al altor mari predicatori, una dintre „cheile” succesului omiletic al lui Bossuet constă în utilizarea cu măiestrie a Sfintei Scripturi. Socotim o lipsă că până acum nu s-au tradus și publicat măcar o parte din necrologurile sale, întrucât ele constituie mostre ilustrative nu doar pentru autor, ci și pentru epoca în care au fost rostite, importanța lor depășind limita granițelor confesionale.

IV.4.6. Concluzii utile prediciei de azi

După ce am pășit pe firul cronologic al istoriei prediciei creștine și ne-am oprit la câteva nume ale slujitorilor reprezentativi ai Amvonului, socotim utile prediciei de azi câteva concluzii și recomandări:

- › Prezentarea selectivă a fost condiționată de limitele programei analitice. Recomandăm, de aceea, extinderea studiului omiletic și la alți predicatori, având ca sprijin bibliografia omiletică atașată prelegerii;
- › Obiectivul prioritar al prediciei ortodoxe este Revelația dumnezeiască, teaurizată în Sfânta Scriptură. Tâlcuirea ei se va face însă numai în duhul și stilul Sfinților Părinți. Acest principiu ne deosebește tranșant de protestanți și neoprotestanți, care ignoră, cu mare pierdere, tezaurul patristic, de inestimabilă valoare;

¹⁶⁶ Vezi, de exemplu, Jacques-Bénigne BOSSUET, *Oraisons funèbres et panégyriques*, Ed. Garnier, Paris, 1870; de asemenea, Jacques-Bénigne BOSSUET, *Oraisons funèbres*, Ed. Hachette, Paris, 1876.

¹⁶⁷ J.-B. BOSSUET, *Oraisons funèbres et panégyriques*, pp. 65-103.

- › Considerăm mai potrivită expresia *Tradiția Patristică*, decât periodizarea „clasică”, limitată la secolul al VIII-lea. În acest mod, în iconomia istoriei predicii patristice intră și marii Sfinți Părinți predicatori plasați pe nedrept până acum în așa-numita perioadă „postpatristică” (Sf. Simeon Noul Teolog, Sf. Teofilact al Bulgariei, Sf. Grigorie Palama și mulți alții);
- › Predicile Sfinților Părinți, odată cu prezentarea învățăturilor de folos mântuirii, ne sugerează și cultivarea echilibrului privind maniera redactării și prezentării, invitându-ne să fim atenți la armonia dintre exegeza literal-istorică și cea alegorică (armonie în care a excelat Sf. Ioan Gură de Aur), și propunându-ne, în același timp, depășirea caracterului didactic (ori didacticist), prin promovarea dimensiunii duhovnicești (isihaste, chiar) și liturgice a propovăduirii (cum am văzut la Sf. Grigorie Teologul, Sf. Simeon Noul Teolog, Sf. Grigorie Palama etc.). Nu în ultimul rând, predica patristică unește mereu teologhisirea înaltă cu fapta bună, respectiv dimensiunea socială a vieții (un exemplu strălucit ne oferă aici Sf. Vasile cel Mare).
- › Între reperele istorice ale predicii creștine am inclus și câteva din Bisericile Catolică și Protestantă, recunoscând astfel valoarea unor osteneli reprezentative din sânul lor, având convingerea că ele ne sunt de folos și nu contravin dogmei ortodoxe. Am considerat aici valabil principiul filosofului Seneca: *Quidquid bene dictum est ab ullo, meum est* („Orice a fost spus bine de către cineva, îmi aparține”)¹⁶⁸.

Subiecte pentru seminarizare

1. Elemente concrete privind actualitatea predicii patristice;
2. Prezentarea bibliografiei patristice omiletice, în Răsărit și în Apus (selectiv).

¹⁶⁸ LUCIUS ANNAEUS SENECA, *Epistole morale către Lucilius* (*Epistulae morales ad Lucilium*), II, XVI, 7.

BIBLIOGRAFIE

- Agachi, Adrian, „Sinteza neo-patristică și viziunea teologică modernă”, în: *Lumina*, 20 ianuarie 2012;
- Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;
- Bulacu, Mihail Pr., „Omilia hrisostomică în ortodoxia românească”, în: *Glasul Bisericii*, XXXIV (1975), 5-6;
- Clement Alexandrinul, *Care bogat de va mântui?*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 4, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982;
- Coman, Ioan G. Pr., *Patrologie*, vol. 1, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984;
- Coresciuc, Roger Pr., *Omiliile Sfântului Grigorie Palama. Analiză omiletică*, Ed. Doxologia, Iași, 2013;
- Fecioru, Dumitru Pr., „Predicatorul în concepția Sf. Ioan Gură de Aur”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXII (1954), 5;
- Grigorie cel Mare (Dialogul), Sf., *Cartea Regulei Pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996;
- Grigorie de Nyssa, Sf., *Omilii la praznice împărătești*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), Ed. Sfântul Nectarie, Arad, 2010;
- Iliescu-Palanca, Dumitru Pr., *Viața și opera lui Ilie Miniati*, București, 1936;
- Ioan Gură de Aur, Sf., *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987; ²2007;
- Ioan Gură de Aur, Sf., *Omilia despre predică*, trad. Pr. D. Fecioru, în: *Mitropolia Ardealului*, XXIII (1978), 1-3;
- Macarie Egipteanul, Sf., *Omilii duhovnicești*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 34, trad. Pr. C. Cornițescu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992;
- Miniati, Ilie, Sf., *Predicile și panegiricele lui Ilie Miniatis*, trad. Pr. D. Iliescu-Palanca, București, 1944;
- Miniati, Ilie, Sf., *Didahii la Postul Mare*, trad. Pr. D. Iliescu-Palanca, București, 1996;
- Miniati, Ilie, Sf., *Didahii și predici*, Ed. Buna Vestire, Bacău, 1995;
- Nicolae, Jan Pr., *Nașterea Domnului oglindită în predica patristică*, București, 2008 (teză de doctorat, susținută sub îndrumarea Pr. Prof. V. Gordon, ms. comp. Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București);
- Origen, *Omilii la Facere, Ieșire, Numeri, Iosua, Cântarea Cântărilor, Cartea Prorocului Ieremia*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 6, trad. Pr. T. Bodoș, Pr. N. Neaga, Z. Lațcu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981;
- Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, ediție bilingvă, trad. A. Muraru, Ed. Polirom, Iași, 2006;

Origen, *Omilii și adnotări la Exod*, ediție bilingvă, trad. A. Muraru, Ed. Polirom, Iași, 2006;

Palama, Grigorie, Sf., *Omilii*, vol. I, trad. C. Daniel, Ed. Anastasia, București, 2000;

Stancovici, Branislav Pr., *Episcopul Nicolae Velimirovici, viața și opera*, București, 1999 (teză de doctorat, susținută sub îndrumarea Pr. Prof. Constantin Galeriu, disponibilă la Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București);

Tasici, Borislav Pr., *Opera omiletică a Sf. Filaret, Mitropolitul Moscovei*, București, 2011 (teză de doctorat, susținută sub îndrumarea Pr. Prof. Vasile Gordon, disponibilă la Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București);

Teofilact al Bulgariei, Sf., *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Matei*, trad. R.P. Sineanu, L.S. Desartovici, Ed. Sophia, București, 2007;

Teofilact al Bulgariei, Sf., *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Marcu*, trad. R.P. Sineanu, L.S. Desartovici, Ed. Sophia, București, 2008;

Teofilact al Bulgariei, Sf., *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Luca*, trad. R.P. Sineanu, L.S. Desartovici, Ed. Sophia, București, 2007;

Teofilact al Bulgariei, Sf., *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Ioan*, trad. R.P. Sineanu, L.S. Desartovici, Ed. Sophia, București, 2009;

Vasile cel Mare, Sf., *Omilii și cuvântări*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 1 (serie nouă), trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Basilica, București, 2009;

Velimirovici, Nicolae Sf., *Predici la marile praznice și duminici de peste an*, 3 vol., trad. A. Sârbulescu, Ed. Ileana, București, 2002-2003.

IV.5. Omiletica și predica în contemporaneitate, la ortodocși, catolici și protestanți. Scurtă prezentare

1. Preliminarii; 2. Omiletica în Bisericile Ortodoxe surori; 3. Omiletica în Biserica Romano-Catolică și în Bisericile Protestante; 4. În loc de concluzii: avantajele schimbului de experiență.

IV.5.1. Preliminarii

În cele ce urmează, semnalăm câteva repere omiletice utile, în scopul unei mai mari deschideri față de ostenele în domeniu ale Bisericilor Ortodoxe surori, dar și ale Bisericilor Catolică și Protestante. Astfel, vom avea în vedere tratate (manuale, cursuri) de teorie omiletică, dar și anumite cărți de predici pe care le considerăm reprezentative¹⁶⁹.

În capitolul anterior, dedicat prezentării predicii patristice, am prezentat deja câteva nume ale unor Părinți consacrați aparținând Bisericilor surori, ca unii ce se integrează în Tradiția Patristică extinsă: Sf. Ilie Miniati (Grecia), Sf. Filaret al Moscovei (Rusia), Sf. Nicolae Velimirovici (Serbia), Sf. Teofilact de Ohrida (Bulgaria). Acum vom extinde prezentarea, în scopul conturării unei imagini de ansamblu a unor ostenele din perioada modernă și contemporană a istoriei predicii. Departe de a fi un act formal, demersul țintește evidențierea câtorva realizări remarcabile, în speranța că studenții noștri vor dori să aprofundeze cercetările de istoriografie omiletică, iar unii dintre ei, cunoscători ai limbilor în care au fost scrise și redactate, să studieze și chiar să traducă ceea ce vor considera util pentru omiletica românească, atât din șirul manualelor și al cursurilor reprezentative, cât și al unor cărți de predici, care, prin conținut, idei și formulări, sunt apropiate de realitățile vieții creștinilor noștri.

¹⁶⁹ Nu intră în iconomia capitolului cursuri și cărți din Biserica noastră, pentru că ele fac obiectul unui capitol special (capitolul al VI-lea, *Predica în Biserica Ortodoxă Română*).

IV.5.2. Omiletica în Bisericile Ortodoxe surori

IV.5.2.1. Biserica Ortodoxă Bulgară¹⁷⁰

Semnalăm, mai întâi, existența unor reviste cu profil omiletic, deosebit de utile, mai cu seamă în secolul al XX-lea, ca, de exemplu: *Sfetnic* (Советник), *Păstor Ortodox* (Православен Пастыр), *Predicator Ortodox* (Православен Проповедник), *Amvon Bisericesc* (Церковен Амвон) ș.a.

Șirul numelor reprezentative pentru omiletica modernă din Bulgaria începe cu Mitropolitul Natanail (sec. al XIX-lea), care a lăsat moștenire o carte cu reguli omiletice, intitulată: *Învățătură sfințitoare către preotul nou-instalat* (Святительское поучение новопоставленному священнику), 1856. Remarcabil rămâne apoi Mitropolitul Climent de Vrața (1873-1930), care a scris primul manual de Omiletică pentru școlile de teologie ale Bisericii Ortodoxe Bulgare, intitulat: *Îndrumar pentru propovăduirea bisericească sau omiletică* (Ръководство за църковно проповядване или омилетика), 1906, fiind autor și al volumului de predici: *Cuvântări și învățături* (Речи и поучения), 1926. Lista autorilor reprezentativi continuă cu profesorii universitari Hristo Dimitrov (1891-1973), Todor Poptodorov (1910-2000) și Ivan Denev (n. 1937). Între ei, Todor Poptodorov se înscrie ca personalitatea cu cea mai fructuoasă activitate omiletică din Bulgaria contemporană. A scris un voluminos manual de Omiletică, în două părți: *Teoria predicii* (Sofia, 1958, 324 pp.) și *Istoria predicii* (Sofia, 1958, 418pp.)¹⁷¹. Ambele părți ale manualului prezintă în mod amănunțit, clar și sistematizat teoria și istoria predicii. A lăsat, de asemenea, trei volume impresionante de predici: *Omiletică practică. Comentarii binevestitoare la pericopele duminicale de peste an* (vol. I, Ed. Sinodalno Izdatelstvo, Sofia, 1963, 329pp.; vol. II, 1964, 304pp.) și *Omiletică practică. Comentarii binevestitoare la pericopele duminicale, praznicale și alte texte din Sfânta Scriptură, vieți de sfinți, rugăciuni și*

¹⁷⁰ Datele ne-au fost furnizate de Pr. Sinev Kiril Radoslavov, care a urmat studii de Teologie (licență și master) la București, și de Dr. Adrian Alexandrov, lector pentru Omiletică la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sofia.

¹⁷¹ Reeditate la Ed. Universității „Sf. Climent Ohridski”, Sofia, ²1992, ³2000.

cântări bisericești (Ed. Sinodalno Izdatelstvo, Sofia, 1966, 308pp.). A scris și lucrarea *Procesul socio-pedagogic și rolul predicii în el* (Ed. Sinodalno Izdatelstvo, Sofia, 1948).

Caracteristicile predicilor lui Todor Poptodorov pot fi sintetizate astfel: *construcție impecabilă, limbaj pur, natural, artistic, festiv, liric*. Stilul poartă pecetea unei expresii pline de vioiciune, distingându-se prin: *claritate, simplitate, eufonie, imagini, emoție, muzicalitate, dinamism și patos*.

Notăm, de asemenea, volumul semnat de Bojidar Andonov, cu titlul: *Teoria elocvenței ecleziastice* (Ed. Iztok-Zapad, Sofia, 2011), considerat o a doua contribuție remarcabilă, după cele semnate de Todor Poptodorov.

În studiul istoriei Omileticii s-a remarcat prof. dr. Ivan Denev, în mod special cu teza de doctorat intitulată: *Sfântul Climent de Ohrida ca predicator* (în: *Годишник на Духовната Академия*, vol. XXVIII-XXIX, 1978-1980). El a continuat linia predecesorului său, analizând multe personalități ale Bisericii Ortodoxe Bulgare și mari ierarhi din secolul al IV-lea, din punctul de vedere al criteriilor omiletice¹⁷².

În șirul cărților de predici publicate în ultima vreme se înscriu următoarele:

- Ioan Karamihalev, *Urcarea Taborului*, Sofia, 2006;
- Alexander Lașcov, *În duh și în adevăr*, Ed. Nov Ciovek, 2005; vol. II, 2006;
- Lyubomir Popov, *Predici în duminici și sărbători*, Ed. Universității „Episcop Constantin Preslavski”, Șumen, 2006; vol. II, 2011; vol. III, 2013.

Ca trăsături generale privind literatura omiletică în actualitate, se observă încercarea de explicare a condițiilor istorice contemporane în lumina învățaturii lui Hristos. Predicatorii compun predici actuale care sunt ascultate și citite cu însetare de credincioși. Este vorba despre o renaștere a predicii bulgare îndreptate către nevoile duhovnicești concrete și către sporirea duhovnicesc-morală a credinciosului ortodox bulgar. În ciuda acestui fapt, înaintea predicatorului bulgar se află o piedică

¹⁷² Vezi semnalările bibliografice ale Prof. Dr. Ivan DENEV, „Развитие на практическото богословие в България По повод 80 годишнината на Богословския факултет при СУ «Св. Климент Охридски» 1923-2003” („Dezvoltarea Teologiei Practice în Bulgaria. Cu ocazia aniversării a 80 de ani de existență a Facultății de Teologie a Universității din Sofia «Sf. Climent Ohridski»”), în: *Богословска мисъл (Gândirea Teologică)*, 1-4/2004.

greu de depășit, și anume educația ateistă, care a durat vreme de patru decenii. De aceea, la fel ca și în celelalte țări fost-comuniste, predicatorul bulgar este chemat să semene, în locul neghinei ateiste utopice, florile proaspete ale învățăturii mântuitoare a Domnului Iisus Hristos.

IV.5.2.2. *Biserica Ortodoxă Rusă*¹⁷³

Câteva teme și preocupări pe tărâm omiletic, provenind de la două mari centre teologice, Academii Teologice din Kiev și Moscova, ne vor oferi o minimă orientare privind dezvoltarea studiilor din acest domeniu. Deși, încă din secolele XI-XIII, în Biserica Rusă sunt cunoscuți nu puțini predicatori talentați (de exemplu, Mitropolitul Ilarion al Kievului, Preasfințitul Kiril, episcop de Turov, Mitropolitul Climent Smoliatic, arhiepiscop de Vladimir-Serapion, ș.a.), totuși în Rusia nu a existat o teorie omiletică anume până în secolul al XVII-lea. Primul curs de Omiletică se consideră a fi lucrarea Arhimandritului Ioanichie Galiatovski, *Știința sau modalitatea compunerii prediciei* (sec. al XVII-lea). În anii 1659-1660, în Kiev, Arhimandritul Ioanichie a publicat o culegere a predicilor sale, sub denumirea: *Cheia înțelesului* (2 volume). O personalitate exponențială în omiletica rusă este profesorul Mihail Mihailovici Tareev (1867-1934), de la Academia Teologică din Moscova. În cartea sa *Probleme ale Omileticii* (Serghiev Posad, 1903), cere din partea predicatorilor renunțarea cu desăvârșire la utilizarea abordărilor artei oratorice în cadrul prediciei. Profesorul Tareev consideră că predica trebuie să se întoarcă la simplitatea și naturalețea evanghelică. În anul 1970, la Academia Teologică din Moscova se lucra la alcătuirea unui index tematic al celor mai importante lucrări ale Sfinților Părinți, pentru utilizarea lui în pregătirea predicilor. Această lucrare a stat la baza volumelor V, VI și VII ale *Cărții de căpătâi a preotului slujitor*, dedicată problemelor practice ale prediciei bisericești.

Pentru timpurile recente, ne-au atras atenția următoarele cursuri de Omiletică/Retorică, dar și două cărți cu predici:

¹⁷³ O parte însemnată a informațiilor ne-au fost furnizate de Dr. Vladimir Burega, profesor și prorector teologico-științific al Academiei Teologice din Kiev.

- Teodosie, episcop de Poloțki și Glubokski, *Гомилетика: теория церковной Проповеди* (*Omiletica: teoria prediciei bisericești*), Samșit-Izdat, Moscova, 2007. Autorul (pe numele de mirean, Pavel Zaharovici Bilcelko), a predat Omiletica la Academia Teologică din Moscova, iar în 2006 a fost ridicat la rangul de Arhiepiscop Poloțki și Glubokski. Cuvintele „cheie” ale volumului: *elocința bisericească, personalitatea preotului / propovăduitorului, metodologia generală a prediciei, omiletica formală, tehnica vorbirii, metodologia particulară a prediciei* etc.;
- Alexandru Alexandrovici Volkov, *Курс русской риторике* (*Curs de retorică rusă*), Ed. Bisericii „Sf. Mc. Tatiana”, Moscova, 2001. Autorul este profesor, șeful Catedrei de Lingvistică generală și comparativ-istorică a Facultății de Filologie a Universității de Stat din Moscova (MGU) Lomonosov și predă Retorica în Școlile teologice moscovite. Manualul cuprinde o expunere sistematică a cursului de Retorică generală. Elaborată pe baza cursurilor citite de către autor la MGU (Universitatea de Stat din Moscova) și la MDA (Academia Teologică din Moscova), lucrarea poate sluji drept manual de studiu pentru studenții formelor de învățământ superior, teologice sau laice;
- Protoiereul Dmitri Smirnov (n. 1951), *Проповеди* (*Predici*), Moscova, 2001. Cartea conține diferite cuvântări la duminici și sărbători;
- Nicolai Alexeevici Alexandrenko, fost profesor la Seminarul Teologic din Odessa, *Гомилетика. Семь шагов к проповеди* (*Omiletica. Șapte pași către predică*), Ed. Bogomyslie, Odessa, 1997. Propune o reflecție profundă asupra câtorva întrebări de bază: *Cui trebuie să propovăduim? De ce propovăduim? Ce trebuie să propovăduim? Cum trebuie să propovăduim?*

Notăm, de asemenea, alte două repere interesante: Arhiepiscopul Ambrozie (Cliucharev), *Искусство проповеди* (*Știința/arta prediciei*), Moscova, 2006; Zubov V.P., *Русские проповедники: Очерки по истории русской проповеди* (*Propovăduitori ruși: Schițe ale istoriei prediciei rusești*), Moscova, 2001.

IV.5.2.3. *Biserica Ortodoxă Sârbă*¹⁷⁴

Notăm mai întâi faptul că posibilitatea de exprimare eufonică a limbii sârbe i-a conferit un avantaj considerabil înaintea altor popoare slave. În acest sens, celebrul slavist francez Cyprian Robert scria, pe la anul 1844: „Se poate afirma că limba sârbă, prin abundența vocalelor, prin unirea fericită a sunetelor line și tari, este limba cea mai armonică și cea mai eroică, cea mai duioasă și cea mai bărbătească dintre toate limbile popoarelor slave”. Cel care a pus piatra de temelie în arta propovăduirii la sârbi a fost Sf. Sava Nemanici (1174-1235), primul arhiepiscop al Bisericii Sârbe Autocefale, de numele căruia se leagă autocefalia, fiind întemeietor al școlilor sârbești și patronul lor, totodată, cel mai mare luminător al neamului sârbesc. Cei doi biografi ai Sfântului Sava, Teodosie și Dometian, descriu printre altele și activitatea sa omiletică. „Ascultătorii – scrie Teodosie – se minunau de dulceața limbii și de puterea cuvântului Sfântului Sava”. Eliberarea teologiei de limitele înguste ale scolasticii și revenirea la izvoarele patristice aparține Sf. Nicolae Velimirovici (1880-1956), episcopul Ohridei și Jicei¹⁷⁵.

Procesul transfigurării și reînnoirii teologiei sârbe a fost continuat de Sf. Justin Popovici (1894-1979) și de ucenicii săi. Până la instaurarea comunismului, a fost profesor la Facultatea de Teologie din Belgrad. Regimul comunist l-a izolat la Mănăstirea Celiје, unde a continuat să scrie și să traducă. I se datorează *Viețile Sfinților* (în 12 volume mari), *Dogmatica* (în 3 volume), tâlcuiri la Sfintele Evanghelii după Matei și Ioan și la toate epistolele pauline și ioaneice, la care se adaugă multe alte cărți și studii. În câmpul omiletic îi datorăm trei volume de predici: *Praznicale* (81), *Duminicale* (48) și *Pascale* (50). Sinodul Bisericii Ortodoxe Sârbe l-a canonizat în anul 2010 și i-a consacrat zi de pomenire în data de 1 iunie.

¹⁷⁴ Datele pe care le prezentăm au fost prelucrate după informațiile transmise de Pr. Dr. Branislav Stancovici, protopopul sârbilor ortodocși din Timișoara, și de Pr. Dr. Sava Milin, asistent la Catedra de Omiletică a Facultății de Teologie din Belgrad.

¹⁷⁵ Din rațiunea de a-l include pe Sf. Nicolae Velimirovici în Tradiția Patristică largă a Bisericii Ortodoxe, paragraful dedicat vieții și operei Sfântului se găsește în capitolul precedent.

Benefic pentru teologia pastoral-omiletică este și proiectul: *Teologia sârbă în secolul al XX-lea. Probleme de cercetare și rezultatele acestora*, inițiat de cadrele didactice ale Facultății de Teologie din Belgrad, sub genericul căruia s-au organizat câteva simpozioane, începând din anul 2006. Ca rezultat al acestor cercetări, au apărut volume de culegeri ale lucrărilor susținute și dezbătute în cadrul primelor două simpozioane. Scopul acestui proiect este acela de a evidenția în mod științific și critic dezvoltarea teologiei bisericești, culturale și academice (i.e. disciplinele științifice și sensurile lor), în lumina materialului de arhivă și a celui de documentare, precum și acela de a prezenta reflecții teoretice noi asupra domeniului Omileticii. Pentru aprecierea critică a cugetării teologice sârbești din secolul al XX-lea, au fost elaborate unele lucrări de cercetare științifică în vederea unei mai bune cunoașteri a istoriei educației sârbe bisericești; este tratată astfel istoria școlilor confesionale, a seminariilor și în mod special a Facultății de Teologie¹⁷⁶. Interesante sunt temele tratate și dezbătute în cadrul simpozioanelor. Unele au ca obiectiv o privire generală asupra activității teologilor sârbi, precum cea intitulată: *Contribuția profesorilor de Teologie Ortodoxă la dezvoltarea cugetării teologice sârbe*, semnată de prof. dr. Vladan Perišić (de la Catedra de Patrologie), iar altele, semnate de profesori de specialitate, vizează personalitățile marcante care au activat în domeniul vast al cugetării teologice sârbești, inclusiv în plan omiletic și catehetic.

Din perspectivă omiletică, în uz prioritar se află următoarele două repere:

- Ljubivoje Stojanović, *Служба Речи (Cuvinte pentru slujire)*, Beograd-Zrenjanin, 2003. Volumul are două părți: prima, cu reguli omiletice; a doua, cu predici pentru duminicile și sărbătorile anului;
- Ljubivoje Stojanović, *Црквена проповед (Propovăduirea bisericească)*, Foča (Bosnia și Herțegovina), 2011. Are, de asemenea, două părți: prima, cu cele mai importante reguli omiletice (noțiuni

¹⁷⁶ Se oferă informații despre: includerea Facultății de Teologie Ortodoxă în cadrul Universității, perioada Războiului, perioada dictaturii comuniste și a excluderii ei din cadrul Universității; revenirea în cadrul Universității; de asemenea, sunt prezentate perspectivele privitoare la organizarea catedrelor, a disciplinelor teologice fundamentale în contextul academic.

de stil, raportul dintre Omiletică și Sfânta Scriptură, elemente de istorie omiletică, structuri omiletice etc.); a doua, conținând predici și metode pentru alcătuirea predicilor pentru duminici și sărbători.

Odată cu acestea, merită a fi menționat și volumul semnat de Obrad Stanojević și Sima Avramović, intitulat: *Ars rhetorica* (Belgrad, 2002), remarcabil pentru principiile omiletice pe care le promovează.

IV.5.2.4. *Biserica Ortodoxă din Grecia*¹⁷⁷

Dintre Bisericile Ortodoxe surori, cu Biserica Greciei avem cele mai strânse legături, având în vedere, pe de o parte, numărul însemnat de teologi români care studiază în universitățile grecești, pe de alta, numărul mare de cărți de teologie, inclusiv din domeniul omiletic și catehetic, traduse din limba greacă în limba română. De aceea, paragraful dedicat predicii din Grecia are un spațiu preferențial. Precizăm mai întâi că, pentru Grecia, orașele Atena și Tesalonic sunt pilonii principali ai preocupărilor teologice. Aici se concentrează, deopotrivă, trecutul și prezentul teologiei grecești, cu elemente comune, dar și specifice. Astfel, în timp ce la Atena accentul cade pe dimensiunea socială a teologiei, la Tesalonic preponderența revine teologiei pastorale.

(a) *Omiletica în Facultatea de Teologie din Atena*. Omiletica, numită și *Retorică bisericească* se sprijină în actualitate pe următoarele repere bibliografice:

- Evangelos Theodorou (1921-2008 – profesor emerit al Universității din Atena), *Μαθήματα εκκλησιαστικής ρητορικής ή ομυλητικής* (*Cursuri de Retorică și Omiletică bisericească*), Atena, 1976. Capitolele sunt distribuite în trei părți: I. *Introducere în cursurile de Retorică și Omiletică* (utilitatea Retoricii/Omileticii; elemente istorice; elemente de neoretorică și omiletică bisericească etc.); II. *Predica din punctul de vedere al materiei/*

¹⁷⁷ O parte a informațiilor ne-au fost furnizate de Constantin Gordon, care a studiat un semestru la Facultatea de Teologie din Tesalonic, și de Mihail Voicescu jr, care a urmat studiile de licență și master la aceeași Facultate. Verificarea informațiilor și completarea lor aparține Pr. lect. Dr. Adrian Ivan, care a efectuat un stagiu de pregătire la Facultatea de Teologie din Tesalonic.

conținutului (caracterul biblic al predicii; predica hristocentrică și liturgică; predica personală; actualizarea/modernizarea predicii etc.); III. *Predica din punctul de vedere al formei* (aranjarea materialului; redactarea și stilul predicii; rostirea predicii).

Același profesor semnează și o lucrare de omiletică practică: *Ασκήσεις εκκλησιαστικής ρητορικής ή ομιλητικής* (*Exerciții de retorică și omiletică bisericească*), Atena, 1978.

Tot pentru Atena, deși mai veche, este reprezentativă și lucrarea lui Panaghiotis Trembelas (1886-1977 – teolog și profesor universitar), *Ομιλητική ή ιστορία και θεωρία του κηρύγματος* (*Omiletica, istoria și teoria predicii*), Atena, 1928. Remarcăm în acest volum (ca de altfel în aproape toate tratatele de omiletică grecești) evidențierea relației dintre Retorică și Omiletică, în sensul valorificării actuale a teoriei și practicii retoricii antice (volumul are, de pildă, un capitol special în acest sens: *Σχέση της ομιλητικής προς την ρητορική – Legătura Omileticii cu Retorica*).

(b) *Omiletica în Facultatea de Teologie din Tesalonic*. Facultatea de Teologie din Tesalonic (în cadrul căreia studiile de Omiletică și Catehetică sunt integrate în departamentul de Teologie Pastorală și Teologie Socială) a format următoarele personalități în plan omiletic¹⁷⁸:

- Dimitris Moraitis (profesor), cu lucrarea: *Ιστορία της Χριστιανικής Ρητορείας* (*Istoria Retoricii Creștine*), Tesalonic, 1947. Volumul se numără printre primele manuale de istoria Omileticii apărute la Tesalonic și urmărește o descriere în linii mari a predicii apostolice și patristice, cu accente de analiză retorică.
- Ioannis Fountoulis (1927-2007, profesor al Universității *Aristotel*), cu lucrarea: *Ομιλητική* (*Omiletica*), Tesalonic, 1998. Preocupările autorului și contribuțiile lui sunt îndeosebi în domeniul liturgic, însă manualul de Omiletică este o contribuție tot atât de

¹⁷⁸ La Facultatea de Teologie din Tesalonic un eveniment important s-a produs între anii 1968-1974, atunci când profesorii de la Catedra de Omiletică a Facultății, cu sprijinul Mitropoliei Tesalonicului, au pus bazele unui centru de pregătire a predicatorilor, atât preoți, teologi, cât și laici. Activitatea de pregătire consta îndeosebi în exersarea abilităților de interpretare a textului biblic în manieră omiletică, ceea ce a atras contribuții importante în omiletică ale unor profesori renumiți în studiul biblic precum: Savvas Agouridis, Ioannis Caravidopoulos sau Sterghios Saccos.

importantă, dacă luăm în calcul legătura evidentă dintre predică și cult în Biserica Ortodoxă. Structurat în șase capitole, manualul reușește să acopere atât elemente de istoria predicii, cât și elemente de omiletică specială: 1. Istoria predicii, 2. Predica și slujirea (diaconia) ei, 3. Teme și izvoare ale predicii, 4. Formele predicii, 5. Genurile omiletice, 6. Redactarea și rostirea predicii. Autorul acordă o atenție deosebită textelor patristice reprezentative din punct de vedere omiletic, pe care le grupează într-o anexă la finalul manualului, ceea ce demonstrează că o bună parte din materialul didactic la cursul de Omiletică îl constituie studiul textului omiletic patristic, concomitent cu însușirea teoretică a principiilor omiletice.

Același Ioannis Fountoulis semnează și volumul: *Θεωρία του κηρύγματος, πανεπιστημιακές παραδόσεις* (*Teoria predicii, notițe universitare*), Tesalonic, 1978. Notăm câteva repere de conținut: caracterul predicii creștine; izvoarele predicii; formele/genurile predicii; redactarea și rostirea/prezentarea predicii.

- Dimitra Koukoura (profesoară titulară a cursului de Omiletică începând din anul 1993) s-a remarcat în special prin lucrarea: *Η Ρητορική και η Εκκλησιαστική Ρητορική. Διαχρονική Μελέτη* (*Retorica și Omiletica Bisericească. Studiu diacronic*), Tesalonic, 2003. În prima parte a lucrării, autoarea prezintă retorica în perioada clasică, elenistică și greco-romană, în partea a doua tratează despre tehnica oratorică în Noul Testament, întâlnirea predicatorilor Evangheliei de secol IV cu metodele didacticii retorice antice.

Prof. Dimitra Koukoura semnează și volumele de cursuri practice: *Ασκησι Ομιλητικής – Επικοινωνίας* (*Practica Omileticii – a comunicării*) și *Μεθοδολογική Προσέγγιση Ομιλητικών Κειμένων* (*Metodologia interpretării textelor omiletice*), Ed. Pournaras, 2006, o culegere de predici semnate de diferiți ierarhi, preoți și predicatori laici.

- Tot la Tesalonic se remarcă și profesorul Tryphon Tsompanis (ucenic al Prof. Ioannis Fountoulis), autor al volumului: *Τὸ μυστήριο καὶ ἡ Διακονία του Λόγου* (*Taina și diaconia/slujirea cuvântului*), Ed. Mygdonia, Tesalonic, 2010.

Între cărțile de predici, cu bun impact actual, apărute în spațiul grecesc, semnalăm:

- Arhim. Alexandros Mostratos, *Κυριακάτικοι Αντίλαλοι (Ecouri duminicale)*, Ed. Petros Roussos, Naxos, 1995;
- Mitrop. Procopie de Filipi, Neapolis și Thasos, *Το μήνυμα της Κυριακής (Mesajul Duminicii)*, Ed. Parousia, Cavala, 1998;
- Arhim. Vasile Bacoghiannis, *Το Ευαγγέλιο της Κυριακής. Μυστήρια και Αποκαλύψεις (Evanghelia Duminicii. Taine și descoperiri)*, Ed. Thabor, Patras, 2014; *Ποίμαινε τα πρόβατά Μου (Paște oile Mele)*, Ed. Panagopoulos Demetrios Nektarios, 1996; *Η προσευχή (Rugăciunea)*, Ed. Thabor, Patras, 2006; *Σχολή Πολέμου (Școala Războiului)*, Ed. Tertios, Papaghioannoules Konstantinos, 1997. Predicator arhicunoscut al Mitropoliei din Patras, Arhim. Vasile Bacoghiannis se înscrie mai ales în rândul predicatorilor care abordează genul predicii tematice, majoritatea aparițiilor editoriale fiind dedicate acestui gen omiletic. În cărțile sale (peste 50 de volume!), autorul nu păstrează forma omiliilor clasice, cu introducere, cuprins și încheiere, ci scrie mici tratate cu caracter pastoral, într-un limbaj simplu, pe înțeles, dar cu impact deosebit asupra problemelor actuale.
- Protopresb. Gheorghios D. Metallinos (renumit predicator în Atena, profesor universitar de istorie bisericească, dar cu deosebite preocupări în domeniul spiritualității ortodoxe), *Κηρύγματα στα αποστολικά αναγνώσματα (Predici la pericopele apostolice)*, Ed. Orthodoxos Kypseli, Tesalonic; *Φως εκ Φωτός (Lumină din Lumină)* (predici la pericopele evanghelice de peste an), Ed. Orthodoxos Kypseli, Tesalonic, Tesalonic (s.a.).

IV.5.3. Omiletica în Bisericile Catolice și Protestante

Câteva dintre caracteristicile predicii la romano-catolici și protestanți vor fi prezentate în capitolul al VIII-lea, dedicat genurilor omiletice, văzute comparativ cu practica ortodoxă. În acest paragraf ne vom limita la semnalarea unor cărți, atât din aria teoriei omiletice, cât și din cea

practică, legată direct de Amvon. Pentru o înțelegere unitară este bine să fie consultate, desigur, și informațiile din capitolul al VIII-lea, prezentate separat pentru cele două Biserici, așa cum vom proceda și în prezentul capitol.

IV.5.3.1. *Omiletica în Biserica Romano-Catolică din România*

Mai întâi, facem o precizare de strategie pastoral-misionară. De aproximativ o jumătate de secol, în romano-catolicism strategiile slujirii omiletice și catehetice sunt fixate de Conciliul Vatican II (1962-1965). Astfel, potrivit decretelor Conciliului, predica și cateheza trebuie să se adapteze continuu la realitățile vieții contemporane, să aibă în vedere toate categoriile sociale și de vârstă, cu preocupare prioritară pentru propovăduirea Evangheliei, nu a „înțelepciunii proprii”. Iată două fragmente desprinse din decretul Conciliului, care îi vizează pe episcopi și pe preoți:

- › În exercitarea îndatoririi lor de a învăța, *episcopii* să vestească oamenilor Evanghelia lui Hristos – aceasta fiind cea mai de seamă dintre îndatoririle lor; să expună învățătura creștină într-un mod adecvat necesităților timpului, adică răspunzând dificultăților și problemelor care îi apasă și îi neliniștesc cel mai mult pe oameni; instruirea catehetică, al cărei scop este de a face credința oamenilor vie, conștientă și activă, luminată prin învățătură, să fie transmisă cu deosebită grijă atât copiilor și adolescenților, cât și tinerilor și chiar adulților (Decretul *Christus Dominus* II, 12, 13, 14);
- › *Preoții* sunt datori față de toți să le împărtășească adevărul Evangheliei, de care se bucură în Domnul. Așadar, fie că prin purtarea lor exemplară îi aduc pe păgâni să-L preamărească pe Dumnezeu, fie că propovăduiesc deschis vestind necredincioșilor misterul lui Hristos, fie că transmit cateheza creștină sau explică învățătura Bisericii, fie că studiază în lumina lui Hristos problemele contemporane, datoria lor este ca mereu să *transmită nu înțelepciunea lor, ci cuvântul lui Dumnezeu* și să-i cheme

stăruitor pe toți la convertire și la sfințenie (Decretul *Presbiterium ordinis* II, 4).

Privitor la situația omileticii romano-catolice românești, un sprijin imediat pentru informare ni-l oferă site-urile celor două Facultăți de Teologie romano-catolică din România, de la București și Iași¹⁷⁹. Odată cu denumirea disciplinelor legate de predică și cu locul lor în planurile de învățământ, avem acces și la bibliotecile virtuale, în care se regăsesc o parte din cursurile și manualele de teorie omiletică, dar și unele volume de predici, mai vechi și mai noi. Trebuie să precizăm că doar la Iași se predă acum Omiletică (și Retorică), întrucât la București nu mai există cicluri de Teologie Pastorală.

Ambele biblioteci includ însă volumul Dr. Nicolae Brânzeu, *Semănătorul. Omiletica Modernă*, vol. II, Lugoj, 1944¹⁸⁰. În pofida celor 70 de ani trecuți de la publicare, este justificat încă adjectivul „modern” din subtitlu. Considerăm actual conținutul, în bună măsură, exceptând ușoara neactualitate a limbajului (prezența multor arhaisme și a lexicului specific anilor 1940) și, evident, a bibliografiei. Remarcăm însă ca foarte inspirată delimitarea conceptelor de *retorică* și *omiletică*. Astfel, în „Partea primă: Retorică generală”, sunt prezentate noțiunile de limbaj, stil, istoria retoricii, persoana oratorului, genurile oratorice și discursul (plan etc.); „Partea a doua: Omiletică” prezintă istoria predicii, felurile predicii, redactarea predicii, persoana predicatorului și redactarea predicii.

Dintre volumele (cursurile și cărțile de predici) mai noi, le semnalăm pe cele publicate (sau coordonate) de Părintele Alois Bișoc (n. 1950), profesor de teologie pastorală la Institutul Teologic din Iași, la Editura Sapienția:

- *Predicarea cuvântului lui Dumnezeu. Teologie, misiune, formare* (Iași, 2001);

¹⁷⁹ Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universității din București: www.ftcub.ro/biblioteca.html; Institutul de Teologie Romano-Catolic „Sfântul Iosif” din Iași: <http://bibliotecaictr.ro/weblibrary/info/contact.asp>.

¹⁸⁰ Volumul poate fi consultat și la Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București, nr. inv. 3619.

- *Cuvinte pentru viață (A)* (Iași, 2001), *Cuvinte pentru viață (B)* (Iași, 2002), *Cuvinte pentru viață (C)* (Iași, 2003);
- *Mors fidelium, imitatio Christi. Predici la înmormântare* (Iași, 2001);
- *Chemați la sfințenie. Culegere de predici în cinstea sfinților* (Iași, 2001),
- *Sacramentele vieții creștine. Culegere de predici* (Iași, 2002), *Verbum Domini (A)* (Iași, 2007).

Tot în șirul cărților de predici, notăm încă două contribuții însemnate:

- Mons. Ioan Robu, *Sfinții ne învață. Predici la diferite sărbători*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 1996;
- Pr. Prof. Isidor Martincă, *Omilii, Anul A – La duminicile anului bisericesc și sărbători*, București, 1993 (broșată); *Omilii, Anul B – La duminicile anului bisericesc și sărbători*, București, 1991 (broșată).

Legat de predarea Omileticii în actualitate, notăm că în programa analitică a Facultății din Iași figurează următoarele discipline:

1. *Retorica*. Reținem câteva dintre obiectivele cursului: însușirea unei dicții cât mai bune în timpul vorbirii; însușirea manierei de a vorbi îngrijit în public; obișnuința de a respecta auditoriul prin pregătirea unui discurs; însușirea tehnicilor de transmitere cât mai bună a conținutului unui mesaj prin forma exterioară; vorbirea;

2. *Practică omiletică*. Obiectivul cursului: deprinderea artei de a predica și de a vorbi în public;

3. *Predicarea cuvântului lui Dumnezeu*. Obiectivul cursului: să prezinte teologia misiunii predicării cuvântului lui Dumnezeu, pentru o practicare corectă și eficientă a sa, pentru redescoperirea valorii și importanței sale, atât pentru predicator, cât și pentru cei care ascultă cuvântul.

Trebuie menționat și faptul că în România, în cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca figurează și Facultatea de Teologie Romano-Catolică (în limba maghiară), cu două Departamente (Teologie Socială, la Cluj, și Teologie Pastorală, la Alba-Iulia¹⁸¹), dar în lista disciplinelor de predare, la Teologie Pastorală, figurează doar Catehetica, nu și Omiletica.

¹⁸¹ <http://rocateo.ubbcluj.ro/ro/index.html>

IV.5.3.2. *Omiletica în Bisericile Protestante din România*

Informațiile cele mai elocvente le avem de la Institutul Protestant din Cluj Napoca¹⁸² (în limba maghiară) și de la Departamentul de Teologie Protestantă¹⁸³ (în limba germană), din cadrul Universității „Lucian-Bлага” din Sibiu.

(a) La Cluj, în cadrul Institutului Protestant, Omiletica se predă în semestrele 7 și 8 (adică, anul al IV-lea de studii), iar seminariile fac parte din masterat (semestrele 9, 10 și 11).

Kiss Jenő (n. 1963), titular pentru disciplina Omiletică la acest Institut, semnează volumul intitulat *Hármassban Isten Szine Elött (În trei, înaintea lui Dumnezeu)*, Cluj-Napoca, 2010. Între domeniile în care prof. Jenő este specializat se înscriu: exegeza, ermeneutica, omiletica și retorica. Așa se explică viziunea eminentă biblică în care este conceput și structurat acest compendiu, din care semnalăm modul în care sunt văzute formele (genurile) predicii: predica învățătoarească, predica kerygmatică, omilia, predica de mărturisire (pentru formarea mărturisitorilor/misionarilor creștini), predica narativă¹⁸⁴. În principiu, volumul se axează pe cei trei mari factori ai predicii: textul biblic, adunarea (comunitatea) bisericească și propovăduitorul.

În bibliografia de specialitate a omileticii protestante clujene se înscrie și Literáty Zoltán (n. 1976), cadru didactic al Catedrei de Teologie Practică al Universității Reformate „Károli Gáspár” din Budapesta, cu lucrarea: *Homiletika és Retorika. Múltbeli kapcsolatok és jelenkori lehetőségek (Omiletica și Retorica. Posibila îmbinare a trecutului cu prezentul)*, Budapesta, 2009. Remarcăm o preocupare pentru a valorifica retorica greco-romană, la fel cum întâlnim și în manualele (tratatele) de Omiletică grecești. Între cărțile de predici recomandate studenților se înscriu în special următoarele două, aparținând pastorului clujean (profesor de teologie) Dr. Kozma Zsolt (n. 1935):

¹⁸² <http://www.proteo.cj.edu.ro/>

¹⁸³ <http://www.ev-theol.ro/>

¹⁸⁴ Kiss JENŐ, *Hármassban Isten Szine Elött (În trei, înaintea lui Dumnezeu)*, Cluj-Napoca, 2010, pp. 28-29.

Állj elő az Igével. Prédikációk (Prezintă-te cu Cuvântul Domnului. Predici), Cluj, 2002; *Szavak az Igéből* (Cuvinte din Scriptură), Cluj, 2003. Deși mai vechi, este încă apreciat volumul semnat de episcopul reformat Ravasz László (1882-1975), *Krisztussal a viharban. Igéihirdetés* (Hristos în furtună. Predici), Budapesta, 1977.

(b) La Sibiu, în cadrul Departamentului de Teologie Protestantă (în limba germană), Omiletica este prevăzută în planurile de învățământ, astfel: *Exerciții de omiletică liturgică* (anul II, ambele semestre); *Retorică* (anul III, semestrul I); *Omiletică* (anul IV, ambele semestre).

Pentru informarea bibliografică de mare sprijin este site-ul bibliotecii, foarte bine organizat¹⁸⁵. Cuvântul „cheie”, *Homiletik*, ne trimite la o serie de manuale și cărți cu predici, majoritatea în limba germană, iar unele în limba engleză. Dintre cele mai recente cursuri, semnalate în fișier, notăm: Jan Peter Grevel, *Die Predigt und ihr Text. Grundlegung einer hermeneutischen Homiletik* (Predica și textul ei. Baza unei ermeneutici omiletice), Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 2002. Un alt reper, după care se studiază în prezent este: Christian Möller, *Einführung in die Praktische Theologie* (Introducere în teologia practică), Verlag A. Francke, Tübingen, Basel, 2004.

Între cărțile cu predici (omilii) apreciate se înscrie (în pofida „vechi-mii”) cea semnată de Hans Stefeens: *Homilien zu den Evangelien* (Omilii pentru Evanghelii). *Lesejahr B* (Anul B): *Den Weg zu bereiten Unbekannter Einband* (Calea de a pregăti drumul necunoscut), Bonifacius-Druckerei, 1969. Foarte apreciat este volumul de predici al Dr. Christoph Klein (premiat cu titlul *Emeritus*, în 2010): *Um die elfte Stunde* (În ceasul al unsprezecelea), Martin Luther-Verlag, Erlangen, 1993. Cartea este tradusă și în limba română (de Liliana Popa), cu un adaos de titlu: *Predici din Transilvania*¹⁸⁶. Volumul conține câte o predică pentru fiecare duminică din cursul anului.

¹⁸⁵ <http://biblioteca.ulbsibiu.ro>.

¹⁸⁶ Christoph KLEIN, *În ceasul al unsprezecelea. Predici din Transilvania*, trad. L. Popa, Sibiu, 2004.

IV.5.3.3. *Semnalări de repere ale prediciei catolice și protestante din străinătate*

În acest paragraf prezentăm câteva titluri de manuale omiletice și cărți de predici elaborate în mediu catolic și protestant deopotrivă, întrucât ambele categorii de volume promovează omilia, atât teoretic, cât și sub formă de modele/aplicații practice. Iar această „promovare” este legată direct de uzul prioritar al omiliei, ca gen al prediciei, în amândouă confesiunile creștine. De aceea, în listele bibliografice, la fel ca și în biblioteci (clasice și virtuale), la capitolul *Omilie/Omiletică*, pot fi identificate, în același loc, atât reperele catolice, cât și cele protestante (în multe cazuri, chiar și cele neoprotestante). Bunăoară, un site omiletic foarte util în limba franceză (www.homiletique.fr), alcătuit de un tânăr pastor neoprotestant (Gabriel Monet), dispune de o listă bibliografică foarte bogată, care include, cu precădere, titluri catolice¹⁸⁷ și protestante, dar sunt menționate și câteva repere ortodoxe¹⁸⁸. Pentru o mai bună și utilă orientare a studenților noștri, le recomandăm să caute în librării și biblioteci (inclusiv online) titluri omiletice în limbile pe care le stăpânesc mai bine, pentru că, în general, cele mai importante dintre ele sunt traduse din original în alte una sau două (ori mai multe) limbi de circulație¹⁸⁹.

În acest scop, pentru a facilita orientarea bibliografică, am optat pentru criteriul lingvistic, limitându-ne la câteva dintre cele mai utilizate limbi de circulație în rândurile studenților noștri.

IV.5.3.3.1. *În limba franceză*

› **Manuale/cursuri:** R.P. Rambaud (des Frères Prêcheurs), *Traité moderne de prédication (Tratat modern de predică)*, Ed. Emmanuel Vitae, Lyon-Paris, 1941, poate fi considerat „manualul” catolic clasic, prin excelență. La vremea apariției, a fost apreciat la cel mai înalt nivel, pe de o parte, de către

¹⁸⁷ Lista începe, alfabetic, cu Amherdt Francois-Xavier, preot catolic, profesor la Facultatea Teologie a Universității din Fribourg, inclus cu trei titluri.

¹⁸⁸ Spre plăcuta noastră surpriză, apare inclus Ioan Toader, fost profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj, cu un studiu intitulat „Homilétique et sciences de la communication”.

¹⁸⁹ Așa este, de pildă, cazul unei lucrări cu foarte largă răspândire semnată de Fred CRADDOCK, *Preaching*, Ed. Abingdon, Nashville, 1985), apărută în limba franceză câțiva ani mai târziu, cu titlul: *Prêcher* (trad. J.F. Rebeaud, Geneva, 1991).

Papa Pius al XII-lea, pe de alta, de către Academia Franceză, care i-a acordat un premiu special. Cei 75 de ani trecuți de la data apariției nu-i anulează apelativul de „modern”, decât în ceea ce privește predica prin mijloacele media (menționează doar radioul) și, evident, în ceea ce privește bibliografia.

Henry Mottu/Pierre-André (coord.), *Le défi Homilétique. L'exégèse au service de la prédication* (Provocarea omiletică. Exegeza în serviciul predicării), Labor et Fides, Geneva, 1993. Este un compendiu care așază la un loc 11 capitole de teorie și practică omiletică, semnate de 11 dintre cei mai renumiți predicatori și exegeți protestanți (între care: Gerd Theissen, Bernard Reymond, Pierre Gisel etc.).

Paul Guérin/Terence Sutcliffe, *Guide du prédicateur, à l'usage des laïques et des prêtres* (Ghidul predicatorului, pentru uzul laicilor și preoților), Centurion, Paris, 1994. Volumul oferă o abordare inedită prin implicarea laicilor în slujirea omiletică. Practic, în anul 1983, autorii cărții – preoți catolici din sectorul Palaiseau (regiunea Île-de-France) – au deschis o „școală de predică pentru laici”, în ideea de a-i instrui pe acei creștini atașați de comunitatea parohială pentru a fi apoi misionari în locurile fără preoți și a fi capabili să redacteze și să rostească predici.

› **Cărți de predici.** Menționăm, mai întâi, că, la fel ca în multe alte domenii, titlurile cu omilii și predici s-au mutat din bibliotecile clasice în cele „virtuale”. Internetul oferă astăzi posibilități uriașe de accesare a predicilor în limba franceză (ca în aproape toate limbile pământului, de altfel). De pildă, www.homelies.fr oferă modele de omilii concise, pe zile și sărbători, care poartă semnătura predicatorilor consacrați, iar *Index des homélies* arhivează predicile din ultimii 10 ani. Cărțile clasice trebuie să rămână, evident, în atenția noastră. Din lista extrem de generoasă pe care ne-o oferă librăriile și bibliotecile franceze, ne-au atras atenția următoarele volume: P. Duflot, *Homélies simples et percutantes* (Omilii simple și percutante), Ed. Salvator, 2007; James Hunter, *150 plans de prédications et d'études bibliques* (150 planuri de predici și studii biblice), Ed. G-LU (diffusé par Farel), 1998; Gérard Guitton, *Les plus belles homélies de mariage* (Cele mai frumoase omilii pentru căsătorie), Ed. Salvator, 2010. Alte numeroase volume pot fi vizualizate pe internet, la cuvintele „cheie” *sermons* și *homélies*¹⁹⁰.

¹⁹⁰ Ca, de pildă, pe site-ul: <http://recherche.fnac.com>.

IV.5.3.3.2. În limba engleză

› **Manuale/cursuri.** Printre cele mai utilizate cursuri de omiletică în spațiul anglofon se înscriu următoarele două repere, întâlnite în toate bibliografiile de specialitate din Europa și SUA: David Buttrick, *Homiletic. Moves and structures* (Omiletica. Mutări/mișcări și structuri), Vanderbilt University, Nashville, 1985; Fred Craddock, *Preaching (Predicarea)*, Abingdon, Nashville, 1985. Le-am utilizat și noi în cuprinsul manualului de față. Cu impact major în bibliografia omiletică se înscriu și alte două repere: Thomas G. Long, *The Witness of Preaching (Mărturia predicării)*, Ed. Westminster John Knox, Louisville, 1989; Conținutul cuprinde un îndrumar solid privind metodele de aplicabilitate; programul omiletic propus prevede ca predicatorul să facă pastorație ca mărturisitor viu al adevărului Scripturilor; Robert Waznak, *An Introduction to the Homily (Introducere în omilie)*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1998.

› **Cărți de predici:** James A. Wallace, *Preaching to the Hungers of the Heart: Preaching on the Feasts and Within the Rites*, Ed. The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 2002. Conținutul include predici la praznicele Mântuitorului, la sărbătorile Maicii Domnului și ale sfinților.

Cu foarte bun impact este și antologia editată de Thomas G. Long și Cornelius Platinga Jr: *A Chorus of Witnesses. Model Sermons for Today's Preacher (Un cor de mărturii. Predici model pentru predicatorul de azi)*, W.B.E. Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1994 (306 pp.). Volumul adună predici semnate de peste 30 de reprezentanți ai Amvonului protestant (ca, de pildă, F.B. Craddock, Jurgen Moltmann, Karl Barth, Paul Tillich, G.A. Buttrick, C.S. Lewis etc.).

IV.5.3.3.3. În limba germană

› **Manuale/cursuri:** Christian Möller, *Seelsorglich predigen. Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorge, Gottesdienst und Gemeinde (Propovăduirea pastorală. Dimensiunea paracletică a predicii, a pastorației, a cultului și a comunității)*, Spinner, Waltrop, 2003. Acest volum se axează pe „misiunea paracletică” (gr. παρακλητικός – *mângâietor*). Prin împlinirea acestei vocații paracletice, autorul vede creată condiția edificării comunității parohiale ca atare.

Albrecht Grözinger, *Homiletik (Omiletică)*, Gütersloher Verlagshaus, 2008. Odată cu întrebări/răspunsuri, de felul: „Ce este predica?”, „Cum se structurează o predică?” etc., lucrarea face și o incursiune istorică în tradiția omiletică a Bisericii, dar prezintă și modalități de exprimare verbală în actul omiletic.

Wilfried Engemann, *Einführung in die Homiletik (Introducere în Omiletică)*, Ed. Francke, Tübingen–Basel, 2002. Partea pe care o recomandăm în mod deosebit este ultima: un îndrumar practic de alcătuire a unei predici, de la primele idei și până la forma finală, cu sugestii deosebit de folositoare studenților.

Klaus Müller, *Homiletik: ein Handbuch für kritische Zeiten (Omiletică: un ghid pentru timpuri critice)*, Ed. Pustet, Regensburg, 1994. Autorul propune o personalizare a actului omiletic, la persoana întâi singular, care să însemne efectiv angajarea personală a predicatorului pentru ceea ce predică.

Philipp Müller, *Predigt ist Zeugnis: Grundlegung der Homiletik (Predica este mărturie: fundamentul omileticii)*, Ed. Herder, Freiburg im Breisgau, 2007. Lucrarea se remarcă prin faptul că autorul ei – teolog catolic – evidențiază conceptul de „mărturie”: predica este o mărturisire a lui Dumnezeu, asemenea mărturiei martirilor.

› **Cărți de predici:** Hans-Gerd Krabbe, *Lesepredigten für alle Sonn und Feiertage im Kirchenjahr: vom Pfingstfest bis zum Ewigkeitssonntag (Predici pentru toate duminicile și sărbătorile anului bisericesc, de la Cincizecime până în duminica Înfricoșătoarei Judecăți)*, Ed. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2010. Lucrarea cuprinde 29 de predici la duminici și sărbători importante, afară de perioadele marcate de sărbătorile Crăciunului și ale Paștelui;

Hans-Ulrich Wiese, *Leucht in meines Herzens Schrein. Reflexionen und Predigten auf dem Weg zu Gott (Luminează în cămara inimii mele. Reflexii/Meditații și predici pe drumul către Dumnezeu)*, Ed. Lit, Berlin–Münster, 2009. Autorul – preot catolic, cu experiență în instituții social-caritative și în parohie – prezintă circa 130 de predici și meditații, unele de numai două sau trei pagini. Acestea sunt ordonate tematic (cum sunt cele referitoare la Nașterea sau Învierea Domnului) sau după izvorul inspirației lor, texte literare și biblice, scrieri creștine apocrife (ca *Evanghelia după Toma*), sărbători bisericești, sfinți sau Sfinte Taine.

IV.5.3.3.4. În limba italiană

› **Manuale/cursuri:** Vittorio Peri, *Omelia, non „parole al vento”*, San Paolo, 2012; Davide Caldirola/Antonio Torresin, *I verbi del prete. Forme dello stile presbiteriale*, Dehoniane, Bologna, 2012; Chino Biscontin, *Predicare bene*, Messagero, Padova, 2008.

› **Cărți cu predici:** Padre Livio Fanzaga, *Gesu ci insegna a vivere (Iisus ne învață să trăim)*, Sugarco, Bologna, 2011; Carlo Maria Martini, *Colti da stupore. Incontri con Gesu*, Mondadori, Milano, 2012.

› **Dizionario di Omiletica.** Merită o semnalare specială *Dicționarul de Omiletică*, editat în limba italiană de Manilo Sodi și Achille M. Triacca, Ed. Elle Di Ci, Torino/Ed. Vela Spa, Bergamo, 1998 (²2013). Ediția primă explică 398 de termeni, numărul autorilor („esperti”) este de 245, pe cuprinsul a 1708 pagini! Totul este impresionant și foarte util. Fiecărui termen îi este rezervat un număr apreciabil de coloane¹⁹¹.

IV.5.3.3.5. În limba spaniolă

› **Manuale/cursuri:** Juan Sebastián Ramírez-Navas, *Manual de Homilética*, Cali, Colombia, 2012.

› **Cărți cu predici:** Dr. Isidre Gomà i Civit (1917-2000, mare predicator modern al catalanilor, fost profesor universitar la Barcelona), *Reflexiones en torno a los textos bíblicos dominicales (Reflecții în jurul textelor biblice duminicale)*, Abadía de Montserrat, Barcelona, 1988 (1033 pagini!). Cartea cuprinde predici care au fost publicate inițial în *Full Dominical de Barcelona*, începând din anul 1972; José Antonio Pagola (n. 1937; Profesor la Seminarul de la San Sebastián și la Facultatea de Teologie din nordul Spaniei), cu predici intens mediatizate¹⁹².

Diccionario de la Teología Práctica: Homiletica. Editor: Rodolfo G. Turnbull, trad. Norberto Wolf, Grand Rapids, Michigan, în două ediții: 1976 și 1984. Originalul englez, face parte din *Baker's*

¹⁹¹ De exemplu, pentru „omiletică” este rezervat un total de 11 coloane, dintre care ultimele 2 cuprind bibliografia.

¹⁹² Inclusiv pe internet: <http://iglesiadesopelana3.blogspot.ro>.

Dictionnaire of Practical Theology (Section 2: Homiletics), publicat în 1967. Semnalăm acest dicționar (secțiunea: *Omiletică*) pentru structura foarte asemănătoare unui manual. Iată paragrafele principale: *Istoria; Predica și Retorica; Clasificarea predicilor; Ilustrări cu predici; Predica în cult; Structura predicii; Stilul predicii; Pregătirea predicii; Analiza predicilor.*

IV.5.4. *În loc de concluzii: avantajele schimbului de experiență*

Deschiderea și interesul față de practicile omiletice ale Bisericilor Ortodoxe surori și ale altor confesiuni creștine facilitează oportunități de îmbogățire bibliografică și diversificare a propriilor strategii de redactare și rostire a predicilor. Biserica noastră va păstra mereu caracterul ei național și identitatea specifică în sânul poporului român și în marea familie a popoarelor lumii. Dar, așa cum națiunea română nu este izolată cultural, nici Biserica nu trebuie izolată. Fiind deschiși față de alte practici și experiențe omiletice, aducem beneficii propriului Amvon, dar construim și punți de promovare a vieții noastre liturgice, inclusiv pe linia propovăduirii. Deschiderea trebuie să vizeze și alte confesiuni creștine, în special cele catolice și protestante. Studiarea comparativă a practicilor omiletice trebuie intensificată, în condițiile schimbului tot mai intens de studenți, prin programe de burse Erasmus și nu numai. Am optat, de aceea, pentru prezentarea câtorva repere eterodoxe în limbile în care tinerii noștri studiază cu cea mai mare frecvență: engleză, franceză, germană, italiană și spaniolă. În același timp, grupuri tot mai numeroase de români, muncind în străinătate, viețuiesc în comunități eterodoxe, rezultând adesea căsătorii mixte, iar cuplurile frecventează, alternativ, și bisericile ortodoxe, și bisericile altor confesiuni. Vor observa, bunăoară, că omilia, gen al predicii foarte prețuit de Părinții Bisericii nedespărțite, este în mare cinste în alte Biserici – deși este utilizată adesea exclusiv, în detrimentul predicii tematice –, pe când la noi prevalează predica tematică, în detrimentul omiliei. O echilibrare a utilizării alternative a celor două genuri este neapărat necesară, așa cum avem pildă, bunăoară, în vechile noastre *Cazanii*.

În sfârșit, mai presus de toate considerentele de ordin „tehnic”, trebuie să recunoaștem faptul că performanțele predicatorilor creștini reprezentativi depășesc granițele confesionale. Ei au devenit un bun comun în slujirea pastoral-misionară a creștinismului, fapt care obligă măcar la un studiu minimal reciproc, ca premisă pentru o aprofundare nelimitată a tuturor celor interesați să extindă cercetările.

Subiecte pentru seminarizare

1. Manuale/cursuri/compendii reprezentative ale Bisericii Ortodoxe surori și ale celor catolice și protestante. Prezentare comparativă cu cele din Biserica Ortodoxă Română;
2. Cărți de predici reprezentative ale Bisericii Ortodoxe surori și ale Bisericii Romano-Catolică și Protestante. Prezentare comparativă cu cele din Biserica Ortodoxă Română.

BIBLIOGRAFIE

- Buttrick, David, *Homiletic. Moves and structures*, Vanderbilt University, Nashville, 1985;
- Craddock, Fred B., *Prêcher*, trad. J.F. Rebeaud, Geneva, 1991;
- Fountoulis, Ioannis, *Ομιλητική*, Tesalonic, 1969; ²1998;
- Koukoura, Dimitra, *Μεθοδολογική Προσέγγιση Ομιλητικών Κειμένων*, Ed. Pournaras, 2006;
- Möller, Christian, *Seelsorglich predigen. Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorge und Gemeinde*, Göttingen, ²1990;
- Mottu, Henry et al., *Le défi homiétique. L'èxègese au service de la prédication*, Labor et Fides, Geneva, 1993;
- Poptodorov, Todor, *Омилетика. Теория и история на проповедта, фототипно издание*, 2 vol., Ed. Universității „Sf. Climent Ohridski”, Sofia, 1992;
- Rambaud, R.P. *Traité moderne de prédication*, Ed. Emmanuel Vitae, Lyon-Paris, 1941;
- Stojanović, Ljubovoje, *Служба Речи (Cuvinte pentru slujire)*, Belgrad-Zrenjanin, 2003;
- Teodosie, episcop de Poloțki și Glubokski, *Гомилетика. Теория церковной проповеди*, Serghiev Posad, 1999.

V. RAPORTUL DINTRE PREDICA CREȘTINĂ ȘI RETORICA GRECO-ROMANĂ. SFINȚII PĂRINȚI ȘI ȘCOLILE RETORICE SAU DESPRE VALORIFICAREA CREȘTINĂ A RETORICII ANTICE¹⁹³

1. Întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană; 2. Retori celebri și receptarea operelor lor în spațiul românesc; 3. Scurt raport între Retorică și Omiletică; 4. Sfinții Trei Ierarhi și Retorica. Studiu de caz; 5. Concluzii.

V.1. Întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană. Dezambiguizare necesară

Urmărind similitudinile dintre Omiletica creștină și Retorica greco-romană, cu privire la strategiile practice de redactare și rostire a cuvântărilor, unii cercetători au emis ipoteza falsă că Omiletica nu ar fi altceva decât o „flică a Retoricii păgâne”. Cu alte cuvinte, arhieriei și preoții predicatori creștini au deprins tehnicile de amvon abia după ce au făcut cunoștință cu Τέχνη Ῥητορικὴ (*Arta retoricii*), din tratatele clasice ale marilor retori antici. Că lucrurile nu stau așa, o dovedesc, în primul rând, izvoarele care confirmă succesiunea apostolică neîntreruptă, cu toate formele ei de

¹⁹³ O prelegere (2 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon.

slujire harică și pastoral-misionară. Se știe bine acum, în baza cercetărilor moderne, că întâlnirea propriu-zisă dintre predică și retorică are loc abia în veacul al IV-lea, mai ales din momentul în care au încetat persecuțiile asupra creștinismului. Până atunci, episcopii și preoții rânduți de Sfinții Apostoli, dimpreună cu Părinții Apostolici și cu toți slujitorii, odată cu celelalte îndatoriri pastorale, s-au dedicat și Amvonului, împlinind cu sfințenie porunca Mântuitorului: „Mergând, învățați...” (Matei 28, 19). Se știe că, la început, cultul creștin a preluat și elemente din cultul iudaic, între care și *omilia*. Este ilustrativă, bunăoară, o mărturie de pe la anul 150, consemnată de Sf. Iustin Martirul și Filosoful, în *Apologia I*:

„Iar în așa-zisa zi a soarelui, se face adunarea tuturor celor care trăiesc la orașe sau la sate și se citesc memoriile apostolilor sau scrierile profeților, câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul încetează, *întâistătătorul ține un cuvânt prin care sfătuiește și îndeamnă la imitarea acestor frumoase învățături*¹⁹⁴ (s.n.). Apoi, ne ridicăm în picioare toți laolaltă și înălțăm rugăciuni; după care, încetând noi rugăciunea, așa cum am arătat mai înainte, se aduce pâine și vin și apă, iar întâistătătorul înalță deopotrivă rugăciuni și mulțumiri, cât poate mai multe, la care poporul răspunde într-un singur glas, rostind: Amin”¹⁹⁵.

Desigur, nu se poate vorbi acum de o disciplină teoretică a Omileticii. După afirmația lui Harry M. Hubbell, cel puțin în primul secol, discursivitatea creștină s-a păstrat „neatinsă de teoria retorică” (*untouched by current rhetorical theory*). Predicarea, concepută ca fenomen de natură profetică, avea mai degrabă forma unei improvizații entuziaste, extatice, decât cea a unei argumentații temeinice, de dispozitiv retoric¹⁹⁶.

¹⁹⁴ SF. IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, *Apologia întâi în favoarea creștinilor*, 67, în PG 6, col. 429 B: „ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νοουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τοῦτων μιμήσεως ποιεῖται”.

¹⁹⁵ SF. IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, *Apologia întâi în favoarea creștinilor*, 67, în PG 6, col. 429 B, și în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 2, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. O. Căciulă, Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 71.

¹⁹⁶ Harry M. HUBBELL, „Chrysostom and rhetoric”, în: *Classical Philology*, XIX (1924), 3, p. 261.

Literatura omiletică românească beneficiază de câteva studii edificatoare în acest sens, între care se remarcă în mod aparte unul foarte consistent semnat de Părintele Constantin Duțu, doctor în Omiletică¹⁹⁷. Autorul prezintă detaliat argumentele istorice, omiletice și liturgice privind timpul și interferențele dintre Omiletică și Retorică. Stabilind secolul al IV-lea drept început al întâlnirii dintre cele două domenii, Părintele Constantin Duțu prezintă avantajele tehnice pe care Omiletica și le-a însușit de pe urma studierii Retoricii de către unii tineri creștini, cum este cazul celor cunoscuți acum sub numele de Sfinții Trei Ierarhi, pe care îi vom prezenta mai jos, ca „studiu de caz”.

Având în vedere beneficiile pe care Omiletica le-a dobândit de pe urma Retoricii, considerăm utilă analizarea raportului acestor două discipline, evidențiind, pe de o parte, similitudinile, pe de alta, diferențierile¹⁹⁸. În acest scop, să ne amintim, mai întâi, că Sf. Vasile cel Mare, în celebra *Omilie către tineri*, îndeamnă pe tinerii creștini din vremea lui să nu disprețuiască scrierile profane, ci să le utilizeze cu discernământ, așa cum face alina: se așază pe toate florile, dar nu de la toate culege substanțele pentru miere, ci numai de la cele neotrăvitoare. Așa trebuie să procedeze și predicatorul creștin: să cerceteze, alături de scrierile bisericești, și scrierile laice, mai ales cele privitoare la tehnica redactării și prezentării prediciei, respectiv *Retoricile*. În spiritul acestui îndemn, mare parte din regulile retoricii antice au fost însușite, cu mare folos, de către predicatorii creștini. Să nu uităm că Sfinții Părinți, în majoritatea lor, au studiat și retorica la școlile înalte ale vremii, alături de alte discipline în uz atunci. Nu numai că au studiat-o, dar au fost, mulți dintre ei, retori sau au practicat avocatura, până în momentul când s-au dedicat exclusiv misiunii creștine. De exemplu, Tertulian, studiind retorica, a practicat avocatura;

¹⁹⁷ Pr. Constantin Duțu, „Întâlnirea prediciei creștine cu retorica greco-romană”, în: *Studii Teologice*, XLIII (1991), 2, pp. 102-162.

¹⁹⁸ De reținut și faptul că în aproape toate tratatele de Omiletică grecești întâlnim evidențierea relației dintre Retorică și Omiletică, în sensul valorificării actuale a teoriei și practicii retoricii antice. De exemplu, volumul semnat de Panaghiotis N. TREMBELAS, *Ομιλητική ή ιστορία και θεωρία του κηρύγματος* (*Omiletica, istoria și teoria prediciei*), Ed. Zoé, Atena, 1928 (reeditată în 1976), are un capitol special în acest sens: *Σχέση της ομιλητικής προς τη ρητορική* (*Relația dintre omiletică și retorică*).

Sfântul Ciprian a fost retor în Cartagina; Lactanțiu a studiat retorica cu Arnobiu, devenind el însuși profesor de retorică în Nicomidia, iar mai apoi profesor de aceeași disciplină lui Crispus, fiul cel mare al Sf. Împărat Constantin cel Mare; Sf. Vasile cel Mare studiază retorica sub îndrumarea celebrilor profesori Libaniu, Proheresiu și Himeriu, el însuși profesând-o apoi; Sf. Grigorie de Nyssa o studiază cu Libaniu; Sf. Grigorie Teologul stă în Atena aproximativ 8-9 ani, studiind-o cu Himeriu și Proheresiu, Sf. Ioan Gură de Aur o învață de la retorul Libaniu și filosoful Andragatiu. Și exemplele pot continua.

Din perioada patristică nu avem tratate omiletice care să descrie amănunțit arta retoricii, dar se simte, nu numai în omilii sau predici, ci și în anumite încercări de teorie a predicii, prezența unor reguli oratorice specifice uzului profan al perioadei antice. Mai târziu, când se vor alcătui manuale și tratate de retorică creștină, aceste reguli vor fi invocate aproape constant.

V.2. Retori celebri și receptarea lor în spațiul românesc

Ca reprezentanți ai Retoricii antice grecești, cei mai cunoscuți și utilizați sunt Demostene (384-322 î.Hr.), conducător al partidei anti-macedonene, celebru prin *Filipicele* rostite împotriva lui Filip al II-lea Macedoneanul, și Aristotel (384-322 î.Hr.¹⁹⁹), elev al lui Platon și magistrul lui Alexandru Macedon, autor al câtorva tratate de Logică, Filosofie și Metafizică, dar și al unei Retorici, în care își expune principiile după care s-a călăuzit în această disciplină.

Din spațiul latin, oratorii cei mai renumiți sunt, fără îndoială, Cicero (106-44 î.Hr.) și cel care se considera discipol al său, deși indirect, Quintilian (35-96 d.Hr.). Marcus Tullius Cicero, cunoscut mai ales prin *Catilinarele* sale²⁰⁰, a lăsat posterității celebrul tratat *De Oratore*, tradus în

¹⁹⁹ Coincidență, din punct de vedere cronologic, cu datele biografice ale lui Demostene!

²⁰⁰ Au fost numite *Catilinare* patru discursuri rostite de Cicero împotriva lui Lucius Sergius Catilina în anul în care Cicero fusese ales consul, 63 î.Hr. Senator cu un profil moral îndoielnic (acuzat, între altele, de comiterea unui adulter cu o fecioară vestală), chinuit mai ales de o nestăpânită poftă de domnie (CAIUS SALLUSTIUS CRISPUS, *De coniuratione Catilinae*, 5),

limba română de harnicul latinist Gheorghe Guțu. Redăm un fragment din acest tratat, ca să ne dăm seama cât de mare era conștiința celebrului retor privind posibilitățile de persuasiune ale oratoriei:

„Nimic nu mi se pare mai frumos decât să captivezi prin puterea cuvântului atenția unei adunări, să încânți mintea ascultătorilor și să le determini voințele într-un sens sau altul. Aceasta este prin excelență arta care a înflorit întotdeauna la orice popor liber, mai ales în statele așezate și pașnice, și a predominat totdeauna. Căci ce poate fi mai minunat decât ca, dintr-o mulțime nesfârșită de oameni, să se ridice unul care să poată face, singur, ceea ce natura le-a dat tuturor puțința să facă? Ce este mai plăcut minții sau auzului decât o cuvântare împodobită cu idei înțelepte și cuvinte alese, și șlefuită cu îngrijire? Există oare ceva mai puternic și mai măreț decât ca un singur om să poată să schimbe numai prin cuvânt pornirile mulțimii, să zdruncine conștiințele judecătorilor și autoritatea Senatului?”²⁰¹.

Quintilian (Marcus Fabius Quintilianus) a rămas în istoria retoricii prin *Institutio Oratoria*, în 12 cărți²⁰². Pentru ilustrare, reproducem următorul fragment:

„Un discurs nu alungă oare de multe ori teama din sufletele înspăimântate ale ostașilor? Și nu învață pe cei care au de înfruntat atâtea primejdii în luptă că gloria este preferabilă vieții acesteia? [...]

Catilina plănuise încă din 65 î.Hr. o primă conjurație, care însă nu s-a concretizat. În anul 63 î.Hr., aliindu-se cu un grup de aristocrați și cu o parte a soldaților veterani, încearcă să răstoarne regimul republican roman, plănuind asasinarea lui Cicero. Informatorii consulului reușesc să afle detaliile complotului, iar a doua conspirație se dovedește un nou eșec pentru Catilina, care va lua drumul exilului, după ce, în Senat, Cicero ține patru discursuri vehemente împotriva inamicului, demascând planul prin care acesta urmărea instaurarea dictaturii. Alungat din Roma, Catilina va declanșa un război intestine, în urma căruia este ucis în lupta de la Pistoria (azi, Pistoia, în nordul Etruriei), în ianuarie 62 î.Hr.

²⁰¹ MARCUS TULLIUS CICERO, *Despre Orator (De Oratore)*, I, 30-31, în CICERO, *Opere alese*, vol. II, trad. Gh. Guțu, Ed. Univers, București, 1973, p. 27.

²⁰² MARCUS FABIUS QUINTILIANUS, *Arta oratorică*, trad. M. Hetco, Ed. Minerva, București, 1974.

De altfel, nu cred că întemeietorii de orașe ar fi putut reuși în alt chip să închege în popoare acea mulțime rătăcitoare, dacă nu ar fi convins-o vreun glas priceput; nici legiuitorii n-ar fi obținut – fără neîntrecuta putere a elocinței – ca oamenii să se supună de bunăvoie robiei legilor. Ba, mai mult: înseși preceptele morale, oricât sunt de nobile prin natura lor, totuși au mai mare putere în formarea caracterelor când strălucirea cuvântului pune în lumină frumusețea fondului”²⁰³.

Institutio Oratoria s-a impus în cultura europeană mai mult decât tratatele precedentele poate și pentru faptul că autorul trăiește ulterior celorlalți oratori amintiți, având astfel posibilitatea să valorifice inclusiv experiența lor. De aceea, vom stăruii doar asupra ei și vom observa anumite similitudini cu practica elaborării predicii din zilele noastre, fapt care explică valabilitatea ei, fie și parțială.

Din punct de vedere didactico-bibliografic, este util să știm că, deși neglijată veacuri de-a rândul, retorica antică a revenit în atenția oratorilor, creștini și laici, mai ales în secolul al XX-lea. Pentru spațiul laic dispunem, spre edificare, de excelenta lucrare *Retorica și neoretorica*, datorată lui Vasile Florescu care, deși scrie în plină epocă atee-comunistă, are curajul să vorbească și despre Cel mai mare Orator al lumii, Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos: „Hristos a fost un vorbitor cu totul peste nivel, iar parabolele Sale, chiar în traducere, impresionează și pe cel mai adânc adversar al creștinismului”²⁰⁴. Parcurgând și numai aceste două repere bibliografice, coroborate cu lectura operelor oratorilor antici menționați mai sus, nu va fi greu să ne dăm seama de importanța și influența majoră a experienței retorice antice asupra predicii creștine. Pierre Guiraud, în lucrarea sa *La Stylistique* (Paris, 1967), afirmă, pe bună dreptate:

„Retorica este altceva decât un simplu mănunchi de reguli; ea este expresia unei autentice culturi, astfel că dintre toate disciplinele antice ea este, cu siguranță, cea care merită cel mai mult numele de știință”²⁰⁵.

²⁰³ MARCUS FABIVS QVINTILIANVS, *Arta oratorică*, p. 194.

²⁰⁴ Vasile FLORESCU, *Retorica și neoretorica*, Ed. Academiei, București, 1973, p. 91.

²⁰⁵ Vasile FLORESCU, *Retorica și neoretorica*, pp. 24, 29.

Roland Barthes numește Retorica chiar *protoștiință*. În acest sens, însăși denumirea de „artă” are deplină acoperire: de-a lungul timpului i s-a spus τέχνη ῥητορικῇ, *ars (scientia) bene dicendi, ars ornandi, ars pulchre et persuasibile loquendi* etc.

Cu privire la originea retoricii, Vasile Florescu arată că perioada ei de constituire coincide cu perioada marcată de modificarea structurală a polisurilor (a cetăților-state), cauzată de prăbușirea aristocrației gentile. Se știe, democrația a fost favorabilă retoricii, în vreme ce aristocrația îi era potrivnică. De ce? Pentru că *cine poate constrânge n-are nevoie de știința convingerii și a persuasiunii*.

V.3. Scurt raport între Retorică și Omiletică

Este edificator să observăm beneficiile de care s-a bucurat predica creștină din partea retoricii antice, pe parcursul primelor veacuri, dar mai ales după încetarea persecuțiilor, când libertatea a favorizat dezvoltarea învățământului catehetic, în paralel cu cel al școlilor din mediul iudaic și păgân. Mulți bărbați ai Bisericii, precum am văzut mai înainte, au fost școliți în mari centre ale culturii profane, spre beneficiul ulterior al slujirii creștine. În lumea elenă, printre candidații la Botez, dar și între creștinii atașați Bisericii, se numărau destui oameni cu pregătire și adesea cu pretenții mari la adresa predicatorilor, de la care așteptau să utilizeze mijloace speciale de expresie. Nu trebuie uitat faptul că *limbajul comunică un anumit mesaj, dar stilul îl înfrumusețează și-i dă expresivitate*. În primele veacuri creștine, urechea multor ascultători era familiarizată cu discursuri elevate, produse de elocința profană, cu forma ei prelucrată și plină de eleganță. Realmente, retorica greco-romană oferea predicii o tehnică a discursului foarte rafinată, cu o excelentă aplicabilitate la toate momentele ei: introducere (*exordium*), tratare (*dispositio*) și încheiere (*peroratio*). În ce privește grija pentru stil și limbaj (*elocutio*), arta retoricii oferea cele mai detaliate amănunte vizavi de figurile de stil, care dau șanse maxime persuadării auditoriului. Bunăoară, în *Retorica* lui Aristotel, pe care mulți predicatori creștini, cu siguranță, o studiaseră, unul dintre cele trei mari capitole ale cărții se ocupă exclusiv de limbaj

și stil, începând cu descrierea calităților principale ale stilului (concizie, puritate, claritate etc.) și încheind cu elementele de tehnică ale perorației, adică încheierea discursului²⁰⁶. Remarcăm astfel că între elocința profană și cea bisericească există o neîndoielnică afinitate naturală *ca formă*, după cum în cultul divin și în arta bisericească, în general, diferite mijloace artistice profane (muzica, pictura, sculptura etc.) aduc serviciile binecunoscute. *Conținutul* predicii, ca act liturgic, îl constituie însă Revelația supranaturală. *Scopul* predicii vizează cu prioritate mântuirea sufletului, spre deosebire de discursul profan, care pleda pentru diferite interese pământești, unele de-a dreptul contrare adevărului și dreptății.

În timp ce la predicatorii creștini persuasiunea vizează înduplecarea voinței ascultătorilor spre săvârșirea faptelor bune, la retori persuasiunea urmărește convingerea completului de judecată (și auditoriului, în general) pentru a câștiga procesele ori altfel de dispute, indiferent dacă era o cauză dreaptă sau nu. De aceea, întru totul realist, Sfântul Vasile sfătuiește pe un ton categoric:

„De la retori vom împrumuta tehnica discursurilor, dar nu vom imita arta minciunii, deoarece creștinii nu trebuie să mintă în nicio împrejurare. Vom lua de la retori ceea ce ei au spus spre lauda virtuții și spre critica viciului”²⁰⁷.

Tot el atrage atenția asupra conținutului dubios al pledoariilor celor preocupați exclusiv de științele profane:

„Pe mulți i-a preocupat poetica, retorica și descoperirea sofismelor, a căror materie este minciuna (s.n.); nici poezia nu poate

²⁰⁶ ARISTOTEL, *Retorica*, ediție bilingvă, trad. M.-C. Andrieș, Ed. IRI, București, 2004, pp. 297-368.

²⁰⁷ SF. VASILE CEL MARE, *Omilia a XXII-a (Către tineri)*, 3; cf. trad. Pr. D. Fecioru, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 17, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986, p. 569: „Nu vom imita nici arta de a spune minciuni a oratorilor. Căci nici la tribunale, nici în celelalte fapte nu se cuvine să mințim, noi care am ales calea cea dreaptă și adevărată a vieții [...]. Vom primi însă acele scrieri ale lor în care au lăudat virtutea sau au osândit viciul”.

exista fără mit, nici retorica fără arta vorbirii și nici sofistica fără false raționamente”²⁰⁸.

De multe ori, în tribunale și în forumuri, retorii se luau la întrecere în replici meșteșugite, stârnind admirație pentru dialectica lor măiestrită. Dovedeau, de fapt, că vorbirea se transformase din *mijloc de comunicare* în *scop de a câștiga aplauze*; propriu-zis, *artă pentru artă*, nu *artă în slujirea adevărului* – ca în cazul prediciei. Scopul suprem, urmărit cu înrâncenare, care părea să scuze oarecum „mijloacele”, era *persuasiunea*. De aceea s-a afirmat că retorica în sine este, parțial, o creație a sofistilor²⁰⁹. În opoziție cu retorica, predicatorii creștini au în vedere nu numai dimensiunea orizontală a comunicării, cu oamenii, ci și pe cea verticală, cu Dumnezeu – propovăduind evident numai adevărul, având ca *obiect* Revelația dumnezeiască și ca *scop* mântuirea ascultătorilor. În contrast, urmărind succese personale, retorii nu precupețeau niciun mijloc de a se auto-preamări, în timp ce predicatorul conștiincios știe că „nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Hristos” (2 Corinteni 4, 5). De remarcat că Aristotel însuși precizează că arta retoricii nu trebuie văzută ca scop în sine, ci ca *mijloc* pentru a convinge, dar, atenție!, numai acolo unde este posibil. Unde nu, trebuie să se limiteze în a indica doar calea spre convingere. Precizarea lui Aristotel, implicit formularea ei, vădește un spirit de observație extrem de fin:

„Rolul retoricii nu stă în faptul de a convinge, ci în a vedea pentru fiecare chestiune în parte mijloacele de care dispunem capabile de a convinge, precum se întâmplă în toate celelalte arte; într-adevăr, nu ține de medicină faptul de a reda sănătatea, ci faptul de a avansa pe calea vindecării până unde este posibil: *căci este cu puțință să îi îngrijim cum trebuie și pe cei care nu își pot redobândi sănătatea* (s.n.)”²¹⁰.

²⁰⁸ Sf. VASILE CEL MARE, *Omilia a XII-a*, 6, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 17, pp. 473-474.

²⁰⁹ Este știut faptul că sofistii erau acei filosofi care făceau afirmații false, cu pretenție de adevăr; de aici, cuvântul *sofism*. Sf. Vasile cel Mare spune în *Omilia XX-a* că *Satana este primul și cel mai mare sofist!*

²¹⁰ ARISTOTEL, *Retorica*, I, 1.

Părintele profesor Sebastian Chilea atenționează, la rândul său, că ceea ce își permiteau unii retori nu se cuvine să practice predicatorii:

„Anumite căi pe care le deschide retorica sunt interzise predicatorului, pentru că el este vestitorul Împărăției lui Dumnezeu în Biserică [...]. Predica nu trebuie să prezinte totul în culori trandafirii, momentele slabe să le înfățișeze ca puternice, lucrurile neadevărate, inventate ad-hoc, să fie expuse public și exagerate ca să uimească, să entuziasmeze lumea prin oarecare mijloace și să-i vrăjească pe ascultători, ca vorbitorul să apară drept un mare cuvântător. Numai ce este adevărat pentru Împărăția lui Dumnezeu, numai ce este puternic în Împărăția lui Dumnezeu poate fi considerat puternic și pentru el. Numai pentru cauza lui Iisus îi este îngăduit să entuziasmeze și chiar să-i fărmece [...]. Predicatorul nu trebuie să câștige aderenți pentru sine, ci pentru Iisus și pentru obștea lui Iisus [...]. Pe scurt: predica ține seama de calitățile retorice, însă le folosește exclusiv în misiunea ei de vestire a Împărăției lui Dumnezeu”²¹¹.

Și chiar dacă sub aspectul limbii și al stilului predicile nu pot renunța, desigur, la regulile vorbirii profane, pot în schimb să o înduhovnicească, printr-un limbaj propriu, liturgic, totodată printr-un stil specific, *bisericesc*, în care expresivitatea predicilor să aibă deplină armonie cu frumusețea limbajului liturgic.

Așa cum am arătat, serviciile reale pe care le-a oferit predicii retorica greco-romană i-au determinat pe unii să afirme că Omiletica n-ar fi altceva decât o „fică a Retoricii”. Evident, lucrurile nu stau așa. Întâlnirea efectivă a predicii creștine cu retorica păgână s-a petrecut în veacul al IV-lea, când slujitorii Bisericii au început să introducă în tehnica omiletică și elemente ale retoricii profane, învățate în școlile de retorică frecventate de ei, așa cum a fost cazul Sfinților Trei Ierarhi. Vasile Florescu atrage atenția:

„Deosebirea capitală dintre *ars praedicandi*, pe care unii o numesc cu exagerare *retorica creștină*, și disciplina tradițională (Omiletica, n.n.)

²¹¹ Pr. Sebastian CHILEA, „Leonard Fendt, *Homiletik*, Belin, 1971” (recenzie), în: *Orthodoxia*, XXIV (1972), 2, pp. 255-256.

constă întâi în calitatea deosebită a auditoriului. Predicatorul vorbește în fața unui public deja convins. El nu tinde să transforme o *res dubia* în *res certa*. Auditoriul este de acord cu dogmele și cu preceptele morale, fiindcă el aparține de drept ecclesiei. Ca urmare, preocuparea esențială a retoricii, *obținerea persuasiunii*, lipsește [...]. Numai în cazul convertirii păgânilor, acțiunea predicatorului implică un act retoric integral”²¹².

Parțial, Vasile Florescu are dreptate, întrucât, în general, creștinii fideli sfintelor slujbe sunt câștigați pentru Împărăția Cerurilor, chiar dacă predicile pe care le ascultă nu stau foarte bine la capitolul „persuasiune”. Spunem „parțial”, totuși, în sensul că auditoriul din tribunale și forum era altul decât cel din biserici. Pe de altă parte, predicatorul, atunci când propovăduiește învățătura de credință, trebuie mereu să-i *re-convingă* pe ascultători asupra importanței ei, astfel că persuadarea niciodată nu poate lipsi. Chiar una dintre definițiile predicii unanim acceptate prezintă predica drept *arta vorbirii frumoase și convingătoare*. Părintele Constantin Duțu, la rândul său, atenționându-ne asupra diferențelor notabile dintre Retorică și Omiletică, concluzionează, totuși, că în raportul dintre ele

„asistăm la acel minunat proces istoric și spiritual prin care se desăvârșește împletirea umanului cu divinul, a tezaurului descoperirii divine cu elementele de valoare ale culturii antice profane, în cadrul căruia un loc de frunte îl are preluarea componentelor prețioase ale retoricii de către predica Bisericii, ceea ce a dus la marile succese ale predicii din secolul al IV-lea și cele imediat următoare”²¹³.

Între componentele preluate, în mod benefic, se înscriu etapele pregătirii „apropiate” ale predicii, etape întâlnite în mai toate tratatele clasice de Omiletică, unele cu păstrarea denumirilor latine (Pr. Nicolae Petrescu), altele cu denumirile traduse (Pr. Dumitru Belu). Spre ilustrare, vom reproduce momentele „logico-psihologice” din *Retorica* lui Quintilian, valabile în mare măsură și pentru strategia redactării și rostirii predicii actuale:

²¹² Vasile FLORESCU, *Retorica și neoretorica*, p. 110.

²¹³ Pr. Constantin DUȚU, „Întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană”, p. 162.

- › *inventio* = găsirea temei și a materialului (propriu-zis, faptele și ideile strâns legate de tema ce urmează a fi tratată);
- › *dispositio* = aranjarea ideilor selectate pe un plan anume;
- › *elocutio* = preocuparea pentru stilul cuvântării;
- › *memoria* = obligativitatea rostirii libere, printr-o cultivare atentă a memoriei;
- › *actio* = acțiunea oratorică (gesturi, voce, mimică, atitudini, ținută vestimentară etc.).

Observăm că aceste operații sunt respectate întocmai și de oratorul creștin. De asemenea, este respectată chiar și ordinea momentelor logico-psihologice ale discursului antic:

- › *exordium* = începutul, introducerea;
- › *narratio* = istorisirea faptelor;
- › *divisio* = enunțarea anticipată a ideilor ce vor fi dezvoltate (acest punct lipsește uneori);
- › *argumentatio* = prezentarea probelor pentru susținerea pledoariei;
- › *digressio* = digresiunile sau ilustrațiile, care creează acel binevenit „respiro” într-un discurs;
- › *peroratio* = încheiere (uneori) vehementă, aprinsă, a discursului.

Valorificarea teoretică și practică a etapelor retoricii greco-romane se va vedea cu precădere în capitolul *Elaborarea prediciei*, din secțiunea *Omiletica specială*.

V.4. Sfinții Trei Ierarhi și Retorica. Studiu de caz

Printre cele mai ilustrative exemple de valorificare a științei retorice antice se înscriu ostenele Sfinților Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur. Prezentăm ostenele lor ca „studiu de caz”, atât pentru faptul că slujirea lor omiletică a fost una impresionantă, cât și pentru faptul că dascălii și studenții teologi manifestă un atașament special față de Sfinții Trei Ierarhi, ca unii ce sunt patronii spirituali al

Facultăților de Teologie Ortodoxă din Biserica noastră. Viețile și operele lor ne dezvăluie, pe de o parte, frumusețea talanților primiți de ei de la Dumnezeu și, pe de altă parte, exemplara lor înmulțire pe diferitele trepte ale slujirii la care au fost chemați. Astfel, îi vedem cu ochii minții mai întâi în familiile lor, copii deosebit de ascultători și receptivi la învățăturile primite de la părinți. Apoi, îi vedem învățacei iubitori de carte, remarcându-se în cele mai vestite școli ale imperiului, uimindu-și colegii și profesorii cu râvna lor ieșită din comun. Pășind pe firul preocupărilor ulterioare, îi vedem retori în cetățile natale, cu șanse maxime pentru a face cariere strălucite. Voind însă a-și dedica știința și energia în slujirea Bisericii, au părăsit curând avantajele ispititoare pe care le ofereau Tribunalul și Forul, preferând ca în locul pledoariilor pentru cauze omenești, unele cu totul în afara adevărului și dreptății, să pledeze întru apărarea dreptei credințe a Bisericii, atacată atât de virulent de tot felul de erezii. Pentru a observa ascensiunea în timp a valorificării tezaurului retoric greco-roman de către Sfinții Trei Ierarhi, vom prezenta informațiile în ordine cronologică.

V.4.1. „*Retorica*” de acasă

Sfântul Vasile a beneficiat de primele învățături de la tatăl său, retorul Vasile, numit în Pont „dascăl obștesc al virtuții”, de la mama sa, Emilia, și de la bunica dinspre tată, Macrina „cea bătrână”. Atmosfera familială, de asemenea, a avut un rol decisiv asupra începuturilor educației lui. Nu doar părinții erau modele deosebite, ci și frații: Macrina („cea tânără”), Grigorie (viitor episcop de Nyssa), Petru (viitor episcop de Sevasta).

La rândul său, Sfântul Grigorie are cuvinte de aleasă prețuire pentru părinții săi, bătrânul episcop Grigorie și venerabila Nona; tatăl era de o bunătate rară, drept și simplu în purtări, ca un alt patriarh Avraam, iar mama provenea din părinți creștini evlavioși, ea însăși temătoare de Dumnezeu, născându-l pe Grigorie în urma a multe rugăciuni. De mic, părinții i-au oferit cărțile creștine (Sfânta Scriptură, scrieri ale lui Origen, Eusebiu de Cezareea, Sf. Atanasie cel Mare etc.) și i-au făcut cunoștință cu oameni de un caracter ales (pedagogul ascet Carterie, Sfântul Amfilohie – viitor episcop de Iconiu etc.).

Sf. Ioan Gură de Aur a fost fiul lui Secundus, unul dintre generalii Imperiului Roman de Răsărit, și al Antuzei, care se trăgea dintr-o familie de nobili creștini antiohieni. Rămas orfan de tată, pe când era foarte mic, Ioan a primit o educație atentă prin grija devotatei sale mame, care, deși suferise privațiunile văduviei la 20 de ani, luase hotărârea de a nu se recăsători²¹⁴. Învățându-l acasă tot ce știa mai bine, Antuza l-a dat apoi sub îndrumarea unor oameni înduhovniciți, ca Meletie, episcopul Antiohiei (care l-a și botezat), Diodor, starețul unei mănăstiri din Antiohia și profesor la școala teologică, ascetul Carterie ș.a., și nu a precupețit nicio cheltuială pentru ca fiul ei să aibă cele mai importante cărți creștine din vremea aceea, cu deosebire ale marilor teologi alexandrini.

V.4.2. Însușirea retoricii în școlile vestite ale vremii

După școala de acasă, pe la 12-13 ani, Sfântul Vasile a mers la Cezareea Capadociei, unde, în scurtă vreme, a venit și Sfântul Grigorie. Ei au devenit astfel destul de apropiați, dar prietenia lor se va desăvârși la Atena, unde vor studia împreună aproximativ 5 ani. Cezareea era considerată atunci o „metropolă a discursurilor”, arta vorbirii fiind cea mai înaltă frumusețe a ei, semn distinctiv față de alte cetăți. Cu toate acestea, cei doi viitori mari ierarhi ai Bisericii și-au dat seama că retorica nu trebuie privită ca o valoare ultimă, ea fiind doar un auxiliar pentru „filosofia creștină”, adică învățătura Bisericii. Totuși, „retorica este absolut necesară exprimării ideilor”, zice Sfântul Grigorie, căci „o idee inexpressivă e ca o mișcare de paralic”. Obiectul prioritar al râvnei lor rămâne însă deasupra obiectivelor elocinței în sine, „filosofia, despărțirea de lume, trăirea cu Dumnezeu și câștigarea celor de sus prin cele de jos”.

În „Atena cea de aur”, cum numește Sfântul Grigorie capitala Atticii, cei doi au dovedit că dragostea de știință reprezintă un imbold sfânt pentru mari împliniri și un semn incontestabil al vocațiilor autentice. Despărțirea lor temporară, după împreună-șederea la Cezareea

²¹⁴ Amintim aici că Sfântul Ioan a mai avut și o soră, născută înaintea lui, dar care a murit de timpuriu.

Capadociei, și reîntâlnirea la Atena, se aseamănă cu apele unui râu, care, după ce se împarte undeva în două șuvițe, se reîntâlnesc în aval. De la istoricii Sozomen și Socrate aflăm numele a doi dintre marii profesori atenieni, Himeriu și Proheresiu, dar nu este exclus ca Sfinții Vasile și Grigorie să fi beneficiat și de cursurile vestitului Libaniu, în vremea când acesta profesa la Atena. Cât despre Sf. Ioan Gură de Aur, toate izvoarele îl indică pe Libaniu ca magistrul direct și apropiat, care ar fi dorit să-l lase urmaș la catedră, dacă „nu l-ar fi furat creștinii”, expresie pusă chiar pe seama magistrului de către Sozomen, în lucrarea *Viața marelui Ioan Hrisostom*²¹⁵. Un alt mare dascăl al Sfântului Ioan a fost filosoful Andragătiu, pomenit, de asemenea, în majoritatea izvoarelor.

V.4.3. *Materiile de învățământ*

Materiile de învățământ studiate de Sfinții Trei Ierarhi sunt cele care erau considerate în cea mai mare cinste la vremea aceea, și anume *retorica* și *filosofia*. La Atena, după informațiile istoricului Socrate, erau studiate și *gramatica*, *dialectica*, *astronomia*, *geometria*, *aritmetica* și chiar *medicina*. Profesorul Stylianos Papadopoulos notează că materiile erau distribuite pe două cicluri: *trivium*-ul (filosofia, gramatica și retorica) și *quadrivium*-ul (aritmetica, geometria, astronomia și muzica). De la Sfântul Grigorie aflăm că Sfântul Vasile, încercat de o boală grea în vremea studiilor, a ales să studieze medicina în locul muzicii, dorind să aibă cunoștințe medicale cât mai multe.

În Antiohia, de asemenea, retorica și filosofia erau studiate prioritar, în cadrul acelorași arte, numite „liberale”, la fel ca la Atena. Cunoștințele pe care studenții le asimilau în marile centre culturale erau predate, în general, pe textele literare ale autorilor clasici: poeți, istorici, filosofi, retori etc., pe scurt, toată pleiada marilor spirite ale culturii grecești. Exemple în acest sens, cu o mulțime de nume și opere, ne dă (și chiar ne recomandă) Sfântul Vasile, în mai sus-pomenita *Omilie către tineri*, numită și *Cum pot întrebuința cu folos [tinerii] literatura scriitorilor elini*.

²¹⁵ SOZOMEN, *Viața marelui Ioan Hrisostom*, în PG 67, col. 1513.

Tinerii erau pregătiți în special pentru ocuparea dregătoriilor publice, cariera juridică fiind una dintre cele mai accesate căi de ascensiune pe scara socială a vremii (lat. *cursus honorum*). Or, pentru această carieră, arta retoricii sau a elocinței era de o importanță vitală. Nu singură, însă. Stăpânirea artei retorice presupunea însușirea regulilor gramaticii și ale stilului. Erau studiate în amănunt tehnicile diferitelor discursuri, pentru apărător și acuzator, cu raportare la făptaș și victimă, delikte, dovezi etc. Pe lângă figurile de cuvinte și figurile retorice, un retor trebuia să stăpânească modalitățile de acțiune asupra minții auditorilor, cu atenție asupra tuturor stărilor sufletești: mânie, ură, prietenie, teamă, încredere, pudoare, invidie, indignare, dispreț, milă, bunăvoință etc. Iar pentru a face față disputelor din tribunale, trebuia studiată și filosofia, cu părțile ei practice, speculative și demonstrative, în așa fel încât vorbitorul să devină un bun dialectician. Peste toate științele vremii trona, așadar, supremația retoricii! Era știința cea mai în vogă, un etalon al epocii, nimic altceva nu era mai admirat decât ea. Din păcate însă, retorica era privită ca o artă în sine, fără a se da importanța cuvenită principiilor morale, fără a se lua în seamă dacă pledoaria apără un act moral sau o imoralitate.

De aceea, trebuie prețuită cu o și mai mare cinstire educația profund creștină dobândită acasă de Sfinții Trei Ierarhi, care i-a ajutat să nu se lase cucerii în întregime de știința profană, ci să o asimileze atât cât să le fie de folos în misiunea creștină de mai târziu. Mai mult, Sfinții Trei Ierarhi vor nutri o sinceră admirație pentru valorile culturii profane, cum vedem din răspunsul Sfântului Grigorie adresat celor care negau aceste valori:

„Nu trebuie disprețuită știința, pentru că așa se pare unora; ci se cuvine să fie considerați ca ignoranți și incuți aceia care au o asemenea atitudine; ei ar voi ca toți să fie în situația lor, pentru ca starea lor să rămână ascunsă în comunitate și să evite reproșul de incultură”²¹⁶.

²¹⁶ SF. GRIGORIE TEOLOGUL, *Necrolog în cinstea marelui Vasile*, XI, 4; cf. trad. Pr. I.G. Coman, în „Studii universitare ale Părinților capadocieni”, în: *Studii Teologice*, VII (1955), 9-10.

În același ton se exprimă și ceilalți doi ierarhi. Sfântul Vasile vede în cultura profană o podoabă pentru învățătura creștină,

„după cum frunzele unui pom reprezintă o podoabă pentru ramurile cu fructe [...]. Desigur, pentru suflet este important adevărul creștin, dar nu este lipsit de grație ca acest fruct să fie învelit în înțelepciunea profană, așa cum frunzele oferă protecție și înfățișare agreabilă fructului”²¹⁷.

Iar Sf. Ioan Gură de Aur, vorbind despre însușirile și pregătirea predicatorului, notează că preotul trebuie să fie gata a lupta cu toți vrăjmașii (eleni, iudei, eretici etc.), pledând, între altele, nu doar să cunoască bine dialectica, ci să fie neîntrecut în dialectică²¹⁸. Amintim în treacăt că dialectica reprezenta, pentru filosofia antică, arta descoperirii adevărului prin confruntarea părerilor contrare. Astfel de exerciții au constituit mare parte din preocupările marilor filosofi, începând cu Socrate. În contextul actual, dialectica poate însemna știința preotului (și a creștinului, în general) de a conversa în mod competent cu potrivnicii dreptei credințe, într-o apărare și promovare a Ortodoxiei.

Dacă Vechiul Testament este considerat, pe bună dreptate, *pedagog către Hristos*, după inspirata formulare a Sf. Apostol Pavel (*Galateni* 3, 24), Clement Alexandrinul va susține, nu fără dreptate, că știința profană, la rândul ei, este tot un fel de pedagog către Hristos. Sfântul Vasile arată cum chiar Scriptura Veche ne dă exemple de oameni aleși care s-au instruit în științe profane, care i-au ajutat apoi să înțeleagă mai bine Sfintele Scripturi: Moise, vestit între toți oamenii prin înțelepciunea sa, și-a exercitat mintea mai întâi în învățăturile egiptenilor și numai după aceea s-a apropiat de contemplarea Ființei; tot așa și Daniel cel înțelept din Babilon întâi s-a inițiat în științele caldeilor și apoi s-a apropiat de dumnezeieștile învățături. Părintele profesor patrolog Ioan G. Coman

²¹⁷ SF. VASILE CEL MARE, *Omilia a XII-a*, 2; cf. trad. Pr. D. Fecioru, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 17, p. 568.

²¹⁸ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, IV, 5, în vol. SF. IOAN GURĂ DE AUR, SF. GRIGORIE DIN NAZIANZ, SF. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, p. 146 ș.u.

remarcă tranșant că *înalta și subtila teologie a Părinților capadocieni este de neconceput fără larga lor cultură profană!* Fără nicio teamă de a greși, se poate afirma același lucru și despre al treilea ierarh, nu capadocian, ci antiohian, Sf. Ioan Gură de Aur. Valorificând tot ce a dat mai bun și mai frumos știința profană, Sfinții Trei Ierarhi au avut o mare grijă, în schimb, pentru înaintarea în virtutea creștină. Nu doar că rețineau de la profesori numai învățăturile care sprijină creștinismul, dar legau prietenii doar cu acei colegi care le împărtășeau aspirațiile spre virtute. Evitau astfel certăreții, libertinii, dezordonații, precum și serbările, teatrele, ospetele etc., atât de ademenitoare în cetatea Atenei, pe atunci păgână și cosmopolită. Iar la învățătură au fost atât de râvnitori, încât toți trei au avut oferte să rămână la catedre. „Se poate imagina o consacrare și o prețuire mai glorioasă a unui student? La câți studenți se întâmplă acest lucru?” – se întreabă admirativ Părintele Ioan G. Coman. Este limpede că succesul lor la învățătură s-a datorat muncii lor susținute și bine organizate, nivelului înalt al profesorilor și prieteniei cu studenți la fel de conștiincioși.

V.4.4. Câteva precizări privind *dialectica*

Dacă în privința înțelegerii celorlalte științe (gramatica, filosofia, astronomia etc.) întâmpinăm, în general, mai puține dificultăți, în legătură cu *dialectica* înțelegerea este oarecum îngreunată de absența informațiilor din cadrul cursurilor și programelor analitice de la facultățile teologie. De aceea, socotim binevenită includerea câtorva date, fie și cu un caracter mai general, pentru stimularea interesului studenților asupra acestei științe atât de prețuită în Antichitate (și nu numai).

În școlile vestite în care au învățat Sfinții Părinți ai veacului de aur al Bisericii, știința retoricii (și a filosofiei, de altfel) era de neconceput fără studierea dialecticii. De ce era atât de importantă dialectica în ecuația artelor „liberale”? Notăm mai întâi câteva remarci ale unor Sfinți Părinți binecunoscuți.

(a) Sf. Ioan Gură de Aur se numără printre cei care ne furnizează cele mai multe argumente pentru importanța acestei discipline. În *Tratatul*

despre preoție, Sfântul Părinte dedică pagini întregi îndemnurilor legate de pregătirea pe care trebuie să o aibă preotul pentru a se lupta cu toți potrivnicii Bisericii, în special (la vremea aceea) cu elinii, iudeii și ereticii. Iată câteva fragmente:

„În bătăliile obștești, fiecare ostaș luptă cu arma pe care o are și cu ea atacă și se apără de dușmani; în lupta pe care o are de dus preotul, nu-i așa. Dacă cel care vrea să învingă nu cunoaște toate felurile de luptă, diavolul știe să răpească oile, căci bagă înăuntru Bisericii pe tâlharii săi prin acea parte pe care preotul n-a păzit-o bine. Dar asta nu se întâmplă când diavolul simte că păstorul cunoaște toate științele și sesizează bine și toate vicleniile lui”²¹⁹.

Comentând apoi cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Și chiar dacă sunt neisкусit în cuvânt, nu însă în cunoștință, ci v-am dovedit-o în totul față de voi toți” (2 *Corinteni* 11, 6), prin care Vasile, interlocutorul Sfântului Ioan (altul decât Sf. Vasile cel Mare), înțelege că un apostol, un propovăduitor, nu trebuie să fie preocupat în mod expres de arta dialecticii, demonstrează greșita înțelegere a spuselor Sfântului Pavel, arătând că Apostolul era, de fapt, strălucit nu numai prin minuni, ci și prin elocvență, dând ca exemplu întâmplarea petrecută în Licaonia, când locuitorii acestei cetăți au crezut despre Pavel că este zeul Hermes²²⁰ (*Faptele Apostolilor* 14, 12). De ce? Răspunde Sf. Ioan Hrisostom: „Nu din pricina minunilor, ci a cuvântului!”²²¹.

(b) Sf. Grigorie Teologul, evocând buna stăpânire a dialecticii de către Sf. Vasile cel Mare, spune la un moment dat: „Era mai ușor să treci prin labirinte complicate, decât să scapi de lațul argumentelor lui Vasile”. Să ne amintim și aici de faptul că Sfântul Grigorie arată cât de importantă poate fi știința profană în confruntările cu toți potrivnicii dreptei credințe:

²¹⁹ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, IV, 4, în vol. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, Sf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, Sf. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, pp. 140-141.

²²⁰ Hermes (Ερμής) era socotit de vechii greci zeul responsabil cu transmiterea și tălmăcirea mesajelor zeiești, precum și zeul elocinței; de remarcat că știința hermeneuticii își derivă numele de la Hermes (remarcă asemănarea lexicală dintre ἑρμηνευτική și Ἑρμής).

²²¹ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, IV, 7, în vol. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, Sf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, Sf. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, p. 153.

„Nu trebuie disprețuită știința, pentru că așa se pare unora; ci se cuvine să fie considerați ca ignoranți și incuți aceia care au o asemenea atitudine; ei ar voi ca toți să fie în situația lor, pentru ca starea lor să rămână ascunsă în comunitate și să evite reproșul de incultură”²²².

(c) Sfântul Vasile cel Mare îndeamnă la cunoașterea și utilizarea științei profane în propovăduirea și apărarea dreptei credințe, mai ales în cunoscuta *Omilie către tineri*, numită și *Cum pot întrebuința cu folos [tinerii] literatura scriitorilor elini*.

Ce era și cu ce se ocupa, concret, dialectica? *Dialectica*, cunoscută și sub denumirea de *arta dialectică*, era *arta descoperirii adevărului prin confruntarea raționamentelor contrare*; era întrebuințată în domeniul filosofiei, al logicii și al retoricii. Denumită în limba greacă veche διαλεκτική τέχνη – *arta interlocuțiunii* (< διαλέγεσθαι – *a conversa*; διαλέγειν – *a tria*, *a distinge*), avea același sens cu latinescul *ars dialectica* – *arta conversației*. Așadar, dialectica însemna deopotrivă *metodă de discuție, raționament, chestionar/anchetă și interpretare*, ocupând de-a lungul timpului un loc important în filosofii occidentale și orientale. Ca noțiune, dialectica a fost teoretizată și popularizată în special de Platon, prin intermediul *Dialogurilor* sale. Practic, dialectica își are rădăcinile în confruntarea între doi oameni cu idei diferite și din încercarea lor de a se convinge reciproc. Artă a dialogului și a conversației, dialectica se distinge de retorică (întrucât aceasta se raportează mai degrabă la *formele* discursului, prin enumerarea posibilelor lui enunțuri), fiind cunoscută ca mijloc de aflare a cunoștințelor prin examenul succesiv al pozițiilor distincte, voit opuse, chiar dacă vom întâlni metode abuzive, care vizează persuasiunea mai mult decât adevărul. În general vorbind, ea reprezintă un proces de gândire ce se produce în manieră discontinuă, prin opoziție, confruntare sau multiplicitate a ceea ce este în mișcare, și care permite accesul la un termen superior, ca o definiție sau un adevăr. Ea a devenit astfel o tehnică standard de raționament, care de obicei porcede prin punerea în paralel a unei *teze* și *antiteze*, tinzând să depășească contradicția care rezultă într-o *sinteză* finală; de unde și

²²² Sf. GRIGORIE TEOLOGUL, *Necrolog în cinstea marelui Vasile*, XI, 1.

faimosul plan dialectic, cu structura *teză – antiteză – sinteză*: *propun* (teza), *opun* (antiteza), *compun* (sinteza), în care se depășește opoziția.

În funcție de timp și loc, istoria filosofiei a înregistrat diferite variante ale dialecticii. Printre cele mai cunoscute se numără *dialectica socratică*, *dialectica scolastică*, *dialectica hegeliană*, *dialectica lui Karl Marx*, dar există, de asemenea, forme de dialectică în spiritualitatea și exegeza religioasă, ca dialectica budistă și cea talmudică.

În Antichitate, dialectica socratică a fost precedată de raționamentele lui Parmenide (secolul al V-lea î.Hr.) și ale ucenicului său, Zenon din Elea, cu celebrele sale paradoxuri, dar și de „dialectica” lui Heraclit, conștând din „armonia contrariilor”.

Socrate a rămas celebru în istoria filosofiei (și a pedagogiei) prin metoda sa maieutică, „a moșitului” (gr. μαίευτική < μαιεύεσθαι – *a moși*), numită și „metoda nașterii ideilor”, care constă în supunerea ucenicului la un interogatoriu intens, adesea cu întrebări precise, la care se răspundea inevitabil cu „da” sau „nu”. Progresiv, ucenicul singur afla răspunsul întrebării, dar nu de la maestru, ci de la el însuși. Practic, răspunsul era latent în mintea ucenicului.

Dialectica eristică (*a disputelor*), definită de Arthur Schopenhauer „arta de a avea întotdeauna dreptate”, este o formă a dialecticii preferată de sofști, termen care îi cuprinde atât pe marii profesori de retorică ai școlilor celebre din veacurile III-IV (Proheresiu, Himeriu, Andragațiu, Libaniu etc.), cât și pe prețișii dascăli, care utilizau cu viclenie mijloacele stilistice pentru a impune minciuna drept adevăr. De aceea *sofismul* este definit astfel: „Silogism sau raționament corect din punct de vedere formal, dar greșit din punctul de vedere al conținutului (fiind bazat pe un echivoc, pe utilizarea aspectelor neesențiale ale fenomenelor etc.), adesea folosit pentru a induce în eroare” (DEX). Cu aceștia din urmă Sf. Vasile cel Mare a avut deseori confruntări, atrăgând atenția, așa cum am mai amintit, că „Satana este cel mai mare sofist”.

V.4.5. Practicarea retoricii

După încheierea studiilor, fiecare dintre cei trei Ierarhi a predat retorică și a pledat în tribunale, dar nu pentru multă vreme. Sfântul Vasile, cel

mult doi ani, Sfântul Grigorie, mai puțin de un an, iar despre Sfântul Ioan se spune doar că „se pare că ar fi predat”, existând, astfel, posibilitatea să nu fi pus deloc piciorul în tribunale. Istoricul Sozomen menționează că atunci când Ioan era așteptat să judece procese și să participe la viața retoricilor, el a luat hotărârea de a se antrena în citirea Sfințelor Scripturi și de a filosofa după legea Bisericii, deoarece nu s-a putut adapta vieții tumultuoase a tribunalelor. Cât despre Sfinții Vasile și Grigorie, istoricii ne spun că ei au acceptat oficiul judecătoresc doar la insistențele cunoscuților, fie prin rugăminți, fie prin felurite „presiuni”. Profesorul Stylianos Papadopoulos notează despre Sfântul Vasile că „a pledat în judecătorii, a predat ocazional retorică, a vorbit la întâlnirile creștinilor cu știință de carte. A luat cuvântul în adunările oamenilor Bisericii, în Arhiepiscopia Cezareei. A fost rugat de arhiepiscopul cetății, Dianu, să-i ajute pe copiii creștini”²²³. În același context, Stylianos Papadopoulos, cercetând cu de-amănuntul viața și faptele Sfântului Grigorie, notează la un moment dat cum capadocienii nazianzieni aproape că l-au silit pe concitadinul lor să urce la catedră. Sfântul Grigorie, fără să râvnească acest oficiu, „a predat, a pledat, a impresionat, a fost admirat. Era într-adevăr un retor mare. Cuvântul îi era adesea poetic. Rezultatul a fost că și-a fermecat ascultătorii, care izbucneau în urale și aplauze. Pe el însă nu-l interesau prea mult asemenea lucruri și a părăsit repede catedra de profesor”²²⁴.

Am evocat aici, pe scurt, legăturile celor Trei Ierarhi cu lumea Tribunalului și a Catedrei nu pentru a ilustra neapărat preocupările lor în aceste direcții, mai ales că ei înșiși nu le-au râvnit, ci pentru a sublinia că *ei erau foarte bine pregătiți în arta retoricii, capabili să profeseze în mod strălucit.*

V.5. Concluzii

Întâlnirea predicii cu retorica greco-romană, petrecută îndeosebi în veacul al IV-lea, n-a schimbat esențial tehnica propovăduirii, însă

²²³ Stylianos PAPADOPOULOS, *Viața Sfântului Vasile cel Mare*, trad. Diac. C. Coman, Ed. Bizantină, București, 2003, p. 55.

²²⁴ Stylianos PAPADOPOULOS, *Vulturul rănit. Viața Sfântului Grigorie de Nazianz*, trad. Pr. C. Coman și Diac. C. Coman, Ed. Bizantină, București, 2002, p. 46.

predicatorii au îmbogățit această tehnică în folosul creștinismului. Am observat, de asemenea, că anumite operații retorice, sistematizate de Quintilian, sunt încă utile predicatorului modern. *Adaptarea* în predică nu înseamnă numai armonizarea limbajului și a conținutului vizavi de nivelul auditoriului, ci și menținerea pasului cu anumite norme ale retoricii moderne. Limbajul și tehnicile de utilizare, ca orice lucru omenesc, evoluează, se schimbă. De aceea, predicatorul nu trebuie să se plaseze într-un conservatorism păgubos, ci va urmări noutățile editoriale din domeniu, fructificând tot ce sprijină demersul omiletic. Raportul retorică – omiletică trebuie privit realist și obiectiv, pe tot parcursul istoriei, dar mai ales în perioada de maximă apropiere, așa cum am văzut în cazul Sfinților Trei Ierarhi. De aceea, punctăm în final:

- › după cum Vechiul Testament este considerat, cu dreptate, „pedagog” (călăuză) către Hristos (*Galateni* 3, 24), la fel poate fi socotită știința profană pentru învățătura creștină (Clement Alexandrinul);
- › practicarea retoricii, chiar pentru scurtă vreme, a însemnat pentru Sfinții Trei Ierarhi proba de foc a deprinderii vorbirii în public, fapt ce se va răsfrânge benefic asupra slujirii Amvonului;
- › din retorica greco-romană au preluat doar mijloacele tehnice ale rostirii frumoase și convingătoare, nu scopul și conținutul, utilizând arta în slujirea adevărului creștin; nu au făcut artă pentru artă, ca în forum și tribunale, ci *artă pentru misiunea Bisericii*;
- › reținem, în sfârșit, că prestigiul oratoric din timpul vieții pământești și extraordinara admirație pe care ei au câștigat-o de-a lungul veacurilor, se datorează, desigur, adâncimii învățăturii propovăduite și frumuseții stilistice, dar, mai presus de toate, exemplarei lor vieți duhovnicești, altfel spus, compatibilității dintre cuvântul rostit și exemplul personal, după modelul Învățătorului Desăvârșit, Iisus Hristos – Cuvântul Întrupat.

Așadar, studierea retoricii antice și a tehnicilor discursului profan modern nu numai că este de mare folos Omileticii, dar va fi și dovada unei deschideri firești pe care propovăduitorii trebuie să o aibă mereu față de valorile culturii laice, evident a celor care nu contrazic dreapta

credință. Iar această deschidere îl avantajează pe preot nu doar la Amvon, ci și la perfecționarea discursului public, în general. Ca intelectual în sânul comunității pe care o slujește, preotul este chemat adesea la diverse manifestări culturale și este invitat, totodată, să ia cuvântul. Ei bine, în atari situații el se va feri să țină o predicuță improvizată, care poate atrage aprecieri malițioase ale celor de față, cum, din păcate se întâmplă uneori. În schimb, va rosti liber o exhortație documentată și persuasivă, în care expresivitatea și vioiciunea stilistică va fi dovada deschiderii spre valorile culturii profane, după exemplul minunat al Sfinților Trei Ierarhi, patronii Facultăților de Teologie Ortodoxe și mentori duhovnicești ai celor care studiază în ele, cu dragoste, râvnă și conștiinciozitate.

Subiecte pentru seminarizare

1. Raportul dintre Retorică și Omiletică. Similitudini și diferențieri;
2. Cum au valorificat, concret, Sfinții Trei Ierarhi preceptele retoricii greco-romane?;
3. Utilitatea actuală a Retoricii antice.

BIBLIOGRAFIE

- Aristotel, *Retorica*, trad. Maria-Cristina Andrieș, Ed. IRI, București, 2004;
- Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;
- Coman, Ioan Pr., „Studiile universitare ale Părinților Capadocieni”, în: *Studii Teologice*, VII (1955), 9-10, pp. 531-554;
- Chilea, Sebastian Pr., „Leonard Fendt, *Homiletik*, ed. a II-a, Berlin, 1970 (recenzie)”, în: *Ortodoxia*, XXIV (1972), 2, pp. 255-256;
- Cicero, Marcus Tullius, *Despre Orator (De oratore)*, în vol. *Opere alese*, ediție îngrijită de G. Guțu, vol. II, București, 1973;
- Duțu, Constantin Pr., „Întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană”, în: *Studii Teologice*, XLIII (1991), 2, pp. 102-162;
- Florescu, Vasile, *Retorica și neoretorica*, Ed. Academiei, București, 1977;
- Ghiață, Petre, *Demostenes sau despre arta elocinței*, București, 1970;
- Guiraud, Pierre, *La Stylistique*, Paris, 1967;
- Iustin Martirul și Filosoful, Sf., *Apologia întâi în favoarea creștinilor*, 67, în PG 6, col. 429; cf. trad. rom. Pr. O. Căciulă, în vol. *Apologeți de limbă greacă*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 2, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978;

Quintilian, Fabius M., *Arta oratorică*, vol. I, II și III, trad. M. Hetco, Ed. Minerva, București, 1974;

Sălăvăstru, Constantin, *Mic tratat de oratorie*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010;

Vasile cel Mare, Sf., *Omilia a XXII-a (Către tineri)*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986.

VI. PREDICA ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ²²⁵

VI.1. Privire de ansamblu asupra predicii românești de la începuturi până în secolul al XX-lea

1. Sfinții Apostoli Andrei și Filip; 2. Sfântul Niceta de Remesiana; 3. Grigorie Țamblac; 4. Sfântul Voievod Neagoe Basarab; 5. Diaconul Coresi; 6. Sfântul Mitropolit Varlaam al Moldovei; 7. Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul; 8. Samuil Micu; 9. Petru Maior; 10. Eufrosin Poteca; 11. Sfântul Ierarh Andrei Șaguna; 12. Zaharia Boiu.

Pășim pe drumul deschis de primii propovăduitori ai Evangheliei, din zorii creștinismului și până la o epocă de apogeu, reprezentată de marii predicatori ai Bisericii noastre în perioada modernă, trecând pragul secolului al XX-lea și încercând să relevăm evoluția predicii de-a lungul acestor veacuri dimpreună cu acțiunile misionar-predicatoriale, prin surprinderea unor teme majore, a tehnicilor utilizate, precum și a progreselor dobândite în câmpul limbajului omiletic.

VI.1.1. *Sfinții Apostoli Andrei și Filip*

Urmele pașilor Sfântului Apostol Andrei cel Întâi chemat – *Ocrotitorul României* – se regăsesc și astăzi în Dobrogea, cunoscută sub denumirea de

²²⁵ Patru prelegeri (8 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Nicușor Beldiman.

Scythia Minor (Dacia Pontică), fostă provincie romană. El a propovăduit pe aceste meleaguri Sfânta Evanghelie chiar de la începutul creștinismului, având în cuget pilda și porunca Învățătorului Desăvârșit, Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Așadar, cunoaștem din istoria Bisericii Române că printre popoarele evanghelizate de Sf. Apostol Andrei se numărau și sciții, adică locuitorii daco-romani din Scythia Minor, strămoșii noștri. Nedepășind epoca apostolică, trebuie amintit, potrivit unor cercetări mai noi, și un alt misionar creștin, Sfântul Filip, cel de-al doilea apostol care a sfințit pământul românesc propovăduind, alături de Sf. Apostol Andrei, Cuvântul Evangheliei Mântuitorului Hristos.

VI.1.2. *Sfântul Niceta de Remesiana*

Ulterior, la sfârșitul secolului al III-lea și începutul celui de-al IV-lea, este menționat ca predicator episcopul daco-roman, Sf. Niceta de Remesiana, oraș din provincia Dacia Mediterranea, aflat pe drumul care lega Europa Occidentală de Constantinopol, aparținând de Mitropolia din Tesalonic. Despre activitatea acestui ierarh devotat cuvântului Domnului au lăsat mărturii preotul Ghenadie de Marsilia, în lucrarea *Liber de viris illustribus*, Cassiodor, în *De institutione divinarum litterarum*, precum și episcopul Romei, Inocențiu I, în *Epistola XVI* și *XVII* urmate, cu mult mai târziu, de date sintetizate de învățatul A. Burn într-o *Introducere* care precedă ediția completă a operei Sfântului Niceta. Cele care au făcut cunoscută viața și strădaniile sale sunt *Poemele XVII* și *XXVII*, compuse de Sf. Paulin de Nola, care constituie principalul izvor extern. Acestea i-au fost dedicate în urma celor două vizite făcute la Nola, la invitația prietenului său, spre a-și exprima dragostea plină de admirație față de un prieten drag, spre a-l cinsti în mod cu totul deosebit. Aflăm astfel din versurile Sfântului Paulin că Sfântul Niceta își desfășura activitatea misionară în Dacia.

Părintele profesor Ioan G. Coman face câteva precizări importante cu privire la legătura spirituală a Sfântului Niceta cu daco-romanii din acea epocă, arătând că Ortodoxia românească a primit, prin strămoșii ei daco-romani și prin generațiile lor următoare până azi, credința și

doctrina teologică fără schimbare de la Sfântul Niceta. Claritatea gândirii teologice la români vine, în mare măsură, de la Sfântul Niceta. Dulceața slujbelor și a cazaniilor ortodoxiei românești provine, probabil, tot de la el. Concluziile la care se poate ajunge sunt concis formulate de eruditul istoric Vasile Pârvan: a predicat învățătura creștină pe cele două maluri ale Dunării, fiind apostolul daco-romanilor din dreapta și din stânga Dunării.

VI.1.3. Grigorie Țamblac

Ca nume de marcă în istoria predicii secolului al XV-lea, trebuie amintit apoi Grigorie Țamblac, preot al Patriarhiei din Constantinopol, care vizitează de două ori Moldova, ostentind pe aceste plaiuri ani îndelungați. În Moldova a sosit ca trimis al Patriarhiei Ecumenice în anul 1401, în vremea domniei luminatului voievod Alexandru cel Bun, când între patriarhul de la Constantinopol și Mitropolia Moldovei au avut loc disensiuni provocate de nerecunoașterea lui Iosif, cel dintâi dintre mitropoliții acestei țări. Dar delegația din care făcea parte și Grigorie Țamblac aducea cu sine solia împăcării.

Țamblac a fost mai întâi călugăr la Constantinopol, apoi, din 1402, primește titlul de *prezviter al Bisericei cei mari a Moldovei*, unde a activat ca monah și predicator la Suceava. În această calitate, ieromonahul rostea, la 20 decembrie 1401, o predică la biserica mitropolitană din Suceava. Această cuvântare nu constituie un început în istoria predicii la români, ci, mai degrabă, prima mărturie din literatura omiletică ce ni s-a păstrat, despre roadele bune ale unei vieți religioase intens trăite în Biserica noastră la acea vreme. Au urmat și alte cuvinte de învățătură, pe care episcopul Melchisedec Ștefănescu consideră că le-a rostit în limba română, întrucât poporul român din Suceava nu le-ar fi înțeles altfel. Menționăm câteva panegirice la sfinți: *Cuvânt de laudă la Sfântul Gheorghe*, *Cuvânt de laudă la Sfinții Apostoli Petru și Pavel*, *Cuvânt de laudă la Profetul Ilie*, iar dintre cele rostite la comemorarea unor evenimente din viața Mântuitorului, notăm: *La Duminica Floriilor*, *La Vinerea Mare*, *La Joia Mare*, ultimele fiind dintre cele care tratează chestiuni

referitoare la învățătura de credință, asceza sau morala creștină, *Despre milostenie și săraci*, *Despre viața călugărilor*.

VI.1.4. *Sfântul Voievod Neagoe Basarab*

Trecem peste granițe și timp și ajungem în Țara Românească din anii 1512-1521, când domn era Sf. Voievod Neagoe Basarab, *urmaș al Basarabilor* – ieșiți din „umbra sfântă”, care, alături de Mușatini, sunt prezentați de Mihai Eminescu astfel: „Descălecători de țară, dătători de legi și datini”²²⁶. Voievodului Neagoe îi datorăm cea mai importantă operă a literaturii române în forma slavonă, scrisă în ultimii ani de domnie.

Conținutul manuscrisului are un caracter didactic, propriu-zis, un manual – testament, având ca finalitate educația viitorului domn. Prin urmare, prima carte de pedagogie românească este una politică și religioasă, cu elemente de tratat militar, dar în esență dă o serie de îndrumări în legătură cu felul cum trebuie să se comporte și să conducă un domnitor bun. Dacă prima parte constituie o antologie de comentarii, un conglomerat de texte religioase, identificabile în Biblie, în cărțile de cult ale Bisericii Ortodoxe, în cărțile poporului și la diferiți scriitori religioși bizantini, cea de-a doua parte, mai valoroasă, este structurată în 13 capitole ce tratează tot atâtea teme: comportarea viitorului domnitor, încă nevârstnic, față de boieri și față de popor, primirea solilor, dragostea lui Dumnezeu, dreapta judecată, evitarea războaielor prin renunțarea la orgoliu și apărarea păcii. Ceea ce ne interesează în mod deosebit în această a doua parte a *întâiului nostru tratat de dogmatică, de morală și de spiritualitate creștină* este prezența în cuprinsul *Învățăturilor* a primei predici cunoscute și păstrate în literatura noastră omiletică: *Cartea lui Neagoe Voievod către Chir Vlădica Macarie și către alți egumeni și ieromonahi și preoți și către tot clirosul, cându au îngropat a doao oară, în mănăstire la Argeș, oasele mume-sei, Doamnei Neagăi, și ale cocoșilor lui, Petru Voievod și Ioan Voievod, și a Doamnei Anghelini. Cu cuvinte și învățături de umilință*. Necrologul este străbătut, de la un capăt la altul, de o durere fără margini pentru pierderea fiului, dar și de regretul profund că

²²⁶ Mihai EMINESCU, *Scrisoarea III*, în vol. *Poezii*, Ed. Tedit FZH, București, 2004, p. 273.

nu a putut lua parte la înmormântarea mamei, pentru că se afla în pîrbezie ori, poate, pentru că era bolnav sau, în calitate de domn, se afla într-o campanie militară. Cu accente de bocet popular, descoperim în fiecare paragraf jalea de fiu și de tată care îi pierde, rînd pe rînd, pe cei dragi. Mai întîi, el se adresează celor prezenți la ceremonia funerară: „vlădica” Macarie, preoți, egumeni de la sfintele mănăstiri, boieri, mireni, bogați și săraci, bărbați și femei, cărora le cere iertare că, smerit, „cu un dor al inimii mele foarte amar și cu foc” dorește să cinstească moaștele mamei, cerându-și iertare de la aceasta că nu a găsit, în întreaga lui viață, răgazul de a-și arăta dragostea filială. Formula de adresare: „O, maica mea și dulceața inimii mele și roaba Dumnezeului meu”, sugerează duioșia sentimentelor, ca și cea prin care își începe tînguirea la căpătâiul fiului răpus de moarte: „O, fiul meu, Petre! O, fătul meu!”. Strigîndu-și durerea, bocind pe cel pentru care „ochii au rămas arși și pîrliți de jalea înfloririi tale”, realizează, dezarmat, că nu mai au niciun rost coroana și diademele cu care îl vor așeza în mormînt, căci, spune: „Stălparea mea s-a uscat”. Cu accente patetice, speră că totul este doar o iluzie: „Scoală, fătul meu, scoală, că au venit și oasele moașei tale (bunicii) la tine ca să se odihnească!”. Momentele dramatice și le alină cu credința că bunul Dumnezeu va avea milă de ei.

Se observă accentele lirice în redarea profundelor frămîntări sufletești prin repetarea invocațiilor în cadrul monologului adresat, comparațiile comune: „Eu eram înaintea ochilor tăi mai luminat decât razele soarelui”, ample enumerații, fraze, de asemenea, ample construcții exclamative spre lauda divinității, epitete depreciative, precum: „Ascultați-mă și pe mine, ticălosul”. Însă pacea și liniștea sufletească vor fi fost greu de dobîndit. Prin dragostea pentru cultură și rafinamentul artistic, prin harul, prin talentul scriitoricesc în redactarea *Învățăturilor*, cea dintîi operă de compoziție și inspirație poetică laică, de originalitate, creația Sf. Neagoe Basarab rămîne să înfrunte timpurile ce vor urma.

VI.1.5. *Diaconul Coresi*

Cazaniile lui Coresi ocupă locul cel mai important în literatura omiletică a Ortodoxiei românești, datorită prestigiului și circulației

largi de care s-au bucurat în decursul timpului. Cele mai vechi cazanii păstrate în limba română sunt din secolul al XVI-lea. Ele au fost traduse din limba slavonă de preoți sau călugări anonimi și au circulat în diferite părți ale țării, în copii manuscrise, din care unele se păstrează până azi în diferite codice, alături de alte scrieri religioase. Credem că este firesc să insistăm asupra cărților tipărite în limba română, grație cărora neobositul Diacon Coresi se bucură de aprecierea tuturor filologilor și istoricilor literaturii române: *deschizător de drumuri, ctitor pururea pomenit între ctitorii de limbă și cultură românească, începătorul cărții românești tipărite, părintele limbii române literare*, unul dintre pionierii de seamă ai ridicării limbii române la rangul de limbă de cultură, Diaconul Coresi a avut conștiința însemnătății operei sale. El vroia să facă din cărțile sale un instrument de răspândire a limbii românești, care să fie înțeleasă de toți: aceasta înseamnă existența unei preocupări pentru limba literară.

Prin strădania Diaconului Coresi au văzut lumina tiparului două colecții de cazanii: cea dintâi a fost tipărită în 1564, cu titlul *Tâlcul Evangheliilor*, tradusă în românește după lucrarea lui Petrus Melius Juhasz din 1563. Nu ne-a rămas decât în două exemplare, cu foi lipsă. Cartea formează un volum in-folio, nepaginat, și constă din două părți: prima parte cuprinde cuvântări pentru tot anul, începând de la Duminica Paștilor, explicând textul pericopelor evanghelice; partea a doua cuprinde molitfelnicul românesc. Pentru evoluția prediciei în limba română vom prezenta o serie de considerații asupra ultimei cărți tipărite la Brașov, între 14 decembrie 1580 și 28 iunie 1581. Este vorba despre *Evanghelia cu învățătură* sau *Cazania II*, denumiri prescurtate, Coresi dându-i un titlu explicativ: *Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învățătură, den tuspatur evangheliștii aleasă și den multe dumnezeiești scripturi, și dată Bisearicii lui Dumnezeu, în toate Duminici a se ceti, așijdere și la dumnezeieștile praznice și la ale altoru sfinți, spre învățătură creștiniloru oameni cătră dreptarea sufletului și trupului*.

Evanghelia cu învățătură cuprinde textul pericopelor evanghelice din duminicile de peste an și din unele sărbători, cu comentariile respective. De asemenea, sunt adăugate la finele lucrării rugăciunea *Tatăl nostru*, apoi *Crezul* și *Decalogul*, atât de necesare tuturor credincioșilor în orice moment. Cartea a fost editată cu litere latine în anul 1914 la București, sub îngrijirea filologilor Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici. Volumul

debutează cu Evanghelia la Duminica Vameşului şi a Fariseului, încheind ciclul anului liturgic cu Duminica a XXXII-a după Rusalii. Lipseşte însă, cum adesea s-a consemnat, predica la Duminica Ortodoxiei. Sunt omise, de asemenea, alte pericope evanghelice la cinci duminici din cursul anului bisericesc. În plus, Coresi a introdus o predică despre Sfânta Împărtăşanie, una la Sâmbăta lui Lazăr, alte predici tematice despre Sfânta Cuminecătură, la Lunea Paştilor şi la Înălţarea Domnului. I s-a imputat lui Coresi faptul că a ignorat sărbătorile închinare sfinţilor, şi aceasta tot ca o dovadă a influenţei reformate.

Traducătorii au păstrat o serie de comparaţii plastice, ca de exemplu: *viaţa noastră trece şi piere ca frunza şi florile, limba noastră cea sfântă, limba vechilor cazanii*, cum o definea mai târziu Alexei Mateevici, este limba vie, populară, simplă, o limbă viguroasă, dar şi flexibilă, deşi încă presărată cu termeni de origine slavonă, fapt ce îi conferă un iz arhaic. Pretutindeni însă se simte tendinţa de a moderniza limba prin adaptarea la graiul şi la vremea sa.

VI.1.6. *Sfântul Mitropolit Varlaam al Moldovei*

Marile personalităţi ale veacului al XVII-lea menţin vie ideea continuării impunerii limbii române ca unică limbă a vieţii culturale în Țările Române. Moldova primei jumătăţi a acestui secol de Renaştere târzie, de afirmare a umanismului, a avut parte, în împrejurări propice pentru dezvoltarea culturii, limbii şi literaturii române, de o colaborare fericită între domn şi mitropolit, între Biserică şi Stat. Perioada în care *Sfântul Mitropolit Varlaam al Moldovei*, între 1632-1653, şi-a desfăşurat activitatea, este strâns legată de înfloritoarea domnie a lui Vasile Lupu (1634-1653), om cultivat şi bun creştin, care ţinea să ridice în Iaşi săi lucrări de artă şi aşezăminte de cultură care să-i înveşnicească numele, iar în planul ideilor să sprijine activitatea bisericească şi literară. *Cazania* din anul 1643 este socotită drept un monument unic al literaturii noastre, care aparţine, deopotrivă, spiritualităţii ortodoxe bisericeşti şi patrimoniului literar laic. Lucrarea tipărită la Iaşi are titlul complet *Carte românească de învăţătură la dumenecele preste an şi la praznice împărăteşti şi la svânţi mari, cu dzisa*

și cu toată cheltuiala lui Vasilie, Voievodul și Domnul Țării Moldovei, din multe scripturi tălmăcită din limba sloveniască pre limba romeniască de Varlaam, Mitropolitul de Țara Moldovei. În tipariul domnesc, în Mănăstire a Trei Svetiteli, în Iași, de la Hristos 1643.

Cartea are două părți: partea întâi cuprinde 54 de cazanii la duminici din toate cele trei perioade liturgice, Triod, Penticostar și Octoih, iar partea a doua are 22 de cazanii la diferite sărbători.

Având un pronunțat caracter didactic, autorul urmărește la fiecare „învățătură” o anumită compoziție, o distribuire logică și clară, un scop persuasiv. Mai întâi, o parte introductivă ce se referă la semnificația zilei respective, apoi enunțarea temei, urmată de redarea pericopei evanghelice și dezvoltarea ei prin tehnica demonstrației, comparației și a exemplificării, și finalul concluziv ce conține învățătura moralizatoare, ce trebuie urmată de ascultători, sfaturi de renunțare la vicii, la viața trăită în păcat, îndemnuri la săvârșirea de fapte bune, dovadă a dragostei pentru aproapele nostru. Povestirile și ilustrațiile folosite în introducerea cazaniilor fac să atragă atenția chiar și a cititorilor și ascultătorilor de azi, cu toate că pretențiile lor față de forma și de fondul unei predici au crescut. Ion D. Popa consideră că această *Carte de învățătură* cuprinde toate genurile omiletice cunoscute atunci în istoria predicii românești: *omilia exegetică* (prima cazanie), *predica tematică* (cazania a șaptea) și *panegiricul*, mai ales în partea a doua a *Cazaniei*. Omiliile exegetice sunt de o valoare deosebită, întrucât dau interpretări valabile pentru totdeauna la unele texte scripturistice. Interpretările autorului sunt mult mai simple și pe înțelesul ascultătorilor în comparație cu exegeza greoaie a omiliilor din *Cazaniile* lui Coresi și de la Govora. Pentru a veni în ajutorul ascultătorilor săi, ierarhul cărturar folosește exemple cât mai plastice luate din viața lor de toate zilele. Uneori, înainte de textul scripturistic, pe care-l explică, se află o introducere pregătitoare, care ajută la înțelegerea textului evanghelic. Predicile tematice au conținut dogmatic, moral și istoric. Ca și predicile moderne, cazaniile care tratează o temă morală au ca scop principal formarea vieții creștinești a ascultătorilor lor. În panegirice, autorul prezintă, cu un talent literar deosebit, viața sfântului respectiv sau numai anumite aspecte importante din viața lui. Aceste panegirice sunt cu atât mai atractive pentru sufletele creștinilor

moldoveni, cu cât doi dintre sfinții la a căror sărbătoare Sfântul Varlaam ține predici sunt mai atașați de viața Bisericii lor. Este vorba despre Sfânta Parascheva și despre Sf. Ioan cel Nou de la Suceava.

Să observăm câteva aspecte legate de limba folosită de Varlaam, limba populară pe care el a deprins-o în munții Putnei și, mai târziu, ca monah, în preajma Mănăstirii Secu, o formă îngrijită de exprimare, în același timp expresivă. Stilul este popular, în același timp dovedind și reale calități literare. El este totodată simplu, clar, descriptiv, iar uneori cu puternice accente de sublim. Autorul folosește numeroase imagini plastice, descrieri din natură, figuri de stil și frumuseți literare, în scopul sensibilizării ideilor și al înțelegerii învățăturilor. Spre exemplu, acțiunea Sfântului Duh asupra credincioșilor este comparată cu aceea a ploii care fertilizează pământul; Vechiul Testament este comparat cu plugarii care pregătesc terenul semănătorului; venirea Mântuitorului este comparată cu venirea primăverii.

VI.1.7. *Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul*

Niciun secol n-a mai unit la un loc atâtea spirite superioare ca secolul șaptesprezece. Numai pe Ion Neculce, mitropolitul Dosoftei, spătarul Milesco, urmați de Dimitrie Cantemir, dacă i-am numi pentru Moldova, ar fi suficient pentru a asigura blazonul unui veac. Iar noi am insera aici și numele logofătului Udriște Năsturel, al stolnicului Constantin Cantacuzino, al fraților Radu și Șerban Greceanu, al cronicarului Radu Popescu, dar mai ales al Sf. Ierarh Martir Antim Ivireanul, pentru Țara Românească.

Creația valoroasă și originală a Sf. Antim Ivireanul o constituie *Didahiile*, care, în pofida pasiunii sale de tipograf, nu au fost tipărite în timpul vieții lui, ci ne-au parvenit prin intermediul a trei manuscrise ieșite la lumină după moartea sa. Acest fapt, așa cum s-a mai întâmplat ulterior cu creația altor învățați, precum Dimitrie Cantemir, a constituit un impediment frustrant în răspândirea și în special în influența covârșitoare pe care ar fi avut-o asupra literaturii noastre bisericești și laice în domeniul lingvistic, al expresivității limbii, al statisticii. Editate de profesorul Ion Bianu, după un manuscris descoperit de episcopul Melchisedec Ștefănescu în anul 1871, de profesorul Constantin Erbiceanu, după o copie descoperită

în anul precedent în biblioteca Mănăstirii Căldărușani, de același episcop, Melchisedec Ștefănescu, apoi de dr. I. Cornoil, Nicolae Iorga, Petre V. Haneș și Gabriel Ștrempel, tipărirea și retipărirea lor succesivă demonstrează preocuparea cercetătorilor pentru opera ierarhului care continuă și chiar desăvârșește buna tradiție a pravilelor vechi și a înaintașilor săi de a educa și îndruma pe clerici în toate cele cuvenite.

Volumele tipărite conțin 28 de predici expuse de Sfântul Antim pentru duminici, începând de la Duminica Vameșului și a Fariseului și pentru sărbători anuale, mari și mici și anume: *cinci la Duminica Floriilor, trei la Schimbarea la Față, două la Sfinții Împărați Constantin și Elena, două la Adormirea Maicii Domnului, două la Nașterea Domnului, două la Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, două la Sfântul Nicolae, două la Duminica lăsatului sec de brânză* și câte una la: *Tăierea împrejur, Bobotează, Întâmpinarea Domnului, Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, Sfinții Arhangheli, Sfinții Apostoli Petru și Pavel, Duminica vameșului și a fariseului, și un Cuvânt pentru pocăință.*

Totodată, au fost descoperite în originalul *Didahiilor*, așa cum ele au ieșit din pana învățatului mitropolit, alte nouă cuvântări ocazionale: predica la înscăunarea sa ca mitropolit – *Aceasta o am zis când m-au făcut mitropolit* –, trei cuvântări funebre, urmate de un cuvânt la parastas, dar și de două cuvântări la Spovedanie, alături de cele două întâmpinări întru apărarea sa, trimise în ianuarie și februarie 1712 domnitorului Constantin Brâncoveanu, atunci când, invidiat de unii clerici suspuși și de mireni, i se aduc acuzații atât de grave, încât i se cere în mod expres să-și dea demisia, întrucât căzuse, din această pricină, în dizgrația voievodului.

Constatăm că mitropolitul Antim a lăsat posterității toate genurile de predici: *omilii* exegetice și tematice sau sintetice, *pareneze, panegirice*. Izvoarele bisericești și laice sunt adesea citate și evidențiază cultura vastă a arhiereului. Astfel, el citează nu numai din Sfânta Scriptură, ci redă pasaje din Sfinții Părinți, numiți „dumnezeieștii dascăli”, precum Sf. Ioan Gură de Aur, cel mai mare orator bisericesc din epoca patristică, pe care-l numește când „Sfântul Zlataust”, ori „cel cu limba și cu inima de aur”, când „marele Zlataust”, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie Bogoslovul (Teologul), Sf. Efrem Sirul, numit și „lira Sfântului Duh”, Sf. Dionisie Areopagitul, Sf. Ioan Damaschin și, în sfârșit, Sf. Teofilact al Bulgariei. La

acestea adăugăm cărțile populare: *Fiziologul*, *Alexandria* și, bineînțeles, cărțile de slujbă. Dar marele mitropolit face mereu apel și la realitățile vieții, la moravurile păstoriților, la nevoile și aspirațiile poporului.

În ceea ce privește pregătirea apropiată a predicii, profesorul Dan Horia Mazilu afirmă că mitropolitul cărturar „cu siguranță își pregătea și își scria în prealabil didahiile, plănuiind – pentru unele dintre ele, ori poate pentru toate – chiar o eventuală tipărire. Cel puțin așa mă face să presupun acea *predoslovie* scrisă pentru un *Cuvânt de învățătură și de umilință în Dumineca Floriilor*. Antim nu-și îngăduia să refolosească predicile. Rangul și prestigiul său de cărturar îi cereau ca fiecare apariție în public să constituie un eveniment oratoric inedit”²²⁷.

Profesorul Eugen Negrici a dedicat retoricii lui Antim un volum dens – *Antim. Logos și personalitate* – în care studiază, cu o râvnă deosebită și cu autoritate științifică, aspectele elocinței mitropolitului muntean, totodată, ale începuturilor genului oratoric în literatura română. El arată că ierarhul ivirean așază creația sa pe întreaga rețea de reguli omiletice, excluzând improvizatia. Compozițional, predica este meditată, chibzuită lucid și, cu toată naturalețea și vigoarea ei, relevă un caracter scriptic. Ea constituie o revoluție și în sens beletristic, avansând ideea de public. Stilul cazaniei iese astfel din stereotipie și se subordonează relației predicator – auditor. Privită de aproape, opera mitropolitului este un dialog trunchiat în care unul din parteneri preîntâmpină obiecțiile și ia asupra sa răspunsurile²²⁸.

VI.1.8. Samuil Micu

Situată dincolo de arcul carpat, cea de-a treia provincie românească, Transilvania, a suferit alte influențe, atât la nivel politic, social, cât și cultural și religios. Mentorii Școlii Ardelene, istorici și filologi patrioți, care considerau istoria o disciplină fundamentală pentru neamul românesc, au fost Samuil Micu (1745-1806), Gheorghe Șincai (1745-1816),

²²⁷ Dan Horia MAZILU, *Introducere în opera lui Antim Ivireanul*, Ed. Minerva, București 1999, p. 89.

²²⁸ Eugen NEGRICI, *Antim. Logos și personalitate*, București, 1971, p. 84.

Petru Maior (1761-1821) și scriitorul Ion Budai-Deleanu (1760-1820), precedați de episcopul Inochentie Micu, cărturar preocupat de dobândirea drepturilor românilor. Cu argumente istorice, filologice și sociologice, ei au consolidat în conștiința colectivă originea latină a poporului român, originea etnică comună și unitatea de neam și de limbă a românilor din Transilvania cu cei de peste munți, caracterul latin al limbii române, aducându-și contribuția și la formarea limbii noastre literare.

Samuil Micu (1754-1806), cărturar ardelean, primul istoric român în această epocă de tranziție spre epoca modernă, este considerat de Nicolae Iorga începător al erudiției românești din Ardeal și cel dintâi care a învățat și pentru alții.

Este autorul *Propovedaniilor sau învățăturilor la îngropăciunea oamenilor morți*, lucrare editată la Blaj în 1784, cu tiparul Seminarului, în care se remarcă prin abilități speciale în povestirile inserate, ce au caracter laic, ca, de exemplu, referirea la moartea martirică a Sf. Constantin Brâncoveanu, un basm popular, un fragment din *Varlaam și Ioasaf*, predici scrise fără „măiestrie ritoricească”, pe înțelesul tuturor, dar cu credință adevărată. Conținutul cărții indică tipul acestora: *Șapte propovedanii, Ertăciuni la oamenii morți, Cuvânt de moarte* aparținând Sf. Vasile cel Mare și *Cuvânt pentru ieșirea sufletului* al Sf. Chiril al Alexandriei. A doua ediție a *Propovedaniei* sau *Învățăturilor la îngropăciunea oamenilor morți* s-a tipărit la Sibiu în 1842, cu cheltuiala lui Kir Bucur Bucureanci și cu binecuvântarea episcopului neuniților din Transilvania, Vasile Moga. Ediția aceasta este mai bogată în conținut și superioară din punct de vedere tehnic. Pe lângă predicile din prima ediție de la Blaj, cuprinde încă cinci predici pentru preoți și una pentru prunci. Nu se menționează de unde le-a luat editorul, dacă au mai fost tipărite sau păstrate undeva în manuscris. A treia ediție a *Propovedaniilor* a fost tipărită în anul 1907, după textul ediției de la Sibiu, de către preotul Ioan Nicorescu, având binecuvântarea episcopului ortodox Ioan Papp de la Arad.

Ca formă, cuvântările sunt îmbrăcate într-o frumoasă haină literară. Autorul a căutat să fie pe înțelesul poporului, care era lipsit atunci de alte izvoare de învățătură. Talentul literar se vedește și în cuvântările sale. Pe drept cuvânt, Samuil Micu a fost asemănat cu Ion Neculce, el fiind un interesant cronicar și un minunat povestitor.

VI.1.9. *Petru Maior*

Petru Maior (1760-1821), un alt fruntaș al Școlii Ardelene, s-a născut, ca și Samuil Micu, într-o familie ce aparținea micii nobilimi de proveniență recentă, ca fiu al protopopului George Maior, care a dat copiilor săi o educație aleasă.

Asemenea lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, desfășoară o valoroasă activitate pe tărâmul istoric sau filologic, neuitând preocupările de ordin omiletic. Considerăm că dintre preocupările multiple ale profesorului și protopopului de la Maghiar-Reghin, Petru Maior, activitatea predicatorială ilustrează contribuția la dezvoltarea literaturii omiletice și a renașterii transilvănene, ca rod al celor peste 20 de ani cât a slujit în Biserica poporului său. Publicate în timpul când se afla la Buda, în calitate de „crăesc revizor”, *Propovedaniile la îngropăciunea oamenilor morți* (1809), *Didahiile, adică învățături pentru creșterea fiilor la îngropăciunea pruncilor morți* (1809) și *Predichele sau învățăturile la toate duminicile și sărbătorile anului* (1810), alcătuiesc o operă voluminoasă. Astfel, volumul *Propovedanii* este alcătuit din 40 de cuvântări și 11 iertăciuni, *Didahiile*, din 15 cuvântări, ambele precedate de câte un amplu *Cuvânt înainte*, iar *Predichele* însumează 63 de cuvântări bisericești. De menționat că toate sunt scrise cu litere chirilice, în timp ce ediția din 1906 a protopopului Elie Dăianu de la Cluj este tipărită cu litere latine, iar inițiativa sa readuce în prim plan aceste cuvântări funebre, elogios prezentate în presa bisericească transilvăneană.

VI.1.10. *Eufrosin Poteca*

Numele arhimandritului Eufrosin Poteca (1786-1858) a rămas să înfrunte veacurile, fiind menționat printre primii monahi care cer învățământ de obște în Țara Românească și primul profesor de filosofie în școala românească de la *Sfântul Sava*. Viața i-a fost presărată cu încercări pe care le-a depășit și le-a acceptat ca pe ceva firesc. Originea țărănească modestă nu l-a împiedicat să devină un celebru orator al primei jumătăți a secolului al XIX-lea. Provine din satul Nucșoara, județul Prahova, de unde va lua drumul spre învățătură și spre un destin de excepție. A învățat, așa

cum și-a dorit cu ardoare, la Școala grecească până în 1816, când este numit profesor, iar după doi ani s-a transferat la Școala românească de la Sfântul Sava, pentru a preda geografia și filosofia. Face parte din grupul de tineri trimiși la studii la Universitatea din Pisa și apoi la Universitatea din Paris. Bucurându-se de un binemeritat prestigiu, cu un larg orizont cultural și teologic, se reîntoarce ca profesor de filosofie la Școala românească de la Sfântul Sava. Vremurile tulburi îl determină să plece la Budapesta cu scopul de a tipări *Filosofia cuvântului și a năravurilor*, traducere după J.N. Heineccius, care reprezenta punctul de pornire al cursurilor sale de filosofie. Își dedicase viața monahismului încă din 1806, fiind hirotonit ierodiacon, în 1809, și ieromonah, în 1813. Din cauza ideilor sale progresiste, în special cele referitoare la eliberarea robilor, va fi îndepărtat din învățământ și din capitală în 1832 și trimis ca egumen la Mănăstirea Gura Motrului din Mehedinți.

Arhimandritul Eufrosin Poteca a publicat volumul de predici *Cuvînte panighirice și moralnice* (București, 1826), cuprinzând *Cuvânt la deschiderea cursurilor de filosofie* (1 octombrie 1825), *Cuvânt zis la ziua Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos* (25 decembrie 1825), *Cuvânt zis la ziua Învierii Domnului Iisus Hristos* (18 aprilie 1826). Publicate în timpul vieții sau postum, sunt de reținut următoarele cuvântări: *Cuvânt către Înălțimea sa Grigorie Ghica prinț împărățitoriu Valahiei* (1827), *Cuvânt rostit la examenul public la Școala de la Sfântul Sava* (20 iulie 1827), *Cuvântarea la deschiderea Seminarului teologic din Buzău* (15 august 1836), *Cuvântul sfinției sale Părintelui Eufrosin spus la blagoslovenia oastei pământești*, *Cuvânt rostit către Domnitorul Gheorghe Bibescu cu prilejul vizitării județului Dolj* (1847), *Cuvânt pentru întâmpinarea Episcopului Calinic al Râmnicului, cu prilejul vizitării mănăstirii Gura Motrului* (25 iunie 1858) și cuvântările funebre rostite la înmormântarea unor personalități bisericești și laice: Dumitrache Bărcănescu (1827), arhiepiscopul Ioanichie Stratonichia (1839), Catinca Băneasa-Filipeasca, născută Balș, Constandin Bălăceanu.

Această enumerare scoate în relief faptul că, în ceea ce privește activitatea predicatorială, Eufrosin Poteca a utilizat mai multe genuri omiletice – predici la praznice și sărbători bisericești și pareneze –, dar și teme religioase, ca și altele extrase din realitatea imediată, în special cele sociale. Revenind la temele religios-morale, neobositul predicator a propovăduit învățătura creștină, având credința că poporul se poate

apropia de Dumnezeu, Părintele și Proniatorul nostru. El pleda pentru unitatea creștinilor în Hristos, pentru a dezvolta în rândul participanților la slujbele religioase trăsături morale deosebite precum iubirea față de aproapele, milostenia, îndepărtarea de păcate și practicarea rugăciunii.

Tematica socială vizează aspecte diverse: dragostea de țară ce l-a călăuzit până la sfârșitul vieții, alături de ideile înaintate ale epocii referitoare la dreptatea socială, educația prin școală și o temă pe care a abordat-o cu o cutezanță ce i-a îndârjit pe marii boieri: cea a eliberării robilor.

VI.1.11. Sfântul Ierarh Andrei Șaguna

Întreg secolul al XIX-lea este dominat de personalitatea Sf. Ierarh Andrei Șaguna (1808-1873), care a făcut din Biserică o forță socială activă. Pe orice treaptă ierarhică s-a aflat – vicar, episcop, mitropolit – el a evidențiat condiția conducătorului românilor ortodocși, în zbuciumatul secol amintit din „înstrăinatul Ardeal”, reușind să simbolizeze o epocă și o generație în care a realizat enorm pentru viața națională a celor pe care-i păstorea.

Preocupările omiletice sunt cele care îi desăvârșesc opera. Astfel, *Circularele* sale cuprind un adevărat program de muncă social-pedagogică, în centrul căroră se află, cum era și firesc, preoțimea, de la care să pornească toate îndemnurile bune, supravegherea sa părintească să îndrepte toți pașii poporului, să-i ferească din calea ispitelor și să-i conducă pe cărările înaintării în cultură și în bunăstare. El îndeamnă pe preoții pe care-i are sub oblăduire ca, potrivit misiunii primite de la Mântuitorul Hristos, să păstorească și să iubească turma, arătând acest lucru în trei chipuri: *cu gândul, cu cuvântul și cu fapta*.

Tot în scopul promovării acestei misiuni bisericești, Sf. Andrei Șaguna publică, în 1855, un număr de 58 de predici ale arhiepiscopului Astrahanului, Nichifor Theotoke, *Chiriadromion adică Cuvântări bisericești pentru fiecare duminică a anului*, cel mai important volum de predici apărut până atunci, însoțit de un *Adaos*, ce constă din 26 de cuvântări personale, pentru sărbătorile de peste an. Pe lângă cele 26 de predici din *Adaos*, pe lângă *Pastoralele* sale, s-au mai păstrat: *Predica ținută în catedrala de la Carloviț*, la 18 aprilie 1848, în Duminica Sf. Apostol

Toma, când a fost hirotonit episcop, rostită în limba sârbă și transcrisă de Nicolae Popea, vicarul său, precum și alte predici tematice la duminici: *Cuvânt la duminica a douăzeci și una după Rusalii*, cu subtitlul *Despre rodirea și nerodirea Cuvântului lui Dumnezeu*, *Cuvântarea la duminica a treizeci și treia după Rusalii*, în care vorbește despre nemulțumire și *Cuvânt la Duminica fariseului și a vameșului, despre evlavie*, acestea din urmă rostite în biserica grecească veche din Sibiu. Mitropolitul Andrei a pus accent nu numai pe conținutul predicii, ci și pe autoritatea morală a predicatorului. Pentru a fi asimilate mai ușor unele învățături dificile, el le trata în prima parte a predicii. Toate cuvântările sale sunt străbătute de un duh irenic, evitând orice tendință polemică. În condițiile de atunci, el considera că cea mai bună metodă de apărare a păstoriților săi constă într-o instruire cât mai temeinică în învățătura Bisericii strămoșești.

Izvoarele utilizate în redactarea predicilor sunt multiple, începând cu Sfânta Scriptură, Vechiul și Noul Testament, căci așa cum arată acesta, Sfânta Scriptură ne dă dovezi sigure, că rodirea cuvântului dumnezeiesc învățat și propovăduit prin Hristos a fost îmbelșugată. Alte izvoare sunt cărțile bisericești de ritual precum *Sinaxarele* și imnologia, cărțile de predici ale lui Nichifor Theotoke și istoria bisericească. Stilul predicilor este cel bisericesc, apropiat de limba cazaniilor, pe care o aprecia atât de mult, preferând limbajul cu iz arhaic și popular abundenței neologismelor și mai ales tendințelor latinizante impuse de Timotei Cipariu.

VI.1.12. Zaharia Boiu

Printre marii predicatori formați în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prin inițiativa și sprijinul efectiv al ilustrului mitropolit Andrei Șaguna, se numără și distinsul preot Zaharia Boiu (1834-1903), care a împletit în mod strălucit activitatea nobilă de profesor cu cea de propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu în atât de mult încercata Transilvanie.

Corolarul tuturor acestor strădanii constă în predicile originale, tipărite și dăruite preoților ca modele. Amintim cu admirație următoarele volume de cuvântări bisericești: *Semințe din agrul (ogorul, n.n.) lui Hristos*: Tom. I. *Cuvântări la duminicile de preste an* – 56 de predici

(1898); Tom. II. *Cuvântări la praznicile și sărbătorile de preste an precum și la casuale bisericești* – 50 de predici (1898); Tom. III. *Cuvântări bisericești la înmormântări, parastase și alte festivități funebre* – 46 de predici (1899), toate publicate la Sibiu și elogios prezentate în paginile publicației *Telegraful Român*.

Volumul *Cuvântări funebre și memoriale* (Sibiu, 1889) cuprinde și un *Adaos* structurat în două secvențe care înmănunchează o suită de texte biblice necesare preoților la întocmirea cuvântărilor funebre (434 de texte biblice), căci intenția autorului era aceea de a concepe o lucrare cuprinzând în totalitate viața bisericească a unei comunități ortodoxe române.

Trilogia de cuvântări bisericești *Semințe din agrul lui Hristos* a fost premiată de cea mai înaltă instituție culturală, Academia Română, în anul 1903, prilej cu care autorul este apreciat drept *fala Anvonului român de peste Carpați*.

Caracterizate prin originalitatea ce derivă din talentul literar, cuvântările bisericești ale lui Zaharia Boiu acordă în mod egal atenție fondului și formei, aflate în armonie și echilibru. Ele impresionează prin bogăția conținutului lor dogmatic și moral și au ca izvor principal Revelația dumnezeiască: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, remarcându-se prin biblicitatea lor. Dintre genurile asupra cărora a zăbovit amintim omiliile exegetice, predicile tematice, alături de pareneze și panegirice. Partea introductivă o constituie textul biblic sugestiv, rezumându-se, adesea, la o singură temă. În tratarea lor se remarcă numeroasele aplicații la viața practică, iar încheierea propune o rugăciune selectată cu grijă. Limbajul simplu, deloc sofisticat, era utilizat pentru a ajunge ușor la sufletele și inimile ascultătorilor, neînțelegând prin aceasta că era lipsit întru totul de podoabe stilistice de o frumusețe neîntrecută.

În concluzie, părintele Zaharia Boiu rămâne pentru secolul al XIX-lea o figură proeminentă, prin ținuta demnă, prin noblețea sufletească, prin aspirații și prin tot ceea ce a rămas de la el să dăinuie peste timp, căci a dat sfaturi atât de înțelepte tuturor slujitorilor Sfintei Biserici, ca, de pildă: „Prin rostul tău, preotule, vorbește către poporul timpului tău!”

Alături de cei nominalizați mai sus, trebuie amintiți și alți predicatori importanți care au lăsat posterității cuvântări scrise: *preotul Ioan Zoba*

din Vinț, mitropolitul *Veniamin Costachi*, episcopul *Dionisie Romano*, arhieriei *Neofit* și *Filaret Scriban*, episcopul *Melchisedec Ștefănescu*, părintele profesor *Vasile Mitrofanovici*, însă ne oprim aici cu surprinderea imaginii evoluției cronologice a ostnelilor omiletice. Merită să reținem că se poate constata o continuitate în această privință, deoarece în toate cele trei provincii românești a existat aceeași preocupare pentru predică, țelurile fiind comune: apărarea și promovarea credinței străbune, dezvoltarea limbii și a culturii, dar și menținerea conștiinței unității naționale a tuturor românilor. Astfel, prin predicile lor, acești predicatori consacrați au așezat o frumoasă și trainică temelie.

Subiecte pentru seminarizare

1. Cele mai vechi mărturii scrise cu privire la predica în Biserica Ortodoxă Română;
2. Modalități practice de valorificare a cărților de predici. Studii de caz.

BIBLIOGRAFIE

Alexe, Ștefan Pr., „Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele IV și V” (teză de doctorat), în: *Studii Teologice*, XXI (1969), 7-8, pp. 453-587;

Antim Ivireanul, Sf., *Predici*, ediție critică, studiu introductiv și glosar de Gabriel Ștrempel, Ed. Academiei, București, 1962;

Basarab, Neagoe, Sf., *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie. Versiunea românească de la Curtea de Argeș și originalul slavon în facsimil*, transcrierea și traducerea fragmentelor de acad. Gheorghe Mihăilă, Ed. Eparhiei Argeșului și Muscelului, Curtea de Argeș, 2009;

Bianu, Ioan, Hodoș, Nerva, *Bibliografia românească veche, 1508-1830*, vol. I, București, 1903;

Binder, Pavel, Huttman, Arnold, „Geneza Cazaniei a II-a (1581) și legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Brașov”, în: *Studii de limbă literară și filologie*, București, 1969;

Boiu, Zaharia Pr., *Semințe din agrul lui Hristos*, vol. I: *Cuvântări la duminicile de preste an*, Sibiu, 1898;

Bulacu, Mihail Pr., „Cartea românească de învățătură a marelui Varlaam, mitropolitul Moldovei”, în: *Glasul Bisericii*, XVI (1957), 12, pp. 908-920;

Bunea, Ioan Pr., „Opera omiletică a lui Samuil Micu”, în: *Mitropolia Ardealului*, XXIII (1978), 7-9, pp. 494-510;

- Cartoian, Nicolae, *Istoria literaturii românești vechi*, vol. I, București, 1940;
- Ciurea, Alexandru Pr., „Antim Ivireanul, predicator și orator”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXIV (1956), 8-9, pp. 775-817;
- Demciuc, Vasile Diac., „Mitropolitul Grigorie Țamblac, un adevărat «ambasador» al Ortodoxiei”, în: *Lumina de Duminică*, nr. 45 (159), anul IV – Serie națională, duminică, 9 noiembrie 2008, pp. 6-7;
- Dianu, Ion, „Mitropolitul Varlaam ctitor de scriere și carte românească”, în: *Glasul Bisericii*, XL (1981), 1-2, pp. 80-103;
- Dura, Nicolae Pr., „Preotul profesor Zaharia Boiu propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu”, în: *Mitropolia Ardealului*, XXIX (1984), 1-2, pp. 19-33;
- Eminescu, Mihai, *Scrisoarea III*, în vol. *Poezii*, Ed. Tedit FZH, București, 2004;
- Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, an IV), Ed. Universității din București, 2001;
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1969;
- Lupaș, Ioan, *Mitropolitul Andrei Șaguna. Monografie istorică*, Sibiu, 1909;
- Manolache, Dometie Protos., „Aspecte ale providenței și lucrării de mântuire în Cazanul lui Varlaam”, în: *Studii Teologice*, XXVI (1974), 5-6, pp. 396-405;
- Mazilu, Dan Horia, *Introducere în opera lui Antim Ivireanul*, Ed. Minerva, București, 1999;
- Micle, Veniamin Arhim., „Preocupările omiletice ale mitropolitului Andrei Șaguna”, în vol. *Trepte spre Anivon. Studii Omiletice*, Mănăstirea Bistrița, 1994, pp. 165-181;
- Micle, Veniamin Arhim., *Studiu introductiv*, la Arhim. Eufrosin Poteca, *Predici și cuvântări*, Mănăstirea Bistrița, 1993, pp. 3-31;
- Micle, Veniamin Arhim., „Zaharia Boiu”, în: *Mitropolia Ardealului*, XX (1975), 6-8, pp. 489-496;
- Negrici, Eugen, *Antim. Logos și personalitate*, București, 1971;
- Pârvan, Vasile, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911;
- Plămădeală, Antonie Mitrop., *Dascăli de cuget și simțire românească*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981;
- Popa, Ion, „Valoarea omiletică a Cazanului lui Varlaam”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXIX (1971), 5-6, pp. 550-563;
- Ștefănescu, Melchisedec Episcop, *Viața și scrierile lui Grigorie Țamblac*, București, 1883;
- Zamfirescu, Dan, „Grigorie Țamblac. Legenda lui în cultura română”, în: *Manuscriptum*, XVII (1986), 4, pp. 22-38;
- Zamfirescu, Dan, „Învățăturile lui Neagoe Basarab. Problema autenticității”, în: *Romanoslavica*, IX (1963), pp. 341-401.

VI.2. Predica în Biserica Ortodoxă Română în secolul al XX-lea și începutul celui de-al XXI-lea

1. Preliminarii; 2. Perioada 1900-1947. Reprezentanți de seamă, cursuri și manuale de Omiletică, studii, cărți de predici, teme și idei reprezentative (prezentare selectivă); 2.1. Pr. dr. Ioan Lupaș; 2.2. Episcopul Grigorie Comșa; 2.3. Pr. prof. dr. Grigore Cristescu; 2.4. Patriarhul Miron Cristea; 2.5. Patriarhul Nicodim Munteanu; 2.6. Pr. dr. Marin C. Ionescu; 2.7. Pr. Toma Chiricuță; 2.8. Prof. dr. Vasile Ispir; 2.9. Mitropolitul Nicolae Bălan; 2.10. Arhim. dr. Vasile Vasilache; 2.11. Pr. prof. dr. Ilarion Felea; 2.12. Pr. prof. dr. Mihail Bulacu; 2.13. Arhim. dr. Iuliu Scriban; 2.14. Episcop Dr. Vasile Coman. 3. Perioada 1948-1989. Reprezentanți de seamă, cursuri și manuale de Omiletică, studii, cărți de predici, teme și idei reprezentative (prezentare selectivă); 3.1. Patriarhul Justinian Marina; 3.2. Pr. dr. Ștefan Slevoacă; 3.3. Pr. prof. dr. Ene Braniște; 3.4. Pr. prof. dr. Sebastian Chilea; 3.5. Arhid. prof. dr. Nicolae Balcă; 3.6. Pr. prof. dr. Dumitru Belu; 3.7. Patriarhul Iustin Moisesescu; 3.8. Pr. prof. Nicolae Petrescu; 3.9. Arhim. Veniamin Micle; 3.10. Pr. prof. Ioan Bunea; 4. Perioada 1989-2014. Reprezentanți de seamă, volume de predici, teme și idei reprezentative (prezentare selectivă); 4.1. Patriarhul Teoctist Arăpașu; 4.2. Arhim. Ilie Cleopa; 4.3. Mitropolitul Antonie Plămădeală; 4.4. Arhid. prof. dr. Petru I. David; 4.5. Monahul Nicolae Steinhardt; 4.6. Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; 4.7. Pr. Boris Răduleanu; 4.8. Prof. dr. Teodor M. Popescu; 4.9. Arhimandritul Teofil Părăian; 4.10. Pr. prof. acad. dr. Mircea Păcurariu; 4.11. Pr. prof. dr. Vasile Mihoc; 4.12. Mitropolitul Bartolomeu Anania; 4.13. Pr. prof. dr. Constantin Galeriu; 4.14. Arhim. Sofian Boghiu; 4.15. Pr. prof. dr. Vasile Gordon. 5. Priorități asupra cărora profesorii titulari și-au concentrat atenția: actualizarea cursurilor universitare, stimularea susținerii tezelor de doctorat, încurajarea publicării de cărți, studii și articole de specialitate; 5.1. Actualizarea cursurilor universitare; 5.2. Teme de interes major tratate în tezele de doctorat din sfera Omileticii; 6. În loc de concluzii: Deziderate privind propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română, pentru prezent și viitor. Câteva observații.

VI.2.1. *Preliminarii*

Urmând poruncii Mântuitorului Iisus Hristos „Mergând, învățați toate neamurile...” (*Matei* 28, 19), fiecare slujitor al Amvonului este chemat a vesti cu râvnă, competență și dragoste cuvântul lui Dumnezeu. Este o datorie sacră, dar și o poruncă, ambele rezultând din slujirea învățătoarească a fiecărui preot, aceea de a transmite prin predica rostită sau prin cuvântul scris adevărurile sfinte descoperite nouă de Fiul lui Dumnezeu, Învățătorul nostru Desăvârșit, Cel Care ne-a adus de sus învățătura cea adevărată și ni L-a descoperit pe Tatăl. Tot El, prin harul Sfântului Duh, ne călăuzește pe fiecare dintre noi, cei care am primit sfântul dar al preoției, întru bunăvestirea Cuvântului și a „faptelor minunate ale lui Dumnezeu” (*Faptele Apostolilor* 2, 11). „Vai mie de nu voi binevesti!” – exclamă Sf. Apostol Pavel (*1 Corinteni* 9, 16), iar această grijă este de actualitate pentru orice slujitor al lui Hristos, din toate timpurile și din toate locurile. Prin vestirea cuvântului se sădește, cu lucrarea Sfântului Duh, credința în inima omului, dar nu o credință abstractă, pur „noetică”, ci o „credință lucrătoare prin iubire” (*Galateni* 5, 6). În viața de credință, iubire și har a Bisericii Ortodoxe, fiecare duminică a anului liturgic are o încărcătură spirituală aparte. Fiecare duminică, prin pericopa evanghelică respectivă, ne aduce în fața ochilor noștri sufletești chipul și lucrarea Mântuitorului Hristos, ne transpune pe toți în vremea aceea și ne face contemporani cu cele petrecute acum aproape 2000 de ani.

Iată de ce predica ocupă un loc atât de important în cadrul misiunii pastorale. Ea însă nu trebuie separată de contextul unei vieți trăite cu responsabilitate și în care și alte misiuni se cer împlinite. Propovăduirea cuvântului este una dintre marile îndatoriri pe care preotul le are față de păstoriții săi. O predică persuasivă este întotdeauna în duhul serviciului liturgic, arhitectural și iconografic al unei biserici. Liturghia îi pregătește pe credincioși pentru receptarea cuvântului de învățătură. În cadrul liturgic credincioșii sunt mult mai dispuși să asculte o predică. Predica sau omilia, indiferent ce gen ar îmbrăca acestea, la care s-a adăugat cateheza, au fost și sunt părți obligatorii ale Sfintei Liturghii. Predica nu este

benevolă sau facultativă, ci moment din rânduiala obligatorie a Sfintei Liturghii. Ea nu este apanajul slujitorilor mai instruiți sau mai buni oratori, ci este obligație liturgică a tuturor. De aceea, nu putem concepe Sfânta Liturghie fără predică sau cuvânt de învățătură. Am putea spune chiar că Liturghia nu este completă, dacă nu are și predică²²⁹.

Cuvântarea izolată de Liturghie poate da ascultătorului o senzație falsă de cunoaștere a lui Dumnezeu. Astfel, el poate ajunge să confunde Evanghelia cu înțelegerea intelectuală a credinței, însoțită de un ansamblu de norme morale. În ceea ce-l privește pe cel ce predică, discursul lui, oricât de bine ar fi construit după legile oratoriei, dacă este rupt de Biserică, dacă nu se înscrie în realitatea liturgică, atunci nu este predică, ci devine un act personal al predicatorului²³⁰.

Așa cum am remarcat în capitolul anterior, predica românească a avut un rol important pentru apărarea Ortodoxiei și pentru dezvoltarea limbii și a culturii naționale, fapt menționat astăzi în toate tratatele de istoria limbii și literaturii române. Este cunoscut, de asemenea, rolul ei în păstrarea conștiinței unității naționale a românilor de dincolo și de dincoace de Carpați. Prin conținutul lor legat de viața societății românești din diferite epoci, multe dintre predicile vechi ce ni s-au păstrat sunt astăzi oglinzi din care istoricii, sociologii și filologii ajung să cunoască stări de lucruri de mult apuse. Deși, după cum vom observa în cele ce urmează, în predica secolului al XX-lea se reflectă mai mult decât în secolele precedente realitățile culturale, sociale, economice și politice prin care a trecut poporul nostru, reținem, totuși, că s-a continuat dezvoltarea omiletică pe temeiul tezaurului moștenit, s-a clădit pe el, așa cum un constructor înțelept procedează la ridicarea unei case, făcându-i mai întâi temelia.

Activitatea predicatorială a fost mai cultivată în Ardeal, datorită vecinătății Bisericii Protestante în care, precum se știe, simplificările liturgice i-au lăsat predicii locul central, existând o adevărată competiție

²²⁹ Pr. Nicolae D. NECULA, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. III, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2004, p. 275.

²³⁰ † BARTOLOMEU (Valeriu) ANANIA, „Cuvânt înainte”, în vol. Ioan TOADER, *Metode noi în practica omiletică*, Ed. Arhiepiscopiei Cluj-Napoca, 1997, p. 3.

misionară, materializată prin rostirea unor predici bine întocmite, care au fost publicate în revistele vremii și în volume de predici. Cu toate acestea, și în celelalte provincii românești este incontestabil faptul că toți propovăduitorii conștiincioși și-au structurat cuvântările lor, în primul rând pentru împlinirea scopului religios-moral, dar au avut în atenție și realitățile vieții cotidiene. Din acest punct de vedere, secolul al XX-lea cunoaște trei etape: de la început până la instalarea comunismului (1945); perioada propriu-zisă a comunismului (1945-1989) și perioada 1990-2000, a recâștigării și manifestării libertății de exprimare.

În această evaluare de ansamblu, fără pretenția de a fi exhaustivi²³¹, vom împărți autorii în trei grupe, potrivit celor trei etape ale predicii secolului al XX-lea arătate anterior și vom menționa, *având în vedere anul apariției*, numai nume ale celor mai recunoscuți reprezentanți – ierarhi, preoți și profesori de teologie – ale căror predici le regăsim publicate în volume sau în diferite periodice bisericești. Totodată, convingi de faptul că Omiletica a înregistrat în acest interval opere științifice de certă valoare – manuale, cursuri, cărți, studii, articole – ale căror concepte și orientări sunt valabile și astăzi, într-un procent semnificativ, vom semnaliza și cele mai importante capitole privind preocupările specialiștilor în domeniu.

Asumându-ne, totuși, riscul inevitabil al subiectivismului, recunoscând că unii autori ne-au convins mai mult decât alții, ne vom ocupa în această prezentare nu numai cu o trecere în revistă a numelor și titlurilor omiletice, ci vom încerca și o scurtă analiză critică a volumelor supuse cercetării, evidențiind ideile sau problemele generale și pe cele speciale tratate, tehnica omiletică, stilul, originalitatea și coerența exprimării, genurile cultivate, meritele de fond și de formă ale acestei literaturi, ecourile și valoarea ei de actualitate, sperăm, cu exemplificări deosebit de utile pentru predicatorii de astăzi.

²³¹ Întrucât trebuie să ne încadrăm în parametrii prelegerilor, suntem nevoiți să limităm prezentarea la strictul necesar. Cei interesați să extindă cercetările au la îndemână *Bibliografia Catehetică și Omiletică*, alcătuită de titularii disciplinei de la București, sub coordonarea Pr. Vasile Gordon (accesibilă și online, pe site-ul www.ftoub.ro).

VI.2.2. *Perioada 1900-1947. Reprezentanți de seamă,
cursuri și manuale de Omiletică, studii, cărți de predici,
teme și idei reprezentative (prezentare selectivă)*

După cum vom observa, în acest interval s-au remarcat autori străluciți, teologi de mare erudiție și personalități de înaltă conștiință sub aspect misionar și patriotic, rostind cuvântări pline de învățătură teologică ortodoxă, de subtilități dogmatice și morale, acestea fiind oglinda frământărilor, convingerilor și trăirilor religioase de-a lungul vremii. Unii dintre ei, conștienți de răspunderile pe care le aveau și înțelegând „semnele timpului”, au prevăzut pericolul comunismului ateu și au presărat în predicile lor îndemnuri la păstrarea conștiinței național-ortodoxe, fapt pentru care au avut mai apoi de suferit felurite prigoane, inclusiv închisori, în care, o parte dintre ei, și-au dat obștescul sfârșit.

Între cei mai prolifici autori din perioada 1900-1947 se regăsesc: Pr. dr. Ioan Lupaș, Episcopul Grigorie Comșa, Pr. prof. dr. Grigore Cristescu, Patriarhul Miron Cristea, Patriarhul Nicodim Munteanu, Pr. dr. Marin C. Ionescu, Pr. Toma Chiricuță, Prof. dr. Vasile Ispir, Mitropolitul Nicolae Bălan, Arhim. dr. Vasile Vasilache, Pr. prof. dr. Ilarion Felea, Pr. prof. dr. Mihail Bulacu, Arhim. dr. Iuliu Scriban, Episcop Dr. Vasile Coman.

VI.2.2.1. *Pr. dr. Ioan Lupaș (1880-1967)*

Cunoscut în plan cultural și social mai mult ca istoric, profesor și om politic, a fost, de fapt, un distins preot, militant al Marii Uniri a Transilvaniei cu România. În literatura omiletică a lăsat două cărți, în afară de predicile publicate separat, în diverse reviste: *Mângâiați poporul! Cuvântări bisericești de dr. I. Lupaș și alți preoți din Protopopiatul Săliștei* (Sibiu, 1916) și *Căzut-a cununa capului nostru. Cuvântări funebreale* (Sibiu, 1918). În cuvântarea rostită la instalarea noului preot în Parohia Gurarâului, protopopul Ioan Lupaș arată că

„datoria de a predica mult și bine nu este o pretenție exagerată a timpurilor moderne, ci este o problemă pastorală atât de veche, pe cât

de veche este însăși Biserica creștină [...]. Preotul trebuie să predice neconținut, chiar dacă nu convine cuiva, aceasta fiind o problemă secundară, scopul lui este să aibă totdeauna în vedere binele și frumosul bisericii, înflorirea culturii și înaintarea poporului”²³².

Pentru că în Ardeal a fost mereu o preocupare specială mai ales pentru necrologuri, vom ilustra câteva caracteristici ale cuvântării *Destul a fost, Doamne!*:

- › este un cuvânt bine cumpănit; deosebit de inspirată alegerea *textului-motto*: „Destul a fost, Doamne, ia sufletul meu!”, care creează un impact puternic asupra auditoriului. Reținem de aici că pentru trezirea receptivității celor ce ne ascultă trebuie să-i întâmpinăm adeseori cu expresii „tari”, „șocante”, – în sensul bun al cuvântului;
- › a evidențiat în mod exemplar însușirile părintelui răposat, ca pildă pentru credincioși, dar și pentru preoții care ascultau atunci cuvântarea. Desprindem de aici caracterul pedagogic al necrologului;
- › vorbitorul n-a uitat să rostească și cuvintele de mângâiere pentru cei rămași, familie, rudeni, enoriași. Înțelegem, așadar, rolul mângâietor și încurajator al predicii.

VI.2.2.2. *Episcopul Grigorie Comșa* (1889-1935)

Prezentarea operei sale omiletice, îndeosebi a volumelor de predici, va scoate în evidență cel mai bine locul pe care acesta îl ocupă printre ostenitorii de excepție ai Omileticii românești²³³:

- *Darurile Duhului Sfânt* (Arad, 1934), volum ce cuprinde predici rostite cu ocazia cercetării credincioșilor săi la praznicul Rusaliilor;
- *Haina de nuntă* (Arad, 1935), lucrare ce conține 22 de predici tematice despre: păcat, valoarea timpului, grija de suflet, frica de Dumnezeu,

²³² Redacția, „Instalare de preot în Gurarâului”, în: *Telegraful Român*, LIX (1911), 3, p. 16.

²³³ Personalitatea și opera omiletică a distinsului ierarh, beneficiază de o teză de doctorat, elaborată de Pr. Filip ALBU, *Opera omiletică a episcopului Grigorie Comșa al Aradului*, Arad, 2011 (sub coordonarea Pr. Prof. V. Gordon).

purtarea de grijă a lui Dumnezeu, judecata din urmă, conștiința creștină, învierea morților, viața de veci ș.a. Aceste predici se disting prin planul precis al temelor, prin argumentarea lor cu texte din Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți și printr-o limbă cursivă și limpede;

- *Veniți la Hristos* (Arad, 1926) cuprinde predici la toate duminicile anului bisericesc, începând cu Duminica Paștilor și încheind cu duminica Floriilor;

- *De la leagăn până la mormânt* (Arad, 1927), alcătuită din 51 de predici la Taina Botezului, Mărturisirii, Euharistiei, Maslului, Cununiei și la sfințiri de biserici;

- *Predici pentru toate duminicile de peste an și alte ocazii* (Arad, 1918). Acest volum conține 74 de predici, dintre care 29 aparțin preotului Gheorghe Maior, iar 45, episcopului Grigorie Comșa. Stilul lor este concis, ferindu-se de exagerări și de oratorism superficial, abordând teme ce interesează viața reală a credincioșilor;

- *Aprindeți darul lui Dumnezeu* (Arad, 1934), o culegere de meditații în care accentuează rolul preotului de propovăduitor al Evangheliei. Autorul insistă asupra datoriei preotului de a fi pătruns el însuși de adevărurile eterne pe care le propovăduiește și de harul mântuitor al Sfințelor Taine;

- *Predici la sărbătorile bisericești* (Arad, 1925) cuprinde 20 de paneirice și predici tematice la marile praznice și sărbători: Nașterea Maicii Domnului, Înălțarea Sfintei Cruci, Cuvioasa Parascheva, Sfântul Dimitrie, Anul Nou, Sfântul Nicolae, Nașterea Domnului ș.a. Aceste predici sunt bine documentate cu citate din Sfânta Scriptură, diferiți părinți predicatori și istorici. Ele conțin învățături și îndemnuri în strânsă legătură cu viața de toate zilele a credincioșilor, având intenția de a-i determina pe aceștia la adoptarea unui stil de viață care să le faciliteze urcușul duhovnicesc;

- *Păstor și turmă* (Arad, 1925), lucrare ce conține cuvântările rostite cu prilejul hirotoniei și instalării sale ca episcop, precum și la alte ocazii;

- *Brazde în ogorul Ortodoxiei*, tipărită la Arad, în 1932. Volumul este alcătuit dintr-un mănunchi de 10 pastorale și 70 de cuvântări rostite la parastase, înmormântări, sfințiri de case culturale și monumente ale eroilor, toate vizând diferite stări din viața bisericească a acelor timpuri;

◦ *Spre zările veșniciei* (Arad, 1933), volum ce înmănunchează predici și cuvântări ocazionale (pareneze) și reprezintă în mod cronologic o parte din ostenelele sale în activitatea predicatorială;

◦ *Flori din grădina sufletului* (Arad, 1934), alcătuită din 56 de predici, dintre care 43 de cuvântări ocazionale și 13 pastorale chiriarihale.

În afară de acest număr însemnat de cărți de predici, episcopul Grigorie Comșa ne-a lăsat două volume de pilde și istorioare ilustrative: *Trei sute cincizeci de pilde pentru predici și alte cuvântări* (Arad, 1928, în colaborare cu arhimandritul Iustin Suciu) și *O mie de pilde pentru viața creștină* (Arad, 1929), precum și cartea *Istoria prediceii la români* (București, 1921), care constituie nu numai o antologie omiletică de 303 pagini, ci o sursă-reper în domeniul Teologiei Practice. Totodată, poate fi socotită drept moment de referință în cultura interbelică, întrucât constituie o oglindă a gândirii bisericești medievale și moderne. Contribuția omileților este ușor de identificat, întrucât structura cărții urmează două criterii: cel istoric (o împărțire pe secole, începând cu primele dovezi, din sec. al XV-lea) și cel geografic (pe cele trei mari provincii istorice: Țara Românească, Moldova și Transilvania). Ultima referință se oprește la anul 1920. Autorul nu se limitează la o enumerare a cărților apărute, ci aduce și unele aprecieri vizavi de calitatea acestor predici. Remarcăm, de asemenea, prezentarea și descrierea unor valoroase manuscrise cu predici, care ar fi rămas necunoscute fără semnalarea lor de către harnicul autor al acestei istorii.

VI.2.2.3. *Pr. prof. dr. Grigore Cristescu* (1895-1961)

Profesor de Omiletică la Facultățile de Teologie din Sibiu și București, s-a remarcat prin impresionantele sale cuvântări și meditații, dar și prin câteva studii importante de specialitate. Lucrările sale cu caracter omiletic nu cuprind predici în înțelesul propriu al cuvântului, ci meditații profunde asupra unor teme de maximă actualitate, la care autorul invită să mediteze nu numai pe ascultător, ci și pe predicator: *La cine ne vom duce? 12 meditații pastorale* (Sibiu, 1925), *Propovăduiți Evanghelia. Studii de Teologie practică* (Sibiu, 1925), *Mai aproape de Tine, Doamne!*

Meditațiile unui închinător (Sibiu, 1926), *Slujba ta fă-o deplin. Scrisori pastorale* (Sibiu, 1926), *Vino și vezi! Meditații* (Sibiu, 1929).

În ceea ce privește studiile de specialitate, le evidențiem pe următoarele:

• *Predică și cateheză* (Sibiu, 1929). Ne reținem atenția în special capitolele referitoare la activitatea omiletică, din care semnalăm faptul că *preotul trebuie să știe cui predică, adică să știe ce formație sufletească are și cărei vocații și-a închinat viața fiecare individ în parte, căci predica este un admirabil mijloc de convingere și de orientare spirituală a omului*:

„Pe unii îi interesează forma predicii noastre, altora le cuceresc luarea aminte atitudinea și gesturile noastre, mulți vin de-a dreptul cu ideea preconcepută că nu poate fi nimic interesant într-o predică și pe aceia îi vedem plecând unul câte unul, când preotul urcă în amvon – foarte puțini își deschid conștiința pentru însămânțarea evanghelică, și pentru și mai puțini predica e și un prilej de răscolire sufletească și verificare a sincerității lor religioase”²³⁴.

Nu poate fi vorba de predică convingătoare, dacă nu are loc în predicator o „transpoziție sufletească”, adică să se pună în contact spiritual cu ascultătorii săi, să le urmărească și să le surprindă chiar stările lor sufletești, pentru ca, asemenea unui doctor care dă medicamentul potrivit diagnosticului, și el în predică să mulțumească toate conștiințele. De aceea, în primul rând *predicatorul trebuie să fie un psiholog experimentat, ca să știe cui să predice Evanghelia și să o poată astfel predica din plin și cu rod tuturor*; lipsa de inspirație de care se plâng anumiți predicatori este urmarea firească a predicii „de fabrică”, a predicii de compilație laborioasă din cărțile de predici și la alcătuirea căreia nu participă experiența religioasă personală; cine are talent, exerciții și vervă este suficient dacă își meditează predica. Vorbele îi vor veni ușor, inspirate și vii. De multe ori însă, din pricina unor neașteptate indispoziții de moment, a unei agitații neprevăzute, nu află cuvântul, expresia potrivită, se repetă, riscă pleonasmul și uneori

²³⁴ Pr. Grigore CRISTESCU, *Predică și cateheză*, Sibiu, 1929, p. 66; cf. Pr. Grigore CRISTESCU, „Pasiunea și emoția în predică”, în vol. *Predici la Duminicile de peste an*, Ed. Basilica, București, 2014, p. 11 ș.u.

banalitatea²³⁵; *predica citită* pierde puțin din farmec, deoarece preocupat de urmărirea atentă a textului scris, predicatorul își neglijează atitudinea prin care poate să sugestioneze și să sporească atenția ascultătorilor; *durata predicii*: „O predică nu e în sine, nici lungă, nici scurtă – dar poate fi întotdeauna suportabilă sau insuportabilă – adică interesantă și deci pasionantă, sau monotona și plictisitoare și deci imposibil de urmărit cu simpatie și încordare de către auditoriu”²³⁶;

• „Predică și predicator în vremea noastră”²³⁷, un studiu excepțional, cu propuneri practice privind misiunea predicii în lumea contemporană, concentrându-se asupra câtorva *imperative omiletice*, pe care le consideră esențiale: *Primul* ar consta în sublinierea ideii că cea dintâi misiune a predicii este să constituie „tâlcuirea și adâncirea Sfintei Scripturi și a Sfintei Liturghii, întrucât Sfânta Liturghie este actualizarea perpetuă a lucrării mântuitoare a lui Iisus Hristos”²³⁸. Rolul predicii este să actualizeze afirmația „Astăzi S-a răstignit pe lemn!”. Preotul ar trebui să așeze pe primul loc experiența sa euharistică. Predica, susține autorul, este actul permanent al întrupării Logosului, reprezentând astfel un act soteriologic; *al doilea* imperativ constă în accentuarea importanței pe care o are predicarea adevărurilor fundamentale, care au fost mereu atacate sau contestate pe parcursul istoriei; imperativul *al treilea* se bazează pe ideea că preotul este dator să predice „din profunzimile propriei sale vieți interioare sau din realitatea prezenței și lucrării în sine a cuvântului lui Dumnezeu”²³⁹. Sfatul Părintelui Grigore Cristescu către preoți este de a predica despre un Dumnezeu personal, unul în Treime, despre însușirile Lui, despre Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu; imperativul *al patrulea* constă în îndemnul adresat preoților de a se inspira din realitățile vremii în care trăiesc și de a vorbi în graiul ei, întrucât „Mântuitorul ne-a recomandat să luăm seama la semnele vremii”²⁴⁰;

²³⁵ Pr. Grigore CRISTESCU, *Predică și cateheză*, p. 91.

²³⁶ Pr. Grigore CRISTESCU, *Predică și cateheză*, p. 92.

²³⁷ Pr. Grigore CRISTESCU, „Predică și predicator în vremea noastră”, în: *Studii Teologice*, II (1950), 3-4.

²³⁸ Pr. Grigore CRISTESCU, „Predică și predicator...”, p. 148.

²³⁹ Pr. Grigore CRISTESCU, „Predică și predicator...”, p. 149.

²⁴⁰ Pr. Grigore CRISTESCU, „Predică și predicator...”, p. 148.

◦ „Omilie mare și omilie mică, sau omilie exegetică și omilie tematică”²⁴¹, este un studiu în care autorul prezintă valoarea omiliei exegetice, care nu poate fi considerată inferioară omiliei tematice, la fel cum nici valoarea omiliei tematice nu trebuie considerată superioară valorii omiliei exegetice. Este recomandat ca atât omilia exegetică, cât și cea tematică să fie realizate „la un înalt nivel de valoare exegetică, oratorică și practică”²⁴², chiar dacă uneori stilul lor este mai înalt și mai rafinat sau mai simplu și mai popular. Receptivitatea spirituală a ascultătorilor și importanța temei sunt deosebit de utile în această privință. Autorul definește cele două tipuri de omilie, diferențiindu-le astfel: *omilia exegetică* are întotdeauna ca punct de plecare Sfânta Scriptură, fiind construită pe aceasta. În acest tip de omilie, predicatorul „este numai un interpret, un tălmăcitor al Cuvântului lui Dumnezeu”. Datoria lui este de a face înțeles Cuvântul lui Dumnezeu oamenilor și de a aplica adevărul cuprins în el la realitățile vieții lor. Argumentele folosite sunt de ordin rațional, iar exemplele, ilustrațiile sunt folosite doar secundar, întrucât adevărul dumnezeiesc nu are nevoie de mărturia lor. *Omilia tematică*, pe de altă parte, pornește „de la un adevăr îndeobște cunoscut de credință sau de morală”, de la o experiență general umană pe care predicatorul își fundamentează predica. Însă autorul subliniază că „adevărata predică tematică trebuie să sintetizeze substanța pericopei scripturistice într-o temă precis formulată”²⁴³, care va fi ulterior dezvoltată, păstrându-se legătura cu pericopa din care ea a fost extrasă. Predicatorul trebuie să trăiască Sfânta Scriptură, nu doar să o consulte intermitent; atât omilia tematică cât și cea exegetică trebuie „să se hrănească din comoara Sfintei Scripturi”²⁴⁴. Îndemnul părintelui este către o predică mai „scripturistică” ce nu poate fi înlocuită cu retorica sonoră „a rațiunii noastre trufașe”²⁴⁵. În final, autorul clasifică omilia în *omilie exegetică*, având un caracter analitico-sintetic, și în *omilie tematică*, având un caracter sintetico-anal-

²⁴¹ Pr. Grigore CRISTESCU, „Omilie mare și omilie mică, sau omilie exegetică și omilie tematică?”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXXIV (1958), 1-2.

²⁴² Pr. Grigore CRISTESCU, „Omilie mare și omilie mică...”, p. 50.

²⁴³ Pr. Grigore CRISTESCU, „Omilie mare și omilie mică...”, p. 53.

²⁴⁴ Pr. Grigore CRISTESCU, „Omilie mare și omilie mică...”, p. 53.

²⁴⁵ Pr. Grigore CRISTESCU, „Omilie mare și omilie mică...”, p. 54

itic, respingând, practic, denumirile de „omilie mare” și „omilie mică”, ce nu fac decât să producă echivocuri regretabile.

VI.2.2.4. *Patriarhul Miron Cristea* (1868-1939)

Om de aleasă cultură, dedicat studiului, cu o deosebită putere de muncă, orator de vocație, iubitor al legii și al limbii străbune, patriot luminat, luptător pentru dreptate și libertate națională, iată câteva din trăsăturile esențiale care-i conturează distinsa personalitate. Înțelegând bine misiunea încredințată, a fost un neobosit propovăduitor al Cuvântului Evangheliei, activitatea sa predicatorială fiind concretizată în următoarele volume: *Cuvântări și predici ale unui teolog, mai târziu cleric român în țară sub stăpânire străină* (vol. I, București, 1923), *Pastorale și cuvântări ale unui episcop român în țară sub stăpânire străină* (vol. II, București, 1923), *Trei ani de propovăduire. Pastorale și cuvântări* (vol. III, București, 1923), *Pastorale, predici și cuvântări* (vol. IV, București, 1923), *Pastorale, predici și cuvântări* (vol. V, București, 1938), *Pastorale, predici și cuvântări* (vol. VI, București, 1938).

Volumul *Cuvântări și predici ale unui teolog, mai târziu cleric român în țară sub stăpânire străină* (București, 1928), semnat de cel care va deveni primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cuprinde numeroase alocuțiuni rostite cu diferite prilejuri, precum și câteva predici. În tratarea acestora se urmărește înțelegerea și definirea cât mai clară a temei alese, folosind explicația, argumentarea și ilustrația. Exemple grăitoare sunt următoarele: când se vorbește de Biserica națională, aceasta este văzută ca fiind „azilul de scăpare al românului”²⁴⁶; despre rolul femeii în cadrul familiei și al societății se subliniază că „femeia adevărată este ca un soare care pururea luminează toate căile bărbatului și îi preface viața și traiul”²⁴⁷. Menirea școlii este reliefată astfel: *școala are rolul să-i înzestreze pe copii cu cultura inimii și a minții, crescându-i în frica de Dumnezeu și*

²⁴⁶ † MIRON, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvântări și predici ale unui teolog, mai târziu cleric român în țară sub stăpânire străină*, vol. I, București, 1923, p. 18.

²⁴⁷ † MIRON, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvântări și predici...*, vol. I, p. 45.

așezând în frageda lor inimă acea temelie creștină din care să răsară cele mai adânci simțăminte. Datoriile dascălilor și ale învățătorilor sunt multiple. Pe lângă faptul că ei sunt

„chemați la deșteptarea simțului religios în sufletul fraged al tinerimii, ei au perspectiva de a contribui la ridicarea bunăstării materiale și morale a poporului, pentru susținerea cauzei școlare fiind nevoie de conlucrarea tuturor factorilor formatori: poporul, învățătorimea și autoritățile”²⁴⁸.

Printre roadele activității predicatoriale a Patriarhului Miron Cristea se numără și volumul *Pastorale, predici și cuvântări ținute de Înalt Prea Sfinția Sa Domn Domn Dr. Miron Cristea, Patriarh al României* (vol. IV, București, 1938), bogat în conținut omiletic, reflectând vocația oratorică a autorului. Deosebit de frumoase sunt învățăturile care se desprind din predica intitulată *Despre ură – mânie – răzbunare*, unde, întemeindu-se pe cuvintele Sfinților Părinți – Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Fericitul Augustin, Sf. Grigorie de Nyssa, Fericitul Ieronim –, dar și pe o înaltă cultură literară laică, prin citate din George Coșbuc, Al. Vlahuță, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, patriarhul prezintă ascultătorilor săi efectele nefaste ale mâniei, mijloacele de a o evita, pentru a-și păstra demnitatea de buni creștini. Iată ce frumos grăiește predicatorul, îndemnându-și ascultătorii:

„Să înconjurăm orice prilej de a stârni mânie în alții prin hulirea, pizmuirea, supărarea, batjocorirea sau nedreptățirea lor. «Să ne ferim de vorbe aspre» zice Fericitul Augustin «dar dacă ne-ar scăpa din gură așa ceva, nu vă rușinați a spune cu aceeași gură, cu care am rănit pe cineva, și leacul». Este lucru omenesc a greși, dar apoi este dumnezeiesc a-ți recunoaște greșeala. Și-apoi, datorie sfântă avem cu toții, ca să netezim neînțelegerile, dușmăniile, încăierările, să *oblim* toate cărările, ca să ne strângem toate rândurile, să ne închegăm, ca astfel fiind una în gânduri și simțiri, toți pentru unul și unul pentru toți, să

²⁴⁸ † MIRON, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvântări și predici...*, vol. I, p. 75.

punem umărul la toate lucrurile și planurile ce au de scop înaintarea noastră²⁴⁹.

VI.2.2.5. *Patriarhul Nicodim Munteanu* (1864-1948)

Beneficiind de cunoștințe teologice și culturale, dar și de o bogată experiență de viață, era un povestitor încântător și un vorbitor bisericesc interesant și plăcut. În predici și în cuvântări trata subiectele într-un mod tineresc, proaspăt și captivant, împodobindu-și ideile cu mărgăritarele culese din textul Sfintei Scripturi și cu pilde legate de viața și înțelepciunea oamenilor.

Pentru literatura omiletică, în mod special, ne atrage atenția cartea *Predici la Postul Mare* (București, 1909; Neamț, ²1932; reeditată la București, ³1998; ⁴2005) ce aparține Arhiepiscopului Inocențiu al Odesei, inspirat *prelucrată* și *tălmăcită* în limba noastră de Patriarhul Nicodim. În predicile sale, autorul folosește un limbaj accesibil, adaptat mesajului fiecărui text omiletic și adecvat auditoriului. Cuvintele sunt utilizate cu sens denotativ: „credință”, „trup”, „fire”, „judecată”, „slujitor”, „învățător”, etc. Tonul vioi și interogațiile des utilizate mențin atenția ascultătorilor. De asemenea, mesajul și ideile conținute sunt precise, atât din punctul de vedere al formei, cât și din cel al conținutului.

Ca trăsături ale oralității predicilor sunt de remarcă: *frecvența formulelor de adresare* – mai ales vocative: „Iată, iubiți creștini, învățătura Domnului Hristos!”, „Dar ce văd eu, oare, iubiții mei frați?”; *exclamațiile și interogațiile retorice*: „Dar mintea noastră? Ah, ea este gata câteodată să se uite cu răceală la nenorocire, dar numai câteodată”, „Lăsați, zic, lucrurile întunericului! Îndrăzni-veți, oare, a vă înfățișa cu ele și înaintea Domnului?”; *enumerațiile și repetițiile* – finalul predicilor reia adesea ideile exprimate în conținut; *spontaneitatea ideilor*. Între elementele care accentuează afectivitatea se întâlnesc *interjecții* și *construcții expresive*

²⁴⁹ † MIRON, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Pastorale, predici și cuvântări finite de Înalt Prea Sfinția Sa Domn Domn Dr. Miron Cristea, Patriarh al României*, vol. IV, București, 1938, p. 204.

cu valoare de superlativ. Dintre figurile de stil, cele mai frecvente sunt *comparația*: pentru „omul nostru cel trupesc [...] pocăința e tot atât de urâcioasă ca și moartea”; sau: „stă ascuns răul ca un vulcan”; *antiteza*: fizic – spiritual, perisabil – etern; *paralela* prin trimitere la fapte sau personaje biblice, ceea ce duce la concluzii moralizatoare; *evocarea* unor scene biblice, personaje, situații concrete de viață etc.

VI.2.2.6. Pr. dr. Marin C. Ionescu (1891-1965)

Pr. Marin Ionescu a fost unul din cei mai apreciați predicatori ai Capitalei. Înzestrat cu un remarcabil talent oratoric, dar posedând și o temeinică pregătire teologică, dublată de cea laică, era unul din cei mai gustați vorbitori, mai ales prin verva și prin imaginile și comparațiile cu care știa să-și presare cuvântările și să captiveze auditoriul, încât, în duminicile și sărbătorile când predica, biserica era arhiplină. A desfășurat o bogată activitate misionară, atât la amvon, cât și la catedră, ca profesor la mai multe școli din București, susținând impresionante conferințe și foarte reușite predici misionare. Din nefericire, toate aceste calități nu au convenit noului regim instaurat, părintele fiind deținut politic în închisorile comuniste de la Jilava, Poarta Albă, Aiud, Ocnele Mari. Pe lângă studii și cărți din domeniul predării Religiei, a publicat și câteva cărți de predici și studii omiletice: *Pentru luminarea ta, Nestorie! Predici rostite în cursul anului 1924 în biserica Sf. Ștefan Cuibu cu barză* (București, s.a.); *Predica misionară* (București, s.a.); *Inimă și suflet. Omiletica vremurilor noastre. Planuri și exerciții de predică* (București, 1927); *Secerișul este mult, secerătorii puțini. Predici* (București, 1927); *Chemări de departe. Predici la radio* (în colaborare cu preoții Toma Chiricuță, Gh. Comana și Manea Popescu) (București, 1929); *Lumină lină. Doamne, Tu ai cuvintele vieții veșnice. Material omiletic și catehetic* (București, 1938); *Catedra și Amvonul. Schițe de lecțiuni practice, de predici și conferințe religioase* (București, 1942). Dintre acestea, ne rețin atenția următoarele volume:

- *Secerișul este mult și secerători puțini* (București, 1927). În ceea ce privește tehnica omiletică, în cadrul *tratării* autorul dezvoltă tema anunțată în introducere, discutând pe larg semnificațiile scripturistice

ale întâmplărilor descrise și ale cuvintelor rostite de către Mântuitorul Hristos. La fiecare pas întâlnim presărate istorioare ce tâlcuiesc textul evanghelic și sporesc atenția ascultătorilor:

„O altă însușire sufletească a femeilor mironosițe, prin ajutorul cărora izbutesc să grăbească găsirea răspunsului celui mare, este hărnicia lor în cele ale credinței. Ele nu-și pierdeau vremea cu nimicurile pământești, ci zoreau pe drumul răspunsurilor sufletești. Timpul se scurge cu multă ușurință și mulți muritori și-l petrec în nelucrare. Fiecare dintre noi are un ceas de buzunar și se uită deseori să vadă cum orele se scurg și cu toate acestea pierde vremea și nu merge grăbit la datoria lui. Unul are ceasornic de aur, altul are de argint, altul de nichel sau alt metal, și cu toate acestea orice muritor are ceasuri de aur: ceasurile pierdute în trândăvie. Nicio pagubă nu se poate măsura cu pagubele sufletești pricinuite de vremea trăită în moleșală și în nelucrare. «Răscumpărați-vă vremea, căci zilele grele sunt». Osteniți-vă neîncetat cu cele sufletești! Nu pierdeți vremea, căci vă împiedicați singuri în drumurile vieții voastre”²⁵⁰.

• *Inimă și suflet. Omiletica vremurilor noastre* (București, 1927), cu teme și idei întru totul realiste:

› *Necesitatea științei profane pentru predicator*. Autorul susține ideea că preotul trebuie să fie stăpânul și cârmuitorul științei, chiar și al celei profane. Dacă Moise, Daniel prorocul, Sf. Apostol Pavel au cunoscut științele păgâne, Sfinții Părinți au folosit într-o largă măsură scrierile necreștine în omiliile lor; întreaga tradiție creștină este de acord ca predicatorul să fie un bun cunoscător al acestor științe. Și toate acestea pentru a avea cunoștință de diversele curente negative, de științele antireligioase ale secolului, pe care preotul predicator are datoria de a le combate. Ar fi grav ca el să nu urmărească diversele controverse și să fie considerat un ignorant ori un habotnic. În concluzie, predicatorul nu trebuie să se izoleze și să

²⁵⁰ Pr. Marin C. IONESCU, *Secerișul este mult și secerători puțini. Predici*, București, 1927, p. 85.

se lase absorbit de studiul său special, ci să fie la curent cu tot ceea ce este nou în domeniul științelor;

- *Reguli omenești pentru studiul omiletic*: omul instruit nu este acela care trăiește numai din amintirile trecutului, ci din cercetările sale zilnice; munca predicatorului trebuie să fie metodică, condusă după un program și după un plan bine stabilit, trebuie să fie gradată, respectând următoarele principii: (a) *preferă totdeauna ceea ce este necesar*; (b) *începe totdeauna de la ceea ce este simplu și ușor și apoi termină cu ceea ce este compus și dificil*.

• *Altarul și amvonul* (București, 1942), cu idei semnificative, mai ales în capitolul *Predica și arta*: Mai întâi, este menționată o definiție proprie a predicii, care „nu e o disertație, un studiu sau o broșură, ci o parte din cultul divin obștesc, al cărui scop exclusiv este să creeze viața creștină în societate”²⁵¹. De aceea, predicatorul trebuie să se adreseze mai ales sufletului credincioșilor; termenii care apar în titlu, *altarul și amvonul*, au roluri diferite: din amvon se ține predica, în altar se ține Liturghia. Datorită caracterului liturgic al predicii, apare necesitatea ca predica să fie o *operă artistică*. Predicatorul să-și gândească în mod serios predica și să se îngrijească de apropierea de perfecțiune a stilului acesteia, neuitând mai cu seamă că ea se pregătește cu rugăciune. Stilul Amvonului este stilul Sfintei Liturghii, menit să clarifice gândurile mari. Acest stil îl găsim în întreaga Sfântă Scriptură. În consecință, Biblia și Sfânta Liturghie trebuie să fie adevăratele surse ale edificărilor noastre omiletice.

VI.2.2.7. *Pr. Toma Chiricuță* (1887-1971)

Personalitate remarcabilă între propovăduitorii bucureșteni din prima jumătate a secolului al XX-lea, Părintele Toma Chiricuță a fost un predicator excepțional, cu studii teologice și filosofice în străinătate. Slujitor înzestrat cu o mare putere de atracție și de captivare a auditoriului, atât la amvon, cât și la emisiunile radiofonice, s-a dovedit un neînfricat apărător al credinței strămoșești și al idealului creștin confruntat

²⁵¹ Pr. Marin C. IONESCU, *Altarul și amvonul*, București, 1942, p. 127.

cu ateismul promovat de comuniști, căruia i-a căzut victimă. Activitatea omiletică s-a concretizat în mai multe volume de predici: *Chemări de departe. Predici la radio* (București, 1929), *Chemări de sus. Predici și omilii* (București, 1933), *Cunoști tu Calea? Chemări către suflet* (București, 1934), *Evanghelia tălmăcită pentru timpul prezent* (București, 1935), *Drumul Crucii* (București, 1938) și *Evanghelia tălmăcită pentru toți* (București, 1947). Alături de acestea mai amintim numeroase predici tipărite în colecția *Predici duminicale*, dar și în foile religioase *Fântâna Darurilor și Ortodoxia*, conduse de părintele autor la acea vreme.

• *Anul în predici* (București, 1996) este titlul volumului publicat după anul 1989, fiind o reeditare selectivă a cărții *Chemări de sus* – premiată de Academia Română – și conține cuvântări rostite de Părintele Chiricuță la Biserica Zlătari, între 1928-1931. Remarcăm în predicile sale folosirea abundentă a elementelor din literatura profană, în detrimentul pildelor și istorioarelor pe care le găsim la alți predicatori. Astfel, în cuvântul rostit la Nașterea Domnului, autorul începe printr-o relatare a poeziei *Ideal*, de George Coșbuc:

„În această poezie, el ne spune că o tânără fecioară, ducându-se într-o zi la fântână, ca să scoată apă, tocmai atunci un fiu de crai trecu pe drumul mare și se apropie de ea, rugând-o să-i dea apă să bea, căci este foarte însetat. La despărțire, tânărul de crai îi dădu o năframă și îi spuse: «Iată, păstrează această năframă până la întoarcerea mea; ea va fi semnul după care te voi recunoaște; dacă te voi găsi tot aci, la fântâna aceasta, și atunci când mă voi întoarce, te voi lua de soție». Și a plecat mai departe [...]. Craiul întârzia să vină. Ea a îmbătrânit și, în cele din urmă, a murit acolo, la fântână cu ochii îndreptați spre zarea unde dispăruse tânărul crai”²⁵².

De la această poezie pornește apoi la explicarea mesajului biblic folosit ca *motto*: „Cartea neamului lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam”. Nu în oameni trebuie să ne punem nădejdea, ci numai în Dumnezeu și în puterea Sa mântuitoare! Prin contrast cu întâmplarea ilustrată în poezie, „Evanghelia de astăzi vine și ne înfățișează și ea un ideal. Ne înfățișează

²⁵² Pr. Toma CHIRICUȚĂ, *Anul în predici*, București, 1996, p. 7.

și ea o așteptare. O așteptare care nu a fost însă dezmințită; care a fost încununată cu împliniri minunate”. În aceeași predică, părintele mai face referire la cuvintele cronicarului Miron Costin, care afirma „nu vremurile sunt sub om, ci bietul om este sub vremi”²⁵³, sugerând fragilitatea existenței umane pe pământ. Însă credința sfântă în Dumnezeu și în puterea Sa de a supune timpul și vremurile îl fac pe autor să exclame:

„Ce minunată este această credință, credința lui Avraam, care îl călăuzește pe Isaac și apoi pe Iacov și pe toți acești minunați oameni, care își trec unul altuia, din mână în mână, torța credinței vii, care a luminat viața lor, în mijlocul veacurilor!”²⁵⁴.

VI.2.2.8. *Prof. dr. Vasile Ispir* (1886-1947)

Erudit dascăl de teologie, a fost și unul dintre marii ecumeniști din perioada interbelică. Pe lângă multe sale cunoștințe din domeniul Istoriei religiilor și al Misiologiei, fiind un adevărat părinte al acestei ultime discipline în teologia românească, a fost înzestrat și cu un admirabil talent oratoric. A rostit nenumărate predici atât la amvon, cât și la emisiunile radiofonice, impresionând auditoriul prin forța cuvântului și bogăția argumentelor. Cu volumul de predici *Biserica Activă. Predici la radio* (București, 1941) – publicat în grele condiții, în timpul perioadei de criză provocată de cel de-Al Doilea Război Mondial – profesorul Vasile Gh. Ispir se străduiește să promoveze ideea misionarismului creștin, care vizează în principal disciplinarea morală și educația sufletească a maselor și îndeamnă la începerea unei „cruciade a sufletelor în armonie cu învățătura lui Hristos”, accentuând convingerea că

„religia nu înseamnă numai rugăciune și meditație, ci și sacrificiu și acțiune și, când zicem acțiune religioasă, zicem misiune, adică obligația de a răspândi dreapta credință, de a face ca învățătura

²⁵³ Pr. Toma CHIRICUȚĂ, *Anul în predici*, p. 9.

²⁵⁴ Pr. Toma CHIRICUȚĂ, *Anul în predici*, p. 13.

Mântuitorului să fie ascultată și înfăptuită de cât mai mulți, de e posibil de toată lumea”²⁵⁵.

În acele vremuri tulburi, aflate sub semnul frământărilor și al nesiguranței politice și economice, autorul pledează pentru propovăduirea idealului creștin:

„Pentru clădirea Bisericii lui Hristos trebuie să conlucrăm cu toții. Pentru câștigarea celor greșiți și căzuți de la Iisus Hristos, pentru întărirea celor slabi și îngrijirea celor bolnavi, pentru învingerea puterilor întunericului, armata spirituală, oricât de numeroasă ar fi încă, nu-i de ajuns!”²⁵⁶.

VI.2.2.9. *Mitropolitul Nicolae Bălan* (1882-1955)

Mitropolitul Nicolae Bălan a fost nu numai un bun organizator, un animator și un stimulator al predicatorilor din timpul păstoririi sale, ci el însuși era un mare cuvântător bisericesc. Prin însăși natura misiunii sale de arhipăstor s-a remarcat prin pastorale și cuvântări ocazionale, publicând mai multe volume de predici: *Veniți la Mine...! Pilde și învățături* (Sibiu, 1938), *Rămâneți în dragostea mea! Cuvinte de învățătură la Învierea Domnului* (Sibiu, 1940), *Mântuiește, Doamne, poporul Tău* (Sibiu, 1945), *Biserica și viața* (Sibiu, 1947). Ulterior, mai multe cuvântări din ultimele două volume au fost publicate sub titlul *Texte alese* (Ed. Arcade, Bistrița, 2004).

Volumul *Mântuiește, Doamne, poporul Tău* cuprinde cuvântări și pastorale rostite la diferite ocazii de marele mitropolit, în care găsim evenimentele cu care s-a confruntat societatea românească și principiile călăuzitoare pe care le-a oferit mitropolitul Bălan poporului și conducătorilor acestuia. Între cele două rugăciuni cu care începe și se termină lucrarea sunt cuprinse 49 de pastorale și cuvântări,

²⁵⁵ Prof. Vasile G. ISPIR, „Misionarism”, în vol. *Biserica Activă. Predici la Radio*, Ed. Ion Creangă, București, 1941, p. 7.

²⁵⁶ Pr. Vasile Gh. ISPIR, *Biserica Activă. Predici la radio*, București, 1941, pp. 10-12.

fiecare purtând un titlu sugestiv. Acestea sunt adevărate lozinci lansate de mitropolitul Nicolae, prin intermediul cărora a căutat să imprime în sufletele ascultătorilor credința și nădejdea în ajutorul lui Dumnezeu împotriva dușmanilor neamului nostru. Dintre acestea le amintim pe cele mai sugestive: *Nu primesc arbitrajul!, Înjumătățirea Ardealului, Nu te voi uita, Ardeal..., Pregătim ziua biruinței, Nici o iotă și nici o cirtă din al nostru, Nici o brazdă, Ortodoxia – biserică a poporului, Frățietate în fața primejdiei, Puterea credinței, O contradicție de ordin moral: arbitrajul de la Viena, Cântărețul pătimirii noastre: Octavian Goga.*

Ne reține atenția portretul poetului Octavian Goga pe care autorul îl creionează în cuvinte sugestive:

„Octavian Goga a fost, în zbuciumul său necurmat de poet și luptător, în personalitatea sa complexă după formele în care a luptat, dar unitară în aspirațiile, în viziunea, în darurile și durerile sale, strigătul puternic al unui neam care s-a săturat de robie și care e conștient de frumusețea și de originalitatea spiritualității sale. În geniul, în simțirea și în acțiunea lui Octavian Goga voința neamului s-a manifestat atât de imperativ și de total, încât l-a dominat cu desăvârșire. Întreaga operă și activitate a lui Octavian Goga e izbucnirea etnicului nostru, care voia să trăiască, să simtă românește și să stăpânească pământul pe care spiritul lui și-a imprimat pecetea”²⁵⁷.

Stilul curgător, clar și pe înțelesul oricui, este caracteristic autorului. Este plin de vigoare și de dârzenie românească, de hotărâre și de încredere neclintită în drepturile și în viitorul neamului și al țării.

VI.2.2.10. *Arhim. dr. Vasile Vasilache* (1909-2003)

Vestitul predicator al Catedralei Patriarhale a publicat mai multe cărți de predici cu următoarele titluri: *Dumnezeu este lumină. Predici* (București, 1942), *Pe căile Domnului. Predici rostite la Radio* (București, 1942), *Duminicile primăverii. Predici rostite în Sfânta Patriarhie și*

²⁵⁷ † NICOLAE BĂLAN, *Texte alese*, Ed. Arcade, Bistrița, 2004, p. 40.

transmise prin Radio (București, 1943), *Cerurile grăiesc. Zece predici la Psalmul 18* (București, 1943), *Prietenii lui Dumnezeu: Sfinții. Predici* (București, 1947). Pe lângă cărțile de predici amintite, menționăm și teza de doctorat *Predica în evul mediu* (Iași, 1938).

Parcurgând volumul de predici al Părintelui Vasile Vasilache, intitulat *Pe căile Domnului. Predici rostite la Radio*, remarcăm mai mult teme morale, cum vedem, de pildă, în *Predica la Duminica a X-a după Rusalii*, ce poartă titlul *Familia creștină*. Cuvântarea urmărește, ca toate prediciile morale, formarea caracterului religios-creștin al păstoriților, având în vedere datoriile părinților față de copiii lor, grija pe care aceștia o arată pentru odraslele lor, importanța constituirii familiei creștine:

„Familia e o orânduire dumnezeiască, ea e cel mai vechi așezământ omenesc. Încă de la creație, Dumnezeu a făcut bărbat și femeie pentru a trăi împreună. În o astfel de binecuvântată familie, fiecare din noi a văzut lumina acestei vieți. În sânul familiei ne-am născut și am crescut. În ea ne-am format. Aici ne-am îndulcit de fericirea acestei vieți. Și ca niște păsări, sub călăuză părinților, am început să ne deprindem a ne lua zborul în viață. Mama și tata ne-au învățat să vorbim. Și tot ei ne-au arătat ce e bine și ce e rău. Și așa, pânza sufletelor noastre e țesută cu gândurile și simțămintele părinților. Iar buncii ne-au legănat cu basme în albia tradițiilor noastre sfinte de credință și de naționalitate”²⁵⁸.

VI.2.2.11. *Pr. prof. dr. Ilarion Felea* (1903-1961)

Este preotul martir, care, la 18 septembrie 1961, se stingea într-o celulă a închisorii din Aiud, la numai 58 de ani, după trei ani de încarcerare, la care se mai adaugă unul din perioada ian. 1949 – ian. 1950. Deși scurtă, viața Părintelui Felea a fost încununată cu o frumoasă activitate pastorală și didactică, care s-a împletit armonios în slujirea dreptei credințe. Originar din Valea Brad, jud. Hunedoara, urmând liceul și studii de teologie la Arad, la 24 de ani a fost hirotonit preot pentru a sluji în satul natal, dar și-a continuat

²⁵⁸ Arhim. Vasile VASILACHE, *Pe căile Domnului. Predici rostite la Radio*, București, 1942, p. 89.

simultan și studiile teologice, obținând în anul 1939 titlul academic de doctor în teologie, cu lucrarea *Pocăința. Studiu de documentare teologică și psihologică* (Sibiu, 1939). Acest înalt titlu i-a pecetluit cariera universitară, începută din anul 1937, la Academia Teologică din Arad, carieră ce se va întrerupe în 1948, odată cu instalarea regimului comunist. Peste un an, datorită nesupunerii față de ateismul roșu, va fi acuzat de „uneltire contra ordinii sociale” și condamnat la 20 de ani de temniță grea, pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare și a mișcării revoluționare”. Alături de teza de doctorat, s-au impus în literatura teologică multe alte lucrări, dintre care cităm pe cele care se leagă în special de activitatea misionară: *Convertirea creștină* (Sibiu, 1939), *Catehism creștin ortodox* (Arad, 1940), *Sfintele Taine* (Sibiu, 1947), *Religia culturii* (Arad, 1994) etc. Ultima din cele enumerate, o carte cu dimensiuni impresionante, structurată pe 14 capitole, tratează teme de înalt nivel cultural creștin, precum: *religia și arta, religia și știința, religia și filosofia, religia în istoria culturii europene, religia și arta în serviciul meliorismului etc.*

O mențiune aparte merită volumul de predici *Duhul Adevărului. Predici* (Arad, 1942; Alba Iulia, 2000), premiat de Academia Română pentru calitățile excepționale sub aspectul conținutului, al modului elevat de exprimare, totodată pentru atitudinea fermă împotriva bolșevismului care își anunța amenințător instalarea pe meleagurile noastre. Predicile au în general conținut doctrinar, dar nu lipsesc nici temele morale și liturgice. Prin aceste cuvântări autorul a deschis un drum nou în practica omiletică, deoarece predica la români, în general, avea până atunci un caracter moralizator ce ducea până la rutină și era fără efect. Predicile se remarcă printr-o expunere sistematică integrală a temei propuse, care este susținută de o argumentare biblică extrem de bogată. În ansamblul ei, lucrarea are un pronunțat caracter apologetic și misionar:

„Ortodoxia, spune părintele autor, este Biserica Mântuitorului Hristos pe pământul strămoșesc; e creatoarea culturii noastre naționale, sinteza armonioasă și fericită dintre suflet și trup, dintre religie și naționalitate, dintre spirit și materie”²⁵⁹.

²⁵⁹ Pr. Ilarion FELEA, *Duhul Adevărului. Predici*, Alba Iulia, 2000, p. 72.

VI.2.2.12. *Pr. prof. dr. Mihail Bulacu* (1898-1985)

Cel mai prolific autor român din domeniul Cateheticii s-a preocupat cu pasiune și de câmpul omiletic, mai ales în calitate de profesor titular al Catedrei de Omiletică și Catehetică la Facultatea de Teologie din București. Remarcăm la Părintele Mihail Bulacu nivelul academic de tratare a temelor, studiind pe izvoare originale și folosind o bibliografie reprezentativă, în câteva limbi de circulație. În acest sens, este ilustrativ studiul *Omilia despre predică a Sfântului Ioan Hrisostom* (București, 1946), o analiză pe textul grecesc, utilizând și alte studii importante în subiect, mai ales din scrierile teologilor germani. Parcurgând sistematic omilia despre predică, părintele Bulacu remarcă următoarele:

„De aici se poate vedea că un predicator trebuie să fie nu numai un bun dogmatist, un bun moralist, un bun tălmăcitor al Sfintei Scripturi, dar și un bun misionar, un bun catehet, un bun pedagog, pe toate îmbinându-le în mod fericit, pentru a-și împlini cu adevărat misiunea sa. Aceste adevăruri privitoare la personalitatea de predicator a Sf. Ioan Hrisostom, le confirmă și istoria predicii. Iar prin omilia despre predică sau despre vorbirea bisericească în genere, nu a făcut apologia predicii, ci a expus principiile călăuzitoare ale predicatorului, pe care le are în vedere, atât în omilie, cât și în celelalte genuri ale predicii, fie în predica festivă, fie în predica propriu-zisă, fie pareneză, fie panegiricul”²⁶⁰.

În același studiu, autorul desprinde și câteva concluzii generale, pe care le coroborează cu situația predicii de la noi, concluzii care, în ciuda jumătății de secol care a trecut de la elaborarea studiului, sunt în mare măsură actuale. Reproducem câteva: *Omiletica ortodoxă trebuie să constituie un studiu adânc, sprijinit pe cele mai temeinice opere omiletice ortodoxe, în care primează omiliile celor mai mari predicatori ortodocși, în frunte cu Sf. Ioan Gură de Aur; Omilia ortodoxă este predica de viitor pentru Amvonul Bisericii ortodoxe, precum a fost și în veacul de aur al elocinței creștine, fie că*

²⁶⁰ Pr. Mihail BULACU, *Omilia despre predică a Sfântului Ioan Hrisostom*, București, 1946, p. 35.

*ar fi omilia analitică, fie că ar fi omilia sintetică. Motivele acestei afirmațiuni sunt atât de ordin biblic, cât și de ordin patristic tradițional, pe lângă care se adaugă nu numai râvna sufletului creștinesc și românesc pentru explicarea populară a Sfintei Scripturi, verificată prin faima „Evangheliei cu învățătură” de altădată, dar și primejdia propagandei sectare*²⁶¹.

Părintele Mihail Bulacu s-a remarcat și ca predicator de mare audiență, mărturie fiind volumul de predici *Cuvinte din Evanghelie pentru suflet românesc* (București, 1944). Capitolele IV și V, intitulate *Domnul Hristos și copiii*, respectiv *Domnul Hristos și tinerii*, cuprinzând în total 10 predici tematice, un panegiric la Sfânta Filofteia și o pareneză la început de an școlar, tratează legătura Mântuitorului cu tinerii și copiii, minunile săvârșite de El printre tineri, autorul oprindu-se asupra câtorva evenimente cum ar fi învierea fiicei lui Iair, a fiului văduvei din Nain sau tămăduirea tânărului demonizat. Cât de mult prețuiește părintele valoarea unui copil pentru fericirea unei familii descoperim în deschiderea predicii cu titlul *Din psihologia religioasă a micilor colindători*, unde citim următoarele:

„Copilul este comoara căminului familial, podoaba părinților și tezaurul nesecat al neamului. În sufletul copilului trăiește gingășia florii, înariparea fluturelui, bunătatea mielului, cântecul privighetorii și curăția serafică a îngerilor din ceruri”²⁶².

Asemănările de o rară frumusețe și sensibilitate continuă astfel:

„În sufletul său se oglindește nu numai dragostea părintească, dar și chipul lui Dumnezeu, cu bunătatea sa desăvârșită, așa cum precum razele soarelui pe vremea senină se revarsă pe o apă cristalină”²⁶³.

Pentru tinerii din toate vremurile, Părintele Bulacu are următorul îndemn, fundamentat pe înțelepciunea intelectualilor și pe viața Sfinților Ierarhi Vasile, Grigorie și Ioan, spunând:

²⁶¹ Pr. Mihail BULACU, *Omilia despre predică...*, pp. 39, 42.

²⁶² Pr. Mihail BULACU, „Din psihologia religioasă a copilului”, în vol. *Cuvinte din Evanghelie pentru suflet românesc*, vol. I, Tipografia Curții Regale, București, 1944, p. 114.

²⁶³ Pr. Mihail BULACU, *Cuvinte din Evanghelie pentru suflet românesc*, București, 1944, p. 114.

„Să ne lăsăm, deci dragi tineri, viața călăuzită de punctele cardinale ale vieții sufletești ale strămoșilor noștri. Să ne orientăm și noi acțiunea vieții noastre, după lumina marilor luceferi ai Creștinătății, iar nu să-i coborâm ca protectori ai patimilor noastre omenеști, cum încercau odinioară păgânii cu zeitățile lor. La această cădere nu ne poate duce decât lipsa de adevărată credință creștină și primatul pământeștilor noastre interese”²⁶⁴.

În pareneza rostită cu ocazia începerii noului an școlar, Părintele Bulacu subliniază faptul că întâi de toate Domnul Iisus Hristos a fost Învățător și Educator și a acordat o atenție deosebită copiilor, curăției sufletești a acestora: „Iubiți creștini, neîntrecutul învățător al omenirii, dascălul dascălilor și educatorul educatorilor s-a recunoscut de întreaga lume că a fost Mântuitorul Hristos”²⁶⁵.

VI.2.2.13. *Arhim. dr. Iuliu Scriban* (1878-1949)

Sensibil la toate marile aspirații ale vremii sale și integrându-se în epocă, arhimandritul Iuliu Scriban a încercat să sugereze răspunsuri la marile probleme ale vieții pe baza învățăturilor creștine, căutând să înalțe, să moralizeze societatea din care făcea parte. A fost un îndrumător, un călăuzitor, totodată, un luptător și polemist. Cu gesturi largi și cu voce plăcută de bariton, își rostea predicile într-un grai curat românesc, cu analize vii și exemple convingătoare. La Omiletică n-a tratat numai principiile omiletice în cadrul restrâns al cursului, ci a prezentat o serie de predicatori creștini ca: Franck Thomas, Spurgeon, Filaret, Zochi, Robertson, Père Samson, împreună cu unele predici ale lor, luate drept izvoare și exemple pentru cuvântările bisericești. Înțelegând rolul și rostul înalt al predicii, a militat și în afara catedrei, prin diferite articole, pentru a repune predica în rolul de frunte al activității preoțești. Avea o evidentă vocație și pregătire pentru slujirea Cuvântului²⁶⁶.

²⁶⁴ Pr. Mihail BULACU, *Cuvinte din Evanghelie...*, p. 165.

²⁶⁵ Pr. Mihail BULACU, *Cuvinte din Evanghelie...*, p. 186.

²⁶⁶ Cf. Pr. Constantin GALERIU, *Catedra de Omiletică și Catehetică cu noțiuni de Pedagogie...*, p. 580.

Volumul intitulat *Predici pentru popor* a apărut în mai multe ediții și cuprinde 80 de cuvântări – 2 omilii exegetice, 53 predici tematice, 20 panegirice și 5 pareneze – rostite la toate duminicile și sărbătorile fixe și mobile de peste an, începând cu Anul Nou, uneori având câte două cuvântări pentru aceeași sărbătoare. Ținând seama de conținutul predicilor sale, remarcăm o tematică variată: morală, dogmatică, istorică și misionară. Întrucât majoritatea cuvântărilor apărute până la acea dată în limba română tratau mai mult despre viața viitoare și cu deosebire despre fericirea celor drepte și nefericirea celor păcătoși după Judecata de apoi, arhimandritul Iuliu Scriban dorește să afle în amănunt care sunt adevăratele cauze ale decăderii poporului nostru, atât din punctul de vedere al credinței și al religiozității, cât și din cel al moralității. Astfel, formându-și o părere despre starea poporului de la acea vreme, sfinția sa s-a străduit să arate oamenilor care îl ascultau „care le sunt apucăturile și păcatele pe care ar trebui să le părăsească”, abia după aceea vorbindu-le despre „fericirea iadului și răsplata după moarte, care nu este altceva decât o urmare firească a faptelor bune sau rele săvârșite în timpul vieții acesteia”²⁶⁷.

Trebuie să remarcăm și celelalte două lucrări importante ale eruditului autor: *Priveliști din câmpul omiletic* (București, 1929) și *Datoria preotului către limba bisericească* (Sibiu, 1938).

• *Priveliști în câmpul omiletic* are, în opinia noastră, două capitole inedite. Primul dintre ele se intitulează: *Dacă am vorbi pe nepregătite*, din care cităm:

„Oamenii cred că vorba este totul și că, dacă ele se țin lanț una de alta, cuvântarea este și rostită. De aceea, ei nu trebuie să deschidă gura până ce nu s-au gândit mai întâi ce au să spună, nici să spună sau să creadă că, dacă merge vorba, merge totul. Mai cu grijă decât ca să meargă vorbele la șir, oamenii trebuie să se deprindă a cugeta temeinic și limpede, fiindcă dacă ai gândul limpede în cap, ai și mai multă ușurință să-l spui, chiar dacă nu ești deprins a vorbi. Este mai

²⁶⁷ Nicolae IORGA, „Predicile părintelui Iuliu Scriban”, în vol. *Predici pentru popor...*, p. 591.

bine să pui cugetare în vorbele tale, decât numai să depeni vorbe, în care nu te-ai deprins a turna și un înțeles”²⁶⁸;

„A vorbi trebuie să însemne a gândi. Când te apuci de vorbit, trebuie mai întâi să te gândești ce ai de spus. Nu trebuie să te lași în nădejdea că limba merge ușor și că ușor poți închea înaintea altora vorbe de la răsărituri și de la apusuri. Trebuie să ne ferim de cuvintele vorbite degeaba, fără cercetare, fără chibzuială, fiindcă nu ajunge să deschizi gura pentru ca să și fi spus ceva”²⁶⁹;

Al doilea capitol special se intitulează *Predica la Radio*. În opinia părintelui, predica la radio se bucură de mai mulți ascultători decât cea din biserică. De aceea, cuvântarea radiofonică trebuie să aibă o curgere mai ușoară a vorbirii, pentru ca să fie înțeleasă de toți. La Radio nu se cuvine să vii cu predici de o alcătuire înaltă. Deși este alcătuită pentru oameni atât de împrăștiați și depărtați ea va fi mai prietenească, la fel cum ai sta de vorbă cu ascultătorii față către față; prin cuvântarea la Radio – spune autorul – bolnavii o pot asculta chiar din paturile spitalelor. Mai cu seamă pentru aceștia predica este o mare mângâiere. În ce-i privește pe cei din închisori, vorbind la Radio, pentru ei este o mare și plăcută noutate. De aceea, vestitorul Domnului trebuie să se bucure că are la îndemână un mijloc de propovăduire, când singură cea de la biserică nu ajungea. Acum, dacă avem acest mijloc, el și trebuie folosit!²⁷⁰

• *Datoria preotului către limba bisericească* este o carte cu valoare de testament, care ne transmite următoarele observații:

› *Preotul este om cu carte*. Pe el îl putem face să înțeleagă mai bine darul frumos pe care Biserica îl are în limba cu care ea a lucrat până acum în sânul neamului. De aceea, este o întrebare foarte sănătoasă și la locul ei a sta de vorbă azi despre limba Bisericii. Preotul, având

²⁶⁸ Arhim. Iuliu SCRIBAN, *Priveliști din câmpul omiletic*, București, 1929, p. 131.

²⁶⁹ Arhim. Iuliu SCRIBAN, *Priveliști din câmpul omiletic*, p. 132.

²⁷⁰ Arhim. Iuliu SCRIBAN, *Priveliști din câmpul omiletic*, p. 167.

a apăra neamul de multe furișări străine în sânul lui, trebuie să-și dea seama de unele ca acestea și să privească drept sarcină a lui și pe cea privitoare la „limba vechilor cazanii”. Făcând așa, preotul va fi un luptător fără sabie și pușcă, dar apărător deplin și adevărat al acestei duioase moșteniri a trecutului, care este limba noastră de la Traian până azi²⁷¹;

› *În limba cărților bisericești, avem o comoară pe care trebuie să o prețuim și din care să ne folosim.* Oricât se va spune că este plină de slavonisme, să ne gândim că în ea avem așternute cele dintâi silințe de a da cugetările creștinești în graiul poporului, ceea ce nu a fost deloc ușor. După cum *Biblia* lui Luther a fost prețuită în neamul lui, pentru că a însemnat cuprinderea limbii germane în scris, așa și limba din scrierile noastre bisericești este „brâul care ne încinge pe toți, ca trunchi de oameni” care vorbim aceeași limbă pe pământul românesc²⁷².

VI.2.2.14. *Episcop Dr. Vasile Coman* (1912-1992)

Pe când era protopop de Brașov, a publicat un volum de cuvântări pentru cununii, *Hristos în familie. Cuvântări pentru întărirea vieții creștine în familie* (Brașov, 1945), care constituie și azi o sursă de modele pentru acest gen de pareneze. În calitate de episcop, scrisul Preasfinției Sale a avut în vedere în special dimensiunea pastorală a slujirii, favorizat și de specializarea, ca doctorand, în Liturgică și Pastorală. În plan omiletic amintim studiul *Slujirea învățătoarească a Bisericii în zilele noastre*²⁷³ și faptul că a publicat un număr însemnat de predici, adunate apoi în două volume: *Cuvântări liturgice* (Oradea, 1974, ²1987); *Slujind lui Dumnezeu, slujim oamenilor* (Oradea, 1980, București, ²2008).

Supunem atenției una dintre cuvântările pentru Taina Cununiei: *Bucurați-vă!* (*Hristos în familie*, pp. 135-138), din care reținem următoarele idei:

²⁷¹ Arhim. Iuliu SCRIBAN, *Datoria preotului către limba bisericească*, Sibiu, 1938, p. 29.

²⁷² Arhim. Iuliu SCRIBAN, *Datoria preotului către limba bisericească*, p. 23.

²⁷³ în: *Mitropolia Ardealului*, 7-9/1974.

- › un astfel de cuvânt (ca gen al predicii este o pareneză la moment de bucurie) reprezintă un model pentru cuvântarea ocazională de la Taina Cununii, mai ales pentru faptul că astfel de cuvântări se rostesc destul de rar;
- › tema aleasă (invitație la bucurie) consună cum nu se poate mai bine cu evenimentul liturgic;
- › remarcăm în mod deosebit următoarea sintagmă: *Familia este cea dintâi împărăție. Legea ei de viață este iubirea. Hotarul ei fidelitatea. Pavăza ei este rugăciunea. Și prinții și prințesele ei sunt copiii;*
- › pareneza de față este, pentru zilele noastre, prea extinsă, totuși. Recomandăm, în consecință, înjumătățirea materialului, propriu-zis, înjumătățirea timpului de rostire.

VI.2.3. *Perioada 1948-1989. Reprezentanți de seamă, cursuri și manuale de Omiletică, studii, cărți de predici, teme și idei reprezentative (prezentare selectivă)*

În timpul comunismului, cum bine se știe, dar se ignoră voit de către oponenții drepte credințe, pe Amvonul românesc nu s-a așternut praful, așa cum ar fi dorit mai-marii zilei. S-a predicat, cu timp și fără timp, în condiții vitrege de multe ori²⁷⁴. Biserica a fost silită să se manifeste mai ales sub latura cultului sau a săvârșirii slujbelor în lăcașul de cult sau la casele credincioșilor, fără o activitate sistematică de propovăduire a cuvântului lui Dumnezeu și fără dreptul de a apăra credința creștină de atacurile, denigrările și minciuna care se găseau în cărțile de bază ale propagandei ateiste. De aceea, nu s-a putut vorbi de o propovăduire sistematică și eficientă, căci, acolo unde se întrezărea așa ceva, se intervenea imediat pentru a se stopa o asemenea inițiativă. Astfel, opresiunea comunistă a lăsat urme adânci în dimensiunea predicatorială a Bisericii. În afară de privațiunile sociale și materiale, acesta a fost sectorul în care preoțimea a primit cele mai grele lovituri. Marii predicatori, cu puternică înrăurire

²⁷⁴ Pr. Vasile GORDON, *Introducere în Omiletică*, Ed. Universității din București, București, 2001, p. 119.

asupra mulțimilor, au fost arestați, intelectuali de înaltă ținută științifică din toate domeniile de activitate au fost loviți fără milă. Asupra celor mulți, atât în orașe, cât și în sate, a fost aplicată, cu rafinament, metoda intimidării: în timpul predicii, un ins în civil se așeza în raza virtuală a preotului și, scoțând din buzunar un carnet și un creion, își lua note, ca unul care era interesat să învețe și să rețină ceva²⁷⁵.

Formal, predica nu era interzisă, dar era urmărită până la subțiere, la anihilare. Însă Biserica Ortodoxă Română, prin strategia ei de supraviețuire, nu și-a neglijat latura învățătoarească, în ciuda multor amenințări, ea fiind singura instituție care a reușit să salveze neamul de la o adevărată catastrofă spirituală. Astfel, tematica s-a concentrat numai asupra aspectului teologic, evitându-se comentariile privitoare la realitățile sociale, economice și politice. Judecând după manuale, cursuri, cărți de predici, studii și articole etc., atât ca număr, cât și ca valoare, această perioadă pe care o evaluăm poate fi considerată drept *una semnificativă*.

Cei mai prolifici autori au fost: Patriarhul Justinian Marina, Pr. dr. Ștefan Slevoacă, Pr. prof. dr. Ene Braniște, Pr. prof. dr. Sebastian Chilea, Arhid. prof. dr. Nicolae Balcă, Pr. prof. dr. Dumitru Belu, Patriarhul Iustin Moisesescu, Pr. prof. Nicolae Petrescu, Arhim. Veniamin Micle, Pr. prof. Ioan Bunea.

VI.2.3.1. *Patriarhul Justinian Marina* (1901-1977)

Este de la sine înțeles că domeniile sale de activitate au fost foarte variate, astfel încât reținerea numelui Patriarhului Justinian în memoria poporului român se datorează, în primul rând, operei pastoral-misionare și modului în care a slujit instituția în fruntea căreia s-a aflat și poporul din care a odrăslit. Dar faima și durata numelui său în memoria neamului se datorează și operei scrise, ce reprezintă expresia stărilor

²⁷⁵ † BARTOLOMEU ANANIA, „Cuvânt înainte”, în vol. Ioan TOADER, *Metode noi în practica omiletică*, Ed. Arhidiecezană, Cluj-Napoca, 1997, p. 4.

lăuntrice, a noianului de trăiri și de gândire, oferind explicații și temeieri ale acțiunii și lucrării sale, o adevărată descriere a ceea ce au însemnat epoca respectivă și evenimentele care au conturat-o.

În acest sens, Patriarhul Justinian Marina este autorul unei vaste opere, în douăsprezece volume, intitulate generic *Apostolat Social*, o cronică a momentelor esențiale din viața Bisericii Ortodoxe Române, din 1948 până în anul 1977, și, în același timp, o călăuză pentru preoți în dificila lucrare misionar-pastorală, într-o vreme în care stăpânirea comunistă devenea din ce în ce mai ostilă credinței religioase. Așa cum se observă din conținutul lor, cuvântările care alcătuiesc volumele respective n-au fost elaborate ca scrieri de birou, în izolare de lume sau având la bază reflecții teoretice, ci au fost rostite pretutindeni unde viața a făcut necesară prezența Părintelui Patriarh: în țară și peste hotare, în fața clerului și a credincioșilor, în momentele de bucurie sau de întristare, în marile catedrale și în bisericile satelor.

Tot Patriarhul Justinian este și alcătuitorul volumului *Tâlcuirea Evangheliilor și cazaniilor duminicilor de peste an* (București, 1960, 1973, 1987, 2014), după *Kiriacodromionul* lui Nichifor Theotoke, carte atât de adânc pătrunsă în tradiția noastră bisericească. Dacă Sf. Ierarh Andrei Șaguna făcuse o îmbogățire a cărții lui Theotoke prin adăugarea unor cuvântări la alte sărbători, Patriarhul Justinian a readus-o la viață într-o formă nouă, printr-o prelucrare aleasă și prin adaptarea ei la exigențele limbajului actual al credincioșilor²⁷⁶.

Revenind la colecția intitulată semnificativ *Apostolat Social*, notăm că ea reprezintă chintesența preocupărilor autorului, grija permanentă de a pune la îndemâna slujitorilor altarului un îndrumar în toate problemele ridicate de viața societății în continuă căutare și transformare. Om al faptei și al realității, autorul „îndreaptă aici luarea-aminte asupra întregului univers al vieții, cu freamătul ei ce tinde spre înălțimile desăvârșirii, creionând cu deosebită pătrundere luminile ca și umbrele îndatoririlor preoțești, luând atitudine pentru a statornici rolul și prezența Bisericii în societate. Modul în care au fost rostite, respectiv

²⁷⁶ Pr. Gabriel POPESCU, „Predica în Biserica Ortodoxă Română în vremea noastră”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XC (1972), 11-12, p. 1210.

redactate, parenezele reprezintă o netăgăduită trăsătură a originalității. Forma succintă, înlanțuirea originală a ideilor exprimate în diferite ocazii, presărate cu mult iz specific discursurilor partizanilor politiciii din acele vremuri, rămân totuși mărturii demne de luat în seamă pentru o perioadă grea din istoria României. Având neghina discursului precizat mai sus, fără de care însă cuvântările nu puteau să iasă de sub teascurile tipografiei, aceste pareneze sunt redactate într-o notă specifică, cuprinzând idei proprii învățaturii ortodoxe, ascunzând în miezul lor grâul curat al Predaniei și Evangheliei primite de la Însuși Mântuitorul Hristos. Printre frazele cerute de cenzorii acelor vremuri a știut să strecoare cu măiestrie adevărate comori ale Tradiției Bisericești. De exemplu, în cuvântarea *Pentru sărbătorirea Paștilor la aceeași dată în întreaga creștinătate* pot fi regăsite următoarele idei împletite armonios:

„Prăznuirea Învierii Domnului oferă prilej conducătorilor Bisericii creștine de a învia și dezvolta comuniunea lor în darurile și puterile spirituale, atribuite de Mântuitorul cel înviat ucenicilor Săi, și de a le folosi în cooperarea frățească tot mai strânsă”²⁷⁷.

VI.2.3.2. Pr. dr. Ștefan Slevoacă (1912-1998)

Având o vocație predicatorială deosebită, s-a înscris cu cinste în bibliografia omiletică românească prin cele cinci volume de predici publicate: *Popasuri duhovnicești. Predici la toate duminicile de peste an* (Craiova, 1945), *Predici pentru toate duminicile și sărbătorile anului bisericesc* (București, 1979), *Făclii pentru dreapta credință. Predici* (Buzău, 1985), *Din tezaurul ortodoxiei. În apărarea credinței străbune* (Buzău, 1990), *Raze din lumina lui Hristos. Predici la duminici, praznice și sfinți* (Buzău, 1996). Predicile Părintelui Slevoacă sunt printre cele mai populare, agreate atât de credincioșii simpli, cât și de intelectuali. Ele cuprind atâtea idei și adevăruri

²⁷⁷ † JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Apostolat Social*, vol. XII: *Ur-mând Sfințelor Predanii și Rânduieii strămoșești*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1976, p. 142.

mântuitoare de suflet, încât volumele pot constitui un fel de enciclopedie predicatorială, fiind adesea utilizate de către preoți în împlinirea slujirii învățătoarești, dar și de către seminariști și studenții teologi, pentru redactarea predicilor în cadrul orelor de curs și seminarii.

Ne reține atenția volumul intitulat sugestiv *Raze din lumina lui Hristos*, care cuprinde 82 de predici (57 tematice, 23 panegirice și 2 pareneze), împărțite în 5 mari capitole. Trebuie remarcat faptul că, dată fiind formația intelectuală și teologică a autorului, toate predicile din acest volum sunt adresate cu precădere credincioșilor cu o cultură mai ridicată, ca să poată satisface exigențele unor credincioși de formație intelectuală sporită. De aceea, fiecare temă este tratată în profunzime, sub multiplele ei aspecte, autorul utilizând o întreagă paletă de argumente pentru elucidarea ei: Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament, Sfânta Tradiție, mărturiile unor oameni de știință și cultură, exemple practice pilduitoare, făcându-i în prealabil o amplă analiză psihologică, etică și sociologică, ceea ce dovedește că autorul manifestă o adevărată preferință pentru a pătrunde în sufletele ascultătorilor. Observăm și în acest volum stilul atrăgător al Părintelui Slevoacă, același dar de a-și captiva ascultătorii și de a-i transpune într-o înaltă atmosferă duhovnicească.

În ceea ce privește forma predicilor, părintele autor își alege adeseori tema pe care o tratează din pericopa evangheliei din ziua respectivă, fără să o mai reproducă pe aceasta în întregime în introducere, presupunând că ascultătorii o cunosc fie de mai înainte, fie de la Sfânta Liturghie, făcând doar o simplă legătură între tema tratată și versetele din pericopa evanghelică respectivă, pe care le rezumă schematic. Acest procedeu este în avantajul tratării temei alese, întrucât i se rezervă un timp mai extins, fără să se mai repete ceea ce deja s-a citit la Sfânta Liturghie. În foarte multe predici, Părintele Slevoacă nu se rezumă, în încheiere, la simple sfaturi, ci desprinde o serie de învățături, pe care credincioșii să le rețină, spre a le fi puncte de sprijin pentru o viață cu adevărat creștină.

Interesul pentru racordarea predicilor la problemele enoriașilor constituie o notă specifică a acestei cărți, ce abundă în exemple din viața cotidiană, în apropieri ale mesajului biblic de inimile credincioșilor, după cum vedem, bunăoară, în *Predica la Duminica a 20-a după Rusalii*, având titlul *Nemurirea sufletului*:

„Iisus a înviat un mort, a rechemat viața în trup, a săvârșit una din cele mai mari minuni. Un lucru asemănător se va petrece cu noi toți. Muri-vom într-o zi, cum au murit și cei ce au trăit înaintea noastră. Vom fi jeliți de cei din familiile noastre, apoi vom fi duși la cimitir, trupul ne va fi acoperit cu pământ, la cap ni se va pune o cruce și, în curând, din toată frumusețea noastră, din toată fala noastră, nu va rămâne decât o mână de oase goale [...]. Dar nu în mormânt se încheie istoria vieții noastre, fraților. Noi, oamenii, nu dispărem fără urmă. Noi avem un suflet nemuritor. Și, după cum fiul văduvei din Nain a fost sculat din morți cu puterea Fiului lui Dumnezeu, așa vom învia și noi, la învierea cea de obște”²⁷⁸.

Haina în care Părintele Slevoacă și-a îmbrăcat predicile este una cu totul aleasă, festivă. Și dacă tot mai mult se adevărește dictonul că *stilul este omul*, părintele autor poate fi recunoscut după stilul pe care l-a folosit la întocmirea acestor predici. Deși nu a ocolit expresiile arhaice, autorul a mai modernizat limbajul tradițional utilizat în predici, spre a corespunde nivelului limbii literare aflate în uz.

VI.2.3.3. **Pr. prof. dr. Ene Braniște** (1913-1984)

Cu toate că Părintele Ene Braniște a rămas consacrat în conștiința posterității, prin excelență, domeniului Liturgicii, Pastoralei și Artei creștine, dacă vom cerceta mai în amănunt bibliografia alcătuită de părintele profesor dr. Nicolae Necula, ucenic apropiat și urmaș la Catedră, vom descoperi un număr apreciabil de predici, care nu pot fi trecute cu vederea de cel ce dorește să evalueze obiectiv opera strălucitului dascăl de teologie.

Cuvântările părintelui profesor supuse analizei noastre au fost publicate în revistele *Glasul Bisericii* și *Mitropolia Olteniei*, însumând 27 de titluri, clasificate astfel: o omilie exegetică, 15 predici tematice,

²⁷⁸ Pr. Ștefan SLEVOACĂ, *Raze din lumina lui Hristos* (predici la duminici, praznice și sfînți), Ed. Episcopiei Buzăului, Buzău, 1996, p. 162.

8 panegirice și 3 pareneze. Semnalăm faptul că aceste predici au fost publicate sub titlul *Cuvântări și Predici*, la Ed. Basilica a Patriarhiei Române (2014), volum foarte util slujitorilor Bisericii noastre, și nu numai.

În alcătuirea cuvântărilor sale, părintele autor utilizează în proporție covârșitoare Sfânta Scriptură spre a-i familiariza pe credincioși cu textul sfânt al Vechiului și Noului Testament. Textele scripturistice folosite în predici sunt bine alese și integrate organic în corpul predicilor, sporind valoarea doctrinară a acestora. Nu omite, pe alocuri, nici izvorul patristic. Astfel, în *Predica la Duminica a V-a după Paști* amintește de Sf. Vasile cel Mare, când explică învățătura despre cinstirea sfintelor icoane, arătând că această cinstire „se suie la persoanele sfinte zugrăvite pe dânsle”²⁷⁹. Tot Sf. Vasile cel Mare este parafrizat pentru a arăta că din cauza păcatelor îngerul păzitor ne părăsește, precum „pe albine le alungă fumul și pe porumbei îi pune pe fugă mirosul cel urât și greu”²⁸⁰. Când vorbește despre cei care amână mărturisirea păcatelor, neglijând astfel importanța Tainei Mărturisirii în viața creștină, aduce un exemplu din scrierile Sf. Teodor Studitul:

„Un Sfânt Părinte bisericesc aseamănă pe unii ca aceștia cu corăbierii leneși, care, atunci când apa mării pătrunde prin vreo crăpătură în corabie, se lenevesc să o scoată, iar ea tot adunându-se mereu, îneacă și corabia și pe ei”²⁸¹.

De asemenea, tot pentru argumentarea acestei teme apelează la Sf. Ioan Scărarul, Sf. Ioan Gură de Aur, Clement Romanul, Tertulian și Fericitul Augustin. Dintre autorii români remarcăm că valorifică pe George Coșbuc (*Gazel, Rugămintea din urmă*), Gala Galaction (romanul *Roxana*), Preotul martir Ilarion Felea (*Religia iubirii*) și din scrisul lui Nicolae Iorga.

²⁷⁹ Pr. Ene BRANIȘTE, „Predică la Duminica a V-a după Paști”, în vol. *Cuvântări și Predici*, Ed. Basilica, București, 2014, p. 513.

²⁸⁰ Pr. Ene BRANIȘTE, „Predică la ziua Sfinților Arhangheli”, în vol. *Cuvântări și Predici*, p. 1006.

²⁸¹ Pr. Ene BRANIȘTE, „Cuvânt de îndemn la Spovedanie”, în vol. *Cuvântări și Predici*, p. 322.

O altă caracteristică a părintelui autor o constituie prezența colindelor în predicile din perioada sărbătorilor de iarnă, unde întâlnim fragmente din aceste minunate creații populare. Pentru ilustrări părintele utilizează în special *Patericul*. În privința literaturii universale observăm că autorul face trimitere la Goethe, Seneca, Sofocle, Virgiliu, Spinoza, Iacob Böhne, Aristotel, Thomas Carlyle, Fichte.

O notă distinctă pe care am remarcat-o la Părintele profesor Ene Braniște este folosirea cu predilecție a cărților de cult, deoarece prin formația sa de liturgist consacrat cunoștea foarte bine iconografia bisericească, dovadă că utilizează foarte des *Triodul*, *Ceaslovul*, *Molitfelnicul*, *Penticostarul* și *Octoihul*.

Stilul predicilor este simplu, limpede, armonios, pitoresc, concret. Este stilul vorbit, nu cel scris al predicilor redactate la masa de lucru. Simțim acest stil vorbit, chiar citind cuvântările. Frazele sunt bine închegate și urmează o structură logică, clară, precisă, vădind încă o dată erudiția dascălului de teologie, a liturgistului de excepție, minunat mănuiitor al condeiului. În expunerea ideilor pornește de la cunoscut la necunoscut, de la concret la abstract și reușește în chip deosebit să concretizeze, să plasticizeze, să materializeze adevărurile de credință prin ilustrări, exemple, asemănări, parabole, întâmplări din istorie și din viața obișnuită a oamenilor.

VI.2.3.4. **Pr. prof. dr. Sebastian Chilea** (1907-1990)

Considerat unul dintre cei mai străluciți profesori pe care i-au avut Seminariile Teologice din Craiova (1951-1959) și București (1965-1978), predicator cu mare audiență al Catedralei mitropolitane din Craiova, precum și la câteva biserici din București la care a slujit, doctor în filosofie, a fost un om de o sensibilitate aparte, foarte iubit de elevi. Părintele Chilea nu are prea multe predici publicate, dar se distinge ca un excelent teoretician al predicii. Parcurgând paginile revistei *Mitropolia Olteniei*, remarcăm patru cuvântări: două predici tematice dogmatice „Material omiletic. Înălțarea și căderea primului om”²⁸²,

²⁸² Pr. Sebastian CHILEA, „Material omiletic. Înălțarea și căderea primului om”, în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 3-4, pp. 203-210.

„Material omiletic. Despre Providență”²⁸³, și 2 panegirice: „Material omiletic. Nașterea Domnului”²⁸⁴, „Sfântul Nicodim”²⁸⁵. De fapt, nu sunt predici propriu-zise, ci *materiale omiletice*, din care pot rezulta mai multe cuvântări. Nu este însă un material brut, ci unul prelucrat, aici intervenind merituos autorul.

Ca teoretician al predicii, Părintele Sebastian Chilea a lăsat în literatura omiletică trei studii de excepție:

- *Considerații omiletice actuale*. Aici, autorul, face o analiză psihologică de o finețe remarcabilă, nemaiîntâlnită în literatura omiletică:

„Nu se poate pretinde ascultătorilor să prețuiască valori pentru care nu au niciun fel de pregătire și pentru care nu găsesc în cuprinsul sufletului lor nicio punte de legătură. Când predicatorul preferă un punct de plecare îndepărtat și când își dezvoltă predica pe un plan necunoscut ascultătorilor – oricât de înalt ar fi el –, atunci i se cere ascultătorului să facă deodată două lucruri deopotrivă imposibile: întâi, să facă un salt de gândire, să se rupă de actualitatea sa sufletească, ceea ce, evident, este imposibil, și, în al doilea rând, să urmărească un proces de gândire pornit undeva, nu se știe unde, de la o foarte incertă periferie a conștiinței spre centrul ei, ceea ce înseamnă a pretinde conștiinței o activitate împotriva naturii sale, care totdeauna pornește de la centru spre periferie. În asemenea împrejurări, predicatorul se așază împotriva curentului firesc al conștiinței ascultătorului și urmarea e cunoscută: ascultătorului nu-i mai rămâne decât să plece”²⁸⁶.

În opinia Părintelui Sebastian Chilea, predicatorii de astăzi

²⁸³ Pr. Sebastian CHILEA, „Material omiletic. Despre Providență”, în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 7-8, pp. 537-543.

²⁸⁴ Pr. Sebastian CHILEA, „Material omiletic. Nașterea Domnului”, în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 11-12, pp. 780-782.

²⁸⁵ Pr. Sebastian CHILEA, „Sfântul Nicodim”, în: *Mitropolia Olteniei*, XIX (1967), 1-2, pp. 138-140.

²⁸⁶ Pr. Sebastian CHILEA, „Considerații omiletice actuale”, în: *Ortodoxia*, XIX (1967), 1, p. 66.

„trebuie să plece de la o anume prezență sufletească a ascultătorilor sau de la ceea ce înțelegem prin *actualitatea sufletească*. Să nu nădăjduiască niciodată că atenția ascultătorilor îi poate urmări în orice condiții, dacă au de spus ceva de seamă. Este iluzia cea mai frecventă. Atenția ascultătorilor nu poate să urmărească decât o dezvoltare care pornește de la ceva actual, cunoscut, trăit și de înaltă valoare pentru ei”²⁸⁷;

• *Predica de succes*. Părintele Sebastian Chilea dă câteva definiții ale predicii, pe care o compară „cu un zbor al gândului”, „cu un poem”, „cu o melodie” sau chiar „cu toate la un loc”; predica de succes este aceea în care predicatorul condensează gândirea, dogmele și înțelesurile cele mai subtile ale artelor, asociindu-le cu marile adevăruri ale vieții. Asemănându-se unui artist sau gânditor, vorbitorul trebuie să fie un inspirat, cuvântul său trebuie să denote autenticitate și trăire sinceră; rolul predicatorului nu este de a spune lucruri extraordinare, ci de a transmite un singur gând, o idee mare, dar ideea sa trebuie să fie „limpede gândită în toate articulațiile și în toate ramificațiile ei”²⁸⁸; este necesar ca predica să apară „închegată organic”, să se miște ca o ființă vie, să aibă suflet. Îndatorirea unui predicator este aceea de a-și studia predica, asemenea lui Jacques Bénigne Bossuet, despre care se spune că își studia sever toate cuvântările, le scria și le transcria de multe ori până la forma definitivă, deoarece predica trebuie îndelung gândită; ceea ce contează este ca „*ascultătorii să aibă sentimentul că ei au fost ținta discursului, în limba lor, despre lucruri și nevoi care îi neliniștesc pe ei și că predica le-a deschis un nou orizont*”²⁸⁹. În legătură cu această ultimă cauză, frecventă din păcate și în zilele noastre, părintele autor afirmă:

„Predica este o permanentă convorbire între predicator și credincioși. Îndată ce predicatorul simte că nimeni nu-l mai întreabă, e bine să încheie. Cicero vorbește de un anumit «miros» al oratorului,

²⁸⁷ Pr. Sebastian CHILEA, „Considerații omiletice actuale”, p. 72.

²⁸⁸ Pr. Sebastian CHILEA, „Predica de succes”, în: *Mitropolia Olteniei*, VI (1854), 1-3, p. 37.

²⁸⁹ Pr. Sebastian CHILEA, „Predica de succes”, p. 37.

cu ajutorul căruia el poate să-și dea seama ce gândesc, ce așteaptă, ce vor sau ce nu place ascultătorilor săi”²⁹⁰.

• *Predicatorul* este articolul în care preotul Sebastian Chilea își concentrează atenția asupra următoarelor idei: pentru a se face înțeles, predicatorul este dator să țină cadența unui dublu ritm: ritmul suflesc propriu și ritmul suflesc al ascultătorilor. Cuvântarea trebuie să se desfășoare „ca o melodie în care se cuprinde gândirea”. Astfel, ideile exprimate prin cuvinte trebuie să se succedă într-o ordine muzicală, potrivit cu legile ritmului, armoniei și măsurii. Comparația cu muzica merge mai departe, autorul susținând că

„la fel cum fiecare notă din melodie se reazemă pe zestrea muzicală a notei anterioare și pregătește o treaptă pe care se clădește muzical nota următoare, tot așa și gândirea trece de la o idee la alta, fiecare aducând, în treacăt, partea sa de contribuție la alcătuirea gândului central, ideii principale”²⁹¹.

Ideea cuprinsă în frază este oglinda sufletului, întrucât fraza logic alcătuită este semnul unui gând temeinic și bine îndrumat care se transmite și este lesne înțeles. Când ideile decurg una din cealaltă, acesta este un semn că predicatorul a găsit secretul unei bune cuvântări, că unitatea de gândire este metodic orânduită, că stă dreaptă, „ca floarea pe rădăcină”. Cine reușește să alcătuiască o astfel de predică, acela a alcătuit o operă de creație, întrucât „ea presupune nu numai puterea de a îmbrățișa un adevăr fundamental, ci și puterea de a transfigura acest adevăr pe mai multe planuri deodată”²⁹²; pentru predicator, a nu-și scrie cuvântarea pe hârtie înseamnă un mare risc. Pentru că orice cuvântare trebuie scrisă, pentru a fi conturată și definită.

În predică nu există improvizație; dacă există, ea este rezultatul unei îndelungate depozitări intelectuale din care predicatorul cu experiență

²⁹⁰ Pr. Sebastian CHILEA, „Predica de succes”, p. 38.

²⁹¹ Pr. Sebastian CHILEA, „Predicatorul”, în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 3-4, p. 178.

²⁹² Pr. Sebastian CHILEA, „Predicatorul”, p. 178.

scoate cu meșteșug ceea ce îi trebuie. Predicatorul se formează scriind, deoarece gândirea corectă și expresia corespunzătoare se dobândesc numai prin controlul riguros al scrisului. Este imposibil ca cineva să gândească just și să se exprime adecvat fără această disciplină a scrisului. Scrisul fortifică gândirea și reprezintă poate cel mai mare secret al marilor predicatori. Este necesară scrierea predicilor mai ales pentru predicatorii începători; cuvântul care să cuprindă adevărul lucrurilor și al vieții presupune o îndelungată familiarizare cu simbolismul cuvintelor care stau în inima conceptelor, cu ceea ce este intelectual sau afectiv, voluntar sau automat, conștient sau subconștient în structura intimă a cuvintelor. În acest mod, predicatorul ajunge să vadă limpede marea putere creatoare a cuvântului. *Prin cuvânt se creează lumile sau se dărâmă, se unesc oamenii sau se dezbină, se mântuiesc sau sunt osândiți pe vecie*²⁹³.

VI.2.3.5. *Arhid. prof. dr. Nicolae Balcă* (1903-1983)

Un nume de referință în galeria profesorilor Facultății de Teologie din București îl reprezintă și cel al Părintelui profesor dr. Nicolae Balcă, strălucit titular al Catedrei de Omiletică și Catehetică cu noțiuni de Pedagogie, teolog cu înaltă ținută academică și erudit filosof creștin, care a pus în serviciul Omileticii și Catehetei tot ce a dat mai frumos și util universul fascinant al filosofiei.

Așa cum remarca Părintele profesor Constantin Galeriu

„prelegerile sale erau dinamice, cuceritoare, mereu înnoite cu cercetări din știință aduse la zi, străduindu-se permanent să realizeze o admirabilă simbioză între o Teologie ortodoxă vie și cultură. Ținând seama de specificul Catedrei de Omiletică și Catehetică, era preocupat să trezească un interes sporit în sufletul viitorilor preoți față de funcția nespus de importantă pentru Biserică, a propovăduirii cuvântului lui Dumnezeu, accentuând mereu faptul că Mântuitorul a fost «Învățătorul» și că i-a trimis pe Sfinții Apostoli să propovăduiască cuvântul Său

²⁹³ Pr. Sebastian CHILEA, „Predicatorul”, p. 183.

nemuritor. La lecțiile și seminariile conduse de el, îndemna pe studenți să învețe să predice pentru lumea de astăzi, arătându-le că pentru a putea face acest lucru este necesar să-și acumuleze solid o cultură generală cât mai temeinică, pentru a cunoaște structura spirituală a lumii și a omului contemporan, a cărui caracteristică esențială este credința în atotputernicia științei pozitive”²⁹⁴.

În vremea profesoratului, pentru studenții din anii III și IV, Părintele Balcă a pus la dispoziție un curs dactilografiat însumând 134 de pagini, intitulat *Manual unic – Omiletica*. Pe parcursul celor douăsprezece prelegeri ale cursului, expune istoria prediciei, începând cu originile ei până în prima jumătate a sec. al XX-lea. Prelegerile nu au forma unor capitole propriu-zise, trecerea de la o temă la alta făcându-se cursiv, urmând firul istoriei. În primele pagini ale cursului motivează importanța majoră a cunoașterii istoriei prediciei, prin impactul pe care exemplele vii ar trebui să-l aibă asupra modului de manifestare a predicatorului. Făcând o comparație între natura umană și predică, Părintele Balcă afirmă că predica originală exprimă fidel specificul unei epoci, la fel cum natura fizică se reflectă în natura spirituală a omului. Iată ce spune la un moment dat:

„Predicatorul nu trebuie să fie numai susceptibil față de influențele din afară ale vremii în care trăiește, ci are datoria să facă tot posibilul să răzbată dincolo de suprafața lucrurilor, tot mai adânc, să scruteze tendințele ascunse ale gândirii și opiniei, să descopere cauzele adânci și permanent active ale lumii spirituale. El se va sili deci să ajungă la forțele elementare care creează și controlează filosofia și istoria epocii lui”²⁹⁵.

Părintele profesor precizează câteva condiții de care predicatorul trebuie să țină seama atunci când dorește să întocmească o predică. Mai întâi, acesta trebuie să cunoască gândirea științifică a vremii sale, pentru

²⁹⁴ Pr. Constantin GALERIU, „In memoriam: Arhidiaconul Prof. Dr. Nicolae Balcă”, în: *Studii Teologice*, XXXVI (1984), 1-2, p. 140.

²⁹⁵ Pr. Nicolae BALCĂ, *Manual unic – Omiletica* (manuscris dactilografiat), în Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București, ex. VII, fasc. III, s.a.

a nu rămâne un retrograd. Pericopele evanghelice pe care le utilizează trebuie să aibă o aplicabilitate concretă la realitățile și nevoile societății sale. Pentru Părintele Balcă, predica autentică este importantă nu prin elocința ei oratorică, dobândită de la oameni, ci prin modul în care aceasta îl exprimă pe Hristos, astfel că

„Hristos poate fi predicat în diferite forme și în noi stiluri de argumentare și în noi veșminte de cuvinte și ilustrații. El va fi tot Iisus Hristos «Același ieri, azi și în veci», iar predicatorul autentic vorbește cum l-a învățat să vorbească Iisus Hristos, nu oamenii”²⁹⁶.

În predica sa, fiecare orator trebuie să păstreze echidistanța față de principiul adaptării, pentru a nu transforma predica într-un material care exprimă senzaționalul superficial. Dimpotrivă, predicatorul trebuie să promoveze elementul veșnic și moral. Având convingerea că se adresează personalității fiecăruia dintre ascultătorii săi, predicatorul trebuie să urmărească în cuvântarea sa modelarea morală a acestora, astfel încât să le insuflă ideea sfințeniei și abandonarea unei fericiri egoiste.

Pe lângă activitatea sa didactică și scrierile în domeniu, Părintele Nicolae Balcă a publicat separat un număr important de predici în revista *Glasul Bisericii*. Acestea pot fi clasificate astfel: 3 panegirice („La Sfântul Nicolae”²⁹⁷, „Panegiric la Bunavestire”²⁹⁸, „La Sfântul Dimitrie Izvorătorul de Mir”²⁹⁹), 5 predici tematice („Predică la Duminica a XXIX-a după Rusalii”³⁰⁰, „Creștinul în fața Judecătorului Suprem: Valoarea faptei pentru destinul său în veșnicie”³⁰¹, „Slujirea lui Dumnezeu prin slujirea

²⁹⁶ Pr. Nicolae BALCĂ, *Manual unic – Omiletica* (manuscris dactilografiat).

²⁹⁷ Pr. Nicolae BALCĂ, „Panegiric la Sfântul Nicolae”, în: *Glasul Bisericii*, XXII (1963), 11-12, pp. 997-1000.

²⁹⁸ Pr. Nicolae BALCĂ, „Panegiric la Bunavestire”, în: *Glasul Bisericii*, XXVI (1967), 3-4, pp. 218-221.

²⁹⁹ Pr. Nicolae BALCĂ, „Panegiric la Sfântul Dimitrie Izvorătorul de Mir”, în: *Glasul Bisericii*, XXV (1966), 9-10, pp. 797-799.

³⁰⁰ Pr. Nicolae BALCĂ, „Predică la Duminica a XXIX-a după Rusalii”, în: *Glasul Bisericii*, XX (1961), 1-2, pp. 21-25.

³⁰¹ Pr. Nicolae BALCĂ, „Creștinul în fața Judecătorului Suprem: Valoarea faptei pentru destinul său în veșnicie”, în: *Glasul Bisericii*, XXIV (1965), 3-4, pp. 220-223.

oamenilor: Valoarea milei pentru destinul în veșnicie al creștinului”³⁰², „Inima curată și cuvântul dumnezeiesc”³⁰³, „La Duminica Floriilor”³⁰⁴) și o pareneză („Cuvânt la o Cununie”³⁰⁵).

Având în general dimensiuni echilibrate, cuvântările părintelui profesor nu depășesc, de obicei, cinci pagini. Lipsesc formulele de adresare, ceea ce ne indică o posibilă elaborare a predicilor la masa de lucru, ori au fost omise la tipar. După o introducere scurtă, în care este anunțată tema, urmează tratarea, care de obicei cuprinde explicații, argumentări, ilustrări prin exemple proprii sau din Sfânta Tradiție a pericopei citite în duminica respectivă sau a vieții și faptelor sfântului pomenit, în cazul unui panegiric. Încheierea, de asemenea nu foarte lungă, constă în formularea de îndemnuri, plecând de la învățătura Sfintei Scripturi, precum și în aplicarea acesteia în viața de zi cu zi a credincioșilor.

VI.2.3.6. *Pr. prof. dr. Dumitru Belu* (1902-1980)

Între ostenitorii de excepție în câmpul Omileticii românești stă scris cu cinste și numele Părintelui profesor Dumitru Belu. Cu privire la activitatea sa omiletică, în general, bibliografia românească beneficiază de un studiu bine documentat, aparținând Părintelui Nicolae Dura, doctor în teologie, în prezent slujitor la Parohia Ortodoxă Română din Viena. În acest studiu, intitulat „Activitatea omiletică a preotului prof. dr. Dumitru Belu”³⁰⁶, autorul analizează opera omiletică legată îndeosebi de studiile, articolele și predicile publicate, amintind doar în treacăt de prelegerile universitare. Consemnăm și volumul de predici *Chemări la slujire*, editat

³⁰² Pr. Nicolae BALCĂ, „Slujirea lui Dumnezeu prin slujirea oamenilor: Valoarea milei pentru destinul în veșnicie al creștinului”, în: *Glasul Bisericii*, XXV (1966), 3-4, pp. 206-209.

³⁰³ Pr. Nicolae BALCĂ, „Inima curată și cuvântul dumnezeiesc”, în: *Glasul Bisericii*, XXVI (1967), 9-10, pp. 893-896.

³⁰⁴ Pr. Nicolae BALCĂ, „Predică la Duminica Floriilor”, în: *Glasul Bisericii*, XXVII (1968), 3-4, pp. 376-380.

³⁰⁵ Pr. Nicolae BALCĂ, „Cuvânt la o Cununie”, în: *Glasul Bisericii*, XXXI (1972), 5-6, pp. 509-512.

³⁰⁶ Pr. Nicolae DURA, „Activitatea omiletică a preotului prof. dr. Dumitru Belu”, în: *Studii Teologice*, XXXIX (1987), 1.

la Sibiu în 2012, care cuprinde 56 de cuvântări, în majoritate tematice. Dintre acestea, ne reține atenția predica la *Duminica a cincea după Rusalii*, în care autorul vorbește foarte realist despre virtutea stăpânirii de sine:

„La ce ne folosește stăpânirea de sine? Puterea și deprinderea de a fi cumpătați ne asigură o viață sănătoasă și echilibrată, atât sub raport fizic cât și sufletesc. Cumpătarea nu ne cere înăbușirea oricărei trebuințe, a oricărei dorințe. Ea nu ne cere decât păstrarea în anumite limite și anume în limitele indicate de către conștiința noastră luminată – a instinctelor și dorințelor noastre. De îndată ce, în satisfacerea trebuințelor trecem peste o anumită măsură, alunecăm spre dezechilibru, spre degenerare și ruină fizică și morală. Cel ce se dedă beției va ajunge în scurtă vreme o epavă, o căzătură, va ajunge de râs și batjocură [...]. Fără stăpânire de sine nu putem duce o viață normală. Numai cel ce se știe stăpân își dobândește libertate și unitate interioară. Necumpătarea ne irosește puterile, ni le împrăstie și ni le slăbește. Cumpătarea ne ajută să ne concentrăm și să ne îndrumăm întreaga energie de care dispunem în direcția înfăptuirii scopurilor, a idealului ce ne-am propus”³⁰⁷.

În cele ce urmează ne vom îndrepta atenția asupra *Cursului universitar de Omiletică*. Păstrat în manuscris la Biblioteca Facultății de Teologie din Sibiu, a fost tipărit la Editura Andreiana – Editura InfoArt Media, Sibiu, 2012, cu titlul *Curs de Omiletică. Momente din istoria prediciei (partea I); Teoria prediciei (partea a II-a)*. În pofida faptului că acest curs are o vechime de aproximativ 50 de ani, rămâne încă *cel mai bun și complet din literatura teologică românească*.

Mai întâi, câteva spicuiuri utile din capitolul al V-lea (*Elaborarea prediciei*): Una dintre precizările de esență ale Părintelui Belu este că *reușita prediciei este direct proporțională cu efortul care se depune la elaborarea ei*. Părintele profesor distinge două mari etape pentru pregătirea prediciei: *depărtată și apropiată*.

Cea dintâi începe *în clipa în care tânărul s-a hotărât pentru preoție. Să-și orienteze cu perseverență, în această direcție, întreaga sa pregătire:*

³⁰⁷ Pr. Dumitru BELU, *Chemări la slujire*, Sibiu, 2012, p. 81.

lectura, gândirea, simțirea, voința, atitudinea generală față de lucruri și oameni, ținuta, viața sa întreagă. În acest „proces” al pregătirii generale, trebuie avute în vedere următoarele: *dezvoltarea judecății, cu o gândire logică, prin lectură sistematică, cu discernământul necesar (a deosebi, de pildă, ceea ce este esențial de ceea ce este secundar în lecturile făcute); cultivarea memoriei – întrucât predica trebuie rostită liber.* Părintele recomandă, astfel, exersarea memoriei prin învățarea unor versete din Scriptură, a unor poezii frumoase, și chiar a unor fraze și expresii deosebite pe care le întâlnim în lecturile noastre. De observat că o memorie bună este condiționată și de păstrarea unor reguli de igienă. *Parte a vieții sufletești, memoria suferă împreună cu aceasta înrăuirile favorabile sau negative ale vieții trupești. Alcoolul, privegherile prelungite, surmenajul și în general orice fel de excese, influențează neprielnic asupra memoriei; studierea feluritelor izvoare, cu ajutorul cărora să-și îmbogățească atât cultura³⁰⁸, în genere, cât și limba și stilul.* Să nu se uite că greșelile de limbă în predică înseamnă lipsă de respect față de învățătura propovăduită, față de ascultători și față de sine însuși. Greșelile de limbă scad autoritatea predicatorului și eficiența predicii. Nu poate fi acceptat ca învățător cine nu cunoaște nici măcar regulile elementare ale vorbirii corecte.

Pregătirea apropiată înseamnă o concentrare a tuturor puterilor în vederea alcătuirii predicii cerută de proxima sărbătoare din curgerea anului liturgic. În acest scop, întâi de toate, trebuie avute în vedere *trei împrejurări: de timp, de persoane și de loc.* Un alt pas important este acela al fixării temei, în legătură directă cu cele trei „împrejurări”. La acest punct trebuie evitată greșeala unor confrăți, care *vrând să fie originali aleargă după teme neobișnuite, neabordate de alții. Procedul nu este potrivit. Mai întâi se cuvine a ști că nu-i nimic nou sub soare. Pe urmă, trebuie să mai știi că subiectele simple sunt mai apropiate de viață și, de aceea, mai folositoare ascultătorilor, oricare ar fi aceștia.*

Semnalăm, acum, câteva elemente din capitolul al VIII-lea: *Susținerea predicii.*

³⁰⁸ Cu privire la lecturi, părintele îndeamnă la mult discernământ, exemplificând cu o constatare a lui Schopenhauer: „Abuzul de lectură privează spiritul de elasticitate, așa cum o greutate anulează elasticitatea unui resort, când apasă mereu asupra lui. A-ți băga capul în carte, de îndată ce ai un moment liber, este cel mai bun mijloc de a nu ajunge să ai idei personale”.

- › *Rostirea și improvizația.* Toți marii predicatori opinează că predica trebuie rostită liber. Însăși denumirea de „predică” vine din lat. *praedicare* – a vorbi în fața cuiva (nu *praelegere* – a citi în fața cuiva, n.n.). Predica nu este monolog, ci dialog, întreit dialog (cu credincioșii, cu Dumnezeu și cu sine însuși). Pentru a vorbi liber, predica trebuie memorizată, iar memorizarea este de două feluri: *verbală* (cuvânt cu cuvânt) și *reală* (reținerea ideilor de bază). Pentru începători este recomandată prima metodă, pentru cei avansați, a doua. Improvizația este metoda la care se recurge atunci când vorbitorul, din pricini binecuvântate, nu a avut timpul necesar pregătirii predicii. Va utiliza acest procedeu doar în cazuri de extremă urgență.
- › *Adaptarea în predică* este un imperativ ce nu are nevoie de niciun argument. Important este de reținut cum se face: *la propriul mod de a fi* (a nu te întinde cât nu-ți ajunge plapuma), *la ascultători* (a ține seama de capacitatea lor psihologică de receptare), *la genul predicii și la momentul liturgic*.
- › *Acțiunea în predică* vizează: *ținuta exterioară a predicatorului, expresia feței, dicția, gesturile*. Demostene, marele orator grec, vorbind despre marea importanță a acțiunii oratorice spune: „Cea dintâi condiție a reușitei unui discurs e acțiunea; a doua – acțiunea; a treia – acțiunea!”. *Ținuta predicatorului* în amvon trebuie să fie în armonie cu îndatorirea pe care el, predicatorul, o are de împlinit. Nu se cuvine să fie fals sărbătorească, țeapănă, îndrăzneată, sfidătoare, arogantă, ci *demnă, firească, învăluită în nimbul caracteristic al vredniciei sale sacerdotale*. *Să nu fie crispat, ci destins; nu înclinat într-o parte sau alta, ci drept; nu înspăimântat, ci calm, liniștit*. *Expresia feței* trebuie să fie cât mai naturală (*In facie legitur homo*). În fizionomie, cea mai mare importanță o au ochii. De aceea, privirea trebuie să fie dreaptă, prietenească, ochii să nu fie plecați, nici rătăciți mereu în sus. Nici fixați asupra unui singur punct, ci să cuprindă pe toți ascultătorii. *Dicția* este arta de a rosti limpede și frumos un text, este arta de a folosi cu măiestrie vocea. Însușirile dicției sunt: *claritatea, naturalețea, varietatea și fluenta*. *Gesticulația* este necesarul complementar al cuvântului. El subliniază, întărește și, uneori, chiar înlocuiește cuvântul. Trebuie avut în vedere faptul că *gestul nu ajută*

cuvântului decât dacă îl subliniază. Dacă l-ar contrazice, l-ar slăbi considerabil. Este greșit să faci gesturi vehemente când vorbești despre bunătate, sau gesturi domoale când vorbești, de pildă, despre judecata și mânia lui Dumnezeu. Gesturile trebuie să fie ordonate și cu măsură. Când dăm un citat biblic, în care vorbește Dumnezeu, nu gesticulăm. De asemenea, niciodată nu vom face gesturi zgomotoase (nu vom lovi cu pumnul în balustrada amvonului sau în piept, nici nu vom bate din palme).

VI.2.3.7. *Patriarhul Iustin Moiescu (1910-1986)*

Reputația de strălucit teolog a Patriarhului Iustin a fost statornic confirmată, chiar de la primii pași pe care i-a făcut în câmpul teologiei. I-a fost dat să înscrie o traiectorie de lumină în gândirea teologică, începând din adolescență. Neobișnuitele succese școlare, strălucitele studii academice în țară și peste hotare și apoi cariera universitară uimitor de bogată, la nivelul marilor universități pe care le-a frecventat și unde s-a impus, au fost revelatoare. Tânărul profesor era în neîntreruptă ascensiune și prezenta toate garanțiile unei maxime realizări. După două decenii de rodnică arhipăstorie, în Transilvania și, apoi, în Moldova, unde s-a remarcat ca un fidel slujitor al Bisericii și al Neamului, în anul 1977 Mitropolitul Iustin venea la cârma Bisericii Ortodoxe Române, în contextul unor condiții istorice noi, urmând vrednicilor săi înaintași. Și din această postură a lucrat pe mai departe, cu o excepțională pecete personală, pentru a păstra neștirbit tezaurul credinței ortodoxe.

În perioada celor treizeci de ani de slujire arhierască, din care ultimii nouă ani ca patriarh (1977-1986), pe lângă alte cuvântări ocazionale, a elaborat peste 60 de Pastorale la Nașterea și Învierea Domnului, al căror conținut îl vom supune atenției în cele ce urmează. Analizând aceste scrisori pastorale, dintru început, constatăm faptul că au puternice rădăcini în tâlcuirea biblică și teologică, spre a ajunge, treptat, să culeagă fructul îndrumărilor creștinești și al îndemnurilor virtuozose, pentru tot ce se cere sufletului credincios și conviețuirii cu semenii. Este linia imprimată propovăduirii de către Sfinții Apostoli și urmată cu stăruință

de Sfinții Părinți. Ilustrul profesor de teologie și iubitorul literaturii patristice a asimilat din plin gândirea și chipul predicării, după cum vădește atașamentul său față de spiritul luminat al lui Evagrie Ponticul sau față de doctorul sufletesc, Sf. Ioan Gură de Aur.

Genul omiletic în care se înscriu pastoralele este cel parenetic, îndemnător și îndrumător, care în mod deosebit aparține întâistăților eparhiilor. Autorul nu-și propune ca obiective nici exegeze sofisticate, nici dezvoltarea detaliată a temelor, nici tonuri encomiastice înflăcărâte, ci îndemnuri, sfaturi, avertismente, încurajări de la inima unui părinte iubitor către fiii săi.

Tematica pastoralelor este variată, precum erau și aspectele pe care Patriarhul Iustin le-a promovat. Astfel, întâlnim teme referitoare la *antropologie, înviere, dragostea lui Dumnezeu pentru oameni, păstrarea dreptei credințe*, nelipsind cele prin care înaltul ierarh îndrumă *viața religio-morală* a credincioșilor privind viețuirea după porunca Mântuitorului și înlăturarea păcatelor, a deprinderilor dăunătoare din punct de vedere moral și social. Ținând seama de conținut, identificăm principalele aspecte prezente: *dogmatico-misionare, social-morale și ecumenice*.

Vorbind despre *Întruparea Cuvântului* și sălășluirea Sa în noi, taina cea ascunsă a veacurilor, aceasta este amintită ca prezență văzută a lui Dumnezeu în lume: „Pogorând din înălțimile cerului și venind pe pământ, Fiul lui Dumnezeu, astăzi, fiu al omului s-a făcut. Mântuirea noastră a fost săvârșită de Fiul lui Dumnezeu în trup omenesc, de Dumnezeu-Omul. De aceea, Hristos nu s-a arătat oamenilor numai ca Dumnezeu sau numai ca om, ci, ca Fiul cel veșnic al lui Dumnezeu în trup de om vremelnic”³⁹⁹.

Urmările păcatului strămoșesc reprezintă tema centrală a unei alte pastorale, în care argumentează *necesitatea venirii unui răscumpărător* care să coboare către omul căzut, întrucât acesta, prin pierderea harului divin, cu propriile-i puteri nu mai putea ajunge la asemănarea cu Dumnezeu: „Făgăduința lui Dumnezeu de a trimite în lume pe Hristos-Mântuitorul pentru a ne izbăvi pe noi de cel rău se întrezărește în gândirea credincioșilor

³⁹⁹ † IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Nașterea Domnului”, în: *Glasul Bisericii*, XXXVI (1977), 10-12, p. 804.

încă din cele mai vechi timpuri. Ea era răspândită aproape pretutindeni în lumea cunoscută atunci. Desigur, izvorul ei este dragostea lui Dumnezeu față de făptura mâinilor Sale, față de om; dar formele pe care le îmbrăca așteptarea sau dorirea lui Mesia erau diferite, fiind dependente în mare parte de nevoile sau dorințele ori idealurile oamenilor sau popoarelor³¹⁰.

În pastoralele alcătuite cu ocazia sărbătorilor pascale, autorul arată *importanța Învierii Domnului*, care este temelia credinței și garanția învierii noastre: „Se veselesc în adevăr și se bucură îngerii cu oamenii și, împreună cu ei, în felul lor, se bucură și făpturile necuvântătoare. Înмănunchind acum bucuria Învierii Domnului cu așteptarea învierii noastre și înnoirea întregii zidiri, într-un glas să mărturisim că: Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcând și celor din morminte viață dăruindu-le [...]. Astfel, cuvântul Scripturii Vechi, învierea și arătările Mântuitorului în fața apostolilor sunt temeiurile credinței noastre în Hristos, Domnul și Dumnezeuul nostru, temeiurile așteptării învierii noastre, temeiurile pentru viața noastră creștină”³¹¹.

Cunoscând situația grea prin care trecea țara după cumplitul cutremur din 4 martie 1977, Patriarhul Iustin îi îndemnă pe păstoriți la *împlinirea îndatoririlor creștinești* față de cei aflați în suferință:

„În multe locuințe atinse de furioasa încăleștare a stihiiilor naturii s-a abătut umbra morții crude peste numeroși frați ai noștri, la întâmplare: vârstnici, tineri și prunci. Au rămas în urmă copii fără părinți și părinți fără copii; surori și frați, prieteni sau tovarăși de viață ori muncă s-au despărțit unii de alții, fără de veste, pentru totdeauna. Cu miile se numără cei care au fost supuși unor chinuitoare suferințe sau au fost lipsiți de tot ce agonisiseră cu trudă, prin munca lor de ani și ani. La durerea sfâșietoare și lacrimile fierbinți pentru pierderea de vieți omenеști se adaugă astfel întristarea și amărăciunea pentru pierderea de bunuri materiale. Participând cu întreaga noastră ființă la zguduitorul

³¹⁰ † IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Nașterea Domnului”, în: *Glasul Bisericii*, XLIV (1985), 10-12, p. 604.

³¹¹ † IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Învierea Domnului”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XCIX (1981), 5-6, p. 498.

durere care s-a abătut asupra țării, în zilele de acum, pe cei care și-au pierdut viața să-i purtăm la loc de cinste în inimile noastre și către Dumnezeu pentru odihna sufletelor lor, în ceruri, rugăciuni stăruitoare să înălțăm. Pe cei în mare întristare să-i mângâiem și îmbărbătăm, făcându-ne părtași suferințelor lor. Pe cei în nevoi cu dragoste frățească să-i ajutăm [...]. Potrivită cu fapta este și răsplata lui Dumnezeu. Omenia să fie omenie, cu gândul, cu cuvântul și mai ales cu fapta”³¹².

Stilul cuvântărilor are un pronunțat caracter de oralitate, chiar dacă acestea au fost scrise integral. Remarcăm prezența calităților stilului gramatical, atât ale celor generale – *corectitudine, precizie, puritate, concizie* –, cât și ale celor particulare – *demnitate, finețe, naturalețe, armonie stilistică*. Între figurile stilistice mai des utilizate întâlnim: *epitetul, metafora, comparația, antiteza și gradația*. Deși prezintă adevăruri dogmatice profunde, prin expunerea clară a acestora, Patriarhul Iustin vădește respect pentru cuvântul lui Dumnezeu și pentru ascultători. Duhul specific cărților sfinte este simțit în toate pastoralele sale, iar interpretările pe care le face îl dezvăluie ca un iscusit exeget și un foarte bun cunoscător al Sfintei Scripturi, principalul izvor utilizat de autor.

VI.2.3.8. *Pr. prof. Nicolae Petrescu* (1908-2001)

Fiind unul dintre cei mai cunoscuți teologi din Oltenia, părintele Nicolae Petrescu și-a lăsat amprenta asupra activității Seminarului Teologic de la Mănăstirea Coșuna-Bucovăț din Craiova. Ca predicator, s-a îngrijit pentru buna prezentare a elevilor la amvon, dându-le sfaturi și povățuindu-i ca un adevărat părinte, pentru a întocmi predici de calitate. Neavând parohie, părintele profesor a slujit regulat în paraclisul Seminarului, în fiecare sâmbătă și duminică Vecernia, Utrenia și Sfânta Liturghie, rostind omilii exegetice la pericopele evanghelice și apostolice. Datorită exercițiului, studiului intens și stăruinței, publică în revista

³¹² † IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Învierea Domnului”, în: *Glasul Bisericii*, XXXVI (1977), 5, p. 297.

Mitropolia Olteniei, începând cu anul 1973, câteva omilii exegetice la anumite pericope apostolice, pentru ca, în anul 1975, să publice volumul pe care îl vom prezenta mai jos. Apoi a întocmit, după programa analitică aprobată de Sfântul Sinod, cele două manuale de *Catehetică* (București, 1978) și *Omiletică* (București, 1977) pentru Seminariile Teologice, fiind primele manuale pentru elevii seminariști, din perioada când Biserica nu se bucura de prea multă libertate de exprimare, din cauza regimului comunist. Imediat ce au ieșit de sub tipar, s-au bucurat de o apreciere deosebită, dar nu numai atunci, ci și în zilele noastre reprezintă un real folos, datorită conținutului deosebit de bogat în informații actuale și pertinente.

În ceea ce privește *Omiletica*, avem în atenție aici *cel mai bun manual din mediul preuniversitar*. Selectăm câteva fragmente, pentru ilustrare:

- › *Rostirea predicilor. Acțiunea* (lat. *actio*) înseamnă *fapt*, *act* și este cea mai importantă latură a oratoriei. Cicero, în lucrarea sa *De oratore*, și Quintilian în *Arta oratorică*, accentuând importanța acțiunii în oratorie, citează părerea celui mai mare orator al antichității, Demostene. Acesta fiind întrebat ce trebuie pus pe primul plan în arta oratorică, a spus că trei calități principale disting pe un orator adevărat: prima este acțiunea, a doua încă acțiunea, a treia, de asemenea, acțiunea; în ceea ce privește predica, acțiunea înseamnă totalitatea mijloacelor și procedeele pe care le folosește oratorul, pentru a reda ascultătorilor ceea ce a gândit și a scris: memoria, pronunțarea, vocea, gesturile, expresia feței, mâinile, ținuta corpului și ținuta vestimentară;
- › *Memoria (memorizarea cuvântării)*. Cicero, în lucrarea sa *De oratore*, dă o mare atenție memoriei și spune că ea este „tezaurul minții” (*memoria thesaurus mentis est*). Memorizarea este un act pe care predicatorul îl săvârșește în particular, dar acțiunea cea mai de seamă se săvârșește în public, în fața ascultătorilor;
- › *Pronunțarea (rostirea propriu-zisă a cuvântării)* trebuie să aibă următoarele caracteristici: să fie corectă, adică să se rostească predica după regulile ortoepice înscrise în gramatica limbii române; să fie naturală, adică potrivit firii și temperamentului fiecăruia, fără să fie

forțată, afectată, fără să se vadă că imită pronunțarea altui vorbitor; să se articuleze bine cuvintele, să le sublinieze pe cele de valoare, să le accentueze corect, respectând cantitatea silabelor (lungi sau scurte), să fie variată, adică potrivită cu ideile și sentimentele pe care vrem să le exprimăm: vie în bucurie, blândă și smerită în rugăciune, dureroasă și mângâietoare în întristare;

- › *Vocea* diferă de la om la om, dar oricum ar fi ea, în rostire trebuie să fie dulce, nu supărătoare. Calitățile vocii se pot dezvolta, ca toate celelalte, printr-o îngrijire bună, iar neglijența le diminuează. Pentru o pronunțare corectă, trebuie să avem în vedere uniformitatea vocii, adică să sălțăm și să coborâm vocea la intervale uniforme. Varietatea vocii constă în înlăturarea monotoniei și conformarea vocii cu natura subiectului tratat³¹³;
- › *Gesturile*. Gesticulația inteligentă și prudentă are mare importanță în oratorie, pentru că ea exprimă, chiar fără vorbe, aproape totul. Frumusețea discursului rezultă și din gesturi și din mișcarea corpului. De aceea, Demostene obișnuia să-și pregătească acțiunea, privindu-se într-o oglindă mare³¹⁴;
- › *Expresia feței (fizionomia)* are un rol important în activitatea oratorică, deoarece este oglinda sufletului. Spre fața oratorului se îndreaptă atenția ascultătorilor, la ea privesc ochii tuturor, înainte de a deschide gura predicatorul. Elocința vorbitorului trebuie să se arate și prin elocința feței: aceasta să fie nesilită, modestă, iar expresia ei să fie în acord cu cuprinsul cuvântării. Privirea ochilor să fie naturală și corespunzătoare stărilor sufletești. Nu este îngăduit predicatorului ca să țină ochii puțin sau complet închiși și nici să aibă o privire rătăcită și căutătoare peste ascultători³¹⁵;
- › *Mâinile*. Limbajul mâinilor a fost foarte mult studiat de retorica antichității. „Celelalte părți ale corpului ajută pe vorbitor, dar mâinile vorbesc ele însele”, spune Quintilian. Cu ele cerem, promitem,

³¹³ Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977, p. 246.

³¹⁴ Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica*, p. 246.

³¹⁵ Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica*, p. 248.

chemăm, concediem, amenințăm, implorăm, ne exprimăm groaza, prin ele întrebăm, negăm; prin ele ne manifestăm bucuria, întristarea, îndoiala, mărturisirea. De aceea, în diversitatea atât de mare a vorbirii tuturor neamurilor și popoarelor, „gesturile mâinilor sunt vorbirea comună a tuturor oamenilor”³¹⁶. Predicatorul trebuie să țină seama de importanța mișcării mâinilor și de înțelesul acestor mișcări, în vorbire, dar și aici trebuie să arate prudență și să fugă de abuzuri. Înainte de a rosti cuvântarea în biserică, este bine ca predicatorul s-o rostească singur, la masa lui de lucru, memorizând-o și exersând gesturile pe care are să le facă atunci când va vorbi în public. El nu trebuie să uite niciodată dictonul grec: *Nimic peste măsură* (Μηδὲν ἄγαν; cf. dictonul latin: *Aurea mediocritas* – „Aurita cale de mijloc”)³¹⁷;

- › *Ținuta corpului și cea vestimentară.* Ținuta corpului trebuie să fie una naturală și în totală armonie cu solemnitatea cu care se rostește cuvântul Domnului. Mișcările corpului trebuie să fie foarte moderate și expresive, adică să însoțească gândurile și sentimentele vorbitorului, dar să reflecte calmul și buna așezare sufletească, iar nu nervozitate și neastâmpăr. „Predicatorul să stea pe amvon sau în fața altarului, având ținuta corpului dreaptă, nu strâmbă, nici piezișă, și să aibă grijă, ca aproape toți ascultătorii să fie în fața lui. Să se ferească de ținuta țeapănă sau de legănarea capului când vorbește”; ținuta vestimentară cu care se prezintă în fața ascultătorilor trebuie să fie distinsă: nu se cere eleganță sau modă în îmbrăcămintea preotului, ci *curățenie, modestie* și bună rânduială. Nu se cere preocupare unică pentru îmbrăcămintă și încălțăminte, dar nici nu se îngăduie neglijență, dezgustare pentru ochii ascultătorilor³¹⁸.

Volumul de predici pe care îl supunem atenției este intitulat de Părintele Nicolae Petrescu cum nu se poate mai simplu și mai sugestiv: *Explicarea Apostolelor duminicale* (București, 1975), adăugând apoi, ca

³¹⁶ Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica*, p. 289.

³¹⁷ Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica*, p. 250.

³¹⁸ Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica*, p. 251.

subtitlu: *Manual pentru Seminariile Teologice*, stabilind prin aceasta, de la bun început, care este publicul țintă al cărții, după cum mărturisește, de altfel, chiar în *Cuvântul înainte*: „Primii destinatari ai acestui manual sunt elevii Seminariilor teologice, dar la aceștia se pot adăuga și studenții Institutelor teologice, și preoții, slujitori și predicatori în Biserică”³¹⁹.

Autorul a intuit nevoia prioritară de cunoaștere a elevilor și chiar a preoților, în ceea ce privește studiul Noului Testament: „Acest manual era absolut necesar pentru studiul biblic al Noului Testament în Seminariile teologice și, de aceea, Preafericitul Patriarh Justinian [...] a împlinit și de data aceasta o mare cerință didactică, prin hotărârea de a tipări manuale școlare pentru învățământul teologic”³²⁰.

Deși se prezintă sub forma unui manual, cuprinde 50 de omilii exegetice, care nu sunt altceva decât un material „de-a gata”, deosebit de util în valorificarea omiletică a pericopelor apostolice, ignorate în general în predică. Observăm acribia explicațiilor, care merg până la amănunt, inclusiv cu privire la precizările etimologice și bibliografice, așa cum întâlnim în expunerea părintelui autor referitoare la expresia paulină: „Cel ce nu iubește pe Domnul să fie anatema” (1 Corinteni 16, 22): „El mai adaugă un blestem sau o imprecăție «anathema» (ἀνάθεμα) pentru «cel ce nu iubește pe Domnul». Aceasta este o amenințare pentru toți corintenii care n-ar voi să înlăture abuzurile pe care Apostolul le-a semnalat în cuprinsul Epistolei. Aceasta ar dovedi cu prisosință că ei nu iubesc pe Domnul, ci pe diavolul. Cuvântul «anathema» este traducerea grecească de către *Septuaginta* a cuvântului ebraic «hélem», care indică un lucru sau o persoană sortită distrugerii, pieirii (cf. *Leviticul* 27, 28-29; *Deuteronomul* 7, 26; *Iosua* 6, 17; *Galateni* 1, 8-9). Corintenii trebuiau să înțeleagă deci că îi așteaptă pieirea, dacă nu se întorc de la rele”³²¹.

Este de remarcat faptul că folosește o limbă îngrijită, un vocabular ales, bogat și variat, reușind să exprime clar și convingător ceea ce a gândit și a simțit. Evitând neologismele, pledează pentru un limbaj accesibil,

³¹⁹ Pr. Nicolae PETRESCU, „Cuvânt înainte”, în vol. *Explicarea Apostolelor duminicale. Manual pentru Seminariile Teologice*, București, 1975, p. 5.

³²⁰ Pr. Nicolae PETRESCU, „Cuvânt înainte”, în vol. *Explicarea Apostolelor duminicale...*, p. 5.

³²¹ Pr. Nicolae PETRESCU, *Explicarea Apostolelor duminicale...*, p. 164.

natural, într-un cuvânt, liturgic (bisericesc). Nu sesizăm abundența figurilor retorice, ba chiar acestea lipsesc cu desăvârșire din frazele bogate, explicative, al căror scop imediat nu este în mod necesar impresionarea auditoriului, ci tâlcuirea cât mai temeinică, verset cu verset, a pericopei apostolice. Deși autorul nu folosește în scrierile sale figuri de stil, totuși explică orice figură retorică, orice formă sintactică biblică, orice cuvânt polisemantic întâlnit în textele pericopei, cum vedem, de pildă, în *Explicarea Apostolului din Duminica a II-a (a Tomii): Fapte 5, 12-20*: „Cuvintele vieții acesteia», expresia finală a pericopei acesteia, sunt o metonimie și o metaforă în același timp, prin care trebuie să înțelegem întreaga operă de mântuire săvârșită de Mântuitorul”³²².

VI.2.3.9. *Arhim. Veniamin Micle* (n. 1939)

Duhovnic al Mănăstirii Bistrița (Olteană), fost profesor la Seminariile din Craiova și București, remarcabil predicator, părintele arhimandrit Veniamin Micle a îmbogățit literatura omiletică românească cu studii de valoare excepțională, tipărite în două cărți: *Inițieri catehetice* (Râmnicu Vâlcea, 1993) și *Trepte spre Amvon* (Râmnicu Vâlcea, 1993). Prin aceste studii, autorul se dovedește a fi unul dintre cei mai buni specialiști în domeniul catehetic și omiletic, comparabil cu oricare dintre profesorii universitari³²³.

Volumul *Trepte spre Amvon* cuprinde un colaj de studii omiletice, dintre care semnalăm: *Propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu în lumina învățăturii Bisericii Ortodoxe*; *Cuvântul lui Dumnezeu și Sfintele Taine în Biserica Ortodoxă*; *Citirea și interpretarea Sfintei Scripturi, după omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur*; *Primul tratat de omiletică tipărit în limba română*; *Pregătirea duhovnicească a predicatorului*.

Ne reține atenția în chip deosebit capitolul intitulat *Primul tratat de omiletică tipărit în limba română*. Este vorba de *Retorica sau învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări, acum întâi izvodită pe limba românească*,

³²² Pr. Nicolae PETRESCU, *Explicarea Apostolelor duminicale...*, p. 22.

³²³ Pr. Vasile GORDON, *Introducere în Omiletică...*, p. 218.

*împodobită și întemeiată cu pildele vechilor filosofi și dascăli bisericești. La Buda s-au tipărit, în crăiasca tipografie orientalicească a Universității Peștii, 1878. Reluând cercetările făcute asupra acestei lucrări de istorici, filologi și preoți de renume ca: Ioan Lupaș, C. Daicoviciu, Dumitru Belu, părintele autor scoate la lumină acest prim tratat de Omiletică în limba română spre încunoștiințarea tuturor celor interesați în domeniu. Problematica cea mai dificilă se leagă de precizarea numelui autorului care – după toate cercetările – este Ioan Piuariu Molnar, cunoscutul cărturar umanist transilvan, finul celebrului „Popa Tunsu” din Sadu (Sibiu). După toate analizele, părintele Veniamin concluzionează că această *Retorică* este întocmită „după o carte de specialitate grecească”³²⁴.*

Părintele autor a mai publicat, de-a lungul timpului, în revistele *Glasul Bisericii* și *Mitropolia Olteniei* diverse *cuvântări tematiche* cu conținut moral, dogmatic, misionar sau istoric, alături de panegirice, dovedindu-și, astfel, talentul predicatorial și vocația omiletică de excepție. În ceea ce privește *structura predicilor*, observăm că ea este una clasică, cuprinzând cele trei părți obișnuite: introducerea, tratarea și încheierea. De obicei întinzându-se pe o pagină, uneori enunțând, chiar din primul rând, tema propusă spre dezbateri și cuprinzând informație biblică abundentă, *introducerea* are drept scop captarea atenției auditoriului. Începutul *Predicii la duminica a XXIII-a după Rusalii*, de pildă, sugerează încă din început tema: rugăciunea, continuând cu date scripturistice despre istoricul și însemnătatea rugăciunii pentru creștini: „Mijlocul cel mai simplu și mai potrivit, prin care credincioșii intră în legătură cu Dumnezeu, este rugăciunea. Ea se înalță ca parfumul binemirositor al florilor către Făcătorul cerului și al pământului, Părintele și purtătorul de grijă al tuturor, Căruia Îi descoperă bucuriile, durerile și aspirațiile morale și spirituale, care frământă sufletul în lumea aceasta. Considerată ca cel dintâi dar al lui Dumnezeu, prin care se dobândesc toate darurile (Sf. Ioan Gură de Aur), rugăciunea s-a născut odată cu omul. Despre ea mărturisesc primele pagini ale Sfintei Scripturi, unde citim despre Cain și Abel că au zidit altare și au adus jertfă și rugăciune lui Dumnezeu, față

³²⁴ Arhim. Veniamin MICLE, *Trepte spre Amvon*, Ed. Mănăstirii Bistrița, Râmnicu Vâlcea, 1993, p. 143.

de Care se simțeau dependenți, în calitate de creaturi ale Sale (*Facerea* 4, 3-4). Ana, femeia lui Elcana, din Efraim, «s-a rugat Domnului cu sufletul întristat și a plâns amar» (*1 Regi* 1, 10), ca să o binecuvânteze cu nașterea unui copil. De asemenea, prorocul Ieremia îndeamnă poporul zicând: «Căutați binele țării și rugați-vă Domnului pentru ea, că de propășirea ei atârnă și fericirea voastră» (*Ieremia* 24, 7)³²⁵.

Constatăm că *tratarea* decurge firesc din introducere, cuprinzând explicarea pe larg a temei anunțate, argumentarea ideilor expuse, prin citate scripturistice, dar și din Sfinții Părinți ai Bisericii Ortodoxe. În cazul *Predicii la Duminica a XIII-a după Rusalii*, tratarea constă în combaterea celor care consideră lumea o vale a plângerii sau un loc de pedepsire a omului: „Contrar acestor concepții greșite, învățătura noastră ortodoxă, întemeiată pe Revelația divină desăvârșită, făcută nouă de Însuși Iisus Hristos, o aseamănă cu o vie. Ce este mai frumos și mai încântător decât o vie, adică o podgorie bine îngrijită, săpată, împrejmuată și cultivată de minți luminoase și brațe harnice?”. Subliniind necesitatea colaborării omului cu Dumnezeu, pe care o aseamănă cu lucrul în via sădită de Stăpânul, autorul grăiește: „De fapt, acesta este scopul omului dovedit de Însuși Dumnezeu, Care, după ce a făcut «din pământ toate fiarele câmpului și toate păsările cerului, le-a adus la Adam, ca să vadă cum le va numi; așa ca toate ființele vii să se numească precum le va numi Adam» (*Facerea* 2, 19). Deci omul apare ca un partener al lui Dumnezeu în opera creatoare a lumii³²⁶.

Încheierea reprezintă aproape de fiecare dată un îndemn, un sfat sau un rezumat al celor spuse în tratare, așa cum vedem de pildă în *Predica la Duminica a XXIII-a după Rusalii*: „Pericopa evanghelică de astăzi ne spune ceva și mai mult: chiar dacă nu-L înțelegem pe Iisus Hristos în toată măreția Sa dumnezeiască, chiar dacă nu reușim să-L vedem în toată strălucirea Sa, din cauza umbrei păcatului care ne acoperă ochii sufletului, nu trebuie să-L considerăm un chinuitor, ca omul îndrăcit din ținutul gherghesenilor. Să nu credem că El vine să ne tulbure liniștea existenței

³²⁵ Arhim. Veniamin MICLE, „Predică la duminica a XXIII-a după Rusalii”, în vol. *Trepte spre Amvon*, p. 508.

³²⁶ Arhim. Veniamin MICLE, „Predică la duminica a XIII-a după Rusalii”, în vol. *Trepte spre Amvon*, p. 231.

noastre sau să ne împiedice de-a ne realiza personalitatea. Să nu cerem ca demonii împlinirea numai a intereselor egoiste și ajutorul să facem rău semenilor noștri. Să nu cerem să plece de la noi, dacă nu ne-a satisfăcut dorințele personale, ci cu inima smerită, curată și bună să-L rugăm să ne primească pururi în preajma Lui, pentru că El este lumina, adevărul, viața și mântuirea sufletelor noastre. Amin”³²⁷.

În ceea ce privește *stilul cuvântărilor* sale, arhimandritul Veniamin Micle folosește diverse figuri retorice, dintre care amintim: *comparația*: „viața credinciosului devine curată ca raza soarelui”, „harul lui Dumnezeu curge ca un izvor de apă limpede de la altarul Bisericii lui Iisus Hristos”; *inversiunea*: „această sublimă învățătură”; *antiteza* dintre „dobândirea fericirii raiului” și „căderea în muncile nesfârșite ale iadului” etc. Se remarcă forța de convingere pe care o emană cuvântările sale, ce au ca fundament textul scripturistic și constituie exemple vii de propovăduire a învățaturii Evangheliei Mântuitorului nostru Iisus Hristos, nu într-o formă abstractă, ci concretă, legată de realitățile vieții credincioșilor și de aspirațiile lor religios-morale.

VI.2.3.10. *Pr. prof. Ioan Bunea* (1906-1990)

Fost deținut politic (1959-1964), profesor la câteva licee de renume din Cluj și Turda, în ultima parte a vieții profesor la Seminarul Teologic din Cluj. A publicat foarte multe predici în periodicele bisericești, și, de asemenea, studii omiletice, între care se remarcă „Opera omiletică a lui Samuil Micu”³²⁸. Reținem două cărți de predici, cu largă răspândire, mai ales prin Ardeal: *Predici la duminici și sărbători* (Cluj-Napoca, 1983) și *Cuvinte de învățătură la botez, cununie și înmormântare* (Cluj-Napoca, 1986, ²2003, ³2013). Ultima carte de predici este unica de acest fel în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

³²⁷ Arhim. Veniamin MICLE, „Predică la duminica a XXIII-a după Rusalii”, în vol. *Trepte spre Annyon*, p. 512.

³²⁸ Pr. Ioan BUNEA, „Opera omiletică a lui Samuil Micu”, în: *Mitropolia Ardealului*, XXIII (1978), 7-9, pp. 494-510.

Din acest volum, pentru exemplificare, ne reține atenția pareneza intitulată *Cuvânt de învățătură la cununie*, în care autorul, referindu-se la scopul principal al căsătoriei – ajutorul reciproc al soților pentru dobândirea mântuirii –, face următoarea afirmație: „Căsătoria este și vocație, este un act conștient. Ea nu se înfiripă oricum, între doi trecători, pe baza unei simple atracții dintre sexe, ci presupune un factor mai profund și superior, care învinge orice adversitate și vizează țeluri mult mai înalte decât cele biologice. La fel, dacă dictatele rațiunii ar prezida sublimul act al căsătoriei, ea nu s-ar mai face niciodată. G. Papini definea căsătoria ca pe o fângăduință de fericire și o învoire cu martirajul, adică, de o parte, te încântă cu bucuriile ei, iar, de altă parte, îți pune în față greutățile mari pe care le contractezi prin acceptarea ei. Rațiunea egoistă, cântărind situația, nu l-ar încuraja pe om la săvârșirea ei. Totuși, omul cu chemările lui tainice, este stăpânit de o altă putere care îl determină să acționeze hotărât în alegerea celui sau celei ce-i va aduce împlinire, de forța morală a iubirii, care «nu caută ale sale» (1 Corinteni 13, 5). Alegerea soției sau soțului este mai mult o problemă a inimii, a cărei logică este inaccesibilă minții noastre. În cazul dat, situația a fost admirabil prinsă în credința romanilor, care susțineau că atunci când zeii creează o inimă omenească, o taie în două părți și amândouă părțile le așază în câte un trup omenesc, bărbat și femeie. De la creare începând, aceste două jumătăți de inimă se doresc una pe alta și atâta se caută, până se găsesc. Când se găsesc, trăiesc în deplină bucurie, pentru că se plinesc reciproc”³²⁹.

Trebuie amintit și faptul că, în perioada pe care am parcurs-o (1948-1989), câteva centre eparhiale au publicat culegeri de predici deosebit de utile: *Ieșit-a semănătorul* (1974) și *Culegere de predici* (cuvântări la cununii și înmormântări, 1984), ambele la Timișoara, și *Lumină din Lumină* (1985), la Sibiu. Sute de predici au apărut în cele cinci reviste „mitropolitane”, mai ales în *Glasul Bisericii* de la București.

³²⁹ Pr. Ioan BUNEA, *Cuvinte de învățătură la botez, cununie*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, p. 34.

VI.2.4. *Perioada 1989-2014. Reprezentanți de seamă, volume de predici, teme și idei reprezentative (prezentare selectivă)*

Un mare dar pe care l-am primit după decembrie 1989 a fost acela al libertății cuvântului și al libertății de acțiune, după ce mai bine de patruzeci de ani, orice încercare de a face o lucrare sistematică și de anvergură pentru afirmarea Bisericii și a învățăturii sale în societate și în lume fusese stopată, redusă sau de-a dreptul interzisă, din cauza vigilenței securității omniprezente. Astfel, libertatea dăruită de Dumnezeu după Revoluția din 1989, prin multe jertfe, în special ale tinerilor, a oferit Bisericii șansa ieșirii din marginalizare și umilire, precum și posibilități multiple de a-și amplifica și intensifica lucrarea ei sfântă, misionară și mântuitoare în societatea românească de azi³³⁰.

Se poate spune, în sfârșit, lucrurilor pe nume, se poate predica în orice loc, nu numai în biserici. Poate nu întotdeauna și peste tot s-a fructificat corespunzător această libertate, unii predicatori înțelegând greșit că a fi liber să vorbești înseamnă să spui orice și oricum. Revigorarea lucrării omiletice a preoțimii se situează, astăzi, în unul dintre primele rânduri ale interesului general. Este vorba nu numai de edificarea propriilor noștri credincioși asupra adevărilor de credință, ci și de rezistența noastră în fața prozelitismului sectar. Predicatorul de azi trebuie să vină la amvon cu „lucruri tari”, cum spunea Părintele Galeriu, tari nu în sensul de a căuta subiecte șocante, ci că ascultătorii nu se mai mulțumesc cu „retorici ieftine și floricele”, după cum afirma un alt mare predicator, mitropolitul Antonie al Ardealului³³¹.

Cu excepția unor minusuri – implicarea predicii în sfera politicului și propovăduirea unor subiecte personale – remarcăm cu bucurie că propovăduirea a cunoscut în general o reală înviorare, dovadă și numărul însemnat de cărți de predici, cursuri și manuale de Omiletică, teze de doctorat și studii publicate în această perioadă, unele prin reeditare,

³³⁰ † DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Dăruire și dăinuire. Raze și chipuri de lumină din istoria și spiritualitatea românilor*, Ed. Trinitas, Iași, 2005, p. 232.

³³¹ † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Vocație și misiune creștină în vremea noastră*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1984, p. 163.

altele în ediții noi. Facem mențiunea că, alături de volumele apărute între 1990-2000, vom prezenta și operele predicatorilor care au activat între 1948-1990, dar care, din păcate, n-au văzut lumina tiparului decât după decembrie 1989, precum și ale celor care s-au ostenit cu propovăduirea în perioada 1989-2000, însă ale căror lucrări au apărut după anul 2000.

Dintre autorii din această ultimă etapă a propovăduirii de la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, nominalizăm³³²: Patriarhul Teoctist Arăpașu, Arhim. Ilie Cleopa, Mitropolitul Dr. Antonie Plămădeală, Arhid. prof. dr. Petru I. David, Monahul Nicolae Steinhardt, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Boris Răduleanu, Prof. dr. Teodor M. Popescu, Arhim. Teofil Părăian, Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, Pr. prof. dr. Vasile Mihoc, Mitropolitul Bartolomeu Anania, Pr. prof. dr. Constantin Galeriu, Arhim. Sofian Boghiu, Pr. prof. dr. Vasile Gordon.

VI.2.4.1. *Patriarhul Teoctist Arăpașu* (1915-2007)

Cel de-al cincilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române este autorul unei remarcabile opere scrise, alcătuită de-a lungul a peste cinci decenii. A publicat 18 volume din lucrarea *Pe treptele slujirii creștine* (București, 1986-2006) și trei volume cu titlul *Slujind altarul străbun* (București, 1992), *Umblați neîncetat în Adevăr* (București, 2004) și *Conștiința vie a slujirii preoțești* (București, 2005), care împreună însumează peste 1500 de titluri și mai mult de 7000 de pagini, o adevărată frescă a Bisericii noastre în cei peste 57 de ani de slujire arhierescă. Aceste volume cuprind Pastoralele chiriarhale adresate credincioșilor la marile sărbători ale Crăciunului și Paștelui, omiliile, catehezele și meditațiile rostite în catedrale sau în alte biserici, din eparhie sau din țară ori în diaspora ortodoxă, cuvântările prilejuite de aniversări bisericești și naționale, de întâlniri internaționale, de evenimente aniversare din viața sa, precum și mesajele și interviurile acordate cu diferite ocazii.

³³² Așa cum am menționat la începutul capitolului, precizăm și aici că ordinea nominalizării este cea în care au apărut volumele de predici.

Nu lipsesc, de asemenea, parenezele simple, rostite ocazional în cadrul unor slujbe la care predica zilei a fost rostită de un alt slujitor. Prin aceste intervenții, puncta întotdeauna anumite subiecte semnificative, însă dădea și îndrumările necesare, cu autoritatea pe care i-o conferea slujirea patriarhală. Așadar, în comparație cu celelalte genuri ale predicii folosite potrivit tradiției noastre omiletice, constatăm că genul parenetic a fost utilizat de Părintele Patriarh cel mai frecvent. Această prioritate evidentă este explicabilă prin natura demnității patriarhale, întrucât prilejurile rostirii cuvântărilor ocazionale sunt foarte frecvente pentru Întâistătătorul unei Biserici.

Volumul *Conștiința vie a slujirii preoțești* cuprinde o salbă de 55 de predici și cuvântări, număr deloc ales întâmplător, fiind de fapt o colecție aniversară în cinstea celor 55 de ani de slujire arhierescă a vrednicului Patriarh, eveniment ce a fost evidențiat în anul 2005, anul publicării volumului. Așezate în ordinea cronologică a rostirii lor, cuvântările reunite în această carte cuprind perioada anilor 1950-2005.

Tematica. Pe parcursul cuvântărilor prezentate mai sus, Părintele Patriarh a avut în vedere o gamă variată de teme de reflecție, atât cu caracter practic, cât și duhovnicesc. Dintre numeroasele subiecte pe care le-a dezbătut în predicile volumului de față, evidențiem: despre *înviere* și *adevărata viață, pace, sfințenie* etc. Unele cuvântări tratează anumite coordonate ale *dialogului ecumenic și inter-ortodox*, despre *organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, relațiile dintre Biserică și Armată*, despre *preoție, ființa și rostul Bisericii, învățământul teologic, rolul religiei ca materie de învățământ în școala românească, iubirea și iertarea*. Majoritatea parenezelor tratează fie direct, fie tangențial, teme pastorale despre rolul și misiunea preoțească în lume.

Originalitatea. Prin prisma faptului că cele 55 de pareneze au fost reunite într-un volum omagial dedicat celor 55 de ani de slujire arhierescă a Patriarhului Teoctist, se poate afirma cu tărie că aceasta este o dovadă a originalității cuvântărilor. Pe de altă parte, ceea ce surprinde pe cititor încă de la prima lectură este accesibilitatea mesajelor transmise cu acest prilej, adaptarea informațiilor, fără a le minimaliza importanța. Pe scurt, atât cititorul cu o vastă cultură teologică precum și cel fără o prea mare pregătire în acest domeniu pot pricepe gândurile și preocupările autorului.

Frazele bogate în metafore, măiestria îmbinării cuvintelor într-o limbă autentic românească, pură, împletită cu bogățiile teologice exprimate, fac din cuvântările Patriarhului Teoctist adevărate surse de inspirație omiletică. Stilul cuvântărilor este unic, cu uluitoare frumuseți de limbă, în care cuvintele vechi, neoaș românești, răsar la tot pasul, ca niște perle, în care figurile de stil (comparațiile, epitetele ș.a.) și diminutivele abundă. Este o fericită exprimare în limba literară românească, având izul arhaic al limbajului bisericesc al Sfintelor Liturghii, înmiresmat de graiul vechilor cazanii și cronici, limpede ca izvorul cristalin al apelor de munte, din care nu lipsesc cu totul nici neologismele, însă potrivit, cuminte și nuanțat folosite.

VI.2.4.2. *Arhim. Cleopa Ilie* (1912-1998)

Arhim. Cleopa Ilie este unul dintre cei mai cunoscuți duhovnici pe care i-a avut România, autodidact, stareț o vreme la Mănăstirea Sihăstria, Neamț. A suferit prigoane în vremea comunismului, deosebit de râvnitor în plan misionar duhovnicesc, apreciat mai ales pentru dialogurile vii și substanțiale în conținut (scripturistic și patristic) cu pelerinii care îl căutau fără încetare. A lăsat literaturii bisericești mai multe volume de cărți, între care și cu predici diferite: *Predici la praznice împărătești și la sfinții de peste an* (Roman, 1986; Iași, 2010), *Predici la duminicile de peste an* (Roman, 1990; ²1996, Iași, 2010), *Urcuș spre Înviere. Predici duhovnicești* (Mănăstirea Sihăstria, 1991; Iași, 1992, 1998, 2003, 2013), *Predici la sărbătorile de peste an* (București, 2001). Parcurgând aceste cărți de predici, recunoaștem, fără mare greutate, stilul preferat al părintelui Cleopa, acela de a utiliza, la fiecare pas, Sfânta Scriptură, cu texte foarte bine alese și rânduite corespunzător. Recurgem la o mică ilustrare. În *Predica la duminica a IX-a după Rusalii (Despre Sfânta rugăciune)* observăm câteva strategii specifice:

- › *Urmările rugăciunii făcute cu îndoială și cu puțină credință:* „În vreme de primejdie și ispită nu te ajută decât în parte. Oare nu tot așa se roagă mulți din credincioșii noștri? Doamne, dacă ești Tu cu

adevărat în cer și în inima mea, ajută-mi să vin la Tine! Ajută-mi să fac minuni în numele Tău! Ajută-mi să reușesc la examene, la serviciu! Ajută-mi să biruiesc pe vrăjmașii mei și-mi împlinește dorința mea! O asemenea rugăciune făcută cu îndoială, fără credință vie, din interes și mai mult pentru lucruri pământești, nu este primită la Dumnezeu și cu greu ni se împlinește cererea. Să fugim de o asemenea rugăciune lipsită de credință, îndoielnică, pe care o facem numai la nevoie, când apa necazurilor ne este până la gură! Da, să ne rugăm pentru orice avem nevoie în viață, dar mai întâi să mulțumim lui Dumnezeu pentru toate darurile ce ni le-a dat; apoi să-L lăudăm că în veac este mila Lui și apoi să-i cerem iertarea păcatelor și mântuirea. La urmă să cerem Domnului și cele de nevoie vieții și să zicem: «Doamne, făcă-se voia Ta!» nu voia mea, precum ne învață *Tatăl nostru*»³³³;

- ▷ Sfinții Părinți numesc *rugăciunea de noapte* „de aur” pentru că noaptea mintea se poate ruga fără gânduri și imaginații. În schimb, *rugăciunea de dimineață* o numesc „de argint” fiind amestecată cu oarecare griji și gânduri, iar *cea din timpul zilei* o numesc „de aramă” pentru mulțimea grijilor și a gândurilor pământești care slăbesc mult puterea rugăciunii.

VI.2.4.3. **Mitropolitul Antonie Plămădeală** (1926-2005)

Înzestrat cu alese însușiri sufletești, de profund gânditor, cu logică exemplară și cu atitudinea înțeleaptă a dreptei socotințe, posedând un bogat potențial spiritual nativ și dobândit de-a lungul vremii prin studiu și cercetare, Mitropolitul Antonie Plămădeală s-a făcut cunoscut ca un distins predicator al Bisericii noastre Ortodoxe în demnitatea sa arhierească, făcând din slujirea liturgică prilej de neîncetată propovăduire, preocupare sfântă care l-a onorat, tocmai pentru că predica o înțelegea ca o lucrare și un act de credință și de cultură.

³³³ Arhim. Cleopa ILIE, *Predici la duminicile de peste an*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, ²1996, p. 128.

A învățat și a vorbit mereu frumos, cu har și conținut, fără să spună vreodată banalități sau lucruri de complezență, ca să umple doar timpul sau să repete idei prea cunoscute. Cuvântările sale au fost mereu pline de miez și îmbrăcate într-o frumoasă haină stilistică. A vorbit mereu cu competență și autoritate, atât în ședințele Sfântului Sinod, cât și în fața credincioșilor din locurile unde a păstorit, adică în Catedrala Patriarhală, în cea episcopală de la Buzău sau în cea de la Sibiu, ca și în toate bisericile unde a slujit ca arhiereu, umplând de admirație pe ascultătorii săi. Mitropolitul Antonie vorbea cu o stăpânire de sine și siguranță rar întâlnite, care proveneau din cultura sa vastă și care l-au impus ca pe un mare orator bisericesc³³⁴.

Cele două cărți de predici: *Tâlcuri noi la texte vechi* (Sibiu, 1989; 1996, Ed. Axios; 2011, Ed. Sophia) și *Cuvinte la zile mari* (Sibiu, 1989; 2009, Ed. Sophia), volumele de cuvântări ținute în diverse ocazii, cum ar fi: *Preotul în Biserică, în lume, acasă* (Sibiu, 1996), *Biserica în mers* (Sibiu, 1999) și *Cuvinte duhovnicești* (Sibiu, 2000), ca și pastoralele trimise la marile sărbători ale Nașterii și Învierii Domnului, sunt dovada de netăgăduit a calității sale de mare orator bisericesc.

După opinia părintelui profesor Sebastian Șebu, predicile Înaltului Antonie pot fi împărțite în didahii, omilii și predici catehetice, ca o consecință a intenției Înaltpreasfinției Sale de a învăța, a analiza și a catehiza, mai ales sub regimul ateist în care au fost rostite³³⁵.

Tematica predicilor. Volumul *Cuvinte la zile mari* cuprinde teme raportate la praznicele împărătești, cele mai multe la Nașterea și Învierea Domnului. Cel de-al doilea volum, mai răspândit și mai utilizat, *Tâlcuri noi la texte vechi*, include în general teme morale: iertarea, iubirea, recunoștința, discernământul, păcatul, pocăința, sfințenia etc., dar și teme dogmatice: mântuirea, Hristos-Mântuitorul, moartea, învierea, lucrarea Sfântului Duh ș.a., legate de pericopele evanghelice din duminicile respective. Aceste teme sunt sugerate de înseși titlurile

³³⁴ Pr. Nicolae D. NECULA, „Mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului, Crișanei și Maramureșului – model de ierarh, ecumenist și om de cultură”, în: *Studii Teologice*, I (2005), 4, p. 16.

³³⁵ Pr. Sebastian ȘEBU, „Din activitatea învățătoarească a mitropolitului dr. Antonie Plămădeală”, în vol. *Teologie, slujire și ecumenism*, Sibiu, 1996, p. 403.

predicilor pe care autorul le-a dat, titluri formulate în mod sugestiv, unele originale și fascinante de-a dreptul: *Dileme aparente-opțiuni categorice* (Duminica a treia din Postul Mare), *Lecție de logică într-o școală de orbi la minte* (Duminica orbului), *Dispută la nivel înalt în pustia Quarantaniei* (Duminica după Botezul Domnului), *Ușor de zis, dar nu de către oricine* (Duminica slăbănogului), *Logica nicodimică - logica imediatului terestru* (Duminica dinaintea Înălțării Sfintei Cruci), *Nu ai om? – Ai Dumnezeu!* (Duminica a IV-a după Paști), *La Gadara: eșec sau biruință?* (Duminica a V-a după Rusalii), *Lacrima inimii – cheia împărăției* (Duminica după Botezul Domnului), *Cuvinte de plumb pe o inimă de durere* (Duminica a XVIII-a după Rusalii), *Urme pe nisip* (Duminica a XXXI-a după Rusalii) etc.

În cuvântul rostit în catedrala din Sibiu, la 11 iunie 1983, intitulat *Cei care au râvnă pentru Dumnezeu, dar fără pricepere*, nu doar analizează poziția tragică în care se găsesc cei cu râvnă lipsită de pricepere, adică cei care caută prin toate mijloacele să-i ademenească pe creștinii ortodocși să vină la ei, ci oferă și răspuns la întrebarea „Ce înseamnă să ai râvnă cu pricepere?”:

„Înseamnă, în primul rând, a urma rânduilele cele statornicite de Biserică dintru început și verificate de-a lungul a două mii de ani, până astăzi, ca fiind rânduile bune; înseamnă a urma ceea ce au crezut moșii și strămoșii noștri, credința în care au murit și au trăit ei până în zilele noastre [...] a avea râvnă către Dumnezeu cu pricepere, înseamnă, așadar, a urma învățătura cea dreaptă, lăsată și transmisă prin Biserică, de-a lungul veacurilor tuturor creștinilor”³³⁶.

La *Duminica a VIII-a după Rusalii*, autorul rostește o cuvântare intitulată sugestiv *Dați-le voi să mănânce*, în care descoperă adevărul de credință privind Sfânta Tradiție, care, în cazul de față, se identifică cu întreaga învățătură a Domnului propovăduită celor din pustiu în cursul unei zile întregi și pentru care întreabă:

³³⁶ † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Tâlcuri noi la texte vechi*, Sibiu, 1989, p. 202.

„Cum de mai îndrăznesc unii să se ridice împotriva Tradiției, adică a cuvintelor și învățăturilor rămase nescrise și transmise oral?” Și continuă: „Adică cum? Mântuitorul a vorbit o zi întreagă, și o zi întreagă a repetat doar cele șapte versete reținute de evanghelist? E în afară de orice îndoială că a vorbit mult, dar pe evanghelist l-a impresionat minunea [...]. Pe aceasta a notat-o el [...]. Dar unele din învățăturile sale au rămas totuși. Acestea sunt Tradiția”³³⁷.

În cuvântarea intitulată *Logica nicodimică*, axată pe relatările Sfântului Evanghelist Ioan despre întâlnirea Mântuitorului cu Nicodim, autorul arată că prin „nașterea din nou”, din apă și din Duh, se înțelege nașterea prin Botez, nașterea la creștinism:

„Cu apa ne spălăm necurăția din afară, cea materială. Și este de înțeles de ce apa poate deveni și simbol al curăției spirituale. Curățirea spirituală este o curățire prin Duhul Sfânt. Ea înseamnă nașterea din nou a sufletului [...]. De aceea noi, ortodocșii, facem Botezul cu apă, dar îndată administrăm pruncului Taina Mirungerii, pentru că prin ea transmitem noului botezat harul Sfântului Duh”³³⁸.

Praznicul Rusaliilor, care amintește de evenimentul întemeierii Bisericii prin nașterea primei comunități creștine, este pentru Înaltpreasfinția Sa un prilej de a adresa ascultătorilor învățături cu privire la înțelegerea adevăratei Biserici, care își are începutul în ziua Cincizecimii și care-și continuă existența până astăzi, păstrându-și identitatea, rămânând aceeași, Biserica Ortodoxă:

„Duhul Sfânt se coboară asupra noastră, mai ales când suntem împreună, când suntem în Biserică, când suntem în Biserica cea adevărată întemeiată de El atunci, nu într-alta. Nu într-una care se desparte de cea întemeiată la Cincizecime. Nu într-una care crede că poate interpreta, acum, în alt fel, învățăturile lui Hristos, decât le-au

³³⁷ † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Tâlcuri noi la texte vechi*, p. 317.

³³⁸ † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Tâlcuri noi la texte vechi*, p. 79.

interpretat apostolii și ni le-au transmis nouă, din om în om, până în ziua de astăzi”³³⁹.

În Pastorală de la *Nașterea Domnului*, din anul 1981, mitropolitul cărturar dă un răspuns care vine să înlăture incertitudinile și întrebările oamenilor din toate timpurile, acela că Fiul lui Dumnezeu

„va da în sfârșit răspunsuri la toate întrebările [...], Cel ce are toate răspunsurile, la toate întrebările posibile, Cel în răspunsurile Căruia nu mai poate exista nicio incertitudine, Cel Care știe și spune adevărul, ultimul adevăr despre totul și despre toate, despre viață și despre moarte și despre calea de urmat”³⁴⁰.

Cele două volume de predici, apărute la Sibiu în 1989, reprezintă o parte importantă din lucrarea sa predicatorială și reflectă o imagine reală a ceea ce a însemnat Mitropolitul Antonie în domeniul propovăduirii cuvântului lui Dumnezeu, al răspândirii dreptei învățături de credință, al clarificării dogmei ortodoxe prin intermediul textului sfânt, pe care l-a tâlcuit cu o remarcabilă competență de teolog, dogmatist, misionar, exeget, dăruindu-l ca zestre ascultătorilor.

VI.2.4.4. *Arhid. prof. dr. Petru I. David* (1938-2003)

Unul dintre dascălii de teologie care au propovăduit cuvinte pline de emoții și au trezit sentimente alese în sufletele ascultătorilor, prin forța cuvântului și bogăția argumentelor, a fost și Părintele profesor dr. Petre David, recunoscut de majoritatea preoților și a credincioșilor, dar mai ales de numeroasele serii de studenți teologi care i-au fost ucenici, ca un harnic slujitor în via Domnului, atât la catedră, cât și la amvon. Activitatea omiletică s-a concretizat în volumul de predici *Caută și vei afla*, tipărit în mai multe ediții (Roman, 1990; Constanța, 1997; Alba-Iulia, 1998;

³³⁹ † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Cuvinte la zile mari*, Sibiu, 1989, p. 268.

³⁴⁰ † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Cuvinte la zile mari*, p. 28.

Craiova, 2002), precum și în numeroasele predici publicate în revistele bisericești.

Atât prin formă, cât și prin conținut, lucrarea devenită de referință a fost apreciată mai ales de preoții din parohii, dar și de studenții teologi, care au găsit în cuprinsul ei un bogat material bibliografic, binevenit la alcătuirea predicilor, fapt ce a reclamat retipărirea ei.

Pe lângă faptul că este foarte variată, cuprinzând în mare parte problemele esențiale ale învățăturii de credință, *tematica predicilor* este tratată cu multă acribie, autorul remarcându-se ca teolog rafinat, dublat de o temeinică cultură generală și filosofică. Putem observa că temele prezentate au caracter moral, însă nu se limitează la predici morale, în sensul strict al cuvântului, încât în predicile sale apar și teme dogmatice, liturgice, istorice, apologetice și misionare. Toate sunt străbătute de învățătura de credință a Bisericii Ortodoxe.

În expunerea predicilor, Părintele David apelează la Vechiul și Noul Testament, la operele Sfinților Părinți Ioan Damaschin, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Ipolit și Epifanie. Din literatura română remarcăm că valorifică pe Lucian Blaga, Mihai Eminescu, Ion Ghica, Gheorghe Asachi și Tudor Vianu. Din creațiile populare face referire la colinde, balada Miorița și legende populare. În privința literaturii universale observăm că autorul face trimitere la Sofocle, Dante Alighieri, John Milton, George Gordon Byron, Victor Hugo, Goethe, Lacordaire, Balzac, Francois Rabelais, W. Shakespeare, Dostoievski, J.J. Rousseau, Boyll, Heine, John Kepler, John Milton.

Structura predicilor este similară. Fiecare din cele 132 de predici este precedată de un *motto* semnificativ, ales în majoritatea cazurilor din Noul Testament, din *Evanghelia după Luca*: „Bucurie va fi Nașterea Lui și va fi mare înaintea Domnului”; din *Evanghelia după Matei*: „Poporul care umbla întru întuneric a văzut lumină mare”; din *Evanghelia după Ioan*: „Adu-ți degetul tău și pipăie urmele cuielor [...] pune palma în coasta Mea și nu te mai îndoi, ci fii credincios...”; chiar dintr-un colind de Florii: „Pruncii cu stâlپări în mână, / Cântă cu toți împreună: / Osana dintrunălțime / Că Hristos Împărat vine!”; din *Epistola către Corinteni*: „Pentru noi cei ce mergem pe calea mântuirii, Crucea este puterea lui Dumnezeu”; unele *motto*-uri sunt extrase și din Vechiul Testament, mai ales din Pildele

lui Solomon: „Știința și înțelepciunea este dăruită de Dumnezeu aleșilor Săi [...] și cine caută cercetarea iubește știința”.

Nu întâlnim formule de adresare, autorul lăsând la latitudinea celor cărora le sunt destinate să le introducă, atunci când este cazul, în funcție de locul și împrejurarea când sunt folosite: *în mănăstiri, în bisericile de mir, în diferite ocazii și chiar în dialogul cu cei de alte credințe sau cu fii rătăciți de la sânul Bisericii-mamă.*

Introducerea este strâns legată de titlul și tema predicii și indirect de *motto*-ul inclus, relația cu acesta fiind mai subtilă și presupunând din partea ascultătorilor o bună cunoaștere a Sfintei Scripturi. Conținutul predicilor (*tratarea*) dezvoltă tehnica explicativă, demonstrativă, comparativă, toate specifice textului argumentativ. De exemplu, în *Cuvântarea despre Fericiții Augustin și Ieronim*, părinți pomeniți atât în Biserica Ortodoxă, cât și în cea Romano-Catolică, sunt considerați metaforic „doi stâlpi care au susținut edificiul comun”³⁴¹ al celor două Biserici, insistând asupra rolului celor doi în „toate ramurile teologiei, în filosofie, în artă, în filologie, în morală, în conduită, în familie, în obște, în societate”³⁴². *Încheierea* are rolul de a emoționa ascultătorii, de a-i îndemna să urmeze învățăturile desprinse din predică, atât cu cuvântul, cât și cu fapta: „Să dăm chemare simțămintelor noastre, trăind prin fapte și gânduri bune Evanghelia împăcării și predica mântuirii. Așa vom ajunge la Taborul cel ceresc prin credință curată, prin nădejdea neclintită și dragostea sporită”. În alte cazuri predica se încheie cu o rugăciune: Simbolul Credinței, fragmente din Acatist sau cu citate din Sfânta Scriptură.

Stilul predicilor este cel bisericesc, liturgic, înțelegând prin acesta ansamblul mijloacelor pe care le-a folosit în transmiterea mesajului evanghelic. Haina în care-și îmbracă cugetările și ideile cuprinse în predici este una densă, festivă. Dintre calitățile stilului predicilor sale remarcăm în primul rând *biblicitatea*. În fiecare predică se simte vibrând puternic duhul specific Cărților Sfinte. Autorul folosește în sprijinul învățăturii pe care o propovăduiește citate scripturistice, căutând să actualizeze

³⁴¹ Diac. Petru I. DAVID, *Caută și vei afla*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1990, p. 471.

³⁴² Diac. Petru I. DAVID, *Caută și vei afla*, p. 472.

Revelația divină în așa fel încât credinciosul, prin puterea sa de înțelegere, să fie convins de ceea ce voiește Dumnezeu de la el.

Astfel, din întregul volum se desprinde cu claritate erudiția autorului și se remarcă, pe lângă utilizarea unor termeni aparținând limbajului bisericesc al „vechilor cazanii” (*osândă, fățărnicie, izbăvire, a prohodi, a teologhisi, a prăznui grabnic, maică, obște, nelegiuiri, strădanie, slugărnicie, neputincioși*) care dau un parfum ușor arhaic scrierilor, faptul că este copleșitoare prezența neologismelor, care evidențiază că autorul stăpânește o vastă cultură: *vestale, sibile, versant, plagă, egoism, compromițător, transcendental, metafizic, monograme, vocație, transplant, suprem, antropofizii*.

VI.2.4.5. *Monahul Nicolae Steinhardt* (1912-1989)

Încă de tânăr, Nicolae Steinhardt s-a remarcat în cercurile intelectualilor ca scriitor, eseist, critic literar. Forțat să sufere detenție pe considerente politice, va ilustra, după eliberare, experiențele din închisoare în splendidul roman autobiografic *Jurnalul Fericirii*. În domeniul nostru are o singură carte, cu dimensiuni reduse, dar de o valoare excepțională: *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credință* (Baia Mare, 1992), care conține aproximativ 50 de predici, într-un tot original. Valoarea lor este remarcabilă, mai ales prin două calități speciale: *frumusețe literară* și *putere de convingere*. Practic, după opinia noastră, este una dintre cărțile cu fericit impact în rândurile intelectualilor, indiferent de vârstă și preocupări. Cei douăzeci de ani care au trecut de la apariția primei ediții a predicilor Părintelui Nicolae Delarohia reprezintă un timp suficient de generos pentru a se face aprecieri întemeiate privind cuantumul și calitatea receptării, cu prioritate în spațiul eclezial, dar și în cel laic.

Până în clipa de față, volumul a mai cunoscut încă șapte ediții: 1994, 1997, 1999, 2002 (Ed. Dacia); 2006 (2 ediții: Mănăstirea Rohia și Ed. Humanitas); 2008 (Mănăstirea Rohia – Polirom), majoritatea dintre ele având superbul titlu *Dăruind vei dobândi*. Unele ediții beneficiază de prefete explicative, dar și de studii critice privind temele dezvoltate și strategiile stilistice, atât din cele tipărite sub îngrijirea părintelui Ioan

Pintea, cât și din cele îngrijite de ostenitorii Mănăstirii Rohia. Dintre toate se remarcă vizibil ediția din 2008 (Mănăstirea Rohia – Polirom), ediție care face parte din integrala N. Steinhardt, la care au ostenit exemplar Părintele conf. dr. Ștefan Iloaie, regretatul scriitor Virgil Bulat și părintele egumen al Rohiei, Arhim. dr. Macarie Motogna. Din punct de vedere omiletic, de mare utilitate ne este studiul introductiv de 18 pagini, semnat de Părintele Ștefan Iloaie, cu titlul *Trăire și mărturisire creștină în eseurile teologice ale Părintelui Nicolae Delarohia*, în care, odată cu istoricul editării, beneficiem de o sumedenie de informații tehnice, dar și de aprecieri privind conținutul predicilor, temele, procedee stilistice etc. Avem de-a face, fără dubii, cu un studiu critic pertinent, deopotrivă omiletic și filologic, alcătuit cu migală, pasiune și competență. Pr. Ștefan Iloaie evidențiază la Părintele Steinhardt mai ales fericita îmbinare dintre predică și eseu, propriu-zis, dintre actul liturgic și cel literar. De aceea, socotim o datorie elementară să recomandăm acest studiu tuturor celor care doresc să înțeleagă argumentat locul monahului Nicolae în ierarhia omiletică românească.

Studiul introductiv este structurat pe un plan interesant și persuasiv, cu subtitluri sugestive și captivante: *Istoria unei editări; Eseul teologic al lui N.S.; Netăcuta convertire; Creștinismul mărturisitor al părintelui Nicolae; Stilul și limbajul cuvântărilor*. Pe scurt, monahul Nicolae este înfățișat ca un „predicator nonconformist” (atipic, am spune noi), dar teolog autentic și fin cunoscător al Scripturii, care „botează” pericopele evanghelice, dându-le nume dintre cele mai neașteptate (vezi cuprinsul volumului), propovăduitor al valorilor etice fără de care nu-i posibilă mântuirea, creator al unor expresii stilistice de mare frumusețe și vioiciune, care conferă textului scris un pronunțat nimb de oralitate. Practic, Părintele Iloaie ne scutește de osteneala unor analize de conținut, tematice și stilistice, oferindu-ne, astfel, premisele să facem câțiva pași mai departe: să reconstituim, prin exemplificare, câteva strategii privind logica planului, „atipică” la rândul ei. De mare ajutor ne sunt, de asemenea, și alte informații inspirate al îngrijitorilor volumului din 2008: la sfârșitul predicilor sunt plasate câteva referințe critice, dintre cele mai avizate, care poartă semnătura unor scriitori și filologi consacrați (Ioan Pintea, Eugen Simion, Octavian Soviany, Ion Negoitescu, Rodica Zafiu și Cristian Bădiliță).

Așa cum am menționat mai sus, o analiză omiletică de ansamblu a volumului *Dăruind vei dobândi* avem deja în excelenta prefață a ediției din 2008, datorată osteneții exemplare a Părintelui Ștefan Iloaie. Acum socotim util să întregim acel material cu un „studiu de caz”, supunând atenției predica tematică *Dăruind vei dobândi*, cuvânt care a dat și titlul volumului. În general, observațiile despre „nonconformismul” omiletic și strategiile surprinzătoare întâlnite în celelalte predici sunt valabile și aici. Vom semnală numai ceea ce considerăm specific în această cuvântare-eseu:

- › *genul omiletic*: predică tematică (tema: milostenia);
- › *titlul*: inspirat din literatura franceză dar, să recunoaștem, splendid formulat pe românește. De altfel, credem că Părintele Nicolae cunoștea adagiul latin: *Quidquid bene dictum est ab ullo, meum est* („Ceea ce este bine spus de cineva, îmi aparține”).
- › *planul* este mai degrabă propriu eseului decât predicii, așadar „neconform” cu tradiția omiletică, „atipic”, dar la fel de eficient ca în toate cuvântările. *Introducerea* este înlocuită cu o mărturisire autoflagelatoare: „Orb, neghiob, strâmt la minte, cum mă aflu...”. Face trimitere apoi la un text al poetului francez Henri Michaux (1899-1988), care constituie, de fapt, nucleul întregii cuvântări. *Tratarea* evidențiază supremația și utilitatea paradoxului în Evanghelii, ca, de altfel, în toată teologia, apelând la contrast, ca procedeu stilistic („să dai ce nu ai; cine vrea să cârmuiască, să fie slujitor; cine vrea să-și mântuiască sufletul trebuie să-l piardă mai întâi” etc.). Pentru a evidenția preceptele evanghelice, face uz și de „artileria” sa filologică, pe care o întâlnim, de altfel, peste tot în volum. Aici pomeneste de Paul Claudel, Dostoievski, Cervantes, Camus, evocându-le scrisul în slujba adevărului evanghelic. *Încheierea* nu-i mai puțin „atipică”. Avem de-a face, de fapt, cu o ultimă „rafală filologică”, scoasă din „încărcătorul” culturii sale impresionante, numind nebun „înțeleptul” adagiul latin: *Nemo dat quod non habet* („Nimeni nu dă ceea ce nu are”), părintele demonstrând cu prisosință contrariul. În esență, „străduindu-te să dai altora ceea ce pe moment îți lipsește, ori având sentimentul că îți

lipsește (milă, dragoste, înțelegere etc.), ajungi să le dobândești tu însuși”³⁴³.

VI.2.4.6. *Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române* (n. 1951)

Orator desăvârșit și scriitor experimentat, cu ușurință și cursivitate în exprimare, cu o remarcabilă putere de a surprinde mereu esențialul problemelor, cu metodă de argumentare bazată pe intuiție și izvoare autentice, cu informații la zi din domeniul teologic, istoric, literar, filosofic și aghiologic, cu o logică impecabilă și o rară putere de discernământ, dobândite de-a lungul vremii prin studiu, cercetare și râvnă pastorală, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel se înscrie cu cinste în galeria marilor ierarhi predicatori ai Bisericii noastre Ortodoxe. Cu talent oratoric deosebit și un stil aparte, care îl deosebesc de ceilalți vorbitori, cu fraze și propoziții scurte și armonios închegate, Preafericirea Sa vorbește întotdeauna captivant, aducând în cuvântări, conferințe, predici și intervenții de orice gen mereu o interpretare interesantă, păstrându-se constant în făgașul tradițional al gândirii Scripturii, al Sfinților Părinți, dar și al spiritualității românești.

Dovada consistentă a calității de mare orator bisericesc o avem în cuvântările Preafericirii Sale rostite sub formă de *predici, omilii, cateheze* și *meditații*, cu prilejul Sfintelor Liturghii în Catedrala Mitropolitană din Iași, ca Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, în Catedrala Patriarhală din București, ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, sau în alte biserici din eparhie sau din țară, ori în diaspora ortodoxă. În același timp, la hirotoniri de ierarhi și preoți, la sfințiri de biserici, cu prilejul hramurilor, la pomeniri ale unor personalități bisericești, *pastorale chiriarhale* trimise preoților și credincioșilor la marile sărbători ale Nașterii și Învierii Domnului, *cuvântări ocazionale, interviuri* realizate la diverse evenimente din viața Bisericii, în țară și în străinătate, cu șefi de state și guverne,

³⁴³ Nicolae STEINHARDT, *Dăruind vei dobândi*, Ed. Mănăstirii Rohia și Ed. Polirom, Iași, 2008, p. 466.

la aniversări sau comemorări ale evenimentelor și personalităților de seamă din istoria și cultura poporului român, la evenimente legate de învățământul teologic și de educația tinerilor și la orice moment în care Biserica a fost reprezentată și și-a exprimat punctul de vedere.

Volume de predici. De real folos predicatorilor din Biserica noastră, majoritatea acestor cuvântări au fost publicate în mai multe volume, printre care menționăm: „*Atât de mult a iubit Dumnezeu lumea...*”. 12 *Scrisori pastorale de Crăciun și Paști* (Ed. Trinitas, Iași, 1996), *Făclii de Înviere – Înțelesuri ale Sfintelor Paști* (Ed. Trinitas, Iași, ¹2005; Ed. Basilica, București, ²2008, ³2010, ⁴2014), *Daruri de Crăciun – înțelesuri ale sărbătorii Nașterii Domnului* (Ed. Trinitas, Iași, 2005; Ed. Basilica, București, 2013), *Dăruire și dăinuire. Raze și chipuri de lumină din istoria și spiritualitatea românilor* (Ed. Trinitas, Iași, 2005), *Foame și sete după Dumnezeu. Înțelesul și folosul postului* (Ed. Basilica, București, 2008, 2010), *Misiune pentru mântuire. Lucrarea Bisericii în societate* (Ed. Basilica, București, 2009), *Libertate pentru comuniune. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2009* (Ed. Basilica, București, 2010), *Credință pentru fapte bune. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2010* (Ed. Basilica, București, 2011), *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011* (Ed. Basilica, București, 2012).

Volumul *Foame și sete după Dumnezeu – înțelesul și folosul postului* are un titlu metaforic sugestiv, alcătuit din substantivele „foame și sete”, utilizate cu sensul de trăire intensă în credință a omului, ființă fragilă, în vederea înnoirii spirituale a vieții fiecărui credincios, a eliberării „de păcate și de patimile egoiste, pentru a-l iubi pe Dumnezeu – Creatorul și a fi mai responsabil în relația sa cu semenii și cu natura înconjurătoare”³⁴⁴.

Lucrarea este precedată de nouă citate, care motivează titlul și conținutul ei ideatic, alese din *Psalmi*, din *Evangeliiile* după Matei și Ioan, dintr-o omilie a Sf. Vasile cel Mare referitoare la post, din Prorocul Amos și din *Rugăciunea unui înțelept*, dintre care cel mai succint și elocvent considerăm că este: „Însetat-a sufletul meu de Dumnezeu” (*Psalmul* 41, 2).

³⁴⁴ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete după Dumnezeu. Înțelesul și folosul postului*, Ed. Basilica, București, 2008, p. 11.

Cuvântul înainte justifică apariția și canalizează lectura pe trei direcții principale: 1) cunoașterea vechimii postului în istoria umanității și, bineînțeles, în viața Bisericii; 2) accentuarea importanței acestuia, în scopul pregătirii credincioșilor pentru marile sărbători ale Bisericii, printre care un loc aparte îl ocupă Sfintele Paști; 3) redescoperirea postului ca „izvor de bucurie și de sfințire a vieții creștine”³⁴⁵.

Cele cinci capitole se succed în mod logic. Fiecare dintre acestea are un titlu și un subtitlu, așa cum s-a procedat și cu titlul generic al volumului. Astfel, titlul predicilor este urmat de o apozitie dezvoltată, explicativă, în majoritatea cazurilor, cu valoare constatativă.

Primul capitol – *O practică veche și o școală mereu nouă. Originea și evoluția postului* – este alcătuit din 3 meditații referitoare la post, în care urmărește evoluția acestui fenomen religios universal și analizează motivațiile sale majore, ca semn al întristării și al pocăinței la poporul evreu, așa cum este el amintit în Vechiul și Noul Testament, apoi vizând înțelesurile lui spirituale la Sfinții Părinți, amintind și o cronologie, dar și o clasificare a posturilor de o zi și pe perioade mai mari.

Capitolul al II-lea, intitulat *Ușile Pocăinței – porțile cerului deschise în inimi. Pregătire pentru perioada Postului Sfințelor Paști*, conține patru cuvântări privitoare la Duminica Vameșului și a Fariseului, a Înțoarcerii Fiului risipitor, a Înfricoșătoarei Judecăți și a Izgonirii lui Adam din Rai, ultima dintre ele având ca subtitlu *Căutarea paradisului pierdut din pricina nepostirii*, ceea ce stabilește legătura cu tematica propusă.

Capitolul al III-lea, *Începutul primăverii duhovnicești. Binefacerile postului*, cuprinde 5 meditații ample despre post, considerat sprijinitor al pocăinței, luminător al Botezului, armă a luptei duhovnicești, călăuză a milosteniei și școală a libertății de a săvârși binele.

Capitolul al IV-lea: *Treptele urcușului spre Înviere. Săptămânile Postului Mare*, cu 7 cuvântări, începe cu *Duminica Ortodoxiei* și se încheie cu *Înțelesul și folosul pelerinajului de Florii*, care „vestește sărbătoarea intrării triumfale a Domnului în Ierusalim”³⁴⁶.

³⁴⁵ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 11.

³⁴⁶ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 177.

Al V-lea capitol: *De la învierea lui Lazăr la învierea lui Hristos. Săptămâna Sfințelor Pătimiri – pridvorul Sfințelor Paști*, cuprinde 9 cuvântări structurate în trei părți: *Duminica Floriilor. Buchetul virtuților din post – lumini ale biruinței duhovnicești, Deniile din Săptămâna Patimilor și Luminile postului adunate în lumina Învierii. Postul a încetat, dar roadele lui trebuie să fie păstrate.*

Ultima parte conține *Concluzii*, sub forma unui decalog, din care notăm că „postul nu trebuie săvârșit spre a fi remarcat de oameni, ci pentru a ne apropia mai mult de Dumnezeu, cunoscătorul inimilor”³⁴⁷, toate acestea deoarece postul este o practică a smereniei.

Izvoarele utilizate. Așa cum am menționat mai sus, Preafericirea Sa transmite învățătura Sfintei Scripturi, folosind generos citate din Vechiul și Noul Testament în lucrarea pe care o propune drept *călăuză spirituală* tuturor credincioșilor. În acest scop, evocă „învățăturile și pilda profeților din Vechiul Testament și, mai ales, învățătura și pilda Mântuitorului și ale Sfinților Săi Apostoli privind postul”³⁴⁸, rugăciunea, faptele bune, ce stau la temelia adevărului vieții creștine. Citează din *Sinaxar, Canoanele Apostolice, Constituțiile Apostolice, Canoanele Sfinților Părinți*, precum și din cărțile de cult – *Triod, Liturghier* etc.

De asemenea, remarcăm că Preafericirea Sa apelează la o serie de informații pe care le conțin lucrările: *The Encyclopedia of Religion, Dictionnaire de spiritualité, Redécouverte de jeûne. Sagesse du corp, Larousse Dictionary of Beliefs and Religions, Dicționar biblic, Liturgica generală* (Pr. Ene Braniște), *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu* (Prof. Remus Rus), *Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe* (Pr. Dumitru Stăniloae) și *Predici la Duminicile de peste an* (Arhim. Cleopa Ilie).

Importante sunt trimiterile la operele Sfinților Părinți: Sf. Vasile cel Mare (*Omilii și Cuvântări*), Sf. Ioan Gură de Aur (*Ad populum antiocheum*), Sf. Ioan Casian (*Despre cele opt gânduri ale răutății*), Sf. Marcu Ascetul (*Epistola către Nicolae Monahul*), Sf. Ioan Scărarul (*Scara dumnezeiescului urcuș*), Sf. Isaac Sirul (*Cuvinte despre nevoință*), Sf. Simeon al Tesalonicului (*Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe și*

³⁴⁷ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 241.

³⁴⁸ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 31.

Erminie despre locașul bisericii), Sf. Andrei Criteanul (*Canonul cel Mare*), Sf. Chiril al Alexandriei (*Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*).

Nu sunt uitați nici marii teologi precum: Petru Chrysologul, Maxim de Torino, Cezar de Arles, Yves Congar, ieromonahul Makarios Simonopetrul, episcopul Kallistos Ware, Alexander Schmemmann și Olivier Clément.

Structura predicilor nu urmează un model identic în toate cuvântările, încât cele din capitolele I și III sunt diferite de cele incluse în celelalte, ca o urmare firească a genului de predică pentru care optează. Fiecare predică este precedată de un citat sugestiv (*motto*) sau de câteva citate, în special din Sfintele Evanghelii, ca de exemplu cel inserat la începutul cuvântării *Duminica Sfintei Maria Egipteanca*: „Și care va vrea să fie întâi între voi, să fie tuturor slugă” (Marcu 10, 32-45), fiind apoi dezvoltat pe larg în cuprinsul tratării, întrucât conține înțelesuri duhovnicești pentru viața credincioșilor, pentru ca apoi să se stabilească relații cu pomenirea Sfintei Cuvioase Maria Egipteanca, drept un model de pocăință.

Exordiul anunță, de regulă, tema textului, încă din primul paragraf, captând atenția ascultătorilor. În meditația *Postul în istoria omenirii* se apelează la o definire a postului „ca înfrânare sau abținere totală de la mâncare și băutură [...] pentru o perioadă de timp mai scurtă sau mai lungă [...], practică întâlnită în aproape toate religiile lumii”³⁴⁹.

Cu o capacitate puternică de sinteză, *Preafericirea Sa* prezintă ideile concis, pe puncte. De exemplu:

„În religiile lumii, postul are trei motivații majore: a) postul ca pregătire pentru un eveniment sau un timp important din viața unei persoane sau a unei comunități; b) postul ca penitență sau purificator; c) postul ca act de invocare a ajutorului divin”³⁵⁰.

Alteori, introducerea apare ca o privire atentă asupra materiei predicii propriu-zise, ca în *Postul în Biserica universală. Înțelesurile spirituale ale Postului la Sfinții Părinți*, unde se specifică:

³⁴⁹ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 15.

³⁵⁰ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 15.

„Sfinții Părinți, postitori și rugători, în general păstori și părinți duhovnicești, au făcut din practica postului o școală, elaborând reguli canonice și liturgice pentru post și instituind timpuri speciale pentru intensificarea lui”³⁵¹.

Tratarea are ca scop dezvoltarea ideilor și expunerea argumentelor. Majoritatea cuvântărilor conțin, mai întâi, o explicație despre importanța zilei respective, așa cum remarcăm în *Predica la Duminica Vameșului și a Fariseului*, ce marchează începutul perioadei Triodului și este denumită astfel după Evanghelia ce se citește în acea zi, cultivând intens rugăciunea smerită, pocăința sinceră, milostenia darnică și postul acceptat în mod liber.

Prin narațiune sunt expuse faptele din punct de vedere istoric, așa cum procedează în predicile *Postul în Vechiul și Noul Testament* sau în *Postul – sprijinitor al pocăinței*, când răspunde la întrebarea „Cine este Sfântul Andrei Criteanul?”³⁵².

Argumentarea susține opiniile autorului într-o manieră bazată pe logică, arătând în predica la *Duminica Sfintei Cruci* că Evanghelia a treia din Sfântul și Marele Post al Paștilor, deși scurtă, este plină de semnificații privind taina vieții creștine și întărește duhovnicește pe aceia care postesc, pentru a ajunge la concluzia că trebuie „să ne asumăm și să purtăm crucea vieții noastre și să facem din ea drum spre Înviere, adică prilej de apropiere și de unire cu Hristos cel Răstignit și Înviat”. Interesantă este și următoarea argumentare în privința postirii: „Produsele provenind din plante au adunat, prin fotosinteză, mai multă lumină. În acest sens, când mâncăm vegetale, ne hrănim cu lumina solară asimilată în plante. Lumina aceasta din plante devine simbol al luminii harice din Scripturi și din rugăciuni”³⁵³.

Formularea *concluziei* se face prin reluarea nuanțată a temei inițiale: „Deci, împărtășirea mai deasă cu Trupul și Sângele lui Hristos reprezintă plinătatea comorii prezenței Lui în viața noastră și pregătirea noastră

³⁵¹ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 32.

³⁵² PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 88.

³⁵³ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 126.

pentru lumina și slava Învierii”³⁵⁴. Apoi, pentru a sublinia ideea, apelează la un citat din Evanghelie: „Cine mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua de apoi” (Ioan 6, 54).

Stilul predicilor. Cele 28 de cuvântări dovedesc o trăsătură deosebită a autorului, aceea de fin orator, prin respectarea calităților generale ale stilului, *corectitudine* (nu se folosesc arhaisme sau regionalisme), *precizia* termenilor, *proprietatea* lor, demonstrând implicare afectivă. Dintre calitățile particulare ale stilului ies în evidență, în primul rând, *naturalețea* și *armonia*, prin apelul la figurile de stil și cele retorice, care însă nu abundă, lăsând loc rațiunii ce derivă din scopul persuasiv al oricărei cuvântări. Limbajul este accesibil, frazele sunt ample: „Devenit deja o tradiție în Municipiul Iași și apoi în toate orașele din Arhiepiscopia Iașilor, ca reînnoire a unei tradiții din veacurile al III-lea și al IV-lea, prezentă în Ierusalim, Constantinopol și alte orașe, pelerinajul de Florii începe, în zilele noastre, după vecernia din Sâmbăta lui Lazăr și vestește sărbătoarea Intrării triumfale a Domnului în Ierusalim”³⁵⁵.

Citatul vine să întărească aserțiunile, sintagmele și enunțurile considerate importante pentru autor. Uneori sunt introduse propoziții interrogative: „De ce?”, „Ce conține Canonul cel Mare?”, urmate de răspunsuri argumentate.

Dintre figurile sintactice sau retorice utilizează frecvent, potrivit stilului bisericesc, ample *enumerații*: „Sinceritatea în iubire, smerenia în relațiile cu semenii, sânguință multă pentru bine, duh fierbinte în credință, slujire lui Dumnezeu, nu idolilor sau duhurilor rele; nădejde cu bucurie, răbdare cu suferință, rugăciune stăruitoare, ajutorare frățească, ospitalitate față de străini”, în cadrul cărora apare și *antiteza* ori *enumerații* asociate cu *personificarea* și *epitetul*: „Prin credință dreaptă și viețuire sfântă, creștinul răstignește în el patimile egoiste (mândria, lăcomia și lenea sau comoditatea)”.

Metaforele inedite: „Toate cântările și rânduielile liturgice [...] sunt în ele însele o școală a pocăinței și a smereniei, o școală a înnoirii noastre

³⁵⁴ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 84.

³⁵⁵ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 176.

spirituale prin rugăciune și post, prin spovedanie și împărtășanie”, conțin și o suită de *repetiții* și *enumerații*.

Nu trebuie omis nici procedeul de tip biblic al paralelei din *Duminica Vameșului și a Fariseului*: „Rugăciunea fariseului virtuos, care pretinde că aduce lui Dumnezeu o rugăciune de mulțumire, și rugăciunea vameșului păcătos, care este o rugăciune de pocăință”.

Legătura dintre idei, paragrafe și secvențe, precum și înlănțuirea argumentelor este realizată cu ajutorul unor conectori care vizează: *ordinea ideilor* – „s-a observat că”, „referitor la”; *exemplificarea* – „din punct de vedere”, „mai ales”, „în mod deosebit”, „de asemenea”, „de pildă”, „în mod deosebit”; *contrastul* – „însă”, „întrucât”; *concluzia* – „așadar”, „deci”, „prin urmare”.

Îmbinând forma clasică cu cea modernă într-un mod echilibrat, acest volum de cuvântări este un model util pentru slujitorii de azi ai Bisericii și pentru cei ce vor urma, permanent preocupați de latura aplicativă, dovedindu-se bogat, instructiv și plăcut prin câteva trăsături evidente: putere de convingere, profesionalism, erudiție, sensibilitate, logică, vigoare și talent.

• *Evangelhia de Duminică*

Un folos practic pentru clerul, profesorii, studenții și elevii seminariști, dar și pentru credincioșii Bisericii noastre, îl reprezintă și predicile publicate de Preafericirea Sa în săptămânalul *Lumina de Duminică* al Patriarhiei Române, în cadrul rubricii „Evangelhia de Duminică”. Acestea conțin o serie de idei și de formulări cu totul speciale. Notăm, în primul rând, titlurile generoase în informații, dar în același timp, concentrând esența a ceea ce va fi expus ulterior. Ne apar mereu formulări-cheie ale limbajului specific predicatorului, ca de pildă faptul că pocăința este privită ca „recuperarea timpului pierdut”³⁵⁶.

Tot în legătură cu acest subiect se precizează că atunci „când omul se pocăiește, chipul lui Dumnezeu cel sfânt din el se reînnoiește, asemenea

³⁵⁶ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele – lumina vieții creștine”, în: *Lumina de Duminică*, 35/2010, p. 4.

unei icoane vechi de aur care, din cauza timpului se acoperă cu praf, iar dacă se șterge redevine nouă”³⁵⁷.

De asemenea, explicarea binecuvântării ramurilor de salcie la Florii este realizată în manieră originală. În primul rând, de acest gest se leagă memorialul sărbătorii respective. Totodată, prin acesta se marchează încheierea celor 40 de zile de post, aceste ramuri fiind văzute ca *florile virtuților adunate în timpul postului*. Opinia despre rostul încercărilor în viața omenească este tradusă într-o notă cu totul personală: „Încercările ce apar în viața noastră sunt permise de Dumnezeu mai ales pentru a ne trezi din indiferență, din superficialul vieții”³⁵⁸.

Privind în ansamblu cuvântările rostite de Preafericirea Sa, concluzionăm că de fiecare dată punctează, cu mult tact pedagogic, elemente legate concret de momentul respectiv și de cei pe care-i are în față, într-un limbaj bisericesc adecvat, propriu stilului liturgic, atât de plăcut creștinilor ascultători. Predicile sunt pline de miez și îmbrăcate într-o frumoasă haină stilistică. Vorbește mereu cu autoritate duhovnicească, stăpânire de sine exemplară și dragoste părintească, Amvonul devenind o veritabilă „catedră” universitară, prin multitudinea și diversitatea problemelor teologice și pastorale, tratate însă la nivelul și capacitatea de înțelegere a tuturor celor prezenți.

VI.2.4.7. *Pr. Boris Răduleanu* (1905-1990)

Printre preoții înzestrați cu talent oratoric ce se bucurau de mare prestigiu în rândurile credincioșilor și care, prin curajul lor, au înfruntat opoziția celor patru decenii și jumătate de comunism, merită să amintim și chipul acestui vrednic slujitor al altarului, căruia viața nu i-a rezervat prea multe bucurii. Pentru articolele sale și pentru atitudinea anticomunistă a fost condamnat la 15 ani de muncă silnică, din care efectuează 4 ani.

³⁵⁷ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Iubirea față de Dumnezeu ne aduce iertare de păcate”, în: *Lumina de Duminică*, 11/2010, p. 5.

³⁵⁸ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Credința, rugăciunea și postul alungă demonii”, în: *Lumina de Duminică*, 30/2010, p. 4.

Volume de predici. Din opera omiletică a Părintelui Boris Răduleanu fac parte cele două cărți de predici *Semnificația Duminicilor din Postul Mare* (București, 1996) și *Semnificația marilor sărbători creștine* (București, 2006). Primul volum cuprinde predici pentru Duminicile din Perioada Triodului, încheindu-se cu Duminica Sfintelor Paști, numărând în total 24 de cuvântări (20 predici tematice, 1 omilie și 3 panegirice).

Tematica. În ceea ce privește conținutul lor, majoritatea cuprind teme morale (smerenia, pocăința, postul, transformarea lăuntrică, urmarea lui Hristos, rugăciunea, urcușul duhovnicesc), însă nu lipsesc temele dogmatice (Judecata de Apoi, isihasmul, Sfânta Cruce, Învierea Domnului), istorice (Sinoadele ecumenice), biblice (alungarea lui Adam din Rai, Intrarea Domnului în Ierusalim, Pătimirile Domnului) și liturgice (Canonul Sf. Andrei Criteanul, Rugăciunea Sf. Efrem Sirul, Denia Acatistului Bunei Vestiri, Sfânta Liturghie).

Structura predicilor. Aproape fiecare cuvântare începe cu un *motto* sugestiv pentru tema dezbătută apoi în tratare, cum vedem, de pildă, în *Predica la Duminica fiului risipitor*, care are drept *motto*: „La râul Babilonului, acolo am șezut și am plâns când ne-am adus aminte de Sion”³⁵⁹. Observăm, la unele duminici, existența a două predici rostite cu aceeași ocazie, în ani diferiți: la *Duminica Judecării de Apoi*, la *Duminica izgonirii lui Adam din Rai*, la *Duminica Ortodoxiei*, la *Duminica Sfântului Grigorie Palama*, la *Duminica Sfântului Ioan Scărarul*, la *Duminica Sfintei Maria Egipteanca*, în *Sfânta și Marea zi Joi*. Autorul acestor predici a fost de asemenea, interesat și de sensul duminicilor premergătoare Marelui Post care, toate, pregătesc drumul creștinului spre bucuria sărbătorii Învierii Domnului, redată și ea, în predica din ziua de Paști.

Din *Prefața* volumului, semnată de Părintele profesor Vasile Răducă, aflăm următoarele: „Predicile au un caracter profund catehetic. Fiind preponderent catehetice, uneori depășesc mărimea unei predici obișnuite; sunt destinate atât predicatorului, cât mai ales publicului larg. Cum acest «public larg» face dovada unei întinse necunoașteri religioase, în predicile

³⁵⁹ Pr. Boris RĂDULEANU, *Semnificația Duminicilor din Postul Mare*, Ed. Bonifaciu, București, 1996, p. 20.

catehetice ale Părintelui Boris publicul acesta poate găsi elementele precise și clare referitoare la doctrina noastră³⁶⁰. Astfel, simplitatea cuvântului rostit de la amvon are ecou în inimile și celor mai puțin învățați dintre ascultători, înzestrați însă cu o dorință vie de cunoaștere a adevărului Sfintei Scripturi, care învinge orice obstacole.

Predica sa, în esență orală, caracterizată prin numeroase improvizații, pe măsură ce se înaintează în subiect, cu un consistent conținut doctrinar, are menirea de a stabili o legătură vie între credincioși și predicator. Niciuna dintre predici nu începe brusc și nu se termină pe neașteptate, ci începutul este întotdeauna, într-un fel sau altul, un apel la atenția ascultătorilor și un preludiu la tema a cărei tratare urmează. Sfârșitul este, de regulă, o aplicare a învățaturii tematice, o rugăciune de cerere sau o doxologie. Pentru *exordiu* Părintele Răduleanu utilizează, în cazul unora dintre predici, un *motto*, luat din pericopa zilei, judicios ales în raport cu tema care formează obiectul predicii. Așa, în *Predica la Duminica Judecării de Apoi*, părintele începe cu un cuvânt din Sfânta Scriptură: „Poruncă nouă dau vouă, să vă iubiți unul pe altul, așa cum v-am iubit eu”, continuând apoi:

„Ne aflăm în a treia duminică pregătitoare dinaintea Postului Mare. Ea ne amintește a doua venire, în slavă, a Domnului Iisus Hristos când va judeca lumea, la Judecata de Apoi. Atunci vor sta toate neamurile înaintea Lui, iar El le va despărți de-a dreapta sau de-a stânga Sa. Regăsim astfel și în evanghelia de astăzi cele două căi, vedem unde duc ele și că se despart. Cel ce vine prin smerenie și pocăință merge pe calea cea strâmtă a lepădării de sine, a iubirii de Dumnezeu și de oameni, sfârșind *binecuvântat*, de-a dreapta Domnului. Cel ce vine prin mândrie și mânie, merge pe calea cea largă a afirmării de sine, a egoismului și sfârșește prin a fi blestemat de-a stânga Lui. Sfânta Biserică ne accentuează această realitate ca un semnal de alarmă³⁶¹.

³⁶⁰ Pr. Vasile RĂDUCA, „Prefață”, în vol. Pr. Boris RĂDULEANU, *Semnificația Duminicilor din Postul Mare*, p. 7.

³⁶¹ Pr. Boris RĂDULEANU, *Duminica Judecării – I*, în vol. *Semnificația Duminicilor din Postul Mare...*, p. 28.

Tratarea decurge firesc, nu este prea întinsă, predicatorul având grijă să lase de o parte lucrurile pe care le consideră secundare și care ar duce la o lungire excesivă și obositoare a predicii. Întrucât cuvântările Părintelui Boris Răduleanu au drept scop tâlcuirea, oferirea unor explicații cu privire la pericopele evanghelice rostite în Duminicile din Postul Mare, la *Duminica Sfintei Maria Egipteanca – Tatăl nostru*, autorul explică, verset cu verset, rugăciunea domnească, iar în *Predica la Duminica Ortodoxiei – Sinoadele ecumenice*, explică semnificația Simbolului Credinței după un scurt istoric al acestuia.

Atunci când materia permite sau cere acest lucru este sistematizată prin enunțarea unor învățături principale, care se cer reținute și trăite, ca în cuvântul rostit la *Duminica Sfântului Ioan Scărarul – Vindecarea copilului îndrăcit*, unde tratează mai multe teme: „Legat de evanghelia de astăzi aș dori să subliniez pe scurt patru probleme: 1. *Iisus Hristos – Învățător al lumii*; 2. *Din lucrările satanei în lume*; 3. *Postul și rugăciunea*; 4. *Despre credință* sau la *Duminica Sfântului Grigorie Palama – Vindecarea slăbănogului din Capernaum*. Prin vindecarea slăbănogului, Iisus a descoperit – indirect – dumnezeirea Sa, întrucât a dovedit că are dreptul, pe care-l are numai Dumnezeu, de a ierta păcatele. Legat de acest episod și de duminica de azi, aș dori să desprindem trei probleme: A. *Mărturisiri ale lui Iisus despre Sine*; B. *Descoperirea dumnezeirii lui Iisus pe muntele Taborului*; C. *Criza de credință a secolului nostru*”. Opinăm că acest lucru nu este binevenit, întrucât, așa cum subliniază Părintele Nicolae Petrescu, tema „trebuie să cuprindă o singură învățătură. Aceasta este semnul caracteristic al predicii. Această temă unitară, într-o predică trebuie să constituie un adevărat magnet spiritual, care să atragă toate ideile în legătură cu subiectul”³⁶², ori aducând în discuție mai multe teme, riscăm ca atenția ascultătorilor să fie suprasolicitată, și atunci aceștia nu mai rețin aproape nimic, pentru că ei vor fi nevoiți să urmărească mai multe teme în același timp, să treacă de la un mesaj la altul, iar la un moment dat, obosiți și dezinteresați, nu vor mai asculta predica. Predicile se *încheie* printr-un îndemn adresat ascultătorilor, de a aplica în viața de toate

³⁶² Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977, p. 197.

zilele învățăturile desprinse din tratarea istoriei sfinte și adevărilor de credință, printr-o rugăciune prin care se imploră ajutorul lui Dumnezeu pentru luminarea și îndreptarea vieții creștine.

VI.2.4.8. *Prof. dr. Teodor M. Popescu* (1893-1973)

Reunind în persoana sa calitățile unui teolog savant și virtuțile unui creștin smerit, făcându-se, în acest fel, pildă vie tuturor celor care l-au cunoscut, profesorul Teodor M. Popescu reprezintă un exemplu vrednic de urmat pentru generațiile viitoare de slujitori ai Bisericii. Pe lângă preocupările de strictă specialitate din domeniul pe care l-a slujit cu devotament, i.e. Istoria Bisericească Universală și Patrologia, este prezent și în literatura omiletică, întrucât nu știm să fi existat în Biserica Ortodoxă Română din secolul al XX-lea vreun laic cu râvnă omiletică mai mare decât a profesorului Teodor M. Popescu, atât prin numărul mare de predici scrise, cât și prin studii de analiză teoretică, de strategie a redactării și rostirii, așa cum remarcăm în studiile „Predica – o mărturisire a preotului”³⁶³ și „Despre preot, predică și credincioși”³⁶⁴. Mare parte dintre cuvântări au rămas în manuscris, păstrate prin grija părintelui arhimandrit Grigorie Băbuș în Biblioteca Sfântului Sinod, apoi, au fost publicate în cele două volume intitulate *Meditații teologice* (vol. I, București, 1997; vol. II, București, 2003).

Cel de-al doilea volum însumează 34 de predici tematice rostite la diferite duminici și sărbători din timpul anului bisericesc, desfășurând o tematică variată: morală, dogmatică, misionară, liturgică și istorică. Iată câteva titluri: *Biserica și unitatea neamului nostru – un neam, o credință și o țară*, *Despre Postul Adormirii Maicii Domnului*, *Perioada Triodului*, *Despre eresuri și învățături deșarte*, *Despre credință ca virtute creștină*, *Cât sunt în lume, lumină lumii sunt*, *Despre mulțumirea sufletească*, *La*

³⁶³ Teodor M. POPESCU, „Predica – o mărturisire a preotului”, în: *Glasul Bisericii*, XIII (1954), 11-12.

³⁶⁴ Teodor M. POPESCU, „Despre preot, predică și credincioși”, în: *Raze de lumină*, I (1930), 2.

începutul Postului Crăciunului, Despre frumusețea datinilor creștine în legătură cu sărbătoarea Nașterii Domnului, Sfânta Împărtășanie – Pâinea cerească pentru veșnicie, Despre supunere și ascultare, Despre bunul – simț, buna – cuviință și delicatețea sufletească, Comoara din cer a creștinului.

Izvoarele utilizate. Constatăm că profesorul Teodor M. Popescu folosește drept fundament pentru cuvântările sale Sfânta Scriptură, din care extrage versetele cele mai grăitoare pentru temele pe care le dezbate, adăugând deseori informații pertinente din scrierile Sfinților Părinți. Astfel, în meditația intitulată *Biserica și unitatea neamului nostru – un neam, o credință și o țară*, autorul așază în deschidere cuvintele următoare:

„Când Mântuitorul a poruncit Apostolilor Săi, după Înviere să meargă și «să învețe toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte a poruncit lor» (Matei 28, 19-20), cerea acestora să se socotească datori cu propovăduirea învățăturii față de popoare și nu doar față de unii oameni. Un număr de oameni de un neam oarecare sunt câștigați pentru Hristos numai dacă primesc învățătura și legea Lui, dacă sunt credincioși și următori Lui, dacă sunt botezați și mărturisitori ai învățăturii Lui. Ei se mântuiesc totdeauna împreună cu cei din jurul lor”³⁶⁵.

Predicile sale sunt pline de învățătură teologică ortodoxă, de subtilități dogmatice, mișcând inimile ascultătorilor prin puterea lor de comunicare. Iată ce frumos grăiește predicatorul în cuvântarea *Despre Postul Crăciunului și Postul Paștilor, privite împreună*:

„Luminătorul și binefăcătorul neamului omenesc a fost socotit de ei (poporul iudeu) un amăgitor al poporului, un înșelător care lucra cu putere demonică, un răzvrătit, un om primejdios pentru popor. L-au prins, L-au legat, L-au dus la judecată nedreaptă, L-au batjocorit, L-au bătut, L-au osândit la moarte pe cruce, L-au umilit în tot chipul, L-au încoronat cu spini, L-au răstignit între tâlhari și L-au hulit și viu,

³⁶⁵ Teodor M. POPESCU, *Meditații teologice*, vol. II, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, București, 2003, p. 15.

și mort. Este groaznică, cutremurătoare și uimitoare această faptă de ucigași pătimiși, fățarnici, înșelători de popor, care I-au pecetluit și I-au păzit cu strajă mormântul, crezând, în ura, mânia și nebunia lor, că au terminat cu Nazarineanul. Puterea lui Dumnezeu s-a dovedit din nou hotărâtoare. Cel răstignit a înviat, minunea s-a adevărit, fățarnicii au continuat să mintă și să urască. Adevărul s-a cunoscut și nu i se mai poate sta împotrivă; Jertfa lui Hristos a dat roadele sale dumnezeiești. Bătălia pornită asupra lui Hristos n-au câștigat-o pârâșii și ucigașii Lui, ci a câștigat-o El, răstignit pe cruce și înviat din morți. Jertfa Sa era adusă pentru iertarea păcatelor noastre. Prin această jertfă ne-a mântuit Hristos pe cruce”³⁶⁶.

Observăm că *limbajul* folosit în exprimarea ideilor este unul curat românesc, plăcut, de o înaltă ținută academică, autorul cunoscând însemnătatea limbii pentru poporul pe care aceasta îl reprezintă:

„Limba unui popor, vorbirea lui trebuie respectată și păstrată curată. Ea este un bun și o moștenire din strămoși. Ea este graiul nostru din trecut, din prezent și din viitor. Este o comoară, un dar binecuvântat al poporului. Limba neamului nu trebuie pătată, stricată, urâțită cu păcatele noastre. Un om credincios și un popor creștin vorbește cuviincios, plăcut, frumos. Cuvintele urâte, necuviincioase, necunoscute pătează limba și sufletul nostru. O vorbire necuviincioasă strică sufletele alese ale creștinilor”³⁶⁷.

Meditațiile sale teologice nu se încadrează într-un tipar anume. Una mai interesantă și mai captivantă decât alta, ele constituie, de fapt, niște cântări de laudă aduse preoției și slujitorilor ei, reprezentând clipe de mare bucurie pentru toți ascultătorii lor. Pe lângă grija deosebită pentru forma și limbajul cuvântărilor, predicatorul Teodor M. Popescu se remarcă prin alegerea unor teme morale dintre cele mai diverse și actuale, documentându-se și informându-se temeinic înainte de rostirea unei predici.

³⁶⁶ Teodor M. POPESCU, *Meditații teologice*, vol. II, p. 105.

³⁶⁷ Teodor M. POPESCU, *Meditații teologice*, vol. II, p. 164.

Minuțiozitatea sa este vizibilă și în domeniul alegerii cuvintelor, întrucât autorul optează pentru cele mai potrivite căi de exprimare, făcând uz de o largă varietate de termeni dogmatici, biblici, liturgici și istorici, și vădind cunoștințele sale vaste în toate aceste domenii.

VI.2.4.9. *Arhim. Teofil Părăian* (1929-2009)

Arhimandritul Teofil Părăian a fost renumitul duhovnic al Mănăstirii Sâmbăta de Sus, jud. Brașov. Orb din naștere, Părintele Teofil a impresionat prin vasta cultură teologică acumulată, totodată prin ascuțimea minții și profunzimea răspunsurilor la întrebările ce i se adresau. De asemenea, s-a remarcat și la diferite conferințe organizate în special de ASCOR, prin claritatea expunerilor și vioiciunea replicilor date în dialogurile de la finele întâlnirilor. Era un vorbitor fascinant, atât la amvon, cât și la conferințe, televiziune, radio sau alte prilejuri. A publicat un număr impresionant de volume cu predici, dintre care amintim: *Lumini de gând* (Cluj-Napoca, 1997), *Calea spre bunătate* (București, 2007), *Credința lucrătoare prin iubire – Predici la Duminicile de peste an* (Făgăraș, 2004), *Gândiți frumos. Cuvântări la ocazii speciale* (Cluj-Napoca, 2006), *Sărbători Fericite! Predici la praznice și sărbători* (Făgăraș, 2005), *Din ospățul credinței* (Craiova, 2005), *În nădejdea Învierii. Predici la înmormântări* (București, 2010), *Bucurie și mângâiere. Predici la cununii, înmormântări și sărbători* (Făgăraș 2012), *Credința mărturisitoare* (București, 2009), *Cuvinte către tineri* (Craiova, 1998).

Pentru exemplificare, supunem atenției predica intitulată *Doi într-unul*³⁶⁸, din care reținem următoarele caracteristici: observăm, așadar, o *pareneză la un moment de bucurie*, cu o temă de mare actualitate – *unitatea (comuniunea) dintre soț și soție*:

„Dar unirea dintre soți nu se realizează de la sine, ci ea trebuie susținută de voința celor ce se însoțesc și trebuie ajutată de darul lui

³⁶⁸ Arhim. Teofil PĂRĂIAN, *Culegere de predici. Cuvântări la cununii și înmormântări*, Timișoara, 1984, pp. 29-30.

Dumnezeu. Adevărata unire este «în Hristos» și «prin Hristos», este în «numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh». Ea este prin harul Sfintei Taine a Cununiei, care se adaugă la voința celor ce caută «unirea credinței și împărtășirea Sfântului Duh» și sunt gata să-și dăruiască toată viața lor lui Hristos-Dumnezeu. N-a fost luat întâmplător «trupul» drept «chip al unirii» dintre soți, ci aceasta s-a făcut cu bun rost, de vreme ce în trup sunt mai multe lucrări care se înfăptuiesc de câte două organe. Astfel, de pildă, în trup avem doi ochi și o singură vedere; avem două urechi și un singur auz; avem două nări și un singur miros; două mâini avem, pentru un singur pipăit și pentru o singură lucrare; avem două picioare și numai un mers. Așa trebuie să fie uniți și soții, într-o singură gândire și lucrare, după cum cei doi ochi sunt uniți într-un singur văz, cele două urechi într-un singur auz, cele două mâini într-o singură lucrare și cele două picioare într-un singur mers”³⁶⁹.

Apreciem *dimensiunile realiste* ale cuvântării: poate fi rostită întocmai, chiar și celor mai „grăbiți” miri (să ajungă la fotograf, la masă etc., cum adesea auzim astfel de „motivări”); *ne surprinde plăcut preocuparea unui călugăr pentru o astfel de cuvântare*, acest lucru confirmând, de fapt, importanța Tainei Cununiei.

VI.2.4.10. **Pr. prof. acad. dr. Mircea Păcurariu** (n. 1932)

Cunoscutul profesor de Istoria Bisericii Ortodoxe Române a oferit slujitorilor Sfintelor Altare un impresionant volum de predici, rod al ostenelilor pe tărâm liturgic, pastoral și misionar. Ne-a dovedit astfel că este și un preot de vocație, nu doar un profesor universitar de înaltă ținută științifică. Ceea ce ne impresionează și mai mult este faptul că în acest volum, intitulat *Predici la duminici și sărbători, la praznicele împărătești și ale Maicii Domnului, ale Sfinților și la Sfinți români; predici ocazionale și la înmormântări* (București, 2000; 2010), sunt cuprinse predici la toate duminicile și sărbătorile, chiar și la unii sfinți români mai „mici”, ceea ce

³⁶⁹ Arhim. Teofil PĂRĂIAN, *Culegere de predici...*, p. 30.

reprezintă un mare serviciu adus confrăților predicatori. În plus, cartea cuprinde și 26 de pareneze, la diferite ocazii și înmormântări. În cele ce urmează, prezentăm câteva detalii, necesare, credem, pentru conturarea unei imagini de ansamblu asupra conținutului.

• *Predicile la duminicile de peste an* sunt, în general, tematice. Aceasta a fost și intenția expresă a autorului, evidențiată și prin faptul că fiecărei predici i-a dat un titlu, care reprezintă, de fapt, tema ei principală. Aceste titluri, care îl ajută în mod direct pe beneficiar să urmărească fără greutate „firul roșu” al fiecărei predici, sunt inspirat alese și sugestive.

Structura unei predici duminicale este oarecum „clasică”: *text, formule obișnuite de adresare, evocarea și tâlcuirea pericopei evanghelice, cu raportare directă la tema propusă (istorisirea, argumentarea, digresiunile ilustrative, după caz), iar la sfârșit, aplicarea*. Părintele autor imprimă cuvântărilor o linie simplă, accesibilă tuturor categoriilor de ascultători, lipsită de prețiozități. Pentru un cititor mai pretențios, s-ar putea spune că predicile duminicale nu au ceva ieșit din comun. Credem că este ceea ce și-a propus, de fapt, autorul.

Dar ceea ce se observă însă în fiecare pagină și în fiecare afirmație este evlavia și bunul simț al predicatorului, care străbat de la un cap la altul nu numai orice predică, ci întreaga carte, în ansamblul ei;

• *Predicile la praznicele împărătești* sunt înșiruite, în capitolul al II-lea, împreună cu cele pentru Maica Domnului și sfinții mai cunoscuți. Cu privire la predicile la praznicele împărătești, constatăm stăruința părintelui profesor pentru lămurirea aspectelor prioritare legate de praznicul respectiv, care-l interesează pe ascultător. Bunăoară, cuvântul pentru Botezul Domnului limpezește următoarele probleme: *etimologia denumirii, istoricul fixării sărbătorii în calendar, descrierea Botezului Domnului la râul Iordan, distincția între botezul lui Ioan și Botezul creștin, implicații misionare (Botezul copiilor, de exemplu), câteva date în legătură cu slujba Agheasmei Mari*. Finalul cuvântării cuprinde, la fel ca la predicile duminicale, câteva îndemnuri practice: ;

„Să primim și noi pe preoți în casele noastre pentru ca să le sfințească, să-i lăsăm să ne stropască pe creștet, spre a primi binecuvântare și sfințire de la Dumnezeu, să gustăm din apa care s-a sfințit

astăzi, să încercăm fiecare dintre noi, să ne sfințim viața prin faptele noastre”³⁷⁰.

- *Predicile (panegiricile) în cinstea Maicii Domnului și a Sfinților Mari* au, în general, următoarea structură: explicații istorico-biblice, completări cu elemente din Tradiție, elemente encomiastice (*panegirice, laudative*), sfaturi morale desprinse din viața și slujirea Preasfintei Fecioare și a Sfinților;

- *Predicile la Sfinții Români* se înscriu tot în categoria panegiricelor și se prezintă ca o frumoasă împletire între biografii, istoria bisericească și istoria neamului nostru, în general. Sunt, astfel, veritabile pagini de „Pateric românesc”, dar și de istoria patriei;

- *Predicile ocazionale și necrologurile* completează în mod fericit acest impresionant volum de predici. Din punct de vedere omiletic, toate aceste cuvântări se încadrează în categoria parenelor, fiind, astfel, cuvântări conjuncturale, însoțite de îndemnuri, de obicei de ordin moral. Ceea ce se poate constata în mod special la aceste pareneze este faptul că ele nu au fost alcătuite pentru a fi date la tipar, ci au fost rostite efectiv cu un anumit prilej, aspect care le conferă originalitate evidentă. Apreciem, de asemenea, faptul că, în aceste pareneze, părintele autor ține seama de regulile de bază ale acestui gen omiletic, în special de încadrarea în timpul optim (numit și „psihologic”), având în vedere caracterul circumstanțial în care se rostesc.

VI.2.4.11. *Pr. prof. dr. Vasile Mihoc* (n. 1948)

Titular al Catedrei de Noul Testament de la prestigioasa Facultate de Teologie din Sibiu, Părintele profesor dr. Vasile Mihoc ne-a făcut o mare și plăcută surpriză, prin tipărirea celor două cărți inedite: *Predici exegetice la duminicile de peste an* (Sibiu, 2001; 2008) și *Meditații la Evangheliile Duminicilor Triodului și Penticostarului* (Sibiu, 2003; 2008).

³⁷⁰ Pr. Mircea PĂCURARIU, *Predici la duminici și sărbători, la praznicele împărătești și ale Maicii Domnului, ale Sfinților și la Sfinți români; predici ocazionale și la înmormântări*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 317.

În ceea ce privește cuvântările din primul volum, numite „predici exegetice”, acestea se încadrează, de fapt, în genul omiliei biblice, cel mai greu de elaborat, întrucât presupune, pe lângă o bună cunoaștere a textului Sfintei Scripturi, și stăpânirea normelor ermeneutice. Este adevărat că fiecare predică tratează și o anumită temă, dar preponderență are analiza minuțioasă a textelor. În ultimii ani, chiar și în cei de dinainte de 1989, literatura omiletică românească a beneficiat de un număr apreciabil de volume cu predici, unele de certă valoare, dar cele mai multe dintre ele se limitează doar la genul tematic, fără o preocupare specială pentru exegiza textelor evanghelice. Predicile exegetice alcătuite de către Părintele profesor Mihoc se prezintă ca o *Cazanie modernă*, fără să renunțe însă la mireasma limbii celor „vechi”, ci actualizând-o, deodată cu îngrijirea pentru o permanentă raportare a mesajului evanghelic la contemporaneitate. Iar această raportare este posibilă numai printr-o exegeză modernă, făcută după toate regulile actuale de interpretare. Competența autorului în această privință constă în faptul că este specialist în studii biblice, profesor cu un renume pe care și l-a câștigat în urma unei osteneli didactice și publicistice exemplare. De aceea, unele predici se prezintă sub forma unor adevărate prelegeri, ca pentru orele de curs. Departate însă de a crea dificultăți de receptare, aceste „prelegeri” au fluentă, frumusețe stilistică și o mare putere de convingere, nu doar pentru credinciosul simplu, ci și pentru intelectualul pretențios și rafinat, obișnuit cu dicționarele, fișierele și, mai nou, cu computerul. Iar prin acest caracter didactic, ele depășesc scopul strict liturgic pentru care au fost redactate, de fapt, astfel că dincolo de serviciul uriaș pe care-l oferă slujitorilor Amvonului, predicile se constituie într-un mic tratat teologic, îndeosebi cu noțiuni dogmatice și biblice.

În cele ce urmează, pentru a sugera măcar o imagine generală asupra cărții, propriu-zis asupra valorii ei excepționale, punctăm câteva date tehnice, deodată cu menționarea unor caracteristici speciale ale predicilor:

- › volumul cuprinde 56 de predici, acoperind, astfel, aproape toate duminicile de peste an, inclusiv cele „speciale”: dinainte și după Înălțarea Sfintei Cruci, dinainte și după Nașterea Domnului, dinainte

și după Botezul Domnului; lipsesc însă duminicile cuprinse între a III-a și a X-a din perioada Triodului;

- › fiecare predică are un titlu generic, foarte sugestiv, ales în așa fel încât să sintetizeze mesajul central. Aceste titluri ne conduc la constatarea că omiliile din volumul de față sunt, de fapt, omilii tematice: „omilii”, pentru că analizează textul evanghelic; „tematice”, pentru că autorul a ales tema din cadrul pericopei duminicale, nu din altă parte (spre deosebire de predicile tematice propriu-zise, alt gen omiletic distinct, pentru care tema poate fi alta decât cea sugerată de evanghelia zilei). Dintre aceste titluri, care de care mai frumos, exemplificăm: *Învierea cea dintâi* (Duminica Sfintei Învieri); *Toma credinciosul* (nu „necredinciosul”, cum tot auzim pentru Duminica Sfântului Apostol Toma); *Norul de martori* (Duminica I după Rusalii); *Hristos Iahve* (Duminica a XV-a după Rusalii); *Fă-te aproapele semenului tău* (Duminica a XXV-a după Rusalii); *Să postim de dorul Mirelui* (Duminica lăsatului sec de brânză);
- › fiecare predică este precedată de textul evangheliei duminicale, redat integral. Metoda ni se pare bună, având în vedere utilitatea mai largă a cărții, de care vorbeam mai sus. Cineva care nu poate merge la biserică, dar are cartea, înțelege mai ușor explicațiile date, având la îndemână și textul. În al doilea rând, reproducerea inițială a textului îl scutește pe autor de repetarea lui în timpul predicii, facilitând trecerea direct la explicații și analize;
- › deși ele poartă, în mod firesc și inevitabil, pecetea redactării scrise, se observă totuși și o anumită „oralitate”, ceea ce ne determină să credem că fiecare predică a fost rostită cândva în cadrul Sfintei Liturghii. Ele par a fi fost înregistrate pe bandă audio și transcrise fără prea mari intervenții, fapt care le conferă o bună cursivitate, însușire pe care numai stilul oral o poate da. Iată o posibilă confirmare a celor afirmate de către noi, chiar din partea autorului:

„În Duminica a V-a după Rusalii s-a citit Evanghelia despre vindecarea demonizaților din ținutul Gadarenilor, de la Matei 8, 28 ș.u. Am tâlcuit atunci această minune a Mântuitorului. Nu vom repeta această tâlcuire. Ci, după ce vom lua în considerare ceea ce ne oferă în

plus Evanghelia acestei Duminici, vom vorbi despre diferitele forme de demonizare și despre puterea pe care o avem de la Hristos de a ne feri și de a ne izbăvi de sub stăpânirea celui rău”³⁷¹.

În concluzie, considerăm această carte un eveniment de excepție cu întreită semnificație: omiletică, pastorală și misionară. *Omiletică*, pentru că se înscrie cu cinste în patrimoniul predicatorial; *pastorală*, dovedind că autorul este și preot, nu numai profesor, predicile fiind alcătuite în primul rând pentru creștinii integrați liturgic în Biserica cea una; *misionară*, pentru că în această carte sunt cuprinse, atât pentru preoți, cât și pentru mireni, învățăturile de bază ale Sfintei Ortodoxii, pentru propovăduirea dreptei credințe și pentru apărarea ei în fața eterodocșilor de orice fel.

VI.2.4.12. *Mitropolitul Bartolomeu Anania* (1921-2011)

Mitropolitul Bartolomeu Anania s-a afirmat, odată cu slujirea pe diferite trepte eclesiastice, ca poet și scriitor, membru al Uniunii Scriitorilor din România. În ultima parte a vieții, pe lângă obligațiile arhieresti, s-a ocupat de tipărirea unei noi versiuni a Sfintei Scripturi, într-o diortosire personală, cu note explicative la subsol pentru anumite versete mai greu de înțeles. Despre calitățile de predicator excepțional s-a vorbit și s-a scris adesea, de câteva zeci de ani. Numele său este întâlnit și în cursurile universitare de Omiletică, fiind prezentat ca propovăduitor model, împreună cu alți corifei ai Amvonului românesc: Sf. Antim Ivireanul, Zaharia Boiu, Grigorie Comșa, Ilarion Felea, Nicolae Steinhardt, Antonie Plămădeală, Constantin Galeriu, Ilie Cleopa, Teofil Părăian ș.a. Desigur, acum este cunoscut mai mult ca predicator-arhieru. Dar până la această treaptă, Arhimandritul Bartolomeu a predicat de nenumărate ori, *cu timp și fără timp*, în multe biserici, mai ales la hramuri, cum erau cele de la Catedrala Patriarhală ori de la Mănăstirea Văratec. După trecerea la cele veșnice, vocea sa n-a încetat să fie auzită, desigur, atât prin

³⁷¹ Pr. Vasile МИНОС, *Predici exegetice la duminicile de peste an*, Ed. Teofanla, Sibiu, 2001, p. 224.

intermediul posturilor de radio-tv ortodoxe, cât și pe site-ul de Internet al Arhiepiscopiei Clujului. Predicile mitropolitului au fost adunate într-un album audio de către Fundația *Mitropolitul Bartolomeu* în parteneriat cu Casa de discuri E-Media din București. Albumul, intitulat *Mitropolitul Bartolomeu Anania. Predici la Duminicile Triodului* (2011), conține 4 cd-uri audio cu 10 predici pe care vrednicul de pomenire Arhiepiscop și Mitropolit le-a rostit în Catedrala din Cluj.

Teme precum *Liniștea de a fi neliniștit în fața lui Dumnezeu; Dorul de ducă și ispita neantului; Adevărul judecător al omului este omul însuși; Istoria nefericirii umanității; Biruința frumuseții lui Dumnezeu; Bucuria de a-ți fericii aproapele; Crucea: semnul, simbolul și puterea lui Dumnezeu; Credința și virtualul devenit real; Măreția Stăpânului care-și slujește supușii și adevărata democrație și Suferința biruitoare a lui Iisus* sunt tratate de Mitropolitul Bartolomeu în cele 10 predici ale albumului și reprezintă tot atâtea invitații la redescoperirea sensului și a bucuriilor autentice ale vieții creștine. Cei care preferă predici scrise au la îndemână revistele bisericești, cele două cărți editate la Ed. Renașterea: *Apa cea vie a Ortodoxiei* (2002), *Cuvinte de învățătură* (2009), dar și volumul *Cartea deschisă a Împărăției. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii* (Ed. Polirom, 2011).

Harisma oratorică a Mitropolitului Bartolomeu se vădește cu pregnanță în cele 36 de Pastorale, 18 pentru Crăciun și 18 pentru Paște, la care se adaugă trei cu un caracter special: una pentru Duminica Ortodoxiei din anul 2008, asumată de membrii Sfântului Sinod, și două dedicate aceleiași duminici, dar cu destinație locală, circumscrise granițelor Arhiepiscopiei Clujului, pentru anii 1997 și 1998.

Tematica pastoralilor. Un prim și foarte util indiciu îl constituie titlurile menționate atât la cuprins, cât și în interiorul paginilor. Ele au fost propuse de Părintele Bogdan Ivanov, inspirat și sugestiv. Practic, formularea lor reproduce anumite expresii „cheie”, extrase din însuși textul pastoralilor respective. Frumusețea acestor titluri nu stă numai în forța expresivă și vioiciunea stilului ori a conciziei lexicale, ci mai ales în faptul că ținesc, concomitent, două obiective: focalizarea atenției asupra unei idei centrale a evenimentului (ori a unui anumit detaliu) și transmiterea unui mesaj anume ascultătorilor. În viziunea Mitropolitului Bartolomeu,

ei, păstoriții, au întotdeauna prioritate în triada „predicator, predică, ascultători”. De dragul și în folosul lor a fixat temele acestea, și nu altele, încercând să răspundă credinciosului contemporan, care trăiește *hic et nunc*. Este evocator, credem, un singur exemplu: *Pastorala Învierii din 2007* („Învierea și Codul lui Da Vinci”), în care demontează convingător și limpede vicleanul scenariu al năimitului Dan Brown („un nenea din lume” – cum bine îi zice Înaltpreafinția Sa). Vedem aici vigilența bunului păstor, care-și apără conștiincios turma de lupi. Așadar, *teme actuale, culese de pe teren, nu confecționate la masa confortabilă de scris*.

Modul (formule) de adresare. Două formule apar în mod curent: „Iubiții mei fii duhovnicești” și „Iubiții mei”, ambele exprimând o puternică legătură de suflet dintre păstor și credincioși. Ele se regăsesc apoi în toate explicațiile și îndemnurile din cuprinsul pastoraletor, dezvăluind dragostea lui de a-și lumina păstoriții, dar și grija de a-i feri de tot felul de capcane în care ar putea să cadă. Mai mult: bucuriile și necazurile fiilor duhovnicești sunt resimțite puternic și în sufletul Părintelui Mitropolit, reacționând empatic *pentru și împreună* cu ei. Să ne amintim că „empatia” (gr. ἐν - în; πάθος – *suferință*) este capacitatea de a recunoaște și a împărtăși sentimentele experimentate de către o altă persoană, cum ar fi tristețea sau fericirea, fără să le fi trăit neapărat tu însuși.

Strategii stilistice și persuasive. Pastoralele abundă de expresii pline de vioiciune, în care metafora, analogia, antiteza, sinecdoca, gradația, întrebările retorice etc. coabitează armonios cu neologismele și sentințele (proverbele), dar și cu arhaismele moștenite din „limba vechilor cazanii”, pe care știe admirabil să le valorifice. Deși decizia selectării „expresiilor frumoase” nu-i deloc ușoară, ne luăm curajul să evocăm totuși câteva, lăsându-i cititorului plăcerea personală de a descoperi, mai departe, altele asemenea: „mare-i bucuria lacrimii ce se tămăduiește-n Dumnezeu”; „roua cerului nu va străluci decât pe florile care și-au deschis cupa ca s-o primească”; „întunericul primordial precedase lumina creației”; „lumina învierii este precedată acum de un doliu la scară cosmică”; „Speranța Anului Nou să rodească în țara noastră și-n rotundul pământului întreg!”; „Inima ei (a Maicii Domnului, n.n.) devenise o splendidă visticierie a lucrurilor care nu se spun”.

Dintre figurile de stil utilizate la tot pasul ies în evidență, în special *metafora* („limpezimea dimineții”; „Maica Domnului – scară de argint”), *analogia* („trup firesc – trup duhovnicesc”), *gradația* („ne-am pregătit pentru Învierea Domnului pentru că o așteptăm”; „și o așteptăm pentru că și credem în ea”), *antiteza* („pe de-o parte, ei, adică fariseii, saducheii, cărturarii și preoții, înțepeniți în ale lor; pe de alta, El, Cel Ce contrariază prin noutate. Ei, cei cu nume de rezonanță socială; El, un anonim. Ei, cu câte un arbore genealogic în spate: El, un nimeni. Ei, școliți în tradiția rabinică; El, un autodidact. Ei, de origine nobilă; El, despre care se spune că e fiul unui dulgher”), *metonimia* („lacrima celui de lângă tine”), epitetul („neostoita canonadă”). O atenție specială merită *întrebările retorice*, care-l angajează pe ascultător în plăcuta căutare a răspunsurilor, prin metoda euristică („De ce Iisus S-a arătat întâi mironosițelor?”, „De ce Învierea s-a petrecut în taină?”, „Cui cântau îngerii? Și de ce?”).

Caracterul pedagogic și testamentar al pastoralelor. Citirea acestor pastorale ne îndreaptă gândul spre o altfel de pedagogie, anume una creștin-ortodoxă, în toată puterea cuvântului. Este instructiv să ne amintim că în antichitate „pedagogul” era un angajat care ducea și aducea copilul/copiii stăpânului *la* și *de la* școală. De aici și etimologia: „pedagog” provine de la substantivul „παῖς, παιδός” (*copil*) și verbul „ἄγειν” (*a duce, a purta*). Mesajul, stilul și tonul pastoralelor de față ne dezvăluie însă nu un simplu „angajat”, ci un părinte extrem de grijuliu, care „duce de mână” copiii sufletești spre Împărăția Cerurilor.

VI.2.4.13. *Pr. prof. dr. Constantin Galeriu* (1918-2003)

Vocația omiletică sau învățătoarească a Părintelui Constantin Galeriu poate fi analizată doar în contextul celorlalte două slujiri ale preoției: cea sfînșitoare și cea pastorală. Părintele nu învâta doar de la amvon, ci prin tot ceea ce făcea ca preot și ca om, căci însăși viața sa era pildă și învățătură pentru toți cei ce au avut prilejul binecuvântat să-l cunoască și să-i fie în preajmă. El a înțeles în mod exemplar că numai concordanța dintre cuvânt și faptă este conformă cu Evanghelia Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Având în atenție, fără încetare,

Modelul Desăvârșit, Părintele Galeriu s-a bucurat de aprecieri deosebite din partea ascultătorilor, care veneau să-l asculte din toate colțurile Bucureștilor, iar unii chiar din provincie.

Conținutul predicilor Părintelui, întemeiat pe Sfânta Scriptură, Sfinții Părinți, pe cugetările marilor gânditori ai lumii, dar nu mai puțin pe propriile-i trăiri și experiențe duhovnicești, este prezentat într-un limbaj ales, liturgic, armonizat unui stil personal, la care se adaugă o gestică discretă și o expresie a feței care însoțesc fericit adevărurile expuse, subliniindu-le. Cu toate că era un cunoscător deplin al regulilor omiletice, deodată cu stăpânirea normelor cu privire la stil, limbaj și gestică, părintele se situa în afara normelor obișnuite. Ascultându-l cu atenție „constatai paradoxul că legile omiletice sunt făcute parcă înadins a fi ocolite [...]. Căci Părintele, fără a se abate de la principiile de bază ale retoricii, și-a alcătuit și experimentat propriile-i legi. Acest aspect este, de fapt, una din notele de bază ale originalității sale omiletice”³⁷².

Ca om de carte și profesor de teologie, Părintele Galeriu a desfășurat și o bogată activitate științifică de cercetare, publicând studii, articole, cărți, note, recenzii, însemnări și predici. O parte dintre cuvântări, cateheze și predici au fost publicate în revistele bisericești, altele în volume, altele se găsesc înregistrate audio și video, iar altele au rămas în manuscris. Dintre volume, semnalăm: *Explicarea la Rugăciunea domnească* (București, 2002); *Tâlcuiri la mari praznice de peste an. 22 de modele omiletice* (București, 2001); *Cartea celor Nouă Fericiri* (București, 2004); *Zece predici de Părintele Galeriu* (București, 2013).

Volumul *Tâlcuiri la mari praznice de peste an. 22 de modele omiletice* adună în paginile sale un mănunchi de cuvântări (15 panegirice și 7 predici tematice), ce prezintă învățăturile creștine într-o formă impecabilă, trezind ascultătorului sentimente asemenea celor pe care le trăiești ascultând un muzician experimentat, care interpretează în mod desăvârșit o piesă celebră.

Citind și recitind minunatele sale cuvântări bisericești, ne dăm seama cât este de dificil să descriem caracteristicile definatorii ale scrierilor

³⁷² Pr. Vasile GORDON, „Părintele profesor dr. Constantin Galeriu, preot și predicator de excepție”, în vol. V. GORDON, *Biserica și Școala. Analize omiletice, catehetice și pastorale*, Ed. Christiana, București, 2003, p. 296.

sale omiletice. Distingem totuși câteva coordonate specifice predicilor sale: preocuparea prioritară față de subiecte cu raportare la actualitate, abordarea subiectelor care să corespundă problemelor de acum ale credincioșilor; deși nu se depărtează de învățăturile Sfinților Părinți, părintele este un creator original, nu este imitator de expresii frumoase, create de alții, ci însuși un creator al multora dintre expresiile pe care le întrebuițează.

Menționăm că, deși a utilizat toate genurile omiletice, predicile Părintelui Galeriu se încadrează în general în categoria predicilor tematice dogmatice și morale, fiind preocupat de subiecte care să corespundă problemelor actuale ale credincioșilor. *Nevinovăția va salva lumea, Candelă mică a mării lumini, Despre fericiri, Talita Kumi sau despre vistieria din pământul milei* sunt doar câteva dintre titlurile predicilor cuprinse în acest volum.

Pentru ilustrarea stilului omiletic al Părintelui Galeriu este mai potrivit să lăsăm predica însăși să vorbească. Iată cum își începe părintele predica rostită cu ocazia *Tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul*, intitulată *Ioan, îngerul pustiei*:

„Sfântul Ioan, Înaintemergătorul și Botezătorul Domnului, își încheie călătoria acestei vieți în temniță și martiriu. Este ultimul dintre profeți, cel mai mare, vestindu-L pe Iisus Hristos Mântuitorul, nu de departe, ci botezându-L în apele Iordanului, atingând cu mâna creștetul Stăpânului. Și, la acest act divin, Profetului îi este dat să vadă cerul deschizându-se, duhul Sfânt coborând peste Iisus, și să audă glasul Tatălui: «Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru care am binevoit» (Matei 3, 17). Iar el, față în față cu Domnul său, dă celor de atunci și celor de azi această mărturie: «Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii» (Ioan 1, 29). Vrednic s-a făcut cu adevărat a se chema «prietenul Mielului». Ca profet, ca prieten al Mielului, al Mirelui, Ioan suferă și el pentru păcatele lumii»³⁷³.

³⁷³ Pr. Constantin GALERIU, *Tâlcuiri la mari praznice de peste an. 22 de modele omiletice*, București, 2001, p. 164.

În *tratare*, după o istorisire a contextului istoric și social al venirii pe pământ a Mântuitorului, părintele continuă:

„De aici încolo, drumurile (cel al Mântuitorului și cel al lui Ioan Botezătorul) se despart. În timpul procesului Mântuitorului, Pilat trimite pe Iisus și la Irod, care se afla atunci în Ierusalim. L-a întrebat regele «multe lucruri și nădăjduia să vadă în El vreo minune. Iisus însă nu i-a răspuns nimic» (*Luca* 23, 8-9). Tăcerea lui Dumnezeu în fața păcatului e o sentință... Și drumul lui Ioan este de aici înainte altul. Trupul i l-au îngropat mucenicii lângă cel al Profetului Elisei; n-a rămas însă în pământ. Moaștele lui sfinte au peregrinat de-a lungul veacurilor, în Răsărit ca și în Apus, împărțite și așezate sub altarele multor biserici, însămânțând sfințenie pretutindeni³⁷⁴.

În încheierea acestei cuvântări, părintele glăsuiește (scrie) astfel:

„Dar persoana lui?! Biserica îl cinstește în slujbe sacre și icoane. E venerat, fie botezând pe Domnul, fie cu aripi de înger, oferindu-și capul pe tipsie; și, mai ales, împreună cu Preacurata Maică de o parte și de alta a Mirelui Hristos, în icoana numită *Deisis*, deasupra capetesei oricărui Sfânt Locaș. În Acatist invocăm: Bucură-te, slujitorule cel prealuminat al lui Hristos; Bucură-te, luminătorule al măriților mucenici; Bucură-te pecetea celor două Testamente; Bucură-te, Sfinte Ioane, preacinstite Înaintemergătorule! Amin³⁷⁵.

Trebuie să menționăm faptul că foarte multe cuvântări semnate de Părintele Constantin Galeriu se regăsesc și în *periodicele bisericești*, în mod special în revista *Glasul Bisericii*. Din cele 23 de predici tipărite, numai una se află în revista *Mitropolia Olteniei*. În cadrul acestor omilii, Părintele Galeriu tratează o gamă variată de teme și subiecte desprinse cu precădere din cuprinsul pericopelor evanghelice, rânduindu-le, fie alegând cu bună știință teme ce vor fi tratate în lumina pericopei citite în cadrul

³⁷⁴ Pr. Constantin GALERIU, *Tâlcuiri la mari praznice...*, pp. 166-167.

³⁷⁵ Pr. Constantin GALERIU, *Tâlcuiri la mari praznice...*, p. 168.

cultului. Dintre variatele teme expuse în cadrul acestor cuvântări le notăm pe următoarele: despre *comportamentul creștin*, despre *iubire*, despre *Întruparea Domnului*, *pocăință*, *smerenie* și *rugăciune*, despre *numele lui Iisus*, despre *timp*, *Sfânta Cruce*, precum și despre *fecioria Maicii Domnului*, *credință*, *ispite*.

Citind aceste predici, în ceea ce privește *stilul și trăsăturile caracteristice*, evidențiem ca prim aspect utilizarea consistentă a surselor patristice, aproape nelipsite în predicile sale. O altă notă caracteristică a stilului său omiletic este cea a tratării originale în legătură cu modul în care credincioșii pot trece peste anumite neputințe cu care se confruntă:

„Când îți privești trupul câteodată istovit sau măcinat de vreo boală, neputincios, și te cuprinde sila, dezgustul, deznădejdea cu gândurile ei negre, deodată în sufletul tău creștin un cuget curat străbate întunericul și îți spune: într-un asemenea trup ca al tău s-a îmbrăcat Dumnezeu Însuși”³⁷⁶.

Un ultim, dar nu cel din urmă aspect caracteristic predicilor analizate îl reprezintă modul în care sunt introduse în corpul predicii digresiunile:

„Ce e în fond păcatul, patima, dacă nu lipsa de sens creator și înnoitor? astfel spus inversiunea sensului creator după Chipul Creatorului, în căutarea ca scop a plăcerilor – faptele neroditoare ale întunericului. Stagnare, încremenire în opera creației. Se spune undeva că un păcătos se trezește în iad și întreabă: ce oră e? Satan îi răspunde: Eternitatea”³⁷⁷.

Profunzimea gândirii, meticulozitatea tratării temelor și bogăția textelor scripturistice și a celor patristice, prezentate într-o notă personală,

³⁷⁶ Pr. Constantin GALERIU, „Dumnezeu S-a arătat în trup”, în: *Glasul Bisericii*, XLVI (1987), 1, p. 24.

³⁷⁷ Pr. Constantin GALERIU, „Meditație de Anul Nou”, în: *Glasul Bisericii*, XXXI (1972), 1-2, p. 31.

inconfundabilă, fac din predicile Părintelui Constantin Galeriu un izvor bogat de idei pline de înțeles, menite să dezlege tainele credinței și să provoace în sufletele credincioșilor trăirea și exteriorizarea sentimentului religios.

VI.2.4.14. *Arhim. Sofian Boghiu* (1912-2002)

Printre părinții duhovnicești care au luminat ca niște candelă nestinse și au vegheat asupra păstrării sufletului românesc în adevărata credință, într-o epocă în care forțele întunericului făceau eforturi diabolice ca să-l despartă de Dumnezeu, a fost și Părintele Sofian Boghiu, cel care aproape șase decenii a susținut viața duhovnicească în Mănăstirea Antim din Capitală, ca stareț, duhovnic, predicator și slujitor al acestui sfânt așezământ. Personalitate duhovnicească remarcabilă, unanim recunoscută, Părintele arhimandrit Sofian a fost cunoscut și apreciat, în chip deosebit, prin trei calități sau daruri cu care l-a înzestrat Dumnezeu: pictor bisericesc consacrat, predicator și duhovnic iscusit și cântăreț de strană cu vocație. Fiind convins că mântuirea nu se poate câștiga decât prin asumarea credinței până la jertfă, părintele arhimandrit s-a implicat în revigorarea vieții duhovnicești a credincioșilor prin predici, meditații, conferințe religioase, cateheze și intensificarea programului liturgic.

Activitatea omiletică a părintelui arhimandrit s-a concretizat în volumul *Buchet de cuvântări. Predici și meditații* (București, 2006), care reunește o parte din predicile și meditațiile sale.

Citind cele 40 de predici adunate în acest volum – 2 omilii exegetice, 25 predici tematice și 13 panegirice –, ne dăm cu ușurință seama cât timp și câtă nevoie a duhului depunea Părintele Arhimandrit Sofian pentru a ajunge la înțelesurile de adâncime, restauratoare de suflet, ale învățăturilor Sfintei Evanghelii.

Unele predici poartă un titlu sugestiv care ilustrează *tematica*: *Despre Sfânta Împărtășanie*, *Praznicul Schimbării la Față*, *Despre desăvârșire*, *Despre păzirea poruncilor*, *Providența divină*, *Despre Judecata particulară*, *Despre iertare și împăcare*, *Despre apostolat*, *Despre suferință sau Sfățuire către cei ce se spovedesc*.

Izvoarele utilizate. După cum se observă chiar și numai la o simplă lectură, predicile părintelui arhimandrit vădesc o trudă atentă depusă pentru desfășurarea și explicarea temelor, cu dese utilizări ale Sfintei Scripturi, ale Sfinților Părinți (Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie cel Mare, Sf. Chiril al Ierusalimului, *Patericul*), ale cărților de cult (*Triodul*, *Penticostarul*), în același timp cu inedite formulări proprii. De asemenea, remarcăm că autorul valorifică literatura universală, făcând referiri la: Cicero, Voltaire, Lamartine, Newton, Tyndall și Kepler.

Ne impresionează în toate aceste cuvântări puternica trăire a prezenței reale, lucrătoare a lui Dumnezeu în Biserică, în cei care se biruiesc pe ei înșiși ca să împlinească voia cea dumnezeiască, ca de pildă în predica de pomenire a Preacuvioasei Maicii noastre Parascheva, sfânta care, copilă fiind, merge la biserică și, ascultând cuvintele Sfintei Evanghelii „Dacă voiește cineva să vină după mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea în fiecare zi și să-Mi urmeze Mie” (*Luca* 9, 23), ia decizia să-și dedice viața Mântuitorului, ducând o viață aspră de pustnică, hrănindu-se cu rugăciunea, ghidându-se după cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Îmi chinuiesc trupul meu și îl supun robiei, ca nu cumva, altora propovăduind, eu însumi să mă fac netrebnic” (*1 Corinteni* 9, 27). Lăudând viața cea sfântă a Preacuvioasei, Părintele Sofian grăiește:

„Sfânta Parascheva, pregătită astfel duhovnicește, dând necontenit laudă lui Dumnezeu pentru mângâierile pe care le trăia din plin, în toată înstrăinarea și sărăcia ei, a pornit de acolo către Ierusalim. Cu ajutorul lui Dumnezeu a ajuns cu bine la ținta călătoriei sale. S-a închinat cu adâncă evlavie la Sfântul Mormânt și la toate locurile sfinte legate de viața Mântuitorului și Maicii Domnului”^{37h} și nu zăbovește să ne-o prezinte ca pe un model încununat de sfințenie și demn de urmat: „Model de râvnă sfântă, model de credință în Dumnezeu și bunătatea față de oameni și model de statornicie în săvârșirea binelui

^{37h} Arhim. Sofian BOGHIU, *Buchet de cuvântări. Predici și meditații*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 200.

să ne rămână și viața Sfintei Parascheva, cea mult folositoare, celor care îi cerem ajutorul cu încredere”³⁷⁹.

Providența divină, Despre rugăciune sau Sfătuire către cei ce se spovedesc sunt titlurile unor meditații sau învățături pe care părintele a ținut să le lase cititorilor săi, prețioase surse de îndrumări și sfătuiri:

„Spovedania trebuie făcută fără să te rușinezi a spune păcatul așa cum l-ai făcut, adică arătând toată gravitatea lui. Să spui toate năravurile și să nu arunci vina pe unul sau pe altul, ci să te osândești pe tine însuși înaintea lui Dumnezeu și a preotului și să-i arăți toate rănile păcatului”³⁸⁰.

Stilul predicilor este curgător, concis și clar, caracteristica principală a lui fiind biblicitatea, întrucât în fiecare predică vibrează puternic duhul Sfintei Scripturi.

Limba simplă, ales cu grijă, pe înțelesul ascultătorilor, este de fapt limbajul liturgic, graiul credincioșilor, al cărților bisericești și al Sfintei Scripturi. În special ocolește neologismele și cuvintele străine, are fraze scurte și nu se pierde în argumentări lungi. Când vorbește de păcate, de anumite căderi sau despre efortul de ridicare, întotdeauna se include, predicând smerit, dinăuntrul problemelor, nu muștrător sau distant. Vorbește ca un om simplu, conștient de propriile păcate și slăbiciuni, nu doar ca preot și duhovnic, care, prin natura misiunii ar părea că trebuie să fie deseori autoritar. Astfel, împreună cu mesajele de substanță, simplitatea și smerenia constituie două note specifice ale predicilor ce alcătuiesc volumul de față.

VI.2.4.15. *Pr. prof. dr. Vasile Gordon* (n. 1954)

În șirul slujitorilor Amvonului românesc se înscrie și Părintele prof. dr. Vasile Gordon, titular pentru Omiletică și Catehetică la Facultatea

³⁷⁹ Arhim. Sofian BOGHIU, *Buchet de cuvântări...*, p. 205.

³⁸⁰ Arhim. Sofian BOGHIU, *Buchet de cuvântări...*, p. 269.

de Teologie „Justinian Patriarhul” din București și preot slujitor la Biserica „Sfântul Ilie – Gorgani” din Capitală. Continuator al ostenelelor distinșilor înaintași – Pr. prof. dr. Mihail Bulacu, Pr. prof. dr. Grigore Cristescu, Arhid. prof. dr. Nicolae Balcă, Pr. prof. dr. Constantin Galeriu și Pr. prof. dr. Vasile Răducă –, Părintele profesor Vasile Gordon este autorul câtorva cărți și a unui număr semnificativ de studii și articole din domeniul catehetic, omiletic și pedagogic. A redactat și tipărit suporturi de cursuri pentru ambele discipline, accesibile și „online” (*Introducere în Omiletică*, 2001; *Introducere în Catehetica Ortodoxă*, 2004). Împreună cu ceilalți titulari ai disciplinelor, Pr. lect. dr. Vasile Crețu și Pr. lect. dr. Nicușor Beldiman, a redactat o *Bibliografie omiletică, catehetică, didactică și pedagogică* (2013), de mare utilitate pentru cei care doresc să aprofundeze o temă sau alta. Totodată, a publicat un număr apreciabil de predici, atât în *Buletinul parohial* al bisericii în care slujește, cât și în revistele bisericești: *Glasul Bisericii*, *Teologie și Viață*, *Mitropolia Banatului*, *Glasul Adevărului* etc. Aceste cuvântări, la care s-au adăugat altele noi, au fost înmănunchate în cele două volume – *Mergând, învățați... Predici, cu un adaos de pilde din Pateric și alte istorioare ilustrative* (București, 2001) și *Mergând, învățați... Predici la toate Duminicile și sărbătorile de peste an*, ed. a II-a, revizuită și completată (București, 2006).

Prezentăm, pe scurt, această ultimă ediție, foarte populară în rândurile studenților și ale slujitorilor sfintelor altare. Remarcăm, mai întâi, faptul că părintele autor ne oferă o lucrare ce cuprinde predici *pentru toate duminicile și sărbătorile de peste an*, așadar, o ediție completă, dar și un număr de 10 pareneze, pentru diferite slujbe ocazionale. Cartea se bucură de o generoasă prefață semnată de Patriarhul Teoctist și se structurează în opt părți: I. *Praznice împărătești* (12); II. *Duminicile Penticostarului* (7); III. *Duminici după Rusalii* (ale Octoihului, 32 de predici); IV. *Predici din perioada Triodului* (11); V. *Duminici speciale* (6); VI. *Panegirice în cinstea Maicii Domnului* (6); VII. *Panegirice la sfinți* (17); VIII. *Pareneze* (7 cuvântări ocazionale și 3 necrologuri). În total, 101 de predici, pe parcursul a 498 de pagini!

Tematica. Predicile cuprinse în acest volum sunt, în general, tematice, lucru evidențiat prin faptul că fiecare predică are un titlu generic, foarte sugestiv, ales în așa fel încât să sintetizeze mesajul central,

ajutându-l astfel pe cititor să urmărească și să înțeleagă mai bine fiecare predică. Dintre aceste titluri, care de care mai sugestiv, exemplificăm: *Binecuvântare și bucurie (Înălțarea Domnului)*; *Început bun mântuirii (Pareneză la Anul Nou)*; *Creștinii dinăuntrul Bisericii (Duminica Slăbănogului)*; *Sfânta Evanghelie – medicament universal (Duminica a V-a după Rusalii)*; *Vindecare sau iertare? (Duminica a VI-a după Rusalii)*; *Îndrăznire sau tupeu? (Duminica a IX-a după Rusalii)*; *Jertfa – ca o Nuntă (Duminica a XIV-a după Rusalii)*; *Chemarea tinerilor la viață și la libertate (Duminica a XX-a după Rusalii)*; *Bucuria gustării din Cina Domnului (Duminica a XXVIII-a după Rusalii)*; *Vindecările, prevestiri ale mântuirii (Duminica a XXIX-a după Rusalii)*; *Despre discreție (Duminica Vameșului și a Fariseului)*; *Receptivitate și solitudine (Duminica a II-a din Postul Mare)*; *Iisus Hristos, Mântuitor și patriot (Duminica dinaintea Nașterii Domnului)*; *Botezul Domnului, praznic al luminării (Duminica după Botezul Domnului)*; *Buna-Vestire, bucuria cerului și a pământului (25 martie)*; *Maica Domnului – Panaghia (15 august)*; *Sf. M. Mc. Ecaterina – Pildă a frumuseții netrecătoare (25 noiembrie)*; *Sf. Apostoli Petru și Pavel – Icoana îmbrățișării (29 iunie)*; *Sf. Proroc Ilie – Contemporanul nostru (20 iulie)*.

Planul orientativ al predicilor. În cadrul predicilor și cuvântărilor reunite în volumul supus atenției, poate fi identificată o schemă omiletică generală, pe care se brodează conținutul transmis ascultătorilor. Structura unei predici nu se deosebește esențial de cea a majorității predicatorilor: *motto, formulă de adresare, introducere* (cu motivația alegerii temei în cauză), *tratare și încheiere*. Din totalul celor 101 predici ce alcătuiesc lucrarea analizată, 45 au, la începutul lor, fie un verset, o parte a unor cântări liturgice sau unele pasaje scurte culese din cultul bogat al Bisericii, toate acestea cu scopul de a anticipa tema sau ideile ce vor fi analizate în cadrul predicilor respective. Drept formule de adresare, au fost utilizate cu predilecție următoarele: *Iubiți credincioși, Frați creștini, Drept-măritori creștini, Iubiți ascultători și Iubiți frați*.

După formula de adresare, unele cuvântări se deschid brusc prin descoperirea directă a subiectului ce va fi tratat, iar altele conțin o parte introductivă mai consistentă. De exemplu, în *Predica la Duminica Rusaliilor*, iată cum se pregătește tratarea temei despre întemeierea Bisericii:

„Astăzi prăznuim Rusaliile sau Cincizecimea, sărbătoare creștină de mare și mântuitoare frumusețe, care ne aduce aminte de Pogorârea Sfântului Duh peste Apostolii Domnului. O singură sărbătoare cu trei nume! fiecare având, cum vom vedea puțin mai încolo, explicația lui”³⁸¹.

Înainte de tratarea propriu-zisă a temei în cauză se recurge la dovezi patristice și scripturistice, care au menirea de a fundamenta ideile lansate: „Sfântul Ciprian al Cartaginei (258) mărturisește inspirat, spunând că nimeni nu-L poate avea pe Dumnezeu ca Tată dacă nu are ca Mamă Biserica!”. Mai departe, în cadrul acestei predici se amintește temelia care stă la baza Bisericii, și anume Jertfa nesângeroasă a Mântuitorului: „Temelia Bisericii [...] a zidit-o Mântuitorul Iisus Hristos prin Jertfa Sa pe cruce, după cum mărturisește mai apoi Sfântul Apostol Pavel [...]: să păstoriți Biserica lui Dumnezeu pe care El a câștigat-o cu scump sângele Său”. Nu doar istorisirea scripturistică a întemeierii Bisericii creștine este evidențiată, ci, pe lângă acest fapt, lucrarea specială a Sfântului Duh în lumina istoriei Bisericii creștine ocupă un important spațiu alocat acestei predici. Spre finalul cuvântării se precizează și însemnătatea frunzelor de nuc sfințite în ziua de Rusalii, ca „prezențe harice ale Sfântului Duh în casele noastre”. Îndemnul la dobândirea virtuților pe care Biserica le așteaptă ca fiii ei să le aibă, conștientizând importanța acestei sărbători, încheie cuvântarea amintită mai sus: „Să ne întipărim bine în suflete aceste virtuți [...] să ne lăsăm pătrunși la inimă de ele, precum odinioară fericirii martori ai Cincizecimii”³⁸².

În alte cazuri, începutul predicilor este realizat succint. De exemplu, în *Predica la Duminica a XI-a după Rusalii*, având ca *motto* un pasaj ales din rugăciunea *Tatăl nostru*, după formula de adresare *Iubiți credincioși* se începe astfel: „Ați recunoscut, desigur, cuvintele din rugăciunea *Tatăl nostru*. De ce credeți că am început predica de azi cu acest fragment? Pentru că are legătură strânsă cu Sfânta Evanghelie care s-a citit, cu tema

³⁸¹ Pr. Vasile GORDON, *Mergând, învățați... Predici la toate Duminicile și sărbătorile de peste an*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 23.

³⁸² Pr. Vasile GORDON, *Mergând, învățați...*, p. 26.

ei principală: iertarea”³⁸³. Se poate observa cum este introdusă tema iertării în această omilie tematică extrasă din textul evanghelic. Totodată, utilizarea interogației retorice suscită interesul ascultătorilor în descoperirea noilor înțelesuri ce vor fi prezentate. În continuarea predicii se realizează o analiză amănunțită a cuvintelor din *Rugăciunea Domnească*, corelându-se înțelesurile extrase cu pericopa evanghelică: „Adeseori se întâmplă să rostim mecanic *Tatăl nostru*, fără să ne dăm seama că, de fapt, atâta timp cât noi nu iertăm pe cei ce ne-au greșit, nu numai că nu-i drept să fim iertați, dar ne dovedim și nedrepți. Așa s-a întâmplat cu datornicul din pilda de astăzi”³⁸⁴.

Citind sau ascultând predicile părintelui, ne dăm seama că propovăduitorul de azi trebuie să fie familiarizat cu timpurile pe care le trăiește, cu civilizația și cultura, cu operele literare, cu știința din toate domeniile, predica fiind ancorată nemijlocit în aceste realități. Or, tocmai acest lucru ni-l demonstrează aceste cuvântări, care sunt, în același timp, și clasice, și moderne, ancorate în realitatea vremurilor noastre, dar și în perspectiva celei de-a opta zi, adică a Împărăției celei veșnice. Ele se constituie în modele de explicare a Cuvântului dumnezeiesc, atât de la amvon, cât și de la catedră, atât pentru părinții slujitori, pentru studenții teologi, cât și pentru toți credincioșii de rând, care binevoiesc să asculte și să împlinească învățăturile transmise.

Deși ne oprim aici cu exemplificările, suntem datori măcar să menționăm și alte nume de predicatori importanți, care au lăsat posterității cuvântări scrise (ordinea ține seama de anul de naștere al autorilor): Ierom. Arsenie Boca (1910-1989), *Cuvinte vii*, (Deva, 2006); Pr. Octavian Popescu (1916-1994), *Predici* (București, 2003); Arhim. Serafim Man (1935-2013), *Livada Duhovnicească* (Mănăstirea Rohia, 2010); Pr. prof. dr. Leon Arion (n. 1940), *Predici la pericopele Apostolului duminical* (București, 2005), *50 de omilii la Sfânta Evangheliie după Ioan* (București, 2005), „*Dați-le voi să mănânce!*” *Cuvinte de învățătură* (București, 2013); Pr. prof. dr. Ion Băjău (n. 1942), *În slujirea dreptei*

³⁸³ Pr. Vasile GORDON, *Mergând, învățați...*, p. 145.

³⁸⁴ Pr. Vasile GORDON, *Mergând, învățați...*, p. 146.

credințe – Predici (Craiova, 2007); Pr. Ioan Buga (n. 1948), *Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Dumnezeu. Predici la toată sărbătoarea*, (București, 2000); *Nimeni nu a grăit vreodată ca Omul Acesta. Predici din exil* (București, 2009); IPS Andrei Andreicuț (n. 1949), *Ospățul credinței. Cuvinte de învățătură* (Alba Iulia, 1999) și *Drept învățând cuvântul adevărului Tău* (Alba-Iulia, 2009); IPS Irineu Pop (n. 1953), *Pavăza credinței* (Craiova, 1994), *Mărturisirea nădejzii* (Craiova, 1995), *Cuvântul dragostei* (Cluj-Napoca, 1997) și *Vestirea Evangheliei mântuirii. Predici la duminicile de peste an* (Cluj-Napoca, 2008); PS Sebastian Pașcanu (n. 1966), *Predici la Duminicile de peste an* (Slatina, 2011).

VI.2.5. *Priorități actuale în rândul profesorilor titulari de Omiletică:*
actualizarea cursurilor universitare, stimularea susținerii
tezelor de doctorat, încurajarea publicării de cărți, studii și
articole de specialitate

Descătușați din chingile cenzurii comuniste, specialiștii domeniului omiletic (ca, de altfel, ai tuturor domeniilor teologice) au avut libertatea să redacteze și să publice nestingheriți ceea ce era necesar din punct de vedere didactic și pastoral, văzând astfel lumina tiparului mii de pagini, dintre care multe alcătuiseră până atunci o literatură teologică „de sertar”, ori au avut o arie publicistică de „ghetou”, limitată exclusiv la spațiul eclezial, în sensul fizic al termenului.

VI.2.5.1. *Actualizarea cursurilor universitare*
în Facultățile de Teologie

București. Părintele prof. dr. Vasile Gordon (n. 1954), titularul disciplinei, a elaborat suportul de curs pentru Omiletică (*Introducere în Omiletică*, Ed. Universității, București³⁸⁵, 2001), în care a îmbinat prelegerea axată pe subiecte tradiționale cu cele care tratează teme de actualitate

³⁸⁵ Accesibil și online: <http://ebooks.unibuc.ro/Teologie/omiletica/index.htm>.

pastoral-misionară. Baza editării cursurilor o constituie experiența acumulată la elaborarea tezei de doctorat *Predica ocazională (pareneza)*, (București, 2001), alături de cea dobândită prin redactarea și publicarea studiilor și articolelor de specialitate.

Cursul de Omiletică preia câteva capitole și subcapitole din teza de doctorat, valorificând, totodată, anumite capitole din cursurile predecesorilor, în special ale Pr. Dumitru Belu și Pr. Nicolae Petrescu. Toate aceste preluări sunt actualizate, pe baza unei bogate bibliografii românești, la care se adaugă un număr consistent de lucrări ale unor autori străini, romano-catolici și protestanți. Prelegerea cu cel mai pronunțat caracter practic este cea intitulată „Elaborarea și prezentarea predicii, între teorie și practică”, însoțită de exemplificări de predici pentru toate genurile omiletice aflate în uz.

Sibiu. Părintele prof. dr. Sebastian Șebu (1941-2007) s-a ghidat, practic, după cursurile venerabilului Părinte profesor Dumitru Belu, dar a publicat și personal mai multe studii de specialitate: „Forma și conținutul predicii creștine în primele trei veacuri”³⁸⁶; „Contribuția Sfântului Efrem Sirul la dezvoltarea predicii creștine”³⁸⁷; „Fericitul Augustin, predicator al unității Bisericii”³⁸⁸; „Principii omiletice în predica Fericitului Augustin”³⁸⁹; „Preocupări și orientări în predica protestantă contemporană din Germania apuseană” – Teză de doctorat³⁹⁰.

Actualul titular al Catedrei de Omiletică, Pr. conf. dr. Constantin Necula (n. 1970) s-a îngrijit de publicarea cursului de Omiletică al Părintelui Belu (Ed. InfoArt Media/Ed. Andreiana, Sibiu, 2012), lucrare de real folos atât pentru studenții teologi, cât și pentru preoții slujitori. Dintre cărțile și studiile personale publicate în acest domeniu amintim: *Ascultă Israel – Activitatea*

³⁸⁶ Pr. Sebastian ȘEBU, „Forma și conținutul predicii creștine în primele trei veacuri”, în: *Studii Teologice*, XIX (1967), 3-4.

³⁸⁷ Pr. Sebastian ȘEBU, „Contribuția Sfântului Efrem Sirul la dezvoltarea predicii creștine”, în: *Studii Teologice*, XIX (1967), 7-8.

³⁸⁸ Pr. Sebastian ȘEBU, „Fericitul Augustin, predicator al unității Bisericii”, în: *Studii Teologice*, XX (1968), 3-4.

³⁸⁹ Pr. Sebastian ȘEBU, „Principii omiletice în predica Fericitului Augustin”, în: *Mitropolia Ardealului*, XIII (1968), 7-8.

³⁹⁰ Pr. Sebastian ȘEBU, „Preocupări și orientări în predica protestantă contemporană din Germania apuseană” (teză de doctorat), în: *Mitropolia Ardealului*, XXV (1980), 4-6.

învățătoarească a profeților în Vechiul Testament (Iași, 2004); *Formare pentru propovăduire – studii și articole de catehetică, pedagogie și omiletică activă* (Sibiu, 2013); *Să ne rugăm 8 zile cu Sfântul Ioan de Kronstadt. Aspecte mistico-ascetice ale propovăduirii sale* (Sibiu, 2005); *Câteva trăsături ale predicii Fericitului Augustin – cu specială privire asupra Comentariului la Psalmi*³⁹¹; *Predica Părintelui Mircea Păcurariu sau lecția duhovnicească a istoricului*³⁹²; *Părintele Iosif Trifa, Predicatorul*³⁹³; *Andrei Șaguna, pedagogul propovăduirii* (în volumul *Mitropolitul Andrei Șaguna - creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania*, Sibiu, 2008); *Părintele Dumitru Belu sau despre exigența Omileticii Românești* (în vol. Pr. Dumitru Belu, *Curs de omiletică. Momente din istoria predicii. Teoria predicii*, Sibiu, 2012).

Notăm, de asemenea, că Părintele Constantin Necula a publicat și un însemnat număr de cărți cu predici: *Iată Mirele vine...* (Iași, 2001); *Iubi-Te-voi, Doamne...* (Iași, 2001); *De ce ești trist popor al Învierii?* (Iași, 2002); *Privegheri* (Sibiu, 2004); *Prăznicar* (Sibiu, 2004); *Iubesc Doamne, ajută neîubirii mele...* (Sibiu, 2005); *Porțile Cerului*, vol. 1 (Sibiu, 2007); *Porțile Cerului*, vol. 2 (Sibiu, 2007); *Propovăduind Evanghelia iertării* (Sibiu, 2012); *Duminici în dar. Predici și gânduri* (Chișinău, 2013).

Iași. *Cursul de Omiletică* actualizat aparține Părintelui dr. Costachi Grigoraș (n. 1940), profesor consultant la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității *Alexandru Ioan Cuza* din Iași, volum în care autorul valorifică și sintetizează contribuțiile în domeniu ale înaintașilor, dar se poate observa originalitatea p. c. sale în abordarea unor teme precum kerygma apostolică, evidențierea unor aspecte importante în opera hrisostomică etc. Notăm aici titlurile propriu-zise: *Kerygma apostolică în predica Sfântului Apostol Pavel* (Iași, 2000); *Mergând învățați toate neamurile* (Iași, 2000); *Propovăduiți Evanghelia la toată făptura* (Iași, 2000).

³⁹¹ Pr. Constantin NECULA, „Câteva trăsături ale predicii Fericitului Augustin – cu specială privire asupra Comentariului la Psalmi”, în vol. *Patristică și Actualitate, omagiu PC Arhid. Prof. Univ. Dr. Constantin Voicu la 75 de ani de viață*, Sibiu, 2008.

³⁹² Pr. Constantin NECULA, „Predica Părintelui Mircea Păcurariu sau lecția duhovnicească a istoricului”, în: *Revista Teologică*, C (2007), 3.

³⁹³ Pr. Constantin NECULA, „Părintele Iosif Trifa, Predicatorul”, în vol. Pr. Iosif TRIFA, *Tâlcuirea Evangheliilor*, Sibiu, 2006.

Clujul s-a înscris în lista producțiilor academice prin fostul titular al catedrei, Lect. dr. Ioan Toader (n. 1960), autor de cursuri care fac notă aparte în literatura omiletică românească, prin faptul că domnia sa propune metode actualizate în teoria și practica amvonului. Semnalăm, în acest sens, două cărți: *Retorica amvonului* (Cluj-Napoca, 2002) și *Metode noi în practica omiletică* (Cluj-Napoca, 1997).

Craiova se remarcă în lista cursurilor universitare prin osteneala Pr. prof. dr. Ion Băjău (n. 1942), propriu-zis, prin *cursul de Omiletică*, cu o structură „clasică”, împărțit în două secțiuni, fiecare cu un sumar logic și practic, care merită a fi luat ca model de mai-tinerii dascăli în specialitate: *Omiletica generală și Omiletica specială* (Craiova, 2004).

Pitești. Titularul catedrei de Omiletică și Catehetică, Pr. conf. dr. Ilie Ivan (n. 1954), este autorul volumului *Omiletica ortodoxă. Repere teoretice, metodice și practice* (Rm. Vâlcea, 1999), din care evidențiem, printre altele, câteva idei privind *rolul cuvântului în Biserică*: în predică, pe lângă aspectul sonor perceptibil auditiv și pe lângă conținutul de sens perceptibil mintal, cuvântul mai are și o dimensiune harică, duhovnicească. Cuvântul lui Dumnezeu transmis prin predică este purtător al energiei dumnezeiești. Este cuvânt cu „putere multă”, pentru că preotul grăiește acele cuvinte pe care i le insuflă Duhul Sfânt. Puterea harică transmisă prin cuvântul omiletic izvorăște din puterea mântuitoare a Cuvântului lui Dumnezeu.

Dintre cărțile și studiile publicate în acest domeniu, selectăm: *Cuvântul în slujirea mântuirii* (București, 2000); „Predica în slujirea mântuirii”³⁹⁴; „Harul, credința și faptele bune în propovăduirea Bisericii”³⁹⁵; „Cine trebuie să predice în Biserică?”³⁹⁶; „Icoana – mijloc de propovăduire a Evangheliei, de apărare și de întărire a dreptei credințe”³⁹⁷; „Puterea cuvântului și

³⁹⁴ Pr. Ilie IVAN, „Predica în slujirea mântuirii”, în: *Mitropolia Olteniei*, XXXVI (1984), 3-4.

³⁹⁵ Pr. Ilie IVAN, „Harul, credința și faptele bune în propovăduirea Bisericii”, în: *Mitropolia Olteniei*, XXXVII (1985), 5-6.

³⁹⁶ Pr. Ilie IVAN, „Cine trebuie să predice în Biserică?”, în: *Mitropolia Olteniei*, XXXVII (1985), 7-8.

³⁹⁷ Pr. Ilie IVAN, „Icoana – mijloc de propovăduire a Evangheliei, de apărare și de întărire a dreptei credințe”, în: *Mitropolia Olteniei*, LI (1999), 5-6.

puterea credinței în lucrarea mântuirii”³⁹⁸; „Predica în lumina învățaturii Bisericii Ortodoxe”³⁹⁹; „Studiu omiletic asupra *Omiliilor (I – X) la Facere* de Sfântul Ioan Gură de Aur”⁴⁰⁰; Cuvântul și valoarea lui în predică și în actul liturgic, „Buletin științific”, nr. 2/2005; Studiu omiletic despre cuvântările Mitropolitului Antonie Plămădeală, „Buletin științific”, nr. 2/2006; Propovăduirea Cuvântului lui Dumnezeu într-o lume secularizată, „Logos”, nr.1/2007;

La Oradea, Părintele conf. dr. Miron Erdei (n. 1962) a adus contribuții de seamă în domeniul omiletic – mai ales privitor la istoria predicii românești – prin două lucrări de referință: *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea* (Oradea, 2001; reeditare în 2010) și *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Banat în prima jumătate a secolului al XX-lea* (Oradea, 2001; reeditare în 2010), în care, analizând viața, predica și faptele clerului ardelean din perioada menționată, autorul demonstrează că slujitorii amvoanelor și-au împlinit chemarea învățătoarească așa cum a fost ea cerută de Mântuitorul: au propovăduit trăind și au trăit ceea ce au propovăduit. Tot Părintele Miron Erdei este autorul următoarelor titluri (prezentare selectivă): *Îngrădirile politice și religioase ale Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania începând cu secolul al XI – lea și până la începutul secolului al XX – lea* (Oradea, 2001); *Roman Ciorogariu, Pastoral, Cuvântări și Discursuri* (Oradea, 2003; reeditare în 2012); *Opera omiletică a episcopului Roman Ciorogariu* (Oradea, 2003; reeditare în 2012); *Tematica predicilor episcopului Asterie al Amasiei*, în „Revista Teologică”, nr. 2/1994; *Viața și activitatea omiletică a episcopului dr. Nicolae Popoviciu*, în revista „Orizonturi Teologice”, nr. 2/2000; *Predica șaguniană – piatră de hotar în omiletica românească*, în „Analele Universității din Oradea” (Oradea, 2001); *Viața și activitatea omiletică a episcopului Dr. Grigorie Comșa al Aradului*, în „Teologia”, nr.

³⁹⁸ Pr. Ilie IVAN, „Puterea cuvântului și puterea credinței în lucrarea mântuirii”, în: *Buletin științific*, 1/2003.

³⁹⁹ Pr. Ilie IVAN, „Predica în lumina învățaturii Bisericii Ortodoxe”, în: *Buletin științific*, 2/2004.

⁴⁰⁰ Pr. Ilie IVAN, „Studiu omiletic asupra *Omiliilor (I – X) la Facere* de Sfântul Ioan Gură de Aur”, în: *Buletin științific*, 1/2005.

2/2003; *Imperativul actualizării predicii în Biserica Ortodoxă Română*, în „Orizonturi Teologice”, nr. 2/2003; *Predica ca dar terapeutic al sufletului pentru vindecarea trupului*, în vol. *Taina Sfântului Maslu în tradiția omiletică și catehetică a Bisericii Ortodoxe Române* (Cluj, 2012).

VI.2.5.2. *Teme de interes major, tratate în tezele de doctorat din sfera Omileticii*

Tezele de doctorat elaborate, în ultima perioadă, în domeniul Omileticii constituie un pas important în dezvoltarea acestei discipline, atât prin abordarea unor subiecte de interes prioritar, cât și prin valorificarea și deschiderea unui larg câmp bibliografic. Vom exemplifica, selectiv, pe cele care s-au impus cu pregnanță în rândurile specialiștilor, atât prin tematica dezvoltată, cât și prin rigurozitatea științifică în care au fost redactate: *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul, cârmuitor bisericesc și propovăduitor al Evangheliei* – autor: Pr. Gabriel Popescu (în „Studii Teologice”, nr. 1-2/1969); *Panegiricul ca formă a predicii în trecut și astăzi. Actualitatea lui pastorală* – autor: Pr. Constantin Dușu (în „Ortodoxia”, nr. 1-2 și 3-4/1992); *Predica în veacul de aur* – autor: Pr. Ioan Băjău (Craiova, 1997); *Propovăduirea cuvântului și Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de mântuire a Bisericii* – autor: Pr. Nicolae Dura – slujitor în Viena (București, 1998); *Kerygma apostolică în predica Sfântului Apostol Pavel* – autor: Pr. Costachi Grigoraș (Iași, 2000); *Predica ocazională (pareneza)* – autor: Pr. Vasile Gordon (București, 2001); *Cuvântul în slujirea mântuirii* – autor: pr. Ilie Ivan (București, 2000); *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea* – autor: Pr. Miron Erdei, conf. la Facultatea de Teologie din Oradea (Oradea, 2001); *Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Vasile cel Mare* – autor: Pr. Petre Comșa, conf. la Facultatea de Teologie din Târgoviște (București, 2003); *Propovăduirea dreptei credințe în lumina sfințelor canoane* – autor: Pr. Dumitru Popovici, prof. la Facultatea de Teologie din Constanța (București, 2008); *Metaforă și misiune. Valorificarea literaturii laice în predica românească* – autor: Pr. Bogdan Teleanu (Iași, 2008); *Omilia – gen al predicii creștine* – autor: Constantin Paraschiv (susținută la Facultatea de Teologie din București, în anul 2008); *Nașterea Domnului*

oglundită în predica patristică – autor: Jan Nicolae (susținută la Facultatea de Teologie din București, în anul 2008); *Opera omiletică a episcopului Grigorie Comșa al Aradului* – autor: Pr. Filip Albu, lect. la Facultatea de Teologie din Arad (Arad, 2011); *Metodologia redactării și prezentării predicii* – autor: Pr. Cristian Petru Stoian (susținută la Facultatea de Teologie din București, în anul 2011); *Discursul omiletic din perspectiva științelor comunicării* – autor: Pr. Marius Ciobotă, prof. la Seminarul Teologic din Buzău (Ed. Universitară, București, 2012); *Predica în BOR din Muntenia în sec. al XX-lea. Analiză și evaluare* – autor: Pr. Nicușor Beldiman, lect. la Facultatea de Teologie din București (Ed. Episcopiei Giurguiului, 2013); *Importanța omiliilor Sf. Grigorie Palama pentru predica ortodoxă* – autor: Pr. Roger Coresciuc (susținută la Facultatea de Teologie din București, în anul 2012); *Opera omiletică, catehetică și pedagogică a Episcopului Melchisedec Ștefănescu* – autor: arhim. Pimen Costea (susținută la Facultatea de Teologie din București, în anul 2012); *Rolul mass-media în educația religioasă a copiilor și a tinerilor* – autor: Alina Mirică (susținută la Facultatea de Teologie din București, în anul 2013); *Exegeza și ermeneutica biblică în sprijinul predicii ortodoxe* – autor: Pr. Ionuț Popa (susținută la Facultatea de Teologie din București, în anul 2013).

VI.2.6. *În loc de concluzii: deziderate privind propovăduirea
în Biserica Ortodoxă Română, pentru prezent și viitor.
Câteva observații*

Realitățile vieții prezente și mutațiile care se întrevăd pentru viitorul apropiat, obligă pe toți factorii responsabili cu formarea creștin-ortodoxă să-și adapteze din mers strategiile educaționale, în toate compartimentele teologice. În acest sens, studiile omiletice trebuie să se raporteze tot mai concret la aspectele practice ale vieții creștine, vizând prioritar, împreună cu celelalte discipline, aspirațiile soteriologice ale creștinilor păstoriți. Omiletica trebuie să propună teme și strategii corespunzătoare începutului de secol XXI, iar discursul predicii să fie adaptat urechii omului contemporan. În acest scop, profesorii acestei discipline s-au întrunit anual, începând cu 2005, de fiecare dată în alt centru universitar, urmând ca aceste întâlniri să aibă loc în același ritm și de acum încolo. Cu aceste

prilejuri s-au făcut anumite constatări și s-au emis câteva propuneri de ordin teoretic și practic, din care exemplificăm:

• *Constatări:*

- › Un curs oscilant al preocupării studenților actuali pentru studiu. În fiecare serie se înregistrează, desigur, un procent semnificativ de studenți pasionați de Omiletică, atât prin prezența la curs, cât și prin rezultatele bune la examene, totodată, prin susținerea unor predici reușite la paraclisele universitare. În același timp, înregistrăm și un anumit procent de studenți mai puțin (sau deloc) interesați de predică, din varii pricini, cel mai adesea din lipsa unei hotărâri clare privind îmbrățișarea misiunii preoțești;
- › Literatura omiletică a înregistrat, în ultima vreme, un număr semnificativ de cărți noi de predici, studii și articole de specialitate, precum și teze de doctorat, cu teme de reală actualitate;
- › Aproape în toate facultățile de teologie studenții beneficiază de „suporturi de cursuri omiletice”, dintre care unele sunt accesibile „online”.

• *Propuneri:*

- › Redactarea, în scurt timp, a unei *Istории a predicii la români* actualizate și a unui *Dicționar de termeni omiletici și catehetici*;
- › Grija de a contribui la dotarea bibliotecilor cu literatură omiletică actualizată, inclusiv aparținând Bisericii Ortodoxe surori, dar și Bisericii Catolice și Protestante⁴⁰¹.

Subiecte pentru seminarizare

1. Analiza comparativă a unor predici din volume reprezentative;
2. Prezentarea unor studii de specialitate, în legătură directă cu prelegerile *Omileticii practice*;
3. Prezentare de cărți, studii și proiecte noi din câmpul omiletic românesc.

⁴⁰¹ Aspect concretizat deja, în Sala „Prof. Teodor M. Popescu” de la Facultatea de Teologie „Justinian Patriarhul” a Universității din București, în care, pe lângă volumele existente, s-au procurat peste 200 de cărți noi, ca bibliografie utilă pentru Omiletică, Catehetică, Pedagogie creștină și laică, Psihologie și Educație religioasă, în general.

BIBLIOGRAFIE

Anania, Bartolomeu Mitrop., *Cuvânt înainte*, în vol. Ioan Toader, *Metode noi în practica omiletică*, Ed. Arhidiecezană, Cluj, 1997, p. 3;

Anania, Bartolomeu Mitrop., *Cartea deschisă a Împărăției. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii* (Cap. Pastorale...), Ed. Polirom, Iași, 2011;

Arăpașu, Teoctist Patriarh, *Conștiința vie a slujirii preoțești*, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, București, 2005;

Balcă, Nicolae Arhid., *Curs de Omiletică* (manuscris dactilografiat), în Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București, ex. VII, fasc. III, s.a.;

Băjău, Ion Pr., *Omiletică generală*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004;

Bălan, Nicolae Mitrop., *Mântuiește, Doamne, poporul Tău*, Sibiu, 1945;

Bălan, Nicolae Mitrop., *Texte alese*, Ed. Arcade, Bistrița, 2004;

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. InfoArt Media / Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Belu, Dumitru Pr., *Chemări la slujire*, Ed. InfoArt Media / Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Beldiman, Nicușor Pr., *Predica în Biserica Ortodoxă Română din Muntenia în sec. al XX-lea. Analiză și evaluare*, Ed. Episcopiei Giurgiului, Giurgiu, 2013;

Boghiu, Sofian Arhim., *Buchet de cuvântări. Predici și meditații*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006;

Braniște, Ene Pr., *Cuvântări și predici*, Ed. Basilica, București, 2014;

Bulacu, Mihail Pr., *Omilia despre predică a Sfântului Ioan Hrisostom*, București, 1946;

Bunea, Ioan Pr., *Predici la botez, cununie și înmormântare*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2013;

Chilea, Sebastian Pr., „Predicatorul”, în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 3-4, pp. 176-190;

Chilea, Sebastian Pr., „Predica de succes”, în: *Mitropolia Olteniei*, VI (1954), 1-3, pp. 36-38;

Chilea, Sebastian Pr., „Considerații omiletice actuale”, în: *Ortodoxia*, XIX (1967), 1, pp. 65-78;

Chiricuță, Toma Pr., *Anul în predici*, Ed. Anastasia, București, 1996;

Ciobotea, Daniel Mitrop., *Dăruire și dăinuire. Raze și chipuri de lumină din istoria și spiritualitatea românilor*, Ed. Trinitas, Iași, 2005;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Foame și sete după Dumnezeu. Înțelesul și folosul postului*, Ed. Basilica, București, 2008;

Coman, Vasile Episcop, *Hristos în familie. Cuvântări pentru întărirea vieții creștine în familie*, Brașov, 1945;

Cristea, Miron Patriarh, *Cuvântări și predici ale unui tânăr teolog mai târziu cleric român în țară sub stăpânire streină 1889-1909*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1928;

Cristea, Miron Patriarh, *Pastorale, predici și cuvântări ținute de Înalt Prea Sfinția Sa Domn Domn Dr. Miron Cristea, Patriarh al României*, vol. IV, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1938;

Cristescu, Grigore Pr., „Omilie mare și omilie mică sau omilie tematică și omilie exegetică?”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXXIV (1958), 1-2, pp. 46-58;

Cristescu, Grigore Pr., *Predică și cateheză*, Sibiu, 1929;

Cristescu, Grigore Pr., „Predică și predicator în vremea noastră”, în: *Studii Teologice*, II (1950), 3-4, pp. 137-157;

Cristescu, Grigore Pr., *Predici la Duminicile de peste an*, Ed. Basilica, București, 2014;

David, Petru I. Diac., *Caută și vei afla. Predici misionar-patriotice la toate sărbătorile anului, la sfinți mari, la cuvioși, propovăduitori și mărturisitori români*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1990;

Erdei, Miron Pr., *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Ed. Cogito, Oradea, 2001;

Felea, Ilarion Pr., *Duhul Adevărului. Predici*, Alba Iulia, 2000;

Galeriu, Constantin Pr., „In memoriam: Arhidiaconul Prof. Dr. Nicolae Balca”, în: *Studii Teologice*, XXXVI (1984), 1-2, pp. 138-142;

Galeriu, Constantin Pr., *Tâlcuiri la mari praznice de peste an. 22 de modele omiletice*, București, 2001;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, an IV), Ed. Universității din București, București, 2001;

Gordon, Vasile Pr., *Biserica și Școala. Analize omiletice, catehetice și pastorale*, Ed. Christiana, București, 2003;

Gordon, Vasile Pr., *Mergând, învățați... Predici la toate Duminicile și sărbătorile de peste an*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006;

Gordon, Vasile Pr., „Mitropolitul Bartolomeu Anania – predicator harismatic”, studiu introductiv în vol. *Cartea deschisă a împărăției. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii*, Ed. Polirom, Iași, 2011, pp. 233-244;

Gordon, Vasile Pr., „Dezvoltarea studiilor pastorale: Omiletică, Catehetică și Pastorală” (în colaborare cu asist. drd. S. Tudose), în vol. *Teologia ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea*, Pr. V. Ioniță (coord.), Ed. Basilica, București, 2011, pp. 704-770;

Ilie, Cleopa Arhim., *Predici la duminicile de peste an*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1996;

Ionescu, Marin Pr., *Secerișul este mult și secerători puțini*, vol. II, Tipografia Națională Jean Ionescu & Co. I, București, 1927;

Ionescu, Marin Pr., *Inimă și suflet. Omiletica vremurilor noastre*, București, 1927;

- Ionescu, Marin Pr., *Altarul și Amvonul*, București, 1942;
- Iorga, Nicolae, „Predicile părintelui Iuliu Scriban”, în vol. Arhim. Iuliu Scriban, *Predici pentru popor*, Ediția a IV-a, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1944, pp. 589-591;
- Ispir, Vasile, *Biserica Activă. Predici la Radio*, Ed. Ion Creangă, București, 1941;
- Marina, Justinian Patriarh, *Apostolat Social. Urmând Sfințelor Predanii și Rânduiei strămoșești*, vol. XII, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1976;
- Micle, Veniamin Arhim., *Trepte spre Amvon*, Ed. Mănăstirii Bistrița, Râmnicu Vâlcea, 1994;
- Moisescu, Iustin Patriarh, „Pastorală la Nașterea Domnului”, în: *Glasul Bisericii*, XXXVI (1977), 10-12;
- Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Învierea Domnului”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XCIX (1981), 5-6;
- Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Nașterea Domnului”, în: *Glasul Bisericii*, XLIV (1985), 10-12;
- Munteanu, Nicodim Patriarh, *Predici la Postul Mare, după Arhiepiscopul Inochentie al Odesei*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005;
- Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminarile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977;
- Petrescu, Nicolae Pr., *Explicarea Apostolelor duminicale. Manual pentru Seminarile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1975;
- Plămădeală, Antonie Mitrop., *Tâlcuri noi la texte vechi*, Sibiu, 1989;
- Plămădeală, Antonie Mitrop., *Cuvinte la zile mari*, Sibiu, 1989;
- Plămădeală, Antonie Mitrop., *Vocație și misiune creștină în vremea noastră*, Sibiu, 1984;
- Popescu, Gabriel Pr., „Predica în Biserica Ortodoxă Română în vremea noastră”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XC (1972), 11-12, pp. 1209-1216;
- Popescu, Teodor M., *Meditații teologice*, vol. II, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, București, 2003;
- Scriban, Iuliu Arhim., *Datoria preotului către limba bisericească*, Sibiu, 1938;
- Scriban, Iuliu Arhim., *Predici pentru popor*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1944;
- Scriban, Iuliu Arhim., *Priveliști din câmpul omiletic*, București, 1929;
- Slevoacă, Ștefan Pr., *Raze din lumina lui Hristos. Predici la duminici, praznice și sfinți*, Ed. Episcopiei Buzăului, Buzău, 1996;
- Steinhardt, Nicolae, *Dăruind vei dobândi*, Mănăstirea Rohia – Ed. Polirom, Iași, 2008;
- Vasilache, Vasile Arhim., *Pe căile Domnului. Predici rostite la radio*, București, 1942.

VII. PREDICA, PREDICATORUL ȘI ASCULTĂTORII PREDICII⁴⁰²

1. *Funcția omiletică a cuvântului*; 2. *Predica – act liturgic, sacramental și soteriologic*; 3. *Raportul cuvânt – Sfintele Taine*; 4. *Personalitatea predicatorului*; 5. *Ascultătorii predicii*.

VII.1. Funcția omiletică a cuvântului⁴⁰³

În terminologia biblică și patristică, noțiunea sau conceptul de *cuvânt* are trei sensuri: *Ipostas divin* (Iisus Hristos – Logosul Întrupat), *cuvântul pe care El ni-l comunică și Sfânta Scriptură* (cuvântul revelat). Odată cu acestea, prin *cuvânt* înțelegem *rostirile cu ajutorul vocii*, precum și *cuvântul interior*, nerostit, dar prezent în inimile noastre. Când Sf. Evanghelist Ioan notează: „La început era Cuvântul...” (1, 1), și: „Toate prin El (prin Cuvânt, n.n.) s-au făcut...” (1, 3), ne dezvăluie atât veșnicia Ipostasului divin Iisus Hristos, cât și primordialitatea rostirii în actul creației. Termenii consacrați, grecescul *λόγος* și ebraicul *davar* semnifică, simultan, cuvântul și acțiunea, dar au și sensul de *rațiune*, *raport*, *rost*, *rostuire*. Românescul *cuvânt*, nota Eminescu într-unul dintre

⁴⁰² Două prelegeri (4 ore curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon.

⁴⁰³ Paragraful 1 este alcătuit în special după analizele Pr. dr. Nicolae Dura (preot ortodox român la Viena), *Propovăduirea și Sfintele Taine*, Teză de doctorat, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, pp. 27-38.

caietele sale, „vine de la *conventus*, care înseamnă adunare de oameni” (ms. 2275 B, f. 93). Într-adevăr, latinescul *conventus* este participiu perfect pasiv de la verbul *convenio*, -ire – *a veni împreună, a se reuni, a fi de acord* (de aici, și *a conveni*), ceea ce indică sensul de comuniune, legătură, armonie, unitate. Așadar, menirea și structura cuvântului este dialogică și el nu este întreg decât atunci când devine comunicare a ceva, dar și răspuns la comunicarea respectivă. Prin cuvânt sau grai articulat, omul se deosebește esențial de toate celelalte viețuitoare. Ca să exprime această diferențiere fundamentală dintre om și animale, Sf. Grigorie de Nyssa atenționează metaforic asupra utilității mâinilor, spunând că *mâinile i-au fost date omului ca să poată vorbi*. Dacă i-ar lipsi mâinile, atunci buzele și limba ar trebui să fie ca la animale, ca să poată prinde iarba și să o rupă. Trecând însă grija procurării hranei pe seama mâinilor, gura a rămas să se ocupe de exprimarea cuvintelor. Așadar, pe drept se poate spune că mâinile sunt un instrument propriu ființei înzestrate cu facultatea de a vorbi⁴⁰¹.

VII.1.1. Puterea de influențare prin cuvânt

Puterea de influențare prin cuvânt este uriașă, după cum lesne se poate constata, nu doar din marile momente și opere ale istoriei și ale culturii, ci și din „mărunțișurile” vieții cotidiene. „Ca-n basme-i a cuvântului putere!” – avertizează poetic Al. Vlahuță (*Cuvântul*). Aceasta pentru că orice cuvânt implică relații concrete, personale. Cuvântul pleacă de la cineva spre altcineva. Omul nu vorbește în vânt. Nu vorbește pentru sine, ca să se asculte, ci să fie ascultat. Cuvântul nu este proprietatea particulară a cuiva, ci este un *bun obștesc*. De aceea, ca orice bun obștesc, de cuvânt te poți folosi doar în anumite limite, cu respectarea anumitor reguli, având permanent conștiința funcției lui normale, aceea de vehicul al binelui și adevărului. Iar în iconomia mântuirii, cuvântul are putere

⁴⁰¹ SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Despre facerea omului* (Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου), 8, în PG 44, col. 149 A, și în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 30, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p. 30.

sacramentală, atât în cult, cât și în predică, pentru că textele liturgice și omiletice nu sunt produsul exclusiv al minții omenești, ci sunt rezultatul sinergiei divino-umane. Părintele John Breck a ilustrat într-un mod excepțional puterea uimitoare a cuvântului, evidențiind mai ales menirea sa liturgico-sacramentală, în cunoscuta lucrare *Puterea cuvântului* (*Power of the word*, New York, 1986). În ceea ce ne privește, pentru a urmări gradat funcțiile sau competențele omiletice ale cuvântului, vom evoca mai întâi influențele pozitive, benefice, ale cuvintelor ziditoare, în opoziție cu cele nefaste ale cuvintelor rele, degenerate, care se înscriu într-un anti-limbaj vulgar și distructiv. Trecând peste vocabularul stradal autohton – care pare a fi din ce în ce mai poluat –, trebuie să observăm că și în sânul comunităților parohiale, în viața familiilor creștine, dar și în instituțiile de orice fel, cuvântul este deturnat adesea de la menirea lui sacră, unificatoare, de comuniune. Din convorbirile cu diverși fii duhovnicești în decursul anilor, la spovedanii ori în dialogurile particulare, preoții își dau seama că cele mai multe răni și suferințe pe care le poartă enoriașii nu sunt provocate neapărat de boli sau de lipsuri materiale, ci de cuvintele grele, jignitoare, pe care sunt nevoiți să le îndure, zile și ani în șir. Proveniența lor? Șefi extrem de intoleranți și nervoși, părinți peste măsură de aspri, soți care adoptă discursuri ultra-dictatoriale, colegi de serviciu puși mereu pe harță, cetățeni necunoscuți, care, în orice loc s-ar afla, nu se simt bine dacă nu otrăvesc cu vorbele lor pe oricine le iese înaintea ș.a.

Câteodată ne este dat să auzim, direct sau indirect, vorbe demolatoare provenind de la persoane foarte dragi și apropiate, din partea cărora nu te aștepti, ori de la inși „educați” în școli înalte, șocul și rănila fiind cu atât mai mari! Astfel, pe cât sunt de benefice și întăritoare cuvintele bune și frumoase, pe atât sunt de nocive cele rele. Părintele Dumitru Stăniloae avertizează, în acest sens, concis, dar limpede: „Cuvântul zidește, dar poate și dărâma!”⁴⁰⁵, după cum de mare finețe sunt, în aceeași direcție, observațiile Părintelui Rafail Noica: „Cuvântul este o energie creatoare, o energie care devine însă *periculoasă, mortală*, când este rău

⁴⁰⁵ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 219.

întrebuințată”⁴⁰⁶. Ce ne spune Sfânta Scriptură? Avem o sumedenie de referiri la vorbele bune (ziditoare) și efectul lor minunat, dar și la cele rele, cu efecte dintre cele mai toxice. Selectăm câteva, fără alte comentarii. Mai întâi, în legătură cu cele bune: „Cuvintele frumoase sunt ca un fagure de miere, dulceață pentru suflet și tămăduire pentru oase” (*Pilde* 16, 24); „Cuvântul bun veselește inima” (*Pilde* 12, 25); „Omul cel bun, din comoara lui cea bună scoate afară pe cele bune” (*Matei* 12, 35). Cât despre cele rele, atenționările nu lipsesc din Sfânta Carte: „Buzele celui nebun duc la ceartă și gura lui dă naștere la ocări” (*Pilde* 18, 6); „Omul cel rău, din comoara lui cea rea scoate afară pe cele rele” (*Matei* 12, 35); „Învățătorii mincinoși [...] hulesc (de multe ori) ceea ce nu cunosc” (2 *Petru* 2, 12); „Ferește-te de vorbirile deșarte. Cuvântul lor va roade ca o cangrenă” (2 *Timotei* 2, 16, 17).

VII.1.2. Restaurarea și îmbunătățirea cuvintelor

Să luăm aminte asupra faptului că prin căderea omului în păcat, odată cu degradarea și întunecarea creației, în general, și cuvântul a suferit o anumită degenerare și întunecime. Tocmai de aceea, Mântuitorul Iisus Hristos, restaurând creația, a restaurat și graiul omenesc, îmbunătățindu-l, mai mult, *îndumnezeindu-l*. Luând trup omenesc, a luat și graiul omenesc. El a venit să sfințească trupul, dar și graiul. „Niciodată n-a vorbit vreun om ca Omul acesta!” – aveau să exclame ascultătorii fascinați ai graiului Mântuitorului (cf. *Ioan* 7, 46). Puterea Sa dumnezeiască, prin care vindeca, mângâia, încuraja etc., s-a manifestat, de fapt, prin cuvânt. Iată așadar că Mântuitorul ne-a dat pildă și arvună de îmbunătățire a cuvintelor Testamentul Său cel Nou, însemnând și un îndemn de a folosi un grai biblicizat, *evangelizat*, nu doar în contextul liturgic al cultului divin, ci și în toată „cealaltă vreme a vieții noastre”. Exercițiul îmbunătățirii, trebuie să subliniem, are loc însă în sfintele lăcașuri. Ascultând sfintele

⁴⁰⁶ În vol. *Celălalt Noica – mărturii ale monahului Rafail, însoțite de câteva cuvinte de folos ale părintelui Symeon*, Pr. Eugen DRĂGOI, Pr. Ninel ȚUGUI (eds), Ed. Anastasia, București, 1994, p. 67.

slujbe, dar și predicile rostite corespunzător, fiecare creștin are șansa igienizării, dezintoxicării și îmbunătățirii propriului grai. Întors acasă și ieșind în lume, cuvântul său însănătoșit, purtând pecete harică, va fi un cuvânt demn, frumos, plăcut, ziditor, tonic, care va influența benefic pe toți interlocutorii, cunoscuți și necunoscuți, ca „puținul aluat menit să dospească toată frământătura” (cf. *Galateni* 5, 9).

VII.1.3. *Funcțiile cuvântului din punct de vedere omiletic*

Din punct de vedere omiletic, cuvântul are câteva funcții bine determinate:

- › *funcție didactică (practică)*, în sensul unei aplicabilități concrete. Dacă prin cuvântul obișnuit se transmit idei și informații care pot rămâne în planul abstracțiilor, prin cuvântul omiletic se transmit întotdeauna învățături care pot fi aplicate la viața ascultătorilor, în vederea mântuirii. De exemplu, învățătura privind iubirea de vrăjmași nu este predicată pentru a oferi ascultătorilor o temă de teoretizare, ci pentru a fi aplicată în comportamentul practic. Când Mântuitorul a dat această poruncă, n-a făcut-o cu gândul de a ne obliga să ne avântăm în speculații și abstracțiuni, ci pentru a ne determina să relaționăm cu ei, cu „neprietenii”, cu înțelegere, dragoste, răbdare și perseverență. Tot așa înțelegem învățăturile despre milă, bunătate, smerenie, nădejde, dreptate, jertfa de sine etc.;
- › *funcție scripturistică*, întrucât predica transmite și interpretează cuvântul lui Dumnezeu, nu altceva. Să luăm aminte că Mântuitorul a spus: „Mergând, învățați [...] să păzească toate câte v-am poruncit vouă” (*Matei* 28, 19-20); așadar, *cele poruncite în Evanghelii, nu din altă parte*. După cum și Sf. Apostol Pavel avertizează: „Nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Hristos” (2 *Corinteni* 4, 5). Adică, propovăduim *învățătura Lui*, nu învățăturile noastre ori ale altora;
- › *funcție harismatică (haritoforică)*, deoarece predica transmite nu doar cunoștințe, ci și o anumită putere harică, al cărei izvor este

Hristos. Să ne amintim ceea ce spune Sf. Evanghelist Matei: „Îi învăța pe ei ca unul care are putere, iar nu cum îi învățau cărturarii lor” (Matei 7, 29). Este vorba, desigur, de un har al credinței, har pregătitor (nu automat mântuitor!), în vederea unei tot mai mari apropieri de Sfintele Taine, singurele prin care omul se poate mântui; › *funcție liturgică*, în sensul că predica nu este un act izolat, un adaos didactic, ci *un act liturgic*, parte integrată în cultul divin.

Asupra acestor ultime două funcții vom reveni în paragraful următor, în care vom vorbi în mod expres despre caracterul liturgic, sacramental și soteriologic al predicii.

VII.2. Predica – act liturgic, sacramental și soteriologic

Etimologic, termenul *predică* își are originea în latinescul *praedico*, -are – a spune public, a vesti, a lăuda (*praedicatio* – vestire, anunțare, laudă). În literatura patristică, cuvântul *predică*, preluat din retorica greco-romană, a fost consacrat de Lactanțiu (240-320). Îl întâlnim, bunăoară, la Cicero, în cunoscutul său tratat de oratorie⁴⁰⁷.

În accepțiunea generală a dicționarilor laice, *predica este o cuvântare rostită de un cleric în biserică, în care se explică și se comentează un text biblic și se dau credincioșilor anumite îndrumări morale*. Din punct de vedere omiletic, *predica este un act liturgic, integrat în cultul divin, prin care slujitorii consacrați transmit credincioșilor învățăturile dumnezeiești, în scopul luminării minții, al sensibilizării inimii și al înduplecării voinței spre fapte bune, în vederea mântuirii*. Este semnificativă, de asemenea, precizarea Părintelui Dumitru Belu, potrivit căruia *predica este actualizarea activității profetice a Mântuitorului*, insistând pe faptul că nu este nici recitare de texte sacre, nici o simplă parafrază ori exegeză, ci *interpretarea mesajului divin în contextul contemporan*⁴⁰⁸. Sub influența limbii

⁴⁰⁷ MARCUS TULLIUS CICERO, *Despre Orator (De Oratore)*, X, 3, 37: „Haec eo mihi praedicenda fuerunt”.

⁴⁰⁸ Pr. Dumitru BELU, *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012, pp. 379-380.

slavone, literatura omiletică veche a înregistrat și termenul de *propovedanie* (sl. проповед – *predică*), de unde și verbul „a propovădui”.

Genurile predicii sunt variate, în funcție de slujbă, context, auditoriu etc. Termenul *predică* este unul foarte general, cu înțelesul de „cuvântare bisericească” de orice fel. În practica omiletică însă, cuvântările bisericești se împart în mai multe categorii, potrivit cu slujba, locul, scopul și modalitatea în care se rostesc. Este oportun să aplicăm aici principiul distincției: *Bene docet qui bene distinguit* („Învăță bine cel ce distinge bine”). Astfel, comparând cele mai avizate surse bibliografice cu realitatea liturgică din Biserica noastră, recunoaștem următoarele genuri distincte aflate în uz: *omilia*, *predica propriu-zisă* (numită și *sintetică*), *panegiricul* și *pareneza*. Acestor patru genuri le vom consacra o prelegere separată, în partea a II-a a cursului, în cadrul Omileticii speciale (aplicative).

VII.2.1. *Predica – act liturgic și sinergic*

Predica nu este un act izolat, ci întotdeauna integrat cultului divin. Așa a fost dintru început. Adunările de cult din Biserica primelor secole aveau următoarele momente liturgice: frângerea pâinii, rugăciunea și lauda adusă lui Dumnezeu, citirile din cărțile sfinte, *predica* și cântările religioase, momente unite cu agapele frățești, colectele pentru săraci și manifestările harismelor. Mărturiile din Sfânta Scriptură cunoscute îndeobște (*Faptele Apostolilor* 2, 42; 20, 7 etc.) sunt întregite cu cele din scrierile ulterioare, ca de pildă *Apologia I*, scrisă de Sf. Iustin Martirul și Filosoful:

„Iar în așa-zisa zi a soarelui, se face adunarea tuturor celor ce trăiesc la orașe sau la sate și se citesc memoriile apostolilor sau scrierile profeților, câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul încetează, *întâistătătorul ține un cuvânt prin care sfătuiește și îndeamnă la imitarea acestor frumoase învățături* (s.n.)”⁴⁰⁹.

⁴⁰⁹ SF. IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, *Apologia întâi în favoarea creștinilor*, 67, în PG 6, col. 429 B, și în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 2, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. O.

În același timp, *predica este un act sinergic (de împreună-lucrare)*. Preotul (slujitorul) rostește predica, dar învățătura nu este a lui, ci a lui Hristos (2 Corinteni 4, 5), așa cum am precizat mai sus. Totodată, slujitorul predică în virtutea puterii învățătoarești, primită prin harul Tainei Hirotoniei, dar înnoită mereu prin harul sfințelor slujbe în cadrul cărora propovăduiește. Pe de altă parte, slujitorul săvârșește o „împreună-lucrare”, rostind învățături și din propria experiență și trăire duhovnicească, cu real impact în sufletele ascultătorilor, dar numai în măsura în care aceste învățături, sfaturi, exemple etc. consună cu cele evanghelice. În acest sens, ne apare evident faptul că predicatorul nu este un simplu repetitor al mesajului evanghelic, întrucât învățătura Bisericii pe care a primit-o devine parte din el însuși; în consecință, mesajul pe care-l transmite și care nu încetează a fi al Bisericii sfârșește prin a deveni, uimitor și paradoxal, propriul său mesaj.

VII.2.2. Rolul sacramental și soteriologic al predicii

Potrivit învățăturii de credință ortodoxe, reiterăm premisa că sfințirea și mântuirea omului sunt posibile doar prin harul conferit de Sfintele Taine. În același timp, realitățile și mărturiile înregistrate pe parcursul a 2000 de ani de creștinism ne demonstrează că predica nu este doar un simplu mijloc de transmitere a unor învățături, fără nicio implicație sacramentală și soteriologică. Concret, predica este instrumentul care poate facilita accesul credinciosului spre cele sfinte, dar poate să-i și consolideze atașamentul față de Biserică, cu deosebire în cele ce vizează mântuirea sufletului. Chiar în ziua de naștere a Bisericii în istorie (în ziua Cincizecimii), cei care au ascultat predica rostită de Sf. Apostol Petru au fost *pătrunși la inimă* (Faptele Apostolilor 2, 37), fiind determinați astfel să întrebe: „Ce să facem?”. Urmarea se cunoaște: hotărârea de a se boteza, primind, așadar, harul necesar intrării în Împărăția lui Dumnezeu. „Pătrunderea la inimă” înseamnă, de fapt, o lucrare harică, fiind vorba astfel de „harul credinței”, după cum ne încredințează Sf. Apostol Pavel: „Credința este din auzire, iar

auzirea prin cuvântul lui Hristos” (*Romani* 10, 17). Minunatul exemplu de la Cincizecime s-a repetat (și se va repeta), evident, la alte măsuri și „scări”, în tot cursul istoriei. Practic, cele trei faze ale propovăduirii, întâlnite în Biserica primară, *kerygma*, *cateheza* și *predica*, sunt reactualizate neîncetat în viața oamenilor. Prin *kerygmă* se făcea vestirea (anunțarea) Evangheliei (și aici „pătrundea” harul credinței), prin cateheză instruirea în vederea botezului, iar predica, rostită în cadrul cultului divin, devenea astfel un act liturgic propriu-zis, cu rosturile binecunoscute. Azi (și până la sfârșitul veacurilor) încă mai avem „candidați” la botez pe care o predică reușită îi poate pătrunde la inimă și le poate determina voința să se „îmbrace în Hristos”, iar celor botezați predica le poate întări atașamentul față de Hristos și Evanghelia Sa, prin aceeași neîncetată „pătrundere” harică.

VII.2.3. Actualitate și perspectivă

Predica trebuie să răspundă exigențelor prezente, dar orientată mereu în perspectiva veșniciei. De aceea, Părintele Nicolae Balcă evaluează predica reușită din perspectivă *theotropică* (*sensul sau ținta ei, spre Dumnezeu*) și *theocentrică* (*Dumnezeu, în centrul oricăror simțăminte și fapte*), izvorul nevăzut, dar adânc și inepuizabil al propovăduirii fiind rugăciunea, cale unică de comunicare cu Dumnezeu. În esență, predica poate fi actuală numai în măsura în care ea se alimentează, ca substanță, din imuabila și eterna revelație a Bisericii. Practic, *theotropism* în interpretarea doctrinei, dar și *teocentrism* în aplicarea ei. Dincolo de text și de temă, predicatorul trebuie să vadă, sus, pe verticala Crucii, a Înălțării la cer și a celei de-a doua Veniri a Domnului și, în același timp, pe orizontala existenței planetare a omului. Numai în aceste condiții predica poate realiza cele două imperative fundamentale: al acordului cu veșnicia și al conformității cu actualitatea.

VII.3. Raportul cuvânt – Sfintele Taine

Caracterul sacramental și soteriologic al predicii nu trebuie exagerat, dar nici trecut cu vederea. Predica nu este doar un mijloc intelectual de

transmitere a unor cunoștințe, mai mult sau mai puțin persuasive. Așa cum arătam mai sus, o predică reușită realizează acea pătrundere harică la inimă, care determină o tot mai bună integrare liturgică și sacramentală a credinciosului. Raportul dintre predică și Sfintele Taine trebuie văzut permanent în echilibrul său liturgic, așa cum, de pildă, slujirile Mântuitorului s-au manifestat în echilibru și simfonie. Bunăoară, deși slujirea Lui profetică, dar și continuarea ei în Biserică, prin slujirea învățătoarească, are o anumită prioritate în timp, nu se poate afirma nicidecum că este mai importantă decât celelalte două. Slujirea învățătoarească însă le premerge și le pregătește pe celelalte două, însoțindu-le mereu. În aceeași logică, predica are menirea de a-l pregăti pe credincios pentru primirea harului Sfintelor Taine. Pe de altă parte, cei ce ignoră puterea predicii de a transmite harul credinței, totodată de a lumina învățăturile de credință, plasează slujirea învățătoarească într-o zonă secundară, scoasă din triada slujirilor consacrate. Unii au acreditat chiar ideea că slujbele divine însele au un caracter didactic și n-ar mai fi nevoie de o predică specială. Se trece cu vederea însă că rânduielile, conținuturile și simbolurile cultice pot rămâne de neînțeles, dacă nu sunt explicate prin cateheze și predici. Fără tâlcuirea propovăduitorului, o parte însemnată a potențialului duhovnicesc al dumnezeieștilor slujbe ar fi nevalorificată pentru viața credincioșilor, spre paguba lor și a Bisericii. Iar cele spuse despre cult se potrivesc și Scripturii. De pildă, pericopele din Evanghelie și Apostol, chiar dacă au unele părți direct accesibile, conțin de multe ori mesaje „criptate” pentru credinciosul de rând. Să ne amintim de avertismentul Sf. Apostol Petru privind unele dintre scrierile Sf. Apostol Pavel (care, prin extensie, se poate referi și la alte scrieri biblice): „Sunt unele lucruri cu anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc, ca și pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare” (2 Petru 3, 16). Tocmai aici se evidențiază utilitatea predicii: explică mesajul scripturistic și cultic și îl aplică la situațiile concrete, la posibilitățile credincioșilor de înțelegere și asimilare, asigurându-i astfel accesibilitatea.

Așadar, înțelegerea optimă a raportului predică – Taine se poate realiza dacă este înțeles corect, mai întâi, raportul dintre predică și cultul divin. Punctual, relația dintre propovăduirea cuvântului și Sfintele Taine poate fi sintetizată astfel:

- › cuvântul și Taina sunt două realități complementare, corelative, și nu contradictorii, care își găsesc unitatea lor profundă în Hristos. Cuvântul lui Dumnezeu și Sfintele Taine se condiționează reciproc, fiindcă fără propovăduire credința membrilor comunității ar fi mai puțin luminată, iar fără săvârșirea Dumnezeieștilor Taine aceiași membri ar fi lipsiți de harul mântuitor. În același sens, disocierea sau separarea propovăduirii de Sfintele Taine aduce mari prejudicii amândurora: predica fără Taine se poate transforma într-o simplă pledoarie teoretică, o frazeologie sterilă, fără putere și finalitate, care poate da unele răspunsuri de moment, dar nu poate încălzi inimile și nici îndupleca voințele spre faptele necesare mântuirii; iar Tainele fără cuvânt lasă loc riscului deprecierii, până la receptarea lor ca manifestări magice, ritual sec ce poate duce la rutină și formalism;
- › slujirile învățătoarească și sfințitoare (harismatică) pe care preotul le exercită, odată cu cea pastoral-conducătoare, în virtutea mandatului primit prin Taina Hirotoniei, au temei în slujirile întreprinse ale Mântuitorului și ale Sfinților Apostoli. Să ne amintim de cele petrecute la Cina cea de Taină (*Matei* 26), la Pogorârea Sfântului Duh (*Faptele Apostolilor* 2), dar și la alte momente din *Faptele Apostolilor* (convertirea și botezul sutașului Corneliu, a temnicherului din Filipi etc.). Sfinții Apostoli nu s-au limitat doar la propovăduire, ci au săvârșit și Sfintele Taine instituite de Mântuitorul, spre desăvârșirea lucrării de mântuire a celor „pătrunși la inimă” prin lucrarea Sfântului Duh, ca la Cincizecime, ori a celor peste care Același Duh, de pildă, „a căzut peste toți cei ce ascultau cuvântul lui Petru în Cezareea”, unde locuia Corneliu sutașul și cei împreună cu el (*Faptele Apostolilor* 10, 44);
- › să remarcăm, de asemenea, prezența reală a lui Hristos nu numai în Euharistie, ci și în cuvintele Sale, cu deosebire în Sfânta Liturghie. Această prezență și lucrare a Sa se află într-o succesiune și ierarhizare specială: prima prezență este cea vizibilă prin adunarea credincioșilor la Liturghie, în numele Lui, apoi simțim prezența Sa prin cuvântul citit și predicat, prin persoana preotului, și, în final, ca o încununare, ne împărtășim de prezența Sa euharistică. Iată cum rezumă Părintele Dumitru Stăniloae modul prezenței lui Hristos:

*prin lucrările personale și împrejurările vieții; prin cuvintele Sale din Evanghelii sau din cele rostite de preot, primite cu credință prin rugăciuni; prin cuvintele și gesturile rostite și săvârșite de preot la Taine și Ierurgii; prin Sfântul Trup și Sânge în Euharistie*⁴¹⁰;

› între expresiile privind conlucrarea dintre cuvânt și Taine, care poate fi șocantă pentru anumite urechi, remarcăm una invocată deja: *predica are caracter (rol) sacramental și soteriologic*. Nu trebuie să ne îngrijoreze această formulare de teamă că ar aluneca spre protestantism, care, se știe, conferă predicii rolul suprem în cult. Acceptăm liniștiți expresia, atât pentru faptul că numeroși teologi ortodocși sunt de acord cu ea, cât și pentru faptul că aceiași menționează și o condiție esențială: *predica are rol sacramental și soteriologic numai în comuniune cu Sfintele Taine și cultul divin, în general; niciodată separat*. De aceea, teologi de marcă ai Ortodoxiei asociază predicii atributul „sacramental” sau „haritofor” fără nicio reținere. Așa este cazul Părinților Dumitru Stăniloae și John Breck, pomeniți deja, dar și al Părinților profesori Grigore Cristescu („predica – act soteriologic”), Dumitru Belu („funcția haritoforică a predicii”) sau al profesorului grec Panaghiotis Trembelas („lucrarea sacramentală a predicii”). Niciunul dintre ei nu uită apoi să precizeze: *lucrarea sacramentală a predicii nu este suficientă. Cuvântul, purtător de har, nu este egal cu Taina! Cuvântul rămâne fără efect, dacă la contribuția lui nu se adaugă și influența dumnezeiască a Sfintelor Taine, pentru că numai ele pot conferi deplin harul mântuitor al Sfântului Duh*.

VII.4. Personalitatea predicatorului. Noțiunea de personalitate

În cunoscutul *Tratat despre preoție* (Περὶ ἱερωσύνης), Sf. Ioan Gură de Aur face la un moment dat o afirmație aparent paradoxală: „Ascultătorii stau și judecă nu atât cele spuse, cât părerile despre cei

⁴¹⁰ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia ortodoxă*, Craiova, 1986, pp. 105-106.

care vorbesc (s.n.)” (Οὐ γὰρ τοῖς λεγομένοις, ὡς ταῖς τῶν λεγόντων δόξαις, κἀθηνται δικάζοντες οἱ ἀκροαταί)⁴¹¹, adică evaluează predica nu după cele rostite, ci după numele/faima predicatorului. Sfântul Părinte nu sugerează nicidecum că ar fi vorba de o neglijare a conținutului, fapt ușor de remarcat în contextul Tratatului, ci vrea să scoată în relief conștientizarea progresivă privind responsabilitatea asumată de propovăduitor. Analizat în context, termenul folosit de Sfântul Ioan vizează o strădanie crescândă a predicatorului de a-și spori performanțele oratorice, întrucât predicatorilor talentați, mari, cu vechime etc. li se cere mai mult decât începătorilor. Unui predicator cunoscut, cu o anumită „faimă”, auditoriul nu-i poate trece cu vederea rostirea unor predici nereușite, așa cum se întâmplă în cazul celor dintr-o categorie modestă, care nu spun lucruri deosebite (ἐκείνοις μηδὲν ἄξιον λόγου). De ce? Pentru că în ochii lor predicatorul cu faimă este o *personalitate*, care trebuie să fie mereu conștient de acest statut demn, că nu este o persoană comună, ci un om cu însușiri excepționale, atât din punct de vedere intelectual, cât și moral-duhovnicesc. În consens cu Sf. Ioan Gură de Aur, slujitori consacrați ai Amvonului din timpurile moderne accentuează importanța capitală a cultivării personalității, că ea trebuie să se reflecte „în tot ceea ce spune” (Pr. Grigore Cristescu), că este „garanția reușitei predicii” (W. Evans) și că nu-i altceva decât „personalitatea preotului ca păstor sufletesc” (Pr. Sebastian Chilea). Care sunt, așadar, însușirile *sine qua non* ale personalității predicatorului? Majoritatea manualelor și cursurilor de Omiletică enumeră următoarele calități de bază, din trei puncte de vedere:

- (a) *Intelectual*: cultură generală solidă, dublată de cultură specială teologică, inteligență vie, imaginație creatoare, memorie durabilă și fidelă;
- (b) *Moral*: credință puternică, viață în sfințenie, iubire nețărmurită;
- (c) *Fizic*: trup sănătos, fără defecte izbitoare, voce plăcută, curată, sonoră, față prietenoasă, atrăgătoare, ținută vestimentară curată și lipsită de excentrisme.

⁴¹¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, V, 5, 20.

Încercarea de a defini personalitatea, în general, și personalitatea propovăduitorului, în special, se lovește de relativismul cuvintelor, de incapacitatea lor de a surprinde în profunzime trăsăturile psihofizice ale slujitorului consacrat. DEX-ul, spre exemplu, propune următoarele explicații: „*Personalitate*, 1. Ceea ce este propriu unei persoane și o distinge ca individualitate; ansamblu de trăsături morale sau intelectuale prin care se remarcă o persoană. 2. Persoană care are însușiri deosebite într-un anumit domeniu de activitate”. Așadar, enunțuri lapidare, sugestive, este adevărat, dar nesatisfăcătoare. Iar manualele, preluând în general definițiile dicționarilor, oferă în completare mai mult un material descriptiv al celor trei categorii de calități amintite, decât o analiză a componentelor personalității. Unele dintre acestea vizează exclusiv persoana predicatorului, analizând particularitățile preocupărilor intelectuale și insistând pe recomandări vizavi de viața privată. Așa este cazul, de exemplu, tratatului *Fundamentals of preaching* al lui John Killinger, care, în capitolul *The Person Behind the Sermon*, analizează în aproximativ 15 paragrafe diferite aspecte ale îndeletnicirilor predicatorului, inclusiv pe linia îngrijirii sănătății. Parcurgând definiții și descrieri, îți dai seama că, de fapt, trăsăturile defnitorii ale personalității sunt mai presus de acestea. De aceea, pentru o apropiere cât mai strânsă de miezul lucrurilor, trebuie văzută mai întâi diferența dintre *persoană* și *personalitate*. În timp ce primul atribut aparține tuturor indivizilor, cel de-al doilea, doar celor cu anumite însușiri evidente, nu doar native, ca în cazul persoanelor comune, ci cultivate cu dăruire și perseverență. Cicero are mare dreptate în această privință când afirmă: *Poeta nascitur, orator fit*. Personalitatea, spre deosebire de attributele omului obișnuit, înseamnă ființa umană care întrunește la modul superlativ însușirile superioare care îl diferențiază substanțial de individul biologic pur și simplu sau, după cum precizează Părintele Sebastian Chilea: „Personalitatea se remarcă prin înalta realizare a calităților sale (native, n.n.) sau a talentelor pe care toți oamenii ar putea să și le dezvolte”⁴¹².

⁴¹² Pr. Sebastian CHILEA, „Personalitatea preotului ca păstor sufleteș”, în: *Mitropolia Olteniei*, XXVI (1974), 1-2, p. 70.

VII.4.1. *Însușiri specifice personalității propovăduitorului*

Înțelegerea profundă a noțiunii are șanse de reușită dacă se pornește de la îndemnul Sf. Apostol Pavel: „Luați aminte la mai-marii voștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu” (*Evrei 13, 7*). Așadar, *studiind* trăsăturile personalității marilor propovăduitori, se poate ajunge, prin imitarea virtuților, la formarea propriei personalități. Este metoda utilizată, de altfel, și în pedagogie. Așa procedează, de exemplu, G.G. Antonescu, unul dintre cei mai distinși pedagogi români din perioada interbelică, evaluând problemele pedagogiei moderne prin evidențierea gândirii și personalității unor pedagogi consacrați ca Jean-Jacques Rousseau, Immanuel Kant, Friedrich Schiller, Johann Wolfgang von Goethe etc.

Pentru propovăduitorul creștin modelul personalității desăvârșite este Mântuitorul Iisus Hristos. El este *Învățătorul* prin excelență, după propriile Lui cuvinte: „Unul este Învățătorul vostru” (*Matei 23, 8*). Este unic, dar nu în sensul de singular și exclusiv, ci de revelator desăvârșit al adevărului. Cei ce l-au urmat cu fidelitate și-au cultivat personalitatea, nu numai prin imitarea Lui, ci și întăriți permanent de harul primit de la El: Sfinții Apostoli și urmașii lor, Sfinții Părinți și ceilalți slujitori din trecut și de azi ai Bisericii celei una. În conturarea personalității oratorice, Sfinții Părinți ai veacului de aur au fost receptivi și la sugestiile unor oratori păgâni remarcabili, ale căror recomandări le-au armonizat cu doctrina și morala creștină. Nu puțini dintre Părinții Bisericii au studiat retorica profană în tinerețe, cum a fost cazul Sfinților Trei Ierarhi, de pildă, aspect pe care l-am evidențiat într-o prelegere anterioară. Trebuie să realizăm că și astăzi sunt valabile multe dintre părerile retorilor necreștini. Bunăoară, Quintilian afirmă că nu poate să fie cineva orator, decât dacă este bărbat virtuos (*non posse oratorem esse, nisi bonum virum*). Iar Cicero, făcând portretul oratorului ideal, spune:

„Oratorul demn de acest frumos nume este acela care poate să vorbească cu o bună cunoaștere a subiectului, cu ordine metodică în idei, cu eleganță a formei, ajutat de o bună memorie și cu demnitate în acțiune [...]. Unui orator trebuie să-i pretindem ascuțimea de minte a logicianului,

cugetarea filosofului, exprimarea poetului, memoria jurist-consultului, vocea tragedianului și, așa zice, gesturile unui actor celebru”⁴¹³.

Cu excepția ultimelor două recomandări, care sunt specifice epocii în care textul a fost scris, celelalte însușiri sunt întru totul necesare și astăzi. Dar, dacă pentru Cicero și alți oratori păgâni filosofia era izvorul fundamental al inspirației, așa cum remarcă René Pichon, în a sa *Histoire de la littérature latine*⁴¹⁴, pentru predicatorul creștin sursa prioritară este Sfânta Scriptură, explicată în sânul Tradiției, în duhul Sfinților Părinți. De aceea, considerăm că una dintre notele esențiale ale personalității propovăduitorului creștin, din punct de vedere intelectual, este *cunoașterea Sfintei Scripturi și a scrierilor Sfinților Părinți*. Se știe că faima Sf. Ioan Gură de Aur consta tocmai în cunoașterea amănunțită a Sfintei Scripturi și în utilizarea ei cu multă iscusință și evlavie în predici. El însuși atrage atenția că *necunoașterea Sfintei Scripturi este pricina tuturor relelor*⁴¹⁵, iar cu alt prilej afirmă:

„Cunoașterea Scripturilor întărește duhul, curăță conștiința, smulge patimile înrobitoare, seamănă virtutea, ne ridică deasupra săgeților diavolului, ne face să locuim aproape de cer, eliberează sufletul de legăturile trupului, dându-i aripi ușoare și face să intre în sufletul cititorilor tot ceea ce s-a putut spune vreodată mai bine”⁴¹⁶.

Sfântul Ambrozie, la rândul său, era foarte supărat că preoții din vremea sa neglijau citirea Scripturii:

„De ce nu vă dedicați timpul liber citirii Scripturii? Voi nu mai vorbiți cu Hristos? Nu-L mai vizitați, nu-L mai ascultați?”⁴¹⁷.

⁴¹³ MARCUS TULLIUS CICERO, *Despre Orator (De Oratore)*, în CICERO, *Opere alese*, vol. II, trad. Gh. Guțu, Ed. Univers, București, 1973, pp. 36, 51.

⁴¹⁴ René PICHON, *Histoire de la littérature latine*, Hachette, Paris, 1928, p. 212.

⁴¹⁵ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia la Epistola către Coloseni*, IX, 1, în PG 62, col. 361.

⁴¹⁶ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre râvna celor prezenți*, V, 1, în PG 63, col. 485.

⁴¹⁷ SF. AMBROZIE AL MEDIOLANUMULUI, *Despre îndatoririle preoților (De officiis ministrorum)*, XIX, 87, în PL 16, col. 50 A.

În același gând, Enzo Bianchi, prior al Comunității Monastice din Bose (Italia), face o recomandare cu totul specială celui care propovăduiește cuvântul Scripturii:

„El (predicatorul, n.n.), va trebui mai întâi să-l citească și să-l mediteze pe îndelete, *va trebui să se roage acestuia*, astfel încât să-l stăpânească și să-l facă robul lui. Dacă este adevărat, cum spune Petru (2 Petru 2, 19), că ceea ce te biruiește aceea te stăpânește, atunci propovăduitorul trebuie să fie înainte de toate un rob al cuvântului: doar astfel va fi un ecou liber, sincer, neînfricoșat al acestuia. El va proclama cuvântul, îl va re-spune încercând să nu-l deformeze și va încerca o mediere, spre a-i ajuta pe cei care-l ascultă să înțeleagă însemnătatea textului, legându-l de contextul biblic global și comentând astfel Biblia cu Biblia”⁴¹⁸.

Cunoașterea Scripturii, a scrierilor Sfinților Părinți și a teologiei, în general, nu exclude însă *cultura laică*, o altă notă importantă a personalității. O cultură laică bogată îi oferă preotului mai multe puncte de contact cu viața spirituală a omenirii. În special cultura filosofică este necesară preotului nu numai pentru a-și forma propria sa convingere, ci și pentru convingerea altora. Pe omul cult îl vom apropia, dacă noi înșine suntem înarmați cu o cultură superioară, pătrunsă însă de spiritul creștin. Cele mai dese aprecieri pozitive la adresa preoților, mai ales la orașe, se raportează la cultură: „Cutare este un preot admirabil, este un preot cult!”. Atenție, însă: *cultura* pe care creștinii, culți la rândul lor, o cer și o apreciază este în primul rând cea *teologică*. Nu-i interesează dacă preotul are cunoștințe de astro-fizică, biologie sau critică literară (deși le poate avea, nu fără folos). Vor să constate, în schimb, că stăpânește bine învățătura Bisericii, biblic și patristic – la acestea adăugându-se, firesc, o bună cunoaștere și utilizare a limbii, deodată cu dovedirea posesiei unei culturi largi generale, însușită prin lecturi sistematice, făcute cu un riguros spirit eclectic.

⁴¹⁸ ENZO BIANCHI, *Cuvânt și rugăciune. Introducere în lectura duhovnicească a Scripturii*, trad. M.C. Oros, Ed. Deisis, Sibiu, 1996, pp. 15-16.

VII.4.2. *Însușiri moral-duhovnicești ale personalității predicatorului*

Dintre însușirile morale care luminează personalitatea propovăduitorului semnalăm: *sfințenia vieții, smerenia, discreția, discernământul, bunul simț, inteligența emoțională și empatia*. Acestea sunt, de altfel, atât de legate între ele încât niciuna nu poate fi tratată fără o raportare concretă la celelalte.

(a) *Sfințenia vieții* presupune compatibilitate între cuvântul predicat și viața personală. *Sit eius quasi copia dicendi, forma vivendi!* („Să-i fie felul de a trăi, precum bogăția vorbirii!”) – exclamă Fericiul Augustin⁴¹⁹. Iar Sf. Grigorie cel Mare, în același sens, se exprimă detaliat:

„Fiecare preot trebuie să vorbească mai mult prin viața sa curată, decât să arate prin cuvinte drumul pe care trebuie să-l urmeze. Căci cocoșul luat de Domnul ca simbol al unui bun propovăduitor, atunci când vrea să cânte își scutură aripile și bătându-se pe sine, devine mai sprinten. Acest lucru vrea să arate necesitatea ca propovăduitorii să fie treji în hotărârea de a face binele. Să nu-i trezească pe alții prin predică, în timp ce ei înșiși dormitează [...]. Să se lovească pe ei înșiși cu aripile gândurilor bune, îndreptând, cu un aspru examen de conștiință, moleșeala cea dăunătoare și zadarnică. Înainte de a răsună cuvintele lor de dojană, faptele vieții lor să fie mărturii dovedite a ceea ce vor să spună cu gura”⁴²⁰.

Dacă pentru fiecare creștin, sfințirea vieții este supremul ideal, sfințenia fiind *împlinirea umanului* – după expresia splendidă a lui Nichifor Crainic (vezi *Cursul de ascetică și mistică*) –, cu atât mai mult pentru cel ales și hirotonit să sfințească viețile și locuințele oamenilor. O întâmplare sugestivă ne poate sprijini în acest sens. Se spune că un tânăr

⁴¹⁹ FERICIUL AUGUSTIN, *Despre învățătura creștină (De doctrina Christiana)*, IV, în *PL* 34, col. 61.

⁴²⁰ SF. GRIGORIE CEL MARE, *Cartea Regulei Pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, București, 1986, pp. 207-208.

preot de țară, la puțin timp după ce a fost instalat în parohie, se întâlnește pe una dintre ulițele satului cu o bătrânică încovoiată de spate, care de îndată ce-l văzu s-a și repezit să-i sărute mâna, după obiceiul tradițional. Tânărul preot, cu sfioșenie, și-a retras în grabă mâna, înainte ca bătrâna să-și împlinească gestul, spunându-i: „Nu, maică! Nu sunt sfânt!”. La care bătrâna răspunse prompt: „Ba da, părințele, lasă-mă să o sărut, că noi sfânt te vrem!”.

(b) *Smerenia* este virtutea unanim lăudată, în toate locurile și timpurile. Rudolf Bohren spune cu dreptate că smerenia este „virtutea – criteriu” care-l deosebește pe vorbitorul elevat de vorbitorul obișnuit⁴²¹. Mântuitorul Însuși o evidențiază în propria-I Persoană: „Învățați-vă de la Mine că sunt blând și smerit cu inima” (*Matei* 11, 29). Chiar dacă din punct de vedere intelectual preotul nu este prea înzestrat, dar în sufletul lui vibrează puternic lira sacră a rugăciunii și cuvântul său smerit, încărcate de mireasma duhului, el va hrăni sufletele ascultătorilor cu pâinea cea vie, mai substanțial decât cuvintele studiate și expuse cu meșteșug sau decât serviciile pompoase, dar din care lipsește duhul rugăciunii adevărate. Pe de altă parte, Sf. Grigorie cel Mare atrage atenția că de multe ori reușita unei predici poate determina o prea mare încredere în sine, odată cu auto-supra-aprecieri deplasate. În aceste cazuri, *predicatorul trebuie să trezească în el frângerea de sine și să trăiască cu smerenie sfântă*. Ca nu cumva el, care face să înflorească sănătatea altora, vindecând rănilor, să se îmbolnăvească el însuși, neîngrijindu-se de sănătatea lui⁴²². A fi smerit nu înseamnă însă a fi timid și inert. Cuvântul predicatorului trebuie să zboare și să planeze ca un vultur. Fiecare preot este mandatat să predice de către arhiepiscop, iar între însemnele arhieresti se enumeră și „vulturul”. De aceea, precum vulturul zboară mai sus decât orice pasăre, așa cuvântul predicii trebuie să aibă putere și înălțime, mai presus de orice altă învățătură omenească. Iar locul consacrat predicării este amvonul, împodobit cu anumite însemne, sculptate în lemn sau metal (sau pictate), care au un profund caracter

⁴²¹ Rudolf BOHREN, „Was dem Sprecher der Hochsprache auszeichnet, ist Demut”, în vol. R. BOHREN, *Predigtlehre*, Chr. Kaiser Verlag, München, 1972, p. 306.

⁴²² SF. GRIGORIE CEL MARE, *Cartea Regulei Pastorale*, p. 209.

simbolic: *porumbelul*, simbol al puterii Duhului Sfânt; *Crucea*, simbol al credinței și jertfelniciei; *ancora*, semn al speranței; *inima*, simbol al dragostei; *trâmbița*, simbolizând propovăduirea/vestirea Evangheliei, dar și tăria întru apărarea dreptei credințe⁴²³. Să avem conștiința, în același sens, că smerenia nu este doar o manifestare a inimii; este, totodată, o dovadă de inteligență a minții, care-i conferă slujitorului știința de a se comporta, potrivit expresiei: „Știe să se poarte/comporte!”. Pagini de rară frumusețe despre smerenie, în sensul „științei” comportamentale, ne-a lăsat profesorul Teodor M. Popescu – „preotul fără reverendă”, cum a fost numit, pe bună dreptate. Este ilustrativ, credem, acest fragment:

„Omul smerit este sfios, nu iese din firea lui, nu strigă, nu cere, este fără pretenții și fără ambiție, blând, pașnic, răbdător, sincer, îngăduitor, curat și drept. Omul smerit nu este încrezut, nu se laudă singur, nu caută nici lauda altora. Se mulțumește cu puțin, nu cere și nu primește ceea ce nu i se cuvine, stă la urma tuturor și chiar nedreptățit sau păgubit, îndură fără a se plânge și răzvrăti. Pentru cele ce nu cere, de care se lipsește sau de care este socotit lipsit, el adună în sufletul său comoară de bune gânduri și simțăminte, și pe cât se pare de neîndemânatic sau sărac în însușirile care arată pe oameni făloși, isteți și îndrăzneți, lăudați de alții sau temuți, pe atât posedă în sine nebănuite însușiri frumoase și plăcute de om duhovnicesc”⁴²⁴.

(c) *Discreția* este o manifestare superioară a smereniei. *Discret* nu înseamnă doar a ști să păstrezi secretele ce ți se încredințează, ci și a te manifesta cât mai simplu, natural, cuviincios, măsurat, sobru, cumpătat ș.a. În *DEX*, adjectivul *discret* împarte același câmp semantic cu termeni precum: *modest, simplu, natural, firesc, sobru, măsurat, cumpătat, chibzuit, moderat, ponderat, cuviincios, cuvios, decent, politicos, respectuos, plecat*. Predicatorul discret este cel care se ferește de orice excentrism în idei,

⁴²³ Pr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica Generală*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 104.

⁴²⁴ Pr. Teodor M. POPESCU, *Meditații teologice*, vol. II, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, București, 2003, p. 198.

în voce, în gesturi. *Face totul ca și cum n-ar face el nimic*. Are conștiința limpede că este doar un *reprezentant* al lui Hristos, nu un *înlocuitor* al Lui. Știe că slujește *in nomine Christi*, nu *in loco Christi*. Dacă are lângă el un împreună-slujitor, încearcă întotdeauna să stea cu un pas în urma lui. Făcând dovada onestității sale, contribuie la instaurarea unei armonii atât de necesare între frați. În această privință este revelator îndemnul Sf. Apostol Pavel adresat corintenilor: „Și aceasta v-o spun fraților: că vremea s-a scurtat de acum, așa încât cei ce au femei să fie ca și cum n-ar avea; cei ce plâng ca și cum n-ar plânge; cei ce se bucură ca și cum nu s-ar bucura” (1 Corinteni 7, 29-30). Adică să facă totul ca și cum n-ar face, *discret*.

(d) *Discernământul sau dreapta judecată* (numită și *dreaptă socotință*) este virtutea cea mai lăudată de Sfinții Părinți. Pentru predicator, *discernământul* înseamnă orientarea dreaptă vizavi de locul, auditoriul și timpul liturgic în funcție de care își va rosti cuvântarea. Raportat la aceste realități concrete, va hotărî genul, tema, conținutul, durata și nivelul predicii. Discernământul este acel „juste milieu” de care vorbește R.P. Rambaud, în al său *Traité moderne de prédication* (premiat de Academia Franceză): „Devant guider les autres, il n’a pas le droit de les lancer dans des chemins incertains: il a obligation de leur montrer une vie sûre”⁴²⁵. Această calitate ține, desigur, nu numai de inteligența slujitorului, ci mai ales de *simțirea* lui, de ceea ce numim îndeobște *bunul simț în predică*.

(e) *Bunul simț* este considerat, de aceea, o calitate fără de care nu se poate vorbi despre personalitatea cuiva. Raportat la slujirea omiletică, bunul simț îl ajută pe predicator în manifestarea unor atitudini esențiale pentru reușita predicii: respect față de cuvânt și față de ascultători, pregătirea conștiințioasă a cuvântării, tratarea unei tematici adecvate etc. Bunul simț îți spune când trebuie să vorbești și când trebuie să taci. *Mai ales când trebuie să te oprești*. El îți indică *măsura*. Iar măsura face ca orice lucru să fie frumos, după cuvintele Sf. Isaac Sirul. Unde lipsește bunul simț își face loc *nesimțirea*, unul dintre păcatele care fac din

⁴²⁵ R.P. RAMBAUD, *Traité moderne de prédication*, Lyon-Paris, 1941, p. 122.

rostirea omiletică un eșec. Nesimțirea, vecină cu infatuarea și suficiența prezumțioasă, îi determină pe ascultători să își „astupe” urechile, chiar dacă cel care vorbește spune, uneori, lucruri interesante. Pe când, atunci când constată prezența bunului simț, credincioșii îl ascultă cu maximă receptivitate, cu încredere și, mai ales, *cu iubire*. Căci slujitorul de bun simț este iubit, pentru că el însuși, prin buna-cuviință ce-l caracterizează, dovedește iubire față de ascultători.

(f) *Inteligența emoțională*. Deși inteligența emoțională, împreună cu empatia (la care ne vom referi puțin mai departe), se pot înscrie în șirul virtuților descrise anterior, considerăm mai potrivit să vorbim despre ele separat. Pe de o parte, pentru că nici inteligența emoțională, nici empatia nu se găsesc în tratatele clasice de omiletică cu aceste denumiri, iar pe de alta, pentru că impactul lor asupra personalității este covârșitor.

Noțiunea de *Inteligență emoțională* (IE, în engl. *Emotional Quotient* – EQ) a fost cunoscută la noi mai ales prin cărțile și conferințele lui Daniel Goleman⁴²⁶. Până la traducerea celebrului său volum *Inteligența emoțională* (*Emotional Intelligence. Why it can matter more than IQ*), se vorbea aproape exclusiv doar de IQ (*Intelligence Quotient*). Și în zilele noastre, de altfel, diferite reviste, ziare ori site-uri invită frecvent la probe de perspicacitate pentru calcularea IQ-ului, ca „diagnostic” pentru gradul de inteligență a minții. Altfel spus, dacă ai un IQ mare, ești deștept; dacă IQ este mic, ești mediocru ori prost... S-a crezut astfel că în ecuația calculelor pentru inteligența cuiva ar intra numai creierul, ca depozitar unic al minții/rațiunii omenești. Că doar prin gândurile noastre emitem energie către exterior și că cel mai puternic emițător energetic din corpul uman ar fi astfel creierul, cu uriașele sale unde electromagnetice. Cercetările psihologilor, psihiatrilor și cardiologilor din secolul al XX-lea au dus la o concluzie uimitoare: avem un emițător mult mai puternic de energie, și anume *inima*, care are și un alt rol decât cel de „pompă de sânge”. Descoperirea a fost făcută inițial de *Institutul de Cardiologie* din California. Aici s-a demonstrat apoi că acest organ

⁴²⁶ Cea mai populară dintre ele: Daniel GOLEMAN, *Inteligența Emoțională*, trad. I. Nistor, Ed. Curtea Veche, București, 2001, urmată și de alte ediții.

miraculos este înzestrat chiar cu inteligență, *inteligența inimii*, extrem de importantă pentru noi. S-a introdus astfel conceptul de *creier al inimii*, după ce rezultatele studiilor arătau că inima are un sistem nervos suficient de complex pentru a fi recunoscut drept un „mic creier” propriu. Adică inima acționează ca și cum are o minte a ei și influențează profund felul cum percepem lumea și cum îi răspundem. De aici deducem că fiecare om are două minți (creiere): unul care gândește (creier rațional), iar altul care simte (creier emoțional). Iar calitatea relației dintre creier și inimă este capitală pentru felul de a fi al cuiva, pentru că este vorba de raportul dintre rațiune și sentiment. Cercetătorii au descoperit că atunci când creierul trimite semnale inimii, prin sistemul nervos, inima noastră nu se supune automat. În schimb, creierul se supune tuturor mesajelor trimise de către inimă. În același sens, simțurile influențează puternic deciziile minții, *întrucât primul impuls este al inimii, nu al minții*. Un alt studiu a demonstrat că inima este implicată și în procesarea informațiilor intuitive, că ea este mai rapidă decât creierul în receptarea și reacția la informațiile despre evenimente viitoare, înainte ca acestea să se întâmple. Interesant este și faptul că undele cerebrale ale unei persoane se pot sincroniza cu undele câmpului magnetic ale inimii altei persoane: ce gândim despre cineva poate fi simțit de acela chiar în inimă! Mai mult: simțămintele inimii, pozitive și negative, influențează major ADN-ul personal, dar și al semenilor cărora le transmitem „semnale”. S-au realizat experimente care au arătat că stările de iubire, de recunoștință, dilată, modifică lanțurile de ADN, iar în stările stres, furie, frustrare, molecula de ADN se micșorează, se contractă și implicit blochează codurile sale. De asemenea, s-a demonstrat că aceste coduri se deblochează instantaneu dacă experimentatorii reușeau să emită iarăși iubire, recunoștință, bucurie.

Din perspectivă creștin-ortodoxă, observăm deci că, în timp ce IQ vizează gradul de inteligență a rațiunii, EQ se raportează la gradul de inteligență (simțire) a inimii, amândouă conlucrând la profilul unei rațiuni luminate de credință, pentru că IQ este în relație cu creierul rațional, iar EQ este în relație cu creierul emoțional. Focusarea înțelegerii țintește astfel îmbogățirea conștiinței de sine, un autocontrol atent asupra emoțiilor și impulsurilor, în paralel cu o cultivare la fel de atentă a empatiei. Toate

acestea conduc evident spre o creștere considerabilă a performanțelor personale. De aceea, numeroase școli din întreaga lume dau o tot mai mare atenție conceptului EQ, demonstrându-se practic că „supremația” IQ a fost și este o iluzie. În România, conceptul EQ este valorificat mai ales în legătură cu eforturile de consiliere și orientare școlară, dar poate fi la fel de util și în plan pastoral.

Trebuie să remarcăm un fapt: ceea ce știința modernă „descoperă” și propagă acum despre inteligența și lucrarea inimii, spiritualitatea creștină a propovăduit și a practicat dintotdeauna. În Sfânta Scriptură se vorbește despre inimă și în sens metafizic, nu doar în sens fiziologic. Iată ce spune Mântuitorul: „Învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima” (Matei 11, 29); „Din inimă ies gândurile rele, ucideri, adultere, desfrânări, furtisaguri, mărturii mincinoase, hule” (Matei 15, 19). „Fericiți cei curați cu inima” (Matei 5, 8). Sf. Apostol Petru vorbește de „omul cel tainic al inimii” (1 Petru 3, 4). Chiar în Vechiul Testament întâlnim texte ilustrative, în același sens: „Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeuule” (Psalmul 50, 11); „Vă voi da inimă nouă și duh nou vă voi da; voi lua din trupul vostru inima cea de piatră și vă voi da inimă de carne” (Iezechiel 36, 26); Inima omului este un adânc: „Iscodit-au fărădelegi [...] ca să pătrundă înlăuntrul omului și în adâncimea inimii lui” (Psalmul 63, 6-7). În plan duhovnicesc, inima are o anumită prioritate, fără a se neglija, desigur, grija pentru minte/rațiune. Istoria și realitățile prezente ne arată însă că cei preocupați excesiv și exclusiv pentru minte și „deșteptăciune”, fără o cultivare a simțămintelor lăuntrice, în special a iubirii, devin adesea aroganți, manifestând o dizgrațioasă suficiență de sine. Cât de bine surprinde Sf. Apostol Pavel acest aspect, când spune: „Cunoștința îngâmă⁴²⁷, iubirea zidește” (1 Corinteni 8, 1).

Idealul creștin presupune ca fiecare om, în general, și fiecare educator, în special, să realizeze o relație armonioasă și echilibrată între minte și inimă. Grija pentru una nu trebuie să obnubileze preocuparea pentru cealaltă. *Mens sana in corpore sano*, dictonul arhicunoscut al

⁴²⁷ Sugestiv este faptul că pentru „îngâmă” textul grecesc utilizează verbul φυσιοῦν – a fi arogant, a-și umfla pieptul: „ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ”, iar Vulgata, verbul *inflat*, -are – a se umfla: „scientia inflat, caritas vero aedificat”).

lui Juvenal, poate fi aplicat și aici, cu o mică, dar esențială completare: *Mens sana et cor sanum in corpore sano* – deodată, luminarea minții și curățirea inimii, urmând îndemnul Mântuitorului: „Pe unele să le faceți, pe altele să nu le lăsați” (Matei 23, 23). *Metanoia* (gr. μετανοια - pocăința, schimbarea minții, a felului de a gândi etc.) înseamnă, în cazul temei de față, o schimbare mereu în bine, o îmbunătățire a cugetului și a simțirii, a minții și a inimii. Mijloacele educaționale creștine pentru un IQ și EQ în deplină sănătate și armonie sunt la îndemâna tuturor: rugăciune, spovedanie, împărtășanie, Sfânta Liturghie. Mai ales, Sfânta Liturghie! *Rugăciunea*, cuvânt și mijloc „cheie”, care cuprinde orice formă de slujire cultică, unește inima cu mintea; coboară mintea în inimă (nu invers!). De fapt, în rugăciunea curată are loc unirea minții cu inima. Părintele Dumitru Stăniloae atenționează că nu trebuie ca mintea să rămână singură, dar nici inima. O rugăciune care se face numai cu mintea este o rugăciune rece; o rugăciune care se face numai cu inima este o rugăciune pur sentimentală, care ignoră tot ceea ce ne-a dat, ceea ce ne dă și ne va da Dumnezeu. Este o rugăciune fără orizont și fără perspectivă, pentru că nu știm de ce să-I mulțumim și pentru ce Îl lăudăm pe Dumnezeu⁴²⁸. Iar mintea coborâtă în inimă nu-L mai întâlnește pe Dumnezeu cu ajutorul minții, ci prin simțirea prezenței Lui. La rândul lor, emoțiile (simțămintele) sfinte și curate favorizează o minte limpede, un grad de inteligență superior, determinând decizii care facilitează succesul de durată, în orice domeniu. O foarte bună ilustrare a dorinței noastre de îmbunătățire a IQ-ului o avem în rugăciunile care alcătuiesc *Rânduiala Sfintei Împărtășanii*, atât în cele de dinainte, cât și în cele de după. Iată, bunăoară, un fragment dintr-o rugăciune de mulțumire (a Sf. Simeon Metafrast):

„Intră în alcătuirea mădurelor mele și în toate încheieturile, în rărunchi și în inimă, arzând spinii tuturor păcatelor mele; curățește-mi sufletul; sfințește-mi gândurile și oasele; plinătatea celor cinci simțuri mi-o luminează”.

⁴²⁸ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, trad. M.-C. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2003, p. 67.

(g) *Empatia*. Cultivarea și trăirea *empatiei* cu ascultătorii se încadrează perfect în preocuparea pentru autoeducarea inteligenței emoționale. În sens mai larg, empatia unui preot pentru enoriașii săi presupune trăirea simțămintelor de milă față de toate necazurile lor, ca și cum ar fi propriile necazuri. În sensul mai restrâns, omiletic, odată cu manifestarea compasiunii de toată vremea, predicatorul empatic dovedește în toate predicile că gândurile sale sunt mereu îndreptate spre credincioși, nu spre sine; că în predici se reflectă problemele și simțămintele lor, nu ambiții și preocupări personale, ori idei și filosofii „savante”, prin care să-și etaleze erudiția și abilitățile retorice. Din dragoste părintească sinceră, iubitoare și *empatică*, predicatorul milos se va strădui tot timpul să vorbească pe înțelesul tuturor, fără să cadă în ispita „teologhisirii” demonstrative, cum din păcate constatăm în cazul unora, care uită de cei pe care îi au în față și își auto-satisfac auzul cu subtilități și farafastâcuri, adesea nedigerabile, gândindu-se la ei și nu la credincioși, *păsându-le de ei, și nu de cei dați în păstorie*. În această privință, este extrem de valoroasă atenționarea Părintelui profesor Sebastian Chilea:

„Predicatorul se găsește în situația aceasta: are un public pentru o temă, nu o temă pentru un public. Acest fapt îl obligă pe predicator să se adapteze publicului său până la totala contopire cu el”⁴²⁹.

Aceasta este, concret, *empatia*. Termenul, împrumutat din vocabularul grecesc, exprimă foarte bine relația de comunicare și comuniune dintre predicator și ascultători. *Empatia* (gr. ἐν – în, în interior; πάθος – suferință, pătimire) este, așadar, *capacitatea de a recunoaște și a împărtăși sentimentele experimentate de către o altă persoană, cum ar fi tristețea sau fericirea, fără să le fi trăit neapărat tu însuși*. Etologii clasifică relaționările empatice în câteva categorii: *empatia de gândire, empatia de acțiune, empatia de afecte* ș.a. Predicatorul de vocație trăiește empatic, în primul rând pentru că este (trebuie să fie!) un om cultivat, drept, inteligent, bun, cu suflet cald, altruist și afabil, căruia să-i fie cu totul străine mediocritatea, orgoliul, nedreptatea, răutatea, zgârcenia și indiferența.

⁴²⁹ Pr. Sebastian CHILEA, „Predica de succes”, în: *Mitropolia Olteniei*, VI (1954), 1-3, p. 38.

În concluzie, *predicatorul cu personalitate este slujitorul care dovedește zel apostolic, purtător al unei mari și discrete iubiri: față de Dumnezeu, Care i-a acordat misiunea sacră a propovăduirii, și față de credincioșii încredințați spre păstorie. Având grijă să-și cultive inteligența emoțională, fără să ignore importanța luminării inteligenței raționale, propovăduitorul va fi un om cu autoritate, aceasta decurgând, pe de o parte, din cunoștințele intelectuale, pe de alta, mai ales din însușirile unei viețuiri morale exemplare. Așa cum bine arată J.M. Bochenschi, echilibrul celor două preocupări vedește conștientizarea că există compatibilități, dar și diferențieri între autoritatea științifică, numită și „epistematică” (ἐπιστήμη – știință, cunoștință), și autoritatea „deontică” (δεῖσθαι – a avea nevoie, a necesita, a trebui).*

Este interesantă, în același sens, radiografia autorității autentice pe care o face Andrei Pleșu, în volumul *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste* (Ed. Humanitas, 2012). Domnia sa evidențiază faptul că un slujitor, pe orice treaptă ar fi (preot, ierarh etc.), are autoritate numai dacă dovedește ascultare și supunere față de izvorul autorității, Hristos – *Piatra cea din capul unghiului*. În parabola despre lucrătorii viei, Andrei Pleșu atrage atenția că atunci când „uită” și nu ascultă de adevăratul Proprietar al viei, uitând și faptul că Același Proprietar le-a dat și puterea de a lucra în vie, slujitorii devin nevrednici:

„Parabola lucrătorilor nevrednici ai viei e o parabolă a răspunderii pe care orice căpetenie religioasă o are pentru turma care i-a fost dată în grijă. Orice ierarh poate fi tentat de o «vrednicie» nevrednică. De preluare în contabilitate proprie a «rodului» obținut, de blocaj într-un simț «gospodăresc» immanent, cu obnubilarea treptată a simțului pentru Cel Care i-a delegat gospodăria. Simone Weil deplânge, la un moment dat, tendința unor reprezentanți ai clerului de a pune Biserica în locul lui Iisus. Din transparență care să deschidă către mesajul fondator al credinței, devin piatră de poticnire: deviază receptivitatea enoriașilor de la Dumnezeu Cel Viu către suficiența unei instituții. Autoritatea hristică, a «moștenitorului» care se dăruiește e înlocuită de autoritatea pământească a moștenitorului care *acumulează* și dispune de moștenirea lui, ca de o posesiune privată. E replica terestră a răzmeriței

provocate în ceruri de îngerii căzuți. Căzuți pentru că, ființe create, au vrut să uzurpe autoritatea Creatorului”⁴³⁰.

VII.5. Ascultătorii predicii. Implicații misionare

Responsabilitatea actului omiletic aparține integral slujitorului consacrat, dar reușita unei predici nu depinde exclusiv de prestația lui. Dimensiunea învățătoarească a cultului divin are finalitate numai dacă enoriașii sunt receptivi la mesajul didactic al predicatorului. Însăși predica desăvârșită a Mântuitorului nu a rodit decât acolo unde urechile ascultătorilor erau „deschise”. Să ne amintim: Mântuitorul constată cu tristețe că se împlineau cuvintele Prorocului Isaia, cu o anumită parte a „poporului ales”, când spune: „Inima acestui popor s-a împietrit și urechile lor greu aud și ochii lor s-au închis, ca nu cumva cu ochii să vadă și cu urechile să audă și cu inima să înțeleagă și să-și revină și Eu să-i vindec” (cf. *Matei* 13, 15); dar ferește, totodată, mulțimile care dovedeau receptivitate: „Fericiți sunt ochii voștri că văd și urechile voastre că aud!” (*Matei* 13, 16). Nu întâmplător, după aceste remarci, Mântuitorul rostește Pilda Semănătorului, în care „orbirea” și „surzenia” apar în trei dintre cele patru locuri în care a căzut sămânța. Abia în al patrulea loc avem de-a face cu vederea și ascultarea, propriu-zis cu receptivitatea optimă! La nivelul parohial de astăzi deseori trăim sentimentul că vedem „în oglindă” actualizarea imaginii acestei parabole, mai ales la orașe. Astfel că se desprinde pe moment o primă remarcă: vorbind (pe bună dreptate) despre calitățile *sine qua non* ale predicatorului, trebuie să admitem și discutarea unor calități minimale în ceea ce privește auditoriul. În același sens, dacă preotul este dator să predice corect învățătura Bisericii, credincioșii au datoria să facă efortul de a se pregăti pentru ascultare și pentru a transpune apoi învățăturile în viața de toate zilele.

Problematica ascultătorilor predicii se va axa pe trei coordonate: *adaptarea, comunicarea și receptarea (receptivitatea)*.

⁴³⁰ Andrei PLEȘU, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Ed. Humanitas, București, 2012, p. 134.

VII.5.1. *Adaptarea predicatorului*

Adaptarea predicatorului vizează, la rândul ei, trei ținte majore: (1) ortodoxia; (2) ascultătorii; (3) sinele.

(1) *Adaptarea la ortodoxie* obligă la un conținut și la o rostire în armonie totală cu dreapta-credință, sub toate aspectele: doctrinar, cultic, canonic etc. Orice abatere a predicii de la norma credinței compromite scopul sacru al Amvonului, acela de a-i călăuzi pe ascultători pe drumul adevărat al mântuirii.

(2) *Adaptarea la ascultători* presupune dimensionarea conținutului predicii și a limbajului la nivelul de înțelegere al credincioșilor. Cel mai adesea recurgem la un nivel mediu de prezentare a învățăturilor, simplu (dar nu simplist!), pentru a facilita o receptivitate optimă a tuturor celor pe care-i avem în față. Este adevărat că de multe ori între cei care ascultă predica se numără și intelectuali, pentru care suntem uneori tentați să vorbim mai elevat. Dar nu trebuie să ne îngăduim vreodată această plăcere ispititoare, sacrificându-i pe cei simpli, care sunt, de altfel, *majoritari*, la aproape toate serviciile divine. Iar intelectualii cu adevărat credincioși, smeriți și duhovnicești, nu se vor simți lezați niciodată dacă în predică nu vom utiliza neologisme sau nu vom intra în detalii dogmatice complicate, despre perihoreză, apropiere, epectază etc. Dimpotrivă, dacă vom cădea în ispita „teologisirii înalte”, aceiași intelectuali ne vor suspecta de snobism, prețiozitate și chiar lipsă de discernământ. Pe de altă parte, diversitatea ascultătorilor la nivel social cere preotului multă destoinicie pastorală în cuvânt și faptă, pentru a se raporta persuasiv tuturor, dar și fiecărui suflet în parte, cu leacul potrivit simțămintelor de tot felul. În aceste sens, Sf. Grigorie Teologul se dovedește un fin diagnostician, când spune:

„Pe unii oameni îi vindeci cu cuvântul; pe alții îi îndrepti cu pilda vieții tale. Unii au nevoie de bold, alții de frâu. Pe cei leneși și greu de mișcat spre bine trebuie să-i deștepti cu lovitura cuvântului; iar pe cei peste măsură de înfierbântați cu duhul, pe cei care-s greu de stăpânit în pornirile lor, care-s ca niște mânji iuți ce sar țarcul lor, pe aceștia îi faci

mai buni dacă-i strângi și-i oprești cu cuvântul. Unora le este de folos lauda, altora mustrea; dar și una, și alta, la timpul lor; că vatămi dacă lauzi sau mustri fără socoteală și când nu e timpul⁴³¹.

Să fim atenți, iarăși, mai ales la slujbele ocazionale (cununii, înmormântări etc.), la care, potrivit observației juste a lui William Nothstine, întâlnim adesea cele mai multe „tipuri de public” (șapte, spune el): *ostil-activ, ostil, neutru, indecis, neinformați, susținător, susținător-activ*⁴³². În fața unui auditoriu atât de divers, predicatorul ar trebui, în prealabil, să rostească în taină câteva întrebări esențiale cu privire la publicul din fața sa: Cui mă adresez? Cât timp îmi vor acorda? Ce pregătire au participanții? Știu ei ceva despre subiect? Trebuie să conștientizăm, de asemenea, că profilul ascultătorului nu vizează doar individul, ci face referire și la cunoașterea conținutului istoric, socio-cultural și etnic al *contextului* vieții cotidiene. De aceea, abia după înțelegerea contextului poți fi sigur că ai o perspectivă corectă asupra credincioșilor și că te poți raporta obiectiv la viața lor, pentru o legătură directă și reală între predică și auditoriu. Din această cauză unii omileți mai radicali, ca, de pildă, Robert P. Waznak, consideră cunoașterea ascultătorilor ca o condiție *sine qua non* a predicării. Altfel spus, ascultarea „poveștilor” credincioșilor este o precondiție a predicării⁴³³.

Adaptarea eficientă la ascultători poate fi instrumentată numai prin diagnosticarea și evaluarea corectă a componenței auditoriului. Mai întâi, trebuie făcută distincție între participanții la slujbele obișnuite, din duminici și sărbători, și cei de la slujbele ocazionale. La cele obișnuite, ascultătorii predicii sunt, în general, enoriași cunoscuți, statornici, în mare măsură câștigați pentru Hristos. În fața lor se rostesc de obicei omiliile,

⁴³¹ Sf. GRIGORIE TEOLOGUL, *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre Preoție*, 30-31, în vol. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, Sf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, Sf. EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, pp. 244-245.

⁴³² William L. NOTHSTINE, *Arta convingerii*, trad. A. Bădescu, Ed. Codecs, București, 1998, pp. 28-30.

⁴³³ Robert P. WAZNAK, *Sunday after Sunday. Preaching the Homily as Story*, Paulist Press, New York, 1983, p. 81.

predici tematice și panegirice. Sigur, impactul pozitiv sau negativ este direct proporțional cu nivelul reușitei acestor predici, inclusiv cu nivelul personalității propovăduitorului. O grijă specială trebuie avută însă la slujbele ocazionale (botezuri, cununii, diverse sfințiri, înmormântări, parastase etc.), unde auditoriul este special. Conform normelor omiletice, la slujbele ocazionale se utilizează pareneza sau cuvântul de circumstanță. Întrucât impactul cu ascultătorii parenezei este mai delicat decât în cazul predicii obișnuite, vom face câteva remarci speciale cu privire la aceasta categorie. Desigur, multe dintre observațiile ce vizează ascultătorii parenezei sunt valabile și pentru cei de la slujbele din duminici și sărbători. Dar impactul pastoral-misionar la slujbele ocazionale este cu totul special. La unele dintre aceste slujbe (cununii, înmormântări etc.), întâlnim participanți care nu calcă niciodată prin Biserică. Dintre aceștia unii sunt atei, alții membrii altor confesiuni. Tocmai de aceea, parenezele trebuie să îmbrace aproape de fiecare dată haină misionară. Auditoriul parenezei este un amestec rezultat din adunarea la un loc a creștinilor obișnuiți, care frecventează regulat Biserica, cunoscuți bine de preot, și a unor oameni veniți ocazional, unii dintre ei din alte localități, în general necunoscuți. Primii pot fi încadrați în ceea ce numim *membrii comunității parohiale*, cei din urmă situându-se în *categoria publicului larg*. Tema, conținutul, timpul și modul de adresare vor trebui să țină seama și de unii, și de alții, cu o ușoară atenție în plus față de cei din urmă. Așadar, o primă subliniere pe care o facem este că *elementele de circumstanță sunt hotărâtoare*. Aici intră în calcul, cu preponderență, regulile de comunicare, care le includ și pe cele care privesc adaptarea. Sf. Grigorie cel Mare este cu totul realist când spune:

„Aceleași ierburi pentru unele animale slujesc de hrană, pentru altele, în schimb, sunt aducătoare de moarte. O fluierătură domoală împlânzește pe cai, iar pe căței îi asmute. Aceeași medicină, în timp ce vindecă o boală, înrăutățește pe alta. Pâinea întărește viața celor mari, iar viața celor mici o ucide. De aceea, cuvântul și limbajul trebuie să țină seama de capacitatea ascultătorilor”⁴³⁴.

⁴³⁴ SF. GRIGORIE CEL MARE, *Cartea Regulei Pastorale*, pp. 88-89.

Desigur, auditoriului parenezelor, în mare parte necunoscut, nu i se poate aprecia *capacitatea* acestuia de receptivitate, decât cu o mare aproximație, în funcție de posibilitatea prelucrării elementelor de circumstanță. Însă, chiar dacă posibilitățile de cunoaștere ale acestora sunt reduse considerabil, comparativ cu cele din sânul comunității parohiale, nu sunt reduse în întregime, totuși. Pentru orice gen de pareneză, preotul poate să aibă o imagine oarecare vizavi de auditoriul respectiv. Fred B. Cradock, un remarcabil teoretician al Omileticii, propune, alături de metodele obișnuite de cunoaștere psihologică a credincioșilor (i.e. metoda *formală*, care ține de informarea generală a slujitorului prin lecturi, vizionări TV, la cinema, teatre, citirea presei etc. – toate pentru a simți „pulsul” cotidian –, și metoda *informală*, care presupune culegerea de date concrete asupra unei familii, grup de credincioși, prin toate mijloacele pastorale: vizite acasă, vizite la spitale, dialogul cu alți slujitori ș.a.), o cale mai puțin descrisă în cursuri și manuale: *metoda imaginației empatică*. Prin „imaginație empatică”, Cradock înțelege „capacitatea unui grad ridicat de înțelegere a celuilalt, fără să fi trăit dificultățile de viață ale lui”. În această situație se găsește de multe ori slujitorul în cazul evenimentelor triste din viața credincioșilor. Fără să fi trecut neapărat prin necazurile respective, preotul se va identifica total cu durerile păstoriților. Cugetând asupra lor, va include în pareneză elementele pe care le așteaptă ascultătorii. Dar nu numai la evenimentele triste. Preotul se identifică, deopotrivă, și cu momentele de bucurie ale păstoriților, insistând în consecință pe elementele concrete de bucurie trăite de ascultătorii respectivi. Este ceea ce am subliniat și atunci când am nominalizat empatia printre calitățile moral-duhovnicești ale predicatorului. Concret, *imaginația empatică* poate suplini cu succes lipsa posibilităților de cunoaștere directă a multora dintre participanții la un eveniment sau altul. Mai simplu spus, preotul trebuie să se considere în rândurile și chiar în locul ascultătorilor; adică *să se numere printre ascultători* sau, cum afirmă C. Möller, „predicatorul să fie primul ascultător al prediciei sale”⁴³⁵.

⁴³⁵ Christian MÖLLER, „Erste Hörer seiner predigt”, în Chr. MÖLLER, *Seelsorglich predigen (Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorge und Gemeinde)*, Göttingen, ²1990, p. 83.

Un alt aspect delicat al problemei, dependent de coeficientul de participare al „necunoscuților” la slujbele ocazionale, mai ales din rândurile ateilor și eterodocșilor, constă în *suspiciunea* și chiar *ostilitatea* prin care se manifestă unii dintre aceștia vizavi de preotul predicator – chiar dacă nu cu voce tare, cel puțin prin priviri piezișe și uneori prin gesturi dezaprobatore. Întâlnim astfel de cazuri mai ales la cununii și înmormântări. Astfel de inși sunt foarte sensibili la abordarea unor teme doctrinare controversate. Predicatorul este suspectat de intenția de „manipulare”, „prozeli-tism” sau, cel puțin, de a-i pune într-o lumină defavorabilă comparativ cu creștinii ortodocși. Desigur, pentru preîntâmpinarea unor astfel de suspiciuni, preotul va utiliza la maximum tactul, discreția și experiența pastorală. O bună atenționare, în acest sens, face Părintele profesor Nicolae Balcă:

„Fii atent la *ce* spui și *cum* spui, ca să nu provoci anumite prejudecăți și rezistențe mentale sau morale în ascultător. Nu ataca punctele *nevralgice*, decât dacă este neapărată nevoie. Evită aluziile și personalizările”⁴³⁶.

Pe de altă parte, nici nu se va lăsa timorat sau copleșit de răceala unui auditoriu infidel. Datoria învățătoarească trebuie împlinită chiar și atunci când auditoriul este complet „surd” la mesajul omiletic. Sf. Ioan Gură de Aur este atât de convingător în acest sens:

„După cum izvoarele curg când nimeni nu vine să bea din ele, fântânile se umplu chiar când nimeni nu vine să scoată din ele și râurile își urmează cursul chiar dacă nimeni nu vine să soarbă din ele, tot așa și predicatorul trebuie să-și plinească calea ce ține de misiunea sa chiar dacă nimeni nu vine să-l asculte. Aceasta este legea pe care Dumnezeu cel iubitor de oameni ne-a prescris-o nouă celor ce am primit slujba cuvântului: de a nu înceta niciodată să predicăm, fie că ne ascultă cineva, fie că nu”⁴³⁷.

⁴³⁶ Arhid. Nicolae BALCĂ, *Curs de Omiletică* (dactil.), în Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București, cota 19351-19356, s.a., p. 578.

⁴³⁷ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Cuvântarea întâi despre Lazăr (De Lazaro concio prima)*, 1, în PG 48, col. 963.

(3) *Adaptarea la sine însuși* se referă la conștientizarea predicatorului asupra propriilor posibilități și limite. Nimeni nu ne cere să spunem ceea ce nu știm (încă!), nici să folosim expresii ori cuvinte a căror semnificație n-o stăpânim. Prezentarea unei informații receptată fragmentar sau greșit înțeleasă ne poate face adesea ridicoli în fața ascultătorilor. De aceea, nu ne vom angaja niciodată la tratarea unor subiecte care ne depășesc sau pentru care, mai simplu spus, *nu ne țin puterile*. Aventurarea pe „terenuri minate” reprezintă un risc major, păgubos pentru ascultători, dar mai ales pentru predicator.

VII.5.2. *Comunicarea în predică*

Comunicarea în predică, la rândul ei, este tot tridimensională: (1) cu Dumnezeu; (2) cu ascultătorii; (3) cu sine însuși.

Enunțarea acestor trei dimensiuni ne atenționează asupra faptului că predica nu este un act singular, ci sinergic. Nu este monolog, ci *întreită convorbire*. El se desfășoară prin conlucrare și comuniune simultană: pe verticală, cu Dumnezeu; pe orizontală, cu ascultătorii și cu sine însuși.

(1) *Comunicarea cu Dumnezeu*. Atât în cursul redactării, cât și în timpul rostirii predicii, predicatorul trebuie să conștientizeze conlucrarea neîncetată cu Dumnezeu. Întâi de toate, mesajul omiletic nu este de la el, nici de la oameni, ci de la Dumnezeu. El este nu doar Creatorul lumii, în general, ci și al cuvântului, al învățăturii. Predicatorul preia acest mesaj și-l transmite apoi ascultătorilor. Desigur, „preluarea” și „transmiterea” nu sunt simple acte mecanice. Mesajul divin este receptat, însușit, experimentat, apoi formulat pe înțelesul obștesc al credincioșilor. Astfel, etapele pregătirii predicii (numite *îndeobște apropiată și îndepărtată*) se desfășoară sub semnul sinergie divino-umane, în care Dumnezeu are, desigur, rolul esențial, dar, prin marea Sa bunăvoință, ne face și pe noi părtași ai actului omiletic. Este un extraordinar privilegiu să fim împreună-lucrători cu Dumnezeu în slujirea învățătoarească! De aceea, predica (și tot ce înseamnă ea: conținut,

formă de exprimare, acțiune etc.) poartă neîncetat pecete divină. Nu doar predicatorul vorbește, ci, prin el, Însuși Dumnezeu. În același timp, predica nu este ascultată doar de către credincioși, ci Însuși Dumnezeu o ascultă. Numai cu această conștiință în suflet predicatorul se va strădui să acorde receptivitate maximă mesajului revelat, totodată să cultive o comunicare optimă cu izvorul revelației, Dumnezeu.

(2) *Comunicarea cu ascultătorii* se întemeiază pe conștientizarea predicatorului că cei care ascultă predica nu sunt simpli spectatori, o masă inertă de urechi, ci *parteneri de dialog*. Mai mult, prin aceeași bunăvoință proniatoare a lui Dumnezeu, ascultătorii înșiși întregesc caracterul sinergic al actului omiletic, constituindu-se în factori⁴³⁸ *efectivi* ai predicii. Ei nu doar ascultă predica, ci *o fac!* Mesajul revelat, unic și neschimbabil în sine, va fi transmis în așa fel încât să răspundă aspirațiilor credincioșilor, nu doar sufletești, ci și materiale, ambele aspirații în acord, desigur, cu norma credinței. De aceea, predicatorul trebuie să cunoască aceste aspirații, iar cunoașterea presupune dialog, implicare misionar-pastorală etc., „cu timp și fără timp” (2 *Timotei* 4, 2), înainte de predică, desigur, dar nu numai. Un dialog tainic are loc chiar în timpul rostirii predicii, iar predicatorul trebuie să-și exercite cu măiestrie și finețe spiritul de observație, intuind problemele și întrebările ascultătorilor, străduindu-se apoi să răspundă la ele. Feedback-ul acționează nu doar după încheiere, ci și în timpul rostirii predicii, pas cu pas. Practic, cel care vorbește „ascultă” chiar în timpul rostirii, iar publicul „vorbește” chiar dacă pare că ascultă în tăcere discursul. Cum „vorbește” receptorul discursului public? Prin intermediul acelor semnale și indicii de natură nonverbală (expresii faciale și ale ochilor, posturi și manifestări fizice discrete, care reflectă variațiile stării de receptivitate), pe care vorbitorul atent le recepționează de la auditoriu și pe care le interpretează în strânsă legătură cu mesajul său.

În relația interpersonală predicator – ascultători este interesant să amintim și semnificația termenului *comunicare*. Verbul latin

⁴³⁸ În limba latină, *factor,-oris* este un substantiv agent derivat al verbului *facio,-ere* – a face, a elabora.

communico,-are este legat de adjectivul *munis,-e*⁴³⁹, care înseamnă *îndatoritor, care își face datoria, serviabil*. Un alt izvor etimologic ar fi cuvântul *municus*⁴⁴⁰, din care a derivat *communicus*, un posibil strămoș al lui *communicare*, termen care a circulat inițial cu sensul de „punere în comun a unor lucruri de indiferent ce natură”⁴⁴¹.

Filosoful Constantin Noica face un pas mai departe: *comunicare* și *cuminecare* sunt termeni înrudiți, chiar dacă diferă semantic⁴⁴².

Din punctul nostru de vedere, în ambele cazuri este vorba de *împărtășire*: la predică, *cuminecare prin cuvânt*; euharistic, *cuminecare cu Sfintele Taine*. Conchidem, așadar, că o bună comunicare cu ascultătorii înseamnă o *împărtășire/cuminecare* de ambele părți: credincioșii din cuvintele predicatorului; predicatorul din rostirile tainice și semnalele credincioșilor.

(3) *Comunicarea cu sine însuși (intrapersonală)*. Importanța și caracterul acestei dimensiuni transpare din celelalte două, explicate anterior. Învățătura revelată și aspirațiile credincioșilor se întâlnesc, de fapt, în ființa predicatorului, în mintea și inima lui. Astfel, atunci când vorbește, predicatorul nu spune ceva din afară, nici nu rostește doar din vârful buzelor ceea ce a văzut și auzit oarecum în treacăt, ci va predica o învățătură care a pătruns adânc în sufletul lui, este convins de importanța ei și a experimentat-o personal, nu doar cerebral și declarativ, ci mai ales prin fapte concrete. Comunicarea cu sine însuși presupune completarea „ascultării”: predicatorul ascultă mesajul divin, ascultă problemele credincioșilor, dar ascultă și glasul tainic al propriei conștiințe, pentru că, odată cu factorii enumerați mai sus, propria conștiință (și personalitate) reprezintă un factor esențial în elaborarea și rostirea prediciei.

⁴³⁹ Adjectivul *munis,-e* s-a dovedit în plan lexical foarte prolific: *immunis* – *scutit de sarcini, exceptat de la împlinirea unei datorii*; *communis* – *ce aparține mai multora sau tuturor*; cf. sensul sintagmei „trăsături comune” etc.

⁴⁴⁰ Cu varianta oscă: *muiniku*.

⁴⁴¹ Mihai DINU, *Comunicarea. Repere fundamentale*. Ed. Algos, București, 2000, pp. 24-25.

⁴⁴² Constantin NOICA, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Ed. Eminescu, București, 1978, p. 189.

VII.5.3. *Receptarea/receptivitatea*

Analizăm pe scurt ambele noțiuni, întrucât ele se completează și decurg una din cealaltă. „Pe scurt”, adică strictul necesar aici, asociat *de și cu* „ascultătorii predicii”, pentru că ne vom mai întâlni cu problematica receptării/receptivității și în partea a doua a cursului, la capitolul al IX-lea: *Rostirea și receptarea predicii*. Deși termenul *receptare* poate fi considerat un neologism, având în vedere că în cursurile și manualele mai vechi de *omiletică* nu este utilizat, în bibliografia relativ recentă el se articulează în mod fericit termenilor clasici de specialitate, având în vedere că este un cuvânt „clasic”, la rândul său. Latinescul *recipio, -ere*, care stă la baza formelor uzitate în limba română, înseamnă, între altele, „a primi, a primi în sine, la sine, în casă etc.”. De aceea, în *DEX*, termenul *receptiv* beneficiază de un repertoriu semantic mai larg: *receptiv – capabil de a învăța/asimila ușor, de a primi cu interes mesajele*. Iar între sinonimele substantivului *receptivitate* sunt menționați și termenii: *deschidere, sensibilitate*, dar și, atenție!, *molipsire* (de o boală). Așadar, pe de o parte, este *receptiv* cel deschis a primi învățătura, pe de alta, cel care se lasă „contaminat” de ea.

Aceste nuanțe semantice ne indică faptul că receptarea, în sens omiletic, înseamnă mai mult decât simpla auzire și ascultare a predicii. Înseamnă dorință de a înțelege învățăturile și de a le apropria. Într-o expresie cu „tâlc”, Sf. Ierarh Mucenic Antim Ivireanul tocmai acest sens vrea să-l releve: „Ce ascultați, să auziți!”⁴⁴³. Adică: ce ascultați cu urechile, să auziți și să înțelegeți, cu toată ființa voastră. Ascultătorii predicii cu adevărat receptivi sunt asemănați cu pământul roditor despre care Mântuitorul Iisus Hristos spune în Pilda Semănătorului: „Iar cea de pe pământ bun sunt cei care, auzind cuvântul cu inimă curată și bună, îl păstrează și rodesc întru răbdare” (*Luca* 8, 15). Expresia „cu inimă curată”, deloc întâmplătoare, ne duce cu gândul la Ziua Cincizecimii, când, în urma cuvântării Sf. Apostol Petru, ascultătorii receptivi „au fost

⁴⁴³ Proverbul face parte din capitolul *Cugetări comentate din opera lui Antim Ivireanul* și este trecut sub genericul *Înțelegere*, în vol. Mihai RĂDULESCU, *Antim Ivireanul. Învățător. Scriitor. Personaj*, Ed. Ramida, București, 1997.

pătrunși la inimă”, au întrebat „ce să facem?” și s-au botezat în aceeași zi (*Faptele Apostolilor* 2, 37, 41). Acesta este semnul receptivității optime: *pătrunderea la inimă*, cu harul credinței, urmată de *faptele credinței*.

Analitica raportului dintre parabole și receptivitate. Întrucât o mare parte a predicilor noastre duminicale au în obiectiv parabolele (pildele) Mântuitorului, considerăm oportun să diagnosticăm, fie și pe scurt, receptivitatea în raport cu pildele, atât în contextul istorico-biblic, cât și în cel actual. În sprijinul acestui demers apelăm din nou la volumul lui Andrei Pleșu, intitulat *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*. Cartea dezvăluie o mare și sinceră dorință de receptivitate față de mesajele Mântuitorului, iar analizele autorului consună, credem, cu la fel de sincerele căutări ale multor creștini contemporani, în speță intelectuali, dar nu numai. Mai mult, această carte trimite la o bibliografie impresionantă, în cuprinsul căreia, deși nu atât cât ar trebui, se regăsesc și un număr însemnat de repere patristice ortodoxe. Plecând de la cuvintele Mântuitorului: „Vouă vi s-a dat să cunoașteți tainele împărăției cerurilor, dar acestora nu li s-a dat”, și: „De aceea le vorbesc în parabole, că ei văd fără să vadă și aud fără să audă și nici să înțeleagă” (*Matei* 13, 11, 13), autorul încearcă să răspundă la întrebarea: Cine sunt, la urma urmei, cei care înțeleg și cei care nu înțeleg? Așa cum ar trebui să ne întrebăm și noi: Care ascultători înțeleg predicile noastre și care nu le înțeleg? Întreaga demonstrație țintește spre un singur răspuns: Înțeleg cei *receptivi*. Nereceptivi, în vremea Mântuitorului, erau cei cantonați în „dreptatea” Vechiului Legământ, iar cei receptivi erau cei deschiși iubirii Noului Legământ. De aceea, în conferințele care au însoțit lansarea cărții, Andrei Pleșu a vorbit, pe bună dreptate, de o „analitică a receptivității”. Rezumăm foarte pe scurt excelenta demonstrație a autorului: Și în vremea Mântuitorului, și astăzi, cei receptivi sunt cei care se situează *înăuntru*, adică cei atașați de Iisus, și atunci, și acum, i.e. cei care se găsesc *înăuntru* *Împărăției propovăduite și întemeiate de Mântuitorul* – mai concret, *înăuntru* *Bisericii*, al cărei Cap este El, Hristos. Între cei ce pot fi socotiți „înăuntru” se numără cei cu haină de nuntă, fecioarele înțelepte, slujitorii care priveghează etc. Dintre oamenii de astăzi, sunt socotiți „înăuntru” cei care veghează și se pregătesc pentru o viață creștină firească și, totodată, pentru un sfârșit

creștinesc, dar și pentru venirea Mirelui. Cei ce rămân „în afară” sunt, în ultimă instanță, cei ce refuză împărăția, până în ultima clipă a vieții lor. Pe de altă parte, relația „în afară – înăuntru” este văzută nu doar sub aspect soteriologic, ci și misionar:

„A fi în afară nu e o condamnare ireversibilă. Cine se decide să iasă din condiția exteriorității (dar să o facă liber, din inițiativă proprie, fără cârje, fără stimulente miraculoase), sfârșește prin a vedea lumina care emană din vârful sfeșnicului. Mai mult, odată intrat în spațiul intim al dialogului cu Hristos, credinciosul poate să iasă din nou în afară, de data aceasta ca propovăduitor, ca agent misionar al luminii (s.n.)”⁴⁴⁴.

Fără intenția de a-i aduce reproșuri autorului, demonstrației (cărții, în general) îi lipsește însă dimensiunea cultică, liturgică. Totuși, acest fapt este de înțeles pentru un laic care își propune un traseu aproape exclusiv biblic.

Văzând lucrurile și din perspectiva sacerdoțiului, *a fi înăuntru* înseamnă, mai presus de toate, a fi integrat liturgic în Biserica lui Hristos – Împărăția lui Dumnezeu pe pământ. Cât de bine exprimă, bunăoară, acest fapt (*ca de altfel, întreaga problematică a receptivității*) unul din tro-parele Deniei din Săptămâna Mare:

„Iată, Mirele vine în miezul nopții și fericită e sluga pe care o va afla priveghind. Iar nevrednică-i aceea pe care o va afla lenevindu-se. Vezi, dar, suflete al meu, cu somnul să nu te îngreuezi, ca să nu te dai morții și *afară de Împărăție să te încui*. Ci te deșteaptă, strigând: Sfânt, Sfânt, Sfânt Ești Dumnezeul nostru, Pentru Născătoarea de Dumnezeu Miluiește-ne pe noi!”

Expresia „afară de împărăție să te încui”, de mare finețe stilistică, exprimă tragismul celor nereceptivi, desemnându-i pe ascultătorii fără urechi de auzit și fără ochi de văzut, singuri responsabili de „neînțelegerea” chemării lui Hristos.

⁴⁴⁴ Andrei PLEȘU, *Parabolele lui Iisus...*, p. 67.

Experiența pastorală și omiletică ne arată, în schimb, că ascultătorii integrați liturgic, „cu biserică” – cum se spune în popor –, au șanse optime să înțeleagă nu numai cultul, în ansamblul său, dar și predicile celor rânduiți să-i păstorească. Receptivi, alături de cler, față de tezaurul comun, doctinar, biblic, liturgic etc., creștinii practicanți ajung cu timpul să aibă chiar un anumit limbaj comun și o gândire în armonie cu păstorii lor. Lor li se potrivesc cuvintele Mântuitorului: „Fericiți ochii voștri că văd și urechile voastre că aud!” (*Matei* 13, 16). Ce înseamnă „creștini cu biserică”, practicanți, nu-i greu de intuit: cei care duc o viață curată, sunt atașați de Sfânta Liturghie, se spovedesc și se împărtășesc după rânduială etc. Aceștia sunt, în ultimă instanță, cu adevărat receptivii ascultători ai predicii, capabili de o comunicare și de o comuniune optime, cu Hristos și cu propovăduitorii Evangheliei Sale.

Subiecte pentru seminarizare

1. Caracterul liturgic, sacramental și soteriologic al predicii;
2. Dimensiunea duhovnicească a personalității predicatorului;
3. Analiza receptivității ascultătorilor predicii.

BIBLIOGRAFIE

- Augustin, Fer., *Despre învățătura creștină (De doctrina Christiana)*, IV, în *PL* 34;
- Grigorie Teologul, Sf., *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre Preoție*, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007;
- Grigorie de Nyssa, Sf., *Despre facerea omului (Περί κατασκευής τοῦ ἀνθρώπου)*, în *PG* 44, și în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 30, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998;
- Grigorie cel Mare, Sf., *Cartea Regulei Pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, București, 1986;
- Ioan Gură de Aur, Sf., *Despre Preoție*, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007;
- Iustin Martirul și Filosoful, Sf., *Apologia întâi în favoarea creștinilor*, în *PG* 6, și în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 2, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. O. Căciulă, Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980;